Qualis apparebit forma filii.
Quare secundum formam servi dicitur Christus suscitaturus et cetera.
De loco iudicii.
De lumine et temporibus qualitate post iudicium.
De domo et mansionibus in celo et inferno.
Si in quid ibi cognoscitur ab aliquo quod intelligant omnes.
De paritate gaudii.
Si maior sit beatitudo sanctorum post iudicium.
Si mali in inferno peccabunt.
Quae dicuntur tenebre exteriores.
Si dampnatorum anime noticiam habent eorum que hic fiunt.
De lazaro et divite.
Si boni et mali invicem se videant.
De chaos inter bonos et malos.
Utrum visa impiorum pena minuat vel augeat bonorum gloriam.

Incipit liber quartus sententiarum.

Distinctio prima.

Samaritanus vulnerato appropians curationi eius sacramentorum alligamenta adhibuit quia contra peccati originalis et actualis vulnera sacramentorum remedia deus instituit. De quibus quatuor primo consideranda occurrunt. Quid sit sacramentum. Et quare institutum. In quibus consistat et conficiatur. Et quae sit distantia inter sacramenta veteris et nove legis.

Quid sit sacramentum.

Sacramentum est sacre rei signum. Dicitur tamen sacramentum etiam sacrum secretum. Sicut dicitur sacramentum deitatis: ut sacramentum sit sacrum signans et sacrum signatum. Sed nunc agitur de sacramento secundum quod est signum. Item sacramentum est invisibilis gratie visibilis forma.

Quid sit signum.

Signum vero est res preter speciem quam ingerit sensibus aliud aliquid ex se faciens in cogitationem venire. Signorum vero alia sunt naturalia ut fumus significans ignem. Alia sunt data. Et eorum que data sunt quedam sunt sacramenta quedam non. Omne enim sacramentum est signum sed non convertitur. Sacramentum eius rei similitudinem gerit cuius rei signum est. Si enim sacramenta non haberent similitudinem rerum quarum sacramenta sunt: proprie sacramenta non dicerentur. Sacramentum enim proprie dicitur quod ita signum est gratie dei et invisibilis gratie forma: ut ipsius ymaginem gerat et causa existat. Non igitur significandi tantum gratia

sacramenta sunt instituta sed et sancti-
ficandi. Que enim significandi tantum
gratia instituta sunt, solum signa sunt
et non sacramenta. sicut fuerunt
sacrificia carnalia et observantie ceri-
moniales veteris legis. que numquam
poterant iustos facere observantes
quia ut ait apostolus. sanguis hir-
corum et taurorum et cinis vitule aspersus
inquinatos sanctificabat ad emun-
dationem carnis non anime. Nam ~~...~~
inquinatio illa erat contactus mortui.
Unde Augustinus. Nichil aliud intelligo
inquinationem quam lex mundat. nisi
contactum mortui hominis. quem qui tetige-
rat inmundus erat septem diebus. sed
purificabatur secundum legem die tertio et sep-
timo. et mundus erat ut iam intraret
templum. Mundabat etiam mundum a
corporali lepra etiam illa: ~~legalia~~
legalia sed numquam ex operibus le-
gis aliquis iustificatus est ut ait apostolus.
etiam si in fide et caritate fierent. Quare
ergo? Quia imposuit ea deus in instituta
non in iustificatione. et ut in figuram
futurum essent: volens ea postea sibi
offerri quam prodolis. Illa ergo signa
erant sed tamen et sacramenta. licet enim
hec in scripturis sepe nominantur.
quia signa erant sacre rei. quam
tamen non prestabant. Illa autem apostolus
opera legis dicit: que tantum significandi
gratia vel tantum instituta sunt.

De causa institutionis sacramentorum.

Triplici autem ex causa sacramenta
sunt instituta. Propter humiliatio-
nem. eruditionem. exercitationem. Propter
humiliationem quidem ut dum homo
insensibilibus rebus que natura infra ipsum
sunt ex precepto creatoris se reverendo
subicit. ex hac humilitate et obedientia
deo magis placeat: et apud eum
mereatur cuius precepto salutem querit in
inferioribus se et si non ab illis.
sed per illa a deo. Secunda causa.

Propter eruditionem etiam institu-
ta sunt: ut per illud quod foris
in specie visibili cernitur ad invisibilem
virtutem que intus est agnoscendam mens
erudiatur. Homo enim qui ante peccatum
sine medio deum videbat. per peccatum
adeo hebuit: ut nequeat divina ca-
pere nisi humanis exercitatus.

Propter exercitationem. Tercia.
Similiter instituta sunt: quia cum
homo otiosus esse non possit. propo-
nitur ei utilis et salubris exercitatio
in sacramentis. que vanam et noxiam de-
clinet occupationem. Non enim facile
capitur a temptatore ubi a cogita-
tione que bono vacat exercitio.
Unde Ieronimus monet. Semper
aliquid facito operis. ut te occupa-
tum dyabolus inveniat.

De triplici genere exercitationis.

Sunt autem exercitationum species tres.
una ad edificationem anime pertinens.
alia ad corporis fomentum. alia ad
utriusque subversionem. Tamen in absque sacra-
mentis quibus non alligavit poten-
tiam suam deus. homini gratiam donare pos-
set: predictis de causis sacramenta
instituit. Duo autem sunt in quibus sacra-
mentum consistit. scilicet verba et res. Verba
ut invocatio trinitatis. res ut aqua
et oleum et huiusmodi.

De differentia sacramentorum veterum et novorum.

Tamen videre restat distantiam sacramentorum veterum et novorum. ut sacramenta novorum que antiquitus res sacras significabat ut sacrificia et oblationes et huiusmodi. Eorum autem distinctionem beatus Augustinus assignat dicens. quia illa tantum promittebant et significabant: hec autem dant salutem.

De circumcisione.

Fuit tamen et inter illa sacramentum quoddam scilicet circumcisionis idem conferens remedium contra peccatum quod nunc baptismus prestat. unde Augustinus. Ex quo instituta est circumcisio in populo dei que tunc erat signaculum iusticie fidei ad purgationem valebat magnis et parvulis originalis veteris peccati. sicut baptismus ex illo tempore valere cepit ad innovationem hominis ex quo institutus est.

Item Beda. Idem salutifere curationis auxilium circumcisio in lege contra originalis peccati vulnus agebat quod baptismus agere revelate gratie tempore consuevit. excepto quod regni celestis ianuam nondum intrare poterant. tamen in sinum abrahe post mortem beata requie consolati. superne pacis ingressum spe felici expectabant. His aperte traditur per circumcisionem ex quo instituta fuit remissionem peccati originalis et actualis parvulis et maioribus a deo prestitam sicut modo per baptismum datur.

De viris qui fuerunt ante circumcisionem. et de feminis que fuerunt ante et post.

Queritur autem de viris qui fuerunt ante circumcisionem. et de feminis que fuerunt ante et post. quod remedium contra peccatum habuerunt. Quidam dicunt eis sacrificia et oblationes valuisse ad remissionem peccati. Sed melius est dicere illos qui de abraham prodierunt. per circumcisionem iustificatos: mulieres vero per fidem et operationem bonam. vel bonam si adulte erant: vel parentum si parvule. Eos vero qui fuerunt ante circumcisionem. parvulos in fide parentum. parentes vero per virtutem sacrificiorum. secundum quam intelligebant spiritualiter in illis sacrificiis iustificatos esse. Quod vero apud nos valet ad baptismum: hoc egit apud veteres vel pro parvulis sola fides. vel pro maioribus virtus sacrificiorum. vel pro hiis qui de abrahe stirpe prodierant misterium circumcisionis.

De institutione circumcisionis et causa.

Hic dicendum est in quo instituta fuit circumcisio et quare: et cur mutata per baptismum. Abraham primus habuit mandatum circumcisionis ad probationem obedientie. Nec ei sola fuit precepta circumcisio. sed et semini eius .i. omnibus hebreis: que fiebat secundum legem octava die lapideo cultro in carne preputii. Data autem fuit circumcisio pluribus de causis scilicet ut per obedientiam mandati abraham placeret deo. cui per prevaricationem adam displicuerat. Data etiam fuit in signum magne fidei abrahe qui credidit se habiturum filium in quo fieret benedictio omnium: deinde ut hoc signo a ceteris nationibus discerneretur populus ille. In carne vero preputii ideo iussa est fieri circumcisio. quia in remedium instituta

est originalis peccati. quod a parentibus tra
himus per circumcisionem. quia in parte in qua ma
gis dominatur. et quia in parte illa culpam
inobedientie primus homo sensit. debuit ut
ibi signum obedientie acciperet.

Quare in die octavo petrino cultello

Fiebat autem octava die pe
trino cultello. quia in resurrectione
que octava etate futura est per petram
christum omnis ab electis abscidetur cor
ruptio: et per christi resurrectionem octa
va die factam circumciditur a peccatis anima
cuiuslibet in eum credentis. Hec ergo
fides fuit illius sacramenti. Ideo autem
mutata est circumcisio per baptismum:
quia sacramentum baptismi et communius
et perfectius. et pleniori gratia cumu
latum. Ibi enim peccata solum dimitte
bantur: sed nec gratia ad bene operan
dum adiutrix nec virtutum possessio
vel augmentum ibi prestabatur. in
baptismo vero non modo abolentur
peccata. sed et gratia adiutrix confertur et
virtutes augentur. Unde aqua refecti
onis dicitur que aridos fecundat. et iam
fructificantes ampliori ubertate
donat: quia quantumcumque per fidem ante ha
bitam aliquis iustus ad baptismum
accedit: uberiorem ibi recipit
gratiam. Sed non ita in circumcisione. Unde
abrahe per fidem iam iustificato signa
culum tantum fuit: nichil enim contulit.

De parvulis defunctis ante diem octavum.

Si vero queritur de parvulis qui ante
diem octavum moriebantur ante
quam non fiebat circumcisio ex lege.
utrum salvarentur vel non. Idem potest
responderi quod sentitur de parvulis
ante baptismum defunctis quos perire
constat. Unde beda Veritas inquit per evangelium
terribiliter et salubriter clamat. nisi quis
renatus fuerit ex aqua et spiritu sancto. non
introibit in regnum dei. Ipse dudum cla
mavit per suam legem. Masculus cuius preputii
caro circumcisa non fuerit: peribit de populo
suo quia pactum meum irritum fecit.
Forte tamen sub lege urgente necessitate
mortis ante octavum diem circumcidebant
sine peccato filios. sicut modo in ecclesia
fit de baptismo.

De sacramentis nove legis. Dist° 2a

Iam ad sacramenta nove legis acce
damus. que sunt baptismus. confirmatio.
panis benedictio id est eucharistia.
penitentia. unctio extrema. ordo. con
iugium. quorum alia remedia contra peccatum
prebent et gratiam adiutricem conferunt
ut baptismus. alia in remedium tantum
sunt. ut coniugium. alia gratia et virtute
nos fulciunt ut eucharistia et ordo.

Quare mox post casum hominis non fuerint instituta.

Si vero queritur quare non fuerint
hec sacramenta instituta statim
post lapsum hominis cum in hiis sit ius
titia et salus. Dicimus non ante ad
ventum eius qui gratiam contulit.
gratie sacramenta fuisse danda
que ex ipsius morte et passione virtute
sortita sunt. Christus autem venire noluit
antequam homo de lege naturali et
scripta convinceretur: quod neutra
iuvare posset.

Quod sacramentum coniugii fuit ante peccatum

Fuit tamen coniugium etiam ante
peccatum institutum. non utique ad
remedium sed ad sacramentum et

officiu. Post pctm uo fiut i re
mediu qt carnalis gcupie corrup
telam: de quo suo loco plenius
tractabimus ¶ De baptismo.

Nunc uo de baptismi sac
mento videamus: qd int
noue gre sacmeta pmu e. Bap
tismu x iohes suo baptismo
pmiciauit. q pmus baptizasse
legit. sed i aq no i spu: sic ipse
ait. Ego baptizo uos i aq i pe
nitencia. sola eni corpa abluebat.
a pctis uo no mundabat. Baptis
mus iohanis erat i pniam no i re
missione. baptismus uo xpi i re
missione: qa iohes baptizans ho
mines ad pniam uocabat. z qs
baptizabat penite docebat. scdm
illud. veniebat ad iohem i iorda
nem cfitentes pcta sua: Et i bap
tismo iohis no dabat remissio
pctoz q. data e i xpi baptismo.

¶ Qd utilitatis habuit baptismus

Ad quid g° utilis Iohis
erat baptismus iohis. Ita hoies
p usu baptizandi pparabat
ad baptismu xpi. Et qrit quare
[struck] dictus e iohis bap
tismus. sicut uitas
dicit: baptismus iohis
vnde e. Nimia ibi
iohis opacio visibil
tm erat extius lauans
tis. no inuisibilis
[struck] gra dei itius
opantis. Sed
tn et illa
opacio iohis
a deo erat

z baptismus ille a deo erat no ab
hoie. Sed hois dcus e: qa i nichil
gerebat. qd no ageret homo. Si uo
qrit an sacmentu fuit. pt ?credi
ex eo sensu quo legalia signa dnt
sacmenta. Signabat eni baptis
mus xpi rem sacra scz baptismu
gre: q no tm e pnie sed remis
sionis pctoz ¶ De forma bap
tismi iohis z de baptizatis ab eo.

Hic csideandu e. si baptizati
a iohanne. iteru baptizati
sint baptismo xpi: z qua forma
uboz usus sit iohes. Illi q bapti
zati sut a iohane nescientes
spm scm ee ac spem ponentes
i illius baptismo: postea baptizati
sut i baptismo xpi. Baptismus
at iohis i noie venturi cdebat.
Vn theodimus sup iohel. Ci
dunt se i xpm cde z no cdit i
spm scm: nodu ht claros oclos.
Vn baptizati a iohanne in noie
venturi .i. dni ihu: qa dixerut
sed neqz si spus scus e audiuimus
itm baptizabant. pmo veru
baptisma acceperut. Illi uo q
no spem posuert i baptismo
iohis. z prem z filiu z spm scm
cdebant no baptizati fuerut.
sed iposicone manuu ab aplis
sup eos facta spm scm recepe
rut. Alii uo q no ita cdebant:
baptizati sut baptismo x ut
pdcm e. Vn theod?. Q spm
scm nesciebant cu baptismu
a iohe acceperut itm baptizati
sut. ne qs ex iudeis ul ex
gentilibus putaret aqua sine

spu sco ad salutē posse suffice. De
hoc etiā ambrosius. Quidā nega
uerūt se sp̄m scm̄ scire. cū bap
tizatos se dicerēt baptismo io
hannis q̄ i aduentus ihu nō
i suo baptizauit noīe. Isti g°
quia nc̄ i xpi noīe nc̄ cū fide
spūs sci baptizati fuerāt: nō
potuerūt accipē baptismi sa
cramentū. Baptizati sūt g°
i noīe xpi: nc̄ iteratū ē i hijs
baptisma sed inouatū.

Quid sit baptisma. — Dist. iii.

Post h' uidendū ē qd sit
baptismus. ⁊ q̄ sit forma
⁊ q̄n īstitutus ⁊ q̄ cā īstitucōis.
Baptismus dr̄ tinctio: id ē
ablucio corporis exterior ~~forma~~
facta sub forma ūborū p̄scripta.
Si enī fiat ablucio sine ūbo
nō ē ī sacramentū. sed accedēte
~~ūbo~~ ūbo ad elementū fit sacramētū.
nō utiq̄ ipm̄ elementū fit sacrame
tū. sed ablucō facta ī elemento. Vn̄
aug°. Vbo baptisma ɔsecratꝛ. De
trahe ūbū: quid ē aqua n̄ aq̄? Acce
dit ūbū ad elementū ⁊ fit sacramētū.
Vn̄ ē hic tanta ~~aque~~ uirtus aque ut
corpus tangat ⁊ aīam abluat n̄
faciente ūbo? nō quia dr̄ sed quia
credit. Naꝫ ⁊ ipō ūbo aliud ē sonus
trāsiens. aliud ē uirtus manens. In
duobus g° ɔsistit sacramentū baptis
mi sꝫ ūbo ⁊ elemento. Ergo ⁊ si
alia desunt q̄ ad decorē sacramenti
īstituta sūt nō idō minus ē uiȝ et
scm̄ sacramētū: si ūbū sit ī ⁊ eleme
tū. Naꝫ ī hoc sacramento ⁊ ī alijs qdā
solent fieri ad decorem ⁊ honestatē
sacramenti: qdā ad subam ⁊ cam

sacramenti p̄tinencia. De suba huius
sacramenti sūt ūbū ⁊ elementū.
cetera ad sollempnitatē eius ptinet.

De forma baptismi.

Sed qd̄ ē illud ūbū quo
accedente ad elementū fit
sacramentū? Veritas te docet que
huius sacramenti formā tradens disci
pulis ait. Ite docete omnes gētes
baptisantes eos ī noīe pa. ⁊ fi. ⁊ sp̄s
sci. Inuocacō igitꝛ trinitatis ūbū dr̄
quo baptisma ɔsecreatꝛ. ⁊ hc̄ ē
forma ūborū sub qua traditꝛ bap
tismus. Vn̄ bonefacio epo zacha
rias papa. Firmissime preceptū
ē ī synodo anglorū. ut quicūqꝫ sine
īuocacōne trinitatis imersus fuisset
q̄ sacramentū regnacōis nō hret
qd̄ omīo uerū ē. Sed si inuisus
ī baptismo quis fuit sine īuo
cacōne trinitatis: pfectus xpianus
nō ē n̄ ī noīe pa. ⁊ fi. ⁊ sp̄s fuit
baptizatus. Legitꝛ tn̄ ī actibus aplorū.
aplos baptizasse ī noīe xpi: sed
ī hoc noīe ut expōit ambrosius
tota trinitas ītelligitꝛ. Intelligitꝛ
enī nō xpm̄ dicis ⁊ patꝛ a quo
unctus ē. ⁊ ipse q̄ unctus ē: ⁊ spūs
scūs p̄ quē unctus ē. Vn̄ nycolaus
papa ad ɔsulta bulgarorū. A quo
dā iudeo mltos baptizatos asseitis:
⁊ qd̄ sit inde ~~an~~ agendū ɔsulitis.
hij pfecto si ī noīe trinitatis uł ī noīe
xpi ut ī actibus aplorū legitꝛ bapti
zantꝛ baptizati sūt. Vnū enī idemqꝫ
ē ut expōit scūs ambrosius.

Si ī noīe patris tm̄ uł spūs ~~sci~~
sancti possit tradi baptisma.

Hic queritur an baptisma esset verum. si diceretur in nomine patris tantum vel spiritus sancti: ut cum dicitur in nomine christi. Ambrosius videtur dicere quod si fide trinitatis misterium teneatur et una persona tantum nominetur plenum esse sacramentum: et e converso si tres nominentur et non credatur de aliquo illorum sentiatur vacuum fieri misterium. Ait enim sic. Ubi non est plenum baptismi sacramentum. nec principium nec species aliqua estimatur. plenum autem est si patrem et filium et spiritum sanctum fatearis. Si unum neges totum subruis: et sicut si unum in sermone comprehendas secundum pa. vel fi. vel spiritum sanctum. Fide autem nec patrem nec filium nec spiritum sanctum abneges. plenum est fidei sacramentum ita etiam licet patrem et filium et spiritum sanctum dicas. et patris vel filii vel spiritus sancti minuas potestatem. vacuum est omne misterium. Cum dicitur enim in nomine christi per unitatem nominis impletum est misterium. nec a christi baptismate spiritus separatur: quia christus baptizavit in spiritu.

Questio ambrosii.

Nunc consideremus utrum sicut in christi nomine baptismum legimus plenum esse sacramentum: ita etiam spiritu sancto tantum nuncupato nichil desit ei ad misterii ~~in~~ plenitudinem. Rationem sequamur: quia unum dixerit trinitatem significavit. Si christum dicas et patrem a quo unctus est filius et ipsum qui unctus est filium. et spiritum sanctum quo unctus est designasti. Scriptum est enim. hunc esse ihesum a nazareth. quem unxit deus spiritu sancto. Et si patrem dicas. filium eius et spiritum oris eius pariter indicasti: si tamen id corde comprehendas. Et si spiritum dicas: patrem deum a quo procedit. et filium cuius est spiritus nuncupasti. Unde etiam ut rationi copuletur auctoritas. dominus dicit vos autem baptizabimini in spiritu sancto. Ex his aperte intelligitur in nomine christi verum baptisma tradi: ubi nichil omnino insinuari videtur verum baptisma posse dari in nomine patris tantum vel spiritus sancti. si tamen ille qui baptizat fidem trinitatis teneat: quia trinitas in quolibet horum nominum intelligitur. Si autem aliquis perverse credens et errorem inducere intendens. unum tantum de tribus nuncupet: non implevit misterium. Quod vero ait nominatis tribus vacuum esse misterium. si baptizans minuat potestatem. vel fi. vel s.s. id est male sentiat de potentia alicuius horum non credens unam potentiam trium: intelligendum est hoc super eum. qui non intendit nec credit baptizare quia non tantum caret fide. sed etiam intentionem baptizandi non habet. Cum igitur baptizatur in nomine christi: baptizatur in nomine trinitatis que ibi intelligitur. Tutius est tamen tres personas ibi nominare. ut dicatur in nomine pa. et fi. et s.s. non in nominibus: sed in nomine id est in invocatione vel confessione pa. et fi. et s.s. Invocatur enim ibi trinitas: ut invisibiliter ibi operetur per se. sicut extra visibiliter per ministrum. Sed si dicatur in nominibus non est in sacramento: quia non servatur forma.

De institutione baptismi quando institutum cum nichodemo ait nisi quis renatus fuerit etc.

De institutione baptismi quo reperitur. varie sunt estimationes

Aly dicunt baptismum tunc institu
tum esse cum nichodemo dominus ait.
Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu
sancto etc. Aly dicunt institucionem bap
tismi tunc factam cum apostolis ait.
ite docete omnes gentes etc. Sed hoc dixit
eis post resurrectionem. precipiens
eis de vocatione gencium. quos
ante passionem binos et binos
miserat ad predicandum in iudea
et ad baptizandum dicens. In
viam gencium ne abieritis. Iam ergo
institutus erat baptismus. quia bap
tizabant sicut et predicabant.

De forma qua baptizauerunt apostoli ante.

Si vero queritur in qua forma tunc bap
tizauerunt. Sane dici potest in
nomine trinitatis. scilicet in ea forma. in qua
postea baptizauerunt gentes que
ante passionem potest intelligi data fuisse.
licet non sit scriptum. non ergo tunc
formam illam christus primus tradidit cum ad
euuangelizandum misit gentibus.
sed quam ante tradiderat mittens in
iudeam. post iterauit cum ad gentes
misit. Commodius ergo dicitur institutum
factum quando christus a iohanne baptizatus est
in iordane. quod dispensauit. non quod
mundari voluit cum sine peccato fuerit.
sed quod contactu munde carnis sue
vim regeneratiuam contulit aquis. ut
quicumque postea immergeretur nomine inuocato
trinitatis a peccatis purgaretur. Tunc
ergo inuocato nomine trinitatis institutus
est baptismus christi. in quo trinitas
eius misterium insinuauit. interius
hominem baptizat. Quare in aqua tantum

Celebratur autem hoc sacramentum. fiat
in aqua tantum. non in alio liquore

ut christus ait. nisi quis renatus fuerit ex aqua
et spiritu sancto etc. Ideo vniformiter id
fit in aqua precipitur ut intelligatur quod
sicut aqua sordes corporis ac vestes
abluit. ita baptismus maculas anime
sordesque viciorum mundando abstergit.
vel ideo ut nullum inopia excusaret. quod
posset fieri si in vino et oleo fieret.
et ut communis materia baptizandi inue
niretur apud omnes. quod aqua signauit
que de latere christi manauit. sicut sanguis
vero alterius sacramenti signum fuit.
Non igitur in alio liquore potest consecrari
baptismus nisi in aqua.

De inmersione quociens fieri debeat

De inmersione vero si queritur. quo
fieri debeat precise respondemus.
vel semel vel trino pro variis more
ecclesie. Vnde gregorius de trina inmersione
baptismi. Nil verius respondei potest.
quam quod vos ipsi sensistis. quia in
vna fide nichil officit ecclesie sancte
consuetudo diuersa. Nam cum vna sit
in tribus substanciis est. reprehensibile esse
nullatenus potest. infantem in baptismo
vel semel vel ter mergere. quia in
tribus inmersionibus personarum trinitas.
et in vna diuinitatis singularitas potest
designari. Nos vero quod trino mergimus.
etiam triduane sepulture sacramentum
signamus. Secundum hoc licet non modo
ter sed etiam semel tantum mergere. Ubi
enim durarat semel tantum mergere licet.
ubi consuetudo ecclesie talis existit. Si
quis vero incipiat facere ubi consuetudo
talis non est. vel semel tantum mergendum
esse asserat. reprehensibilem se consti
tuit. Vnde haymo in suo sensu
habundabat hyspanus cum semel mergebat

ĩ baptismo puulos q̃ qđ ĩtellige
bat studiose ĩplebat. bonis opib9
habũdando. Sz ĩ hoc nescius de
linquebat. sed quia bonis opib9 ha
bũdauit. postea correct9 a dño ha
bũdauit alcioꝛ sensu ter illos
ĩmgendo. Ecce habes q̃ deliquit
q̃ semel ĩnisit. sed hoc io ꝙ aliſ
se hēbat illi9 ecc̃e ɔsuetudo. uł
quia unã tm̃ ĩmsionẽ ee facien
dã asserebat. De trina ĩmsione
aug9 ait. Postq̃m nos fide pro
fitemur: 3o capita nr̃a ĩ sacro
fonte dimersim9. Trĩu ordo bap
tismi duplici misterij significacoe
celebrat᷑. Recte em̃ 3o mersi estis
q̃ accepistis baptismũ ĩ noĩe trĩni
tatis. Recte em̃ 3o baptismũ ẽ
accepistis: q̃ 3a die resurrexit a
mortuis. Illa em̃ 3o repetita di
mersio: typũ dñice exprimit se
pulture. Constat g° baptizandos
3o debẽ ĩmgi. et tm̃ si semel tm̃
ĩmguntur uñ baptismũ accipi
unt: ⁊ q̃ semel tm̃ ĩmgit non
peccat ñ ecc̃e ɔsuetudo obsistat
uł hoc mõ tm̃ fieri debẽ asserat.

Dist̃o ·iiij·

Qm̃ ñ circũcisio amiserit uim suã.

Soler queri si circũcisio amisit
statĩ ab ĩstitucõne baptis
mi. Ad qđ dicim9 ĩ x° morte finita
legalia oĩa. Ex tũc igit᷑ circũcisio
uim suã pdidit. ita ꝙ postea nõ
pfuit. porro obfuit obsũatoib9
suis. sed usq̃ ad oblacõnẽ ~~xpi~~ uẽ
hostie potuit pdesse. Si em̃ añ pas
sionẽ legalia fine habuissent: nõ
ea ĩminente uet9 pascha cũ dis
cipulis manducasset.

De causa ĩstitucõnis.

Causa uõ ĩstitucõis baptis
mi ẽ ĩnouacio mentis: ut
homo q̃ p pc̃m uet9 fuerat p grãm
baptismi renouet᷑. qđ fit depo
sicõne uiciorꝫ ⁊ collacõe uirtutũ.
Sic em̃ fit q̃si nouus hõ: cũ
abolitis pc̃is ornat᷑ uirtutib9.
Abolicio pc̃orꝫ pellit feditatẽ:
apposicõ uirtutũ affert decorẽ. Et
hec ẽ res h9 sacramenti scz ĩtiōr
mũdicia. Si q̃rit᷑ utrũ baptism9
apuerit celũ qđ nõ apuit circũ
sio. Dicim9 ꝙ nc circũcisio nec
baptism9 aditũ regni nobis
apuit: sed hostia saluatoris. Q̃
si tpe circũcisionis oblata fuisset:
illi9 tpis hoĩes ĩ regnũ ĩtrassent.
Res g° hui9 sacramenti iustificacio ẽ.

Q̃ d' alij suscipiũt sacramentũ
⁊ re. alij sacramentũ ⁊ nõ rem.
alij rem ⁊ nõ sacramentũ.

Hic dicendũ ẽ aliquos
suscipẽ sacramentũ ⁊ rem:
aliquos sacramentũ ⁊ nõ re: ali
quos rem ⁊ nõ sacramentũ. Sa
cramentũ ⁊ rem accipiũt siłr oẽs
puuli q̃ ĩ ~~baptismo~~ baptismo
ab originali mũdant᷑ pc̃o: ꝯuis
q̃dã diffiteant᷑ illis q̃ pc̃ũ sit
puulis ĩ baptismo dimitti pc̃m:
sentientes illi libo augustini Sac
ramenta ĩ solis electis efficiũt qđ figurãt
nõ ĩtelligentes illud ita ee accipi
endũ: quia cũ ĩ aliis efficiant
remissionẽ pc̃orꝫ nõ eis hoc fiũt
ad salutẽ. sed solis electis. Nã ꝙ
omnib9 puulis ĩ baptismo ~~[illegible]~~

remittatur peccatum. Augustinus evidenter dicit:
A parvulo inquit recenter nato usque
ad decrepitum senem, sicut prohibetur
nullus a baptismo, ita nullus est qui
non peccato moriatur. Sed parvuli tantum
originali, maiores vero omnibus etiam que
male vivendo ad illud addiderint,
si vite enormitas impediat. Adulti
vero qui cum fide baptizantur, sacramentum
et rem suscipiunt. Qui vero sine
fide [illegible] accedunt vel ficte, sacra-
mentum non rem suscipiunt. Unde
Theologus ait: Lavacra et gentilium
hereticorum: sed non lavant in salutem.
In ecclesia etiam qui non plena fide bap-
tismum acceperunt: non spiritum sed aquam
acceperunt. Augustinus etiam ait: Iudeis
omnibus communia erant sacramenta: sed non
communis omnibus erat gratia que virtus est sacra-
mentorum. Ita et nunc baptismus
communis est omnibus baptizatis, sed non
virtus baptismi, id est ipsa gratia. Idem.
Omnis qui iam sue voluntatis arbiter
est constitutus: cum accedit ad sacrame-
tum, etiam nisi peniteat eum veteris
vite, non potest novam inchoare. Ab
hac pena cum [illegible]
baptizantur [illegible] immunes [soli parvuli]
sunt. Hiis aliisque testimoniis os-
tenditur aperte adultis sine fide
et penitudine vera in baptismo
non conferri gratiam remissionis:
quia nec parvulis sine fide aliena
qui propriam habere nequeunt datur in bap-
tismo remissio. Si ergo ficte acce-
dit non habens cordis veram contritionem:
sacramentum sine re accipit. Videtur

tamen Augustinus dicere quod ficte accedenti
qui etiam habet odium fraternum, in ipso mo-
mento quo baptizatur omnia condo-
nentur: et post baptismum mox rede-
ant. Sed non hoc asserendo dicit: sed primo
hanc opinionem et premissa sententiam
conferendo. Ait enim sic: Hiis qui ficto
corde baptizantur, an peccata nullatenus
dimittuntur, quia spiritus sanctus discipline
effugiet fictum: aut in ipso temporis puncto
per vim sacramenti dimissa, iterum
per fictionem replicantur, ut etiam illud
verum sit: quotquot in christo baptizati
estis [illegible] et illud: spiritus sanctus discipline
effugiet fictum: ut induat eum christum
sanctitas baptismi: exuat eum christum
pernicies fictionis. Nam redeunt dimissa
peccata, ubi fraterna caritas non est. Dominus
docet aperte in illo servo a quo dominus di-
missum debitum petiit: quia ille conservo
dimittere noluit. Sed non impeditur
baptismi gratia quo minus omnia peccata
dimittantur: etiam si fraternum odium in eius
cui dimittitur animo perseverat. Solvitur
enim dies hesternus: et quicquid super-
solvitur etiam ipsa hora momentoque
ante baptismum et in baptismo. De-
inceps autem continuo reus esse incipit
non solum consequentium sed et preteritorum
dierum horarum momentorum: redeun-
tibus omnibus que dimissa sunt. Hec
autem non sub assertione dixit ut
prediximus. quod ostenditur ex eo quod ait
in eodem libro sic: Si ad [illegible]
baptismum ficto accedit dimissa
sint ei peccata an non [illegible] dimissa
sint: eligant quod volunt. Sive hic
aperte sermo si tamen intendis id

non dixisse augustinum asserendo: sed querendo et aliorum opinionem referendo. Item augustinus ait. Tunc valere ad salutem baptismus incipit cum illa fictio veraci confessione recesserit: que corde in malicia perseverante. peccatorum ablutionem non sinebat fieri. Non igitur ficte accedenti dimittuntur peccata.

¶ Quomodo intelligatur illud. quotquot in christo baptizati estis. christum induistis.

Queritur ergo quomodo accipiendum sit illud. Quotquot in christo baptizati estis christum induistis. Potest dici quod qui in christo .i. qui in christi conformitate baptizantur. ut scilicet moriantur vetustate peccati sicut christus ex vetustate pene induunt christum: quem per graciam inhabitantem habent. Potest autem et aliter solvi. Duobus enim modis induere christum dicimur: vel per assumptionem sacramenti vel per rei perceptionem. Unde augustinus Induunt homines christum aliquando usque ad perceptionem sacramenti: aliquando usque ad vite sanctificationem. Atque illud primum bonis et malis potest esse commune. Hoc autem proprium bonorum et piorum est. Hos ergo qui in christi nomine baptizantur christum induunt: vel secundum sacramenti perceptionem. vel secundum sanctificationem.

¶ De illis qui susceperunt rem et non sacramentum.

Sunt et alii ut supra posuimus. qui susceperunt rem et non sacramentum. Qui enim effundit sanguinem pro nomine ihesu: et si non sacramentum rem tamen percepit. Unde augustinus Quicunque non percepto regeneracionis lavacro pro confessione christi moriuntur: tantum valet eis ad diluenda peccata quantum si abluerentur sacro fonte baptismi. Audistis quod passio pro nomine ihesu suscepta supplet vicem baptismi. Nec tamen baptismi vicem implet passio sed etiam fides et contricio ubi necessitas excludit sacramentum: sicut aperte docet augustinus dicens baptismi vicem aliquando implere passionem de illo latrone cui non baptizato dictum est. hodie mecum eris in paradiso. Beatus cyprianus non leve documentum assumit. Quod ego etiam atque etiam considerans invenio non tantum passionem pro nomine christi id quod baptismo deerat posse supplere. sed etiam fidem et conversionem cordis: si forte ad celebrandum misterium baptismi in angustiis temporum succurri non potest. Neque enim latro ille pro nomine christi crucifixus est sed pro meritis facinorum suorum. Non quia credidit passus est. sed dum pateretur credidit. Quantum igitur valeat sine visibili sacramento baptismi quod ait apostolus. corde creditur ad iusticiam et cetera. in illo latrone declaratum est: sed tunc impletur invisibiliter cum misterium baptismi non contemptus religionis sed articulus necessitatis excludit. Et baptismus quidem etiam potest esse: ubi conversio cordis defuit. Conversio autem cordis potest quidem esse. non percepto baptismo: sed contempto baptismo non potest. Nec ullo modo dicenda est conversio cordis ad deum: cum dei sacramentum contempnitur. Ecce hic habes non solum passionem. sed etiam fidem et contricionem conferre remissionem ubi non contempnitur sacramentum. ut in latrone illo ostenditur: qui non passione sed per fidem salvatus est sine baptismo. Sed dicit augustinus

hoc retractasse: retractauit quidem
exemplum sed non sententiam. Ait enim
sic in libro iiii° de baptismo. Cum
dicerem vice baptismi posse habere
passionem: non satis ydoneum po
sui illius latronis exemplum. quia
utrum non baptizatus fuerit incertum
est. Constat igitur sine baptismo
aliquos iustificari et saluari. Unde
ambrosius de valentiniano. Ven
trem meum doleo ut ~~sit~~ propheticum
utar eloquio: quia quem regeneraturus
eram amisi. Ille tamen gratiam quam
poposcit non amisit. Hijs autem vi
obuiatur quod dominus ait. Nisi quis renatus
fuerit etc. Quod si generaliter verum est:
non videntur vera esse superius posita.
Sed illud intelligendum est de hijs
qui contempnunt cum possunt baptizari. vel
ita intelligendum est nisi quis renatus
fuerit. i. ea regeneratione que fit per aquam
et spiritum sanctum non saluabitur. Illa autem
regeneratio non tantum fit per baptismum:
sed etiam per penitenciam et sanguinem. Unde
augustinus dicit: ideo apostolum pluraliter
dixisse. fundamentum baptismatum:
quia est baptismus in aqua. in sanguine.
in penitencia. Hoc autem non ideo dicitur quod baptis
mi sacramentum fiat nisi in aqua: sed quia
ipsius vis et sanctificatio. datur non
modo per aquam sed et etiam per sanguinem.
vel penitenciam. Ratio etiam id suadet. Si
enim paruulis non valentibus credere
sufficit baptismus: multo magis ~~sufficit~~
sufficit fides adultis volentibus sed
non valentibus baptizari. Unde augustinus.
Queris quid sit maius fides
an aqua: non dubito quin respondeam

~~fides~~ fidem. Si ergo quod minus est
sanctificare potest: nonne quod maius est
scilicet fides? De qua christus ait. Qui credit
in me: etiam si mortuus fuerit vi
uet. Sed dicunt aliqui nullum adultum
in christum fide vel caritate habere sine
baptismo nisi sanguinem fuderit pro domino:
subdita inducentes testimonia. Augustinus
ait. Ex illo tempore quo saluator dixit.
Nisi quis renatus fuerit etc. absque
sacramento baptismi preter eos qui in
ecclesia sanguinem fundunt aliquis vitam
eternam habere non potest. Item nullum cathe
cuminum quamuis in bonis operibus defunctum
vitam eternam habere ~~credo~~ credimus: excepto
martirio ubi sacramenta tota baptis
mi complentur. Item baptizatis tantum
iter salutis credimus esse. Sed quod in hijs
minus dixit: in aliis capitulis supra
positis impleuit. Et ideo sic hec in
telligenda sunt: ut soli non habentes
tempus excipiantur. Si enim aliquis habens
fidem et caritatem voluit baptizari et
non potest necessitate preuentus: supplet
omnipotentis benignitas. quod sacra
mento defuerat. ~~Deus~~ Deus enim sol
uere potest nisi ~~solue~~ soluat tenetur. sed
cum iam non potest et tamen vult. non imputat
ei deus quod ~~sua~~ sua potencia sacramen
tis non alligauit. Quod non inuisibilis
sanctificatio sine visibili sacramento
quibusdam insit: aperte augustinus super leui
ticum ostendit dicens. Inuisibilem sancti
ficationem quibusdam affuisse et profuisse
sine visibilibus sacramentis. visibilem
non sanctificationem que fit visibili sacra
mento sine inuisibili posse adesse.

non posse prodesse: nec tamen visibile
sacramentum ideo contempnendum. quia
contemptor eius invisibiliter sanctificari
non potest. Hinc cornelius et qui cum eo erant
iam spiritu sanctificati baptizati sunt: nec
superflua iudicata est sanctificatio visibilis
quia invisibilis precessit. Sine visibili
ergo invisibilis sanctificatio esse potest et prodesse:
visibilis autem que fit sacramento tenus sine
invisibili prodesse non potest. cum ista sit illius
omnis utilitas. Symoni mago visibilis
baptismus non profuit. quia invisibilis
non affuit: sed quibus invisibilis affuit
profuit. Nec tamen valet fides aliena
parvulo. quantum propria adulto. Parvulis
enim non sufficit etiam fides sine
sacramento. Nam si absque baptismo
fuerit defunctus. etiam cum defertur ad
baptismum dampnabitur. sicut multis
sanctorum testimoniis comprobatur. ad quod hoc
unum augustini sufficiat. Firmissime
tene parvulos qui vel in ventre matris
vivere incipiunt et ibi moriuntur. vel
de matribus nati sine sacramento
baptismi de hoc seculo transeunt.
eterno supplicio puniendos: quia
et si peccatum proprie actionis non ha
buerunt. originale tamen peccatum car
nali concepcione traxerunt. et sicut
parvuli qui sine baptismo mori
untur in numero infidelium ascribuntur.
ita qui baptizantur fideles vocantur:
quia a fidelium consorcio non separantur.
cum orat ecclesia pro fidelibus defunctis.
Fideles vero sunt non propter virtutem sed
fidei sacramentum. Ut dicit augustinus. Parvulum et
si nondum fides illa que in credentium vo

luntate consistit. iam tamen ipsius fidei sacra
mentum. idest baptismus fidelem facit:
sicut credere est fidem habere. ita etiam fidelis vocatur.
non rem ipsam mente annuendo.
sed ipsius rei sacramentum percipiendo.

Quid conferat baptismus hiis qui cum
fide accedunt.

Solet etiam queri de illis qui iam
sanctificati spiritu cum fide et carita
te ad baptismum accedunt. quid
eis conferat baptismus. Nichil enim
videtur eis prestare: cum per fidem et con
tritionem iam remissis peccatis iustifica
ti sunt. Ad quod sane dici potest eos qui
dem per fidem et contritionem iustificatos
idest a macula peccati purgatos
et a debito eterne pene absolutos: tamen adhuc
teneri satisfactione temporali qua
penitentes ligantur in ecclesia. Cum autem
baptismum accipiunt et a peccatis si
qua interim post contritionem con
traxerunt mundantur. et ab exteriori
satisfactione absolvuntur. et gratia adiu
trice omnisque virtus adaugetur: ut
vere novus homo tunc dici possit.
Fomes quoque peccati in eo amplius
debilitatur. Ideo iheronimus dicit quod fides
que fideles facit in aquis baptis
mi datur vel mittitur: quia non habenti
aliquam ibi datur. etiam habenti ut plenius
habeatur. Sic et de aliis intelligen
dum est. Cum ergo mundus accedit mun
dior ibi fit: et omni habenti plenius
ibi datur. Quod non omnis satisfactio
exterior ibi relaxetur: ambrosius ostendit
super illum locum. Sine penitentia sunt dona
dei et vocatio dicens. Gratia dei

i baptismo no reqrit gemitu ul
planctu ul aliqd opus. sed et oia
ptis condonat: qd qde de exteriori
gemitu et planctu accipiendu
e. Na sine interiori nemo adultus
renouatur: sed exteriores satisfactio
nes et afflictiones scz sordes pe
nitentie ibi dimittuntur. Multu
gº ofert baptismus etia ia p
fide iustificato. q accedens ad bap
tismu quasi ramus a columba
portatur i archa: an ~~iudicio~~ intus
erat iudicio dei. sed nunc etia iudi
cio ecclie intus e. Cu no i baptis
mo pccm deleatur et satisfactio
exterior imponitur: qritur cur pena
litas cui p pcco addicti sumus
no tollatur. Hoc ideo fieri traditur
fit. quia si a pena hoies p bap
tismu liberarentur: ipam puta
rent baptismi pcium. no eternu
regnu. Ideo soluto reatu pcti.
tpalis tn manet pena: ut illa
uita studiosius qratur. q est a pe
nis omnibus aliena. Ideo etia manz
ut sit fideli certandi materia et uin
cendi occasio. q no uinceret si no
pugnaret: nec pugnaret si i baptis
mo immortalis fieret.

Cuius rei sacramentu sit baptis
mus qui datur ia iusto.

Si qritur cuius rei baptismus
ille sit sacramentu q datur ia
iusto: dicimus sacramentu ee et rei
q pcessit .i. remissionis acti p
fide date et remissionis tpalis pe
ne siue pcti: si quid interim
comittit. hr et nouitatis ac ois
gre ibi psite sacramenti. Ois
enim rei signu e cuius causa e. nec
miteris rem aliqn pcede sacrame
tu. cu aliqn etia pus longe sequatur.
ut i illis q ficte accedunt. qbus cu pus
penituerint incipiet baptismus p
desse: i quibus fuit baptismus sacr
mentu huius sanctificationis qua
penitendo hnt. Sed si nuqm pe
niterent. nec a figmento recede
rent: cuius rei sacramentu eet bap
tismus ab illis susceptus: pt dici
rei q i fiet: si no illorum enormi
tas ipediet. **Q Si puulis datur**
i baptismo gra qua possint i
maiori etate pficere.

Solet etia queri si puulis in
baptismo datur gra: qua cu
tpr habuerint utendo libero arbitrio
possint uelle et currere. De adultis
enim q digne recipiunt sacramentu
no ambigitur qn gram opante et
cooperante perceperint q i uacuu
eis cedit. si p liberu arbitriu pus
mortaliter deliquerint: q merito
pcti gram apposita pdunt. Vn dicitur
contumelia facere spui sco et ipm a se
fugare. De puulis enim q nondu
rone utuntur qstio e an i baptismo
receperint gram: qua ad maiore
uenientes etate. possint uelle et
opari bonu. Vr q no receperint:
quia gra illa caritas e et fides q uo
luntate pparat et adiuuat. Sed qs
dixerit eos fide et caritate accepisse.
si gram no receperunt q bonu
opari possit cu fuerint adulti. No
gº sufficit eis i hoc statu gra i
baptismo data nec p illa possut

bonum esse nisi alia addatur: quod si non
additur non est ex eorum culpa qui iustifi
cati sunt a presbitero. Quidam putant gratiam
operante et cooperante Christo in bap
tismo paruulis dari in munere non in usu:
ut cum peruenerint ad maiorem
etatem ex munere sortiantur usum. nisi
per liberum arbitrium usum muneris ex
tinguant peccando: et ita ex culpa
eorum est non ex defectu gratie quod mali
fiunt. qui ex dei munere ualentes habere
bonum usum. per liberum arbitrium
renuerunt et usum peruum elegerunt

Quod baptismus eque sanctus a bono et a malo datur

Dist. v.

Post hec sciendum est sacramentum
baptismi a bonis et a malis
ministris dari sicut a bonis et a malis
sumi. Nec melior est baptismus qui per
meliorem datur: nec minus bonus qui per
minus bonum datur. nec malus qui per ma
lum datur. nec maius munus datur in baptismo
a bono dato. nec minus in baptismo
a malo dato sed equale: quia hominis
non est sed dei munus. quod totum subdi
tis declaratur testimoniis. Augustinus ait bap
tismus talis est qualis est ille in cuius potestate
datur: non qualis est ille per cuius ministerium datur.
Item precessit sic potest ut aliqui habeant unum
baptisma: et non habeant unam fidem.
Item si inter bonos ministros cum sit aliquis
alio melior. nec melior est baptismus
qui per meliorem datur nullo modo malus est qui
etiam per malos datur quia idem bap
tismus datur: et ideo per ministros dispa
res dei munus equale est. quia non
illorum sed eius. Item cum baptizat malus
illud quod datum est unum est: nec impar
propter impares ministros sed par et equale

ubi hoc: hic est qui baptizat. Item
ego dico et nos omnes dicimus quia
iustos oportet esse tanti iudicis ministros:
iustos oportet esse per quos baptizatur.
Sint ministri iusti si uoluerint. Si autem
noluerint esse iusti qui in cathedra moy
si sedent: securum me fecit magister
meus de quo spiritus suus dicit. hic est qui
baptizat. Item quos baptizauit iudas
christus baptizauit. Si quos ergo bapti
zauit ebriosus homicida adulter:
si baptismus christi erat christus baptiza
uit. Non timeo adulterum. ebriosum.
non homicidam: quia columbam attendo
per quam mihi dicitur hic est qui baptizat. Item
homicida dedit baptismum christi: quod
sacramentum tam sanctum est ut nec homicida
ministrante polluatur. Item si in heresi aliquis
eius scismate quisquam in nomine patris et filii
et spiritus sancti baptismi sacramentum acceperit:
integrum sacramentum accepit. sed sa
lutem que uita est sacramenti non habebit:
si extra catholicam etiam ipsum sacra
mentum habuit. Debet ergo ad ecclesiam
redire. non ut sacramentum baptismi
iterum recipiat quod nemo debet in
aliquo repetere. sed ut in communione ca
tholica uitam accipiat. Baptismus
enim extra ecclesiam nequit prodesse. Ibi
enim cuique potest prodesse baptismus:
cui prodesse potest elemosina scilicet in ecclesia.
Item romanus pontifex non hominem
iudicat qui baptizat sed spiritum dei
subministrare gratiam baptismi. licet
paganus sit qui baptizat. In hiis
pertinue certius baptismum uerum
bonis et malis dari a bonis et a
malis: et ipsum tamen eque bonum esse.

et minimus eius equale in bonis. siue
a bonis siue a malis baptizentur.

De potestate baptismi et ministerio.

Sciendum tamen quod ministerium tamen
baptismi habent non potestatem.
potestatem enim sibi dominus retinuit. quod
nouit iohannes cum uidit columbam
descendentem super christum. unde augustinus.
Quid nouerat iohannes baptista
dominum. Quod non nouerat. potestatem
baptismi domini in nullum hominem
a deo transituram sed ministerium plane
transiturum. potestatem a domino in neminem
sed ministerium in bonos et malos. non
exhorreat columba ministerium malorum.
respiciat potestatem domini. Quid tibi facit
minister malus. ubi bonus est dominus.
Neque qui plantat neque qui rigat est
aliquid. sed qui incrementum dat deus.
Si superbus fuit minister cum dyabo-
lo computatur. sed non contaminatur
donum christi. quod per illum fluit purum
est. Per lapideum canale transit aqua
ad areolas. in canali lapideo nichil
generatur sed ortus fructus plurimos
affert. Habent igitur non tantum boni.
sed et mali ministerium baptizandi.
sed neuter potestatem baptismi. ministe-
rium enim dedit christus suis. sed
potestatem sibi retinuit. quia si uellet
poterat suis dare. ut suus daret
baptismum suum tamquam uice sua.
et potestatem poterat constituere in aliquo
uel in aliquibus suis. ut tanta
uis esset in baptismo suorum. quanta in
baptismo domini esset. sed noluit
ne suus in suo spem poneret. Bap-
tizat suus ut minister. baptizat

dominus tamquam potestatem habens. quia si daret
suis ut scilicet ipsorum esset quod domini erat. tot
essent baptismi quot suorum. sicut est
iohannis baptismus sic diceretur baptismus petri
uel pauli. Quod ne fieret tenuit dominus
baptismi potestatem. suis ministerium dedit.
Si ergo suus dicit se baptizare recte dicit
sed tamquam minister baptizat. et ideo non
differt siue malus siue bonus bap-
tizet. Unde etiam neque dicit baptismus
meus. cum tamen euangelium meum. prudentia
mea. licet hec sint a deo. in quibus differentia
est. Alius enim alio melius operatur in
euangelizando. et alius alio pruden-
tior est. Alius autem alio magis minusue
baptizatus siue a superiore baptizetur
siue ab inferiore dici non potest.

Quod fuit baptisma et que fuit potestas baptismi quam christus potuit dare suis.

Hic queritur que sit illa potestas bap-
tismi quam christus tenuit sibi.
et potuit dare suis. Hec est ut plurimi
uolunt potestas dimittendi peccata in baptismo.
Et potestas dimittendi peccata que est in deo
deus est. Ideo alii dicunt hanc potestatem non
potuisse dare alicui suorum. quod nulli
potuit dare ut ipse esset quod ipse est.
uel ut haberet essentiam quam ipse habet. cum
hoc est esse quod posse. Dicunt etiam si hanc
potentiam alicui dare potuit. potuit
ei dare creare creaturas. quia non est hoc
maioris potentie quam illud. Ad quod dici
potest quia potuit eis dare potentiam
dimittendi peccata non ipsam eandem quam
ipse potens est sed potentiam creatam qua
seruus posset dimittere peccata non tamen ut
auctor remissionis sed ut minister. Nec
tamen sine auctore deo. ut sicut in ministerio.

habet et extrinsecus signum sacramenti: ita in
ministerio habet intus mundare. et sicut
illud fit auctore deo quod cum eo operatur et ideo
illud extrinsecus. ita mundaret intrinsecus deo
auctore quo eius ministerio velut quodam in-
strumento uteretur. Ita etiam posset deus per
aliquem creare aliqua non per eum tamquam
auctorem sed ministrum. cum quo et in quo oper-
aretur sicut in bonis operibus nostris ipse
operatur et nos: nec ipse tamen nec nos tamen
sed ipse nobiscum et in nobis: et tamen in illis
agendis ministri eius sumus non sumus
auctores. Ita ergo potuit servo dare pote-
statem dimittendi peccata in baptismo. id est
ut in mundatione interiori servus cum domino
operaretur. non servus sine domino nec dominus
sine servo: sed dominus cum servo et in servo.
sicut in exteriori ministerio dominus operatur cum
servo et in servo. Unde et dominus dicitur sanctificare
et servus. sed dominus invisibili gratia: servus
visibili sacramento. Unde augustinus ait super
leviticum. Dominus ait: quod ~~sanctifico~~ sanctifico.
Ego dominus — De moyse etiam dictum est. et sanctificabis
eum. Sed moyses sanctificabat visibilibus
sacramentis per ministerium: dominus autem invisi-
bili gratia per spiritum ubi est totus fructus
visibilium sacramentorum. Sine hac sancti-
ficatione visibilia sacramenta nichil
prosunt. Si quis melius hoc aperire
potuerit non invideo.

D. vi

Quibus liceat baptizare.

Nunc quibus liceat baptizare adda-
mus. De hoc ysidorus ait. Constat
baptisma solis sacerdotibus esse tradi-
tum. eiusque ministerium nec ipsis dyaconibus
implere est licitum absque episcopo vel presbytero
nisi hiis procul absentibus ultima
languoris cogat necessitas: quod etiam
laicis fidelibus permittitur.

Ex concilio carthaginensi v capitulo

Item mulier quamvis sancta non presumat
baptizare: nisi necessitate cogente. De
illis vero qui ab hereticis baptizantur
utrum rebaptizandi sint queri solet.
Ad quod breviter dicimus. quod quicumque sit
qui baptizat si servat formam a christo
traditam. verum baptisma dat: et ideo
qui illud sumit non debet rebaptizari.
Unde beda. Sive hereticus sive scisma-
ticus sive facinorosus quisque in confessione
sancte trinitatis baptizet non valet ille
qui baptizatus est a bonis catholicis
rebaptizari: ne confessio et trinitatis
invocatio videatur adnullari. Item augustinus.
Quamvis unum baptisma sit et hereticorum
scilicet eorum qui in nomine patris et filii et spiritus sancti
baptizant et ecclesie catholice: tamen qui
foris ecclesiam baptizantur non sumunt
baptisma ad salutem sed ad perniciem.
habentes formam sacramenti. virtutem
autem eius abnegantes: et ideo ecclesia
eos non rebaptizat. quia in nomine trinita-
tis baptizati sunt: et ipsa est forma
sacramenti. Item rebaptizare hereticum
qui hec sanctitatis signa perceperit omnino
peccatum est. catholicum vero immanissi-
mum scelus est. Ex hiis aperte colligitur
quod qui etiam ab hereticis baptizati sunt
servato caractere christi rebaptizandi non
sunt. sed tamen manus impositione recon-
ciliandi: ut spiritum sanctum accipiant.
etiam in signum detestationis hereticorum. Sunt
tamen non nulli doctores ut cyprianus et alii
quidam qui dicere videntur ab hereticis non
posse tradi baptismum et eos esse
rebaptizandos cum veniunt ad ecclesiam

qui ab illis dicuntur baptizati. Sed hoc de
illis verum est: qui extra formam ecclesie bap
tizare presumunt. Cyprianus tamen in a veritate
aberrasse videtur qui ait de heretico. Quo
modo aquam sanctificare potest cum ipse im
mundus est, et apud quem spiritus sanctus non
est? cum dominus dicat in lege. Quecumque tetigerit
immundus immunda erunt. Quomodo potest dare
quod ipse non habet? Hec vero ex igno
rantia eum dixisse Augustinus innuit dicens.
Martirem gloriosum Cyprianum qui apud [struck]
hereticos vel scismaticos datum baptis
mum nolebat cognoscere dum eos ni
mis detestaretur: tanta eius merita usque
ad triumphum martirii secuta sunt: ut
ex caritatis qua excellebat luce ob
umbratio illa fugaretur: et si quid
purgandum erat passionis falce tol
leretur. Nec nos quia baptismum veritatis
et hereticorum iniquitate agnoscimus. ideo
meliores sumus Cypriano sicut nec
Petro: quia nec gentes iudaizare co
gimus. In lib° p° sententiarum.

Hoc etiam sciendum est quod licet
interius mergatur propter misterium trini
tatis: tamen unus baptismus reputatur.
Illud etiam ignorandum non est quod in
matris utero nullus baptizari potest:
etiam si mater baptizetur. Unde Ysidorus
Qui in maternis uteris sunt, ideo
baptizari non possunt quia qui natus adhuc
secundum Adam non est, secundum Christum renasci
non potest: neque regeneratio in eum dici
potest, in quem generatio non precessit. Item
Augustinus. Non potest quisquam renasci antequam
natus sit. Sed non opponitur de Ieremia
et de Iohanne baptista qui ab utero
sanctificati leguntur quod etiam quidam de
Iacob putant. Dicimus. Si sanctificatio
ibi accipitur: mirifice emundatio in ma
tribus divine potentie est habendum: ut ait
Augustinus ambigue satis hoc loquens.
Si usque adeo inquit in illo puero ac
celeratus est [struck] usus rationis et volun
tatis ut intra viscera materna iam posset
agnoscere. credendum quod in aliis parvulis ex
pectatur etas ut possint: in miraculis
divine [struck] potentie est habendum:
non ad humane nature exemplum trahendum.
Nam quando voluit deus etiam iumentum
mutum locutum est. Idem de Ieremia
legitur: Priusquam de ventre exires sanctifi
cavi te. Ille tamen sanctificatus qui effectus
templum dei non nisi renatus est. Nisi
enim quis renatus fuerit etc. Nemo autem
renascitur: nisi prius nascatur. Unde illa san
ctificatio potest secundum predestinationem accipi.
Hic dubitanter videtur loqui: quia etiam
in eodem dicit. Non dictum est quod credidit infans
in utero sed exultavit. Nec Elizabeth
dicit exultavit in fide sed exultavit in
utero meo. Et potuit esse hec significatio
tante rei a maioribus indicium cognos
cende: non a parvulo cognite. Absque
assertione de hac sanctificatione loquitur non
diffiniens qualiter intelligenda sit
ista sanctificatio: an signum future rei. an
virtus iustificationis per spiritum facte.
Sed melius est ut dicamus illos per
eandem legem in utero iustificatos. et
gratia parvulos dimissis omnibus peccatis:
quod et multis scripturarum testimoniis edocetur.

Queri etiam solet Zacharias
si corrupte proferunt illa
verba. an baptismus sit. De hoc

Zacharias bonefacio scribit. Retule
runt nobis nuncij quod sacerdos quidā
fuit in eadē prouincia. qui latina lin-
gua penitus ignorabat: et dū bap-
tizaret nesciens latini eloquij. in-
fringens linguā dixit. baptizo
te in noīe patria et filia et spūs sancta
et propter hoc considerasti rebaptizare:
sed ille qui baptizauit. non errorem
inducens uel heresim. sed
per solā ignorantiā romane locutio-
nis infringendo linguā baptizans
dixisset. non possumus consentire. ut
denuo baptizetur. Leo papa.

Preterea sciendū est quod illi de quibus
nulla existunt indicia
inter propinquos uel clericos uel uicinos
quibus baptizati fuisse doceantur. agen-
dū est ut renascantur ne pereant. In
quibus quod non ostenditur gestum: ratio non sinit
ut uideatur iteratum conferendū eis uirtutem
quod collatum nescitur. quia non temeritas
interuenit presumptionis: ubi est dilige-
ntia pietatis. De illo qui per ludo

Solet etiam queri de illo qui tingitur
ab illo qui iocatur sicut mimus.
commemoratione tamen trinitatis tingitur utrum
baptizatus sit. Hoc augustinus non dif-
finit ita inquiens. Si totum ludicre et
mimice et ioculariter ageretur utrum
baptismus approbandus esset qui sic datur.
diuinum iudicium per aliquam reuelationis
oraculum oratione implorandū esse cen-
serem. Videtur tamen sapientibus non fuis-
se baptisma ut cum aliquis in balneum
uel in flumine tingitur in noīe trinitatis:
non est tamen baptismus quod non intentione
baptizandi illud gerit. Nam in hoc
et in aliis sacramentis sicut est forma

seruanda: ita et intentio illud celebran-
di est habenda. Augustinus ad bonefacium.

Illud etiam te nullo modo contin-
eat quod quidam non ea fide par-
uulos ad baptismū ferunt ut per
spiritum ad uitam regenerentur eternam: sed
eos putant hoc remedio temporale
retinere uel recipere sanitatem. Non
enim propterea illi non regenerantur: quia
non ab illis hac intentione offeruntur.
Leo papa.

Cognoscendū est etiam in bap-
tizandis electis duo tempora
esse seruanda. scilicet pascha et penthe-
costen: ut in pasche sabbato et pen-
thecostes baptismi sacramentū
celebretur. Qui uero mortis necessitate
uel periculi urgentur: omni tempore
debent baptizari.

De responsione patrinorum.

Uero ueniunt ad baptismū
uenientes fidem suā debent
profiteri. et exponere quod petere uene-
runt ad ecclesiam. Unde et a bapti-
zando queritur. Quid uenisti ad
ecclesiam petere? Et si adultus est ip-
se respondet: fidem. scilicet sacramentum fidei
et doctrina. Ita etiam per singula inter-
rogatus respondet se credere in patrem
et filium et spiritum sanctum. Si autem paruulus est
non ualens loqui uel credere: aliquis pro
eo respondet. Unde ysidorus.

Paruuli alio profitente baptizantur
qui adhuc loqui uel credere non ualent: sic
etiam pro egris et mutis et surdis
alius profitetur dum baptizantur. sic et
de penitentibus agendū est. Si uero
pro eo qui respondet pro alio respondeat: non
tamen ualet sicut dictum est: etate hic

pro se loquatur. Si non queritur ex quo sensu
pro paruulo dicitur credo. vel fidem peto.
dicimus de sacramento fidei id est in-
telligendum: quod respondetur petere dum
defertur ad ecclesiam et habere cum bapti-
zatur ut sit sensus fidem peto id est
sacramentum fidei presto sum recipere. credo
id est sacramentum fidei suscipio. Credo
est hic paruulus presto est sacramentum fi-
dei suscipere. Vnde augustinus. Nichil est
aliud credere quam fidem habere. et ideo cum
respondetur credere paruulus qui fidei nondum
habet affectum. respondetur fidem habere propter fi-
dei sacramentum. et conuertere se ad deum
propter sacramentum conuersionis. Si adhuc
queritur ex quo sensu pro paruulo res-
pondeat. credo in deum patrem et in ihesum
christum. et in spiritum sanctum. Nunquid de sa-
cramento fidei an de fide mentis
ibi agitur. Si de sacramento: cur non
statim distinguntur persone. Si non
de fidei affectu quo verum est cum care-
at eo paruulus. an illud factum paru-
lus spondetur cum creuerit: sicut et omnibus
pompis dyaboli respondetur abrenun-
ciare. quod si non seruauerit factus adultus
tenebitur ipse vel sponsor. Sane di-
ci potest in spondendo pro paruulo. quod si ad
maiorem etatem venerit. et pompis
dyaboli renunciabit et sanam fidem
tenebit: cum tunc sacramentum recipit.
Hac autem sponsione paruulus pro quo
fit tenebitur non sponsor. si tamen ut
caucio impleatur quantum in se est operam
dederit: quia exigitur a patrino di-
ligens ~~cura~~ cura eius pro quo respondet
sollicitudo. De hoc augustinus. Certis-
sima enim istis caucione: quam renun-
ciare pompis dyaboli pro se spondendis.

De cathecismo et exorcismo.

Illa autem interrogatio et responsio fidei
fit in cathecismo cui et additur exor-
cismus. Ante baptismum enim fit ca-
thecismus et exorcismus. post ~~cathecis~~
cathecismum sequitur exorcismus: ubi ab eo
qui iam fide instructus est aduersaria virtus pel-
latur. Exorcismus de greco in latinum dicitur ad-
iuratio: cathecismus instructio. Cathe-
zizare instruere est: ut de simbolo ac
rudimentis fidei ~~[illegible]~~ exorcizare
adiurare: ut exeat ab eo spiritus inmundus.
Symbolum dicitur signum vel collatio. Si-
gnum quia eo fideles ab infidelibus dis-
cernuntur: collatio quia in eo totius fidei suffi-
ciencia et integritas collata est. Cathecis-
mus et exorcismus neophitorum sunt. ma-
gisque sacramentalia quam sacramenta dici
debent. neophitus nouus vel nouiter
incipiens vel rudis. Et dicitur neophitus
nuper ad fidem conuersus: vel in disciplina
religiose conuersacionis rudis. Hec igitur
precedunt baptismum. non quia sine istis
non posset esse verus baptismus. sed
ut baptizandus in fide instruatur et sciat
et cui debitor fiat deinceps: et ut
dyaboli potestas ab eo minuatur. Vnde
rabanus. Ante baptismum cathezi-
zandi in homine debet preuenire officium.
ut fidei cathecuminus accipiat ru-
dimentum: et sciat cui debitor deinceps
fiat. Item augustinus. Paruuli exsufflantur
et exorcizantur ut pellatur ab eis dy-
aboli potestas: ne iam contendat eos
subuertere ne baptismum consequantur.
Non ergo in infantibus creatura dei ex-
sufflatur vel exorcizatur: sed dyabolus
ut recedat ab homine.

D vii

Nunc de ¶ De confirmatione
sacramento confirmationis addendum
est: de cuius virtute queri solet. Forma enim
aperta est scilicet verba que dicit episcopus cum baptiza
tos in fronte sacro signat crismate.
Quod sacramentum ab aliis presbiteris non per
fici a summis. nec tempore apostolorum ab aliis quam
ab ipsis apostolis legitur peractum: nec ab
aliis quam qui ab illis qui locum illorum tenent
perfici potest et debet. Nam et si aliter presump
tum fuerit. irritum et vacuum habebitur:
nec inter ecclesiastica reputabitur sacramenta.
Licet autem presbiteris baptizatos tangere in
pectore: sed non crismate signare in
fronte. Virtus vero huius sacramenti est dona
tio spiritus sancti ad robur: qui in baptis
mo datus est in remissionem. Unde rabanus
A summo sacerdote per manus impositionem
paraclitus traditur baptizato: ut ro
boretur per spiritum sanctum ad predicandum aliis
illud quod ipse consecutus est in baptismo.
Item. Omnes fideles per manus impositionem
episcoporum post baptismum debent accipere
spiritum sanctum: ut pleni christiani inveniantur.
Sciatote utrumque ¶ Melchiades papa.
magnum sacramentum esse: sed unum
maiori veneratione tenendum sicut a
maioribus datur. Ecce maius dicit sacramentum
confirmationis. forte non ob maiorem virtutem
vel utilitatem quam conferat: sed quia a dig
nioribus datur. et in digniori parte corporis
fit id est in fronte: vel forte quia maius
virtutis augmentum prestat: licet bap
tismus plus valeat. Quod videtur innuere
rabanus dicens. In unctione baptis
matis spiritum sanctum descendere ad habitationem
deo consecrandam. In hac vero eiusdem sep
tiformem gratiam cum ~~plenitud~~ plenitudine
sanctitatis et virtutis venire in hominem.
Quod non nisi ieiunis et a ieiunis detur

Hoc sacramentum tantum a ieiunis et
ieiunis tradi debet. sicut et bap
tismus: nisi aliter cogat necessitas. nec debet
iterari sicut nec baptismus nec ordo.
Nulli enim sacramento facienda est iniuria
quod putatur fieri cum non iterandum ite
ratur: sed utrum aliqua vel nulla ite
rari possint questio est. Plane de baptis
mo et ordine quod non debeat iterari
augustinus aperte dicit. Utrumque sacramentum
est et quadam consecratione datur: illud quan
do quis baptizatur. illud autem cum ordinatur.
ideoque in catholica ecclesia utrumque non
licet iterari. quia nemini iniuria facienda
est. Quod in dubitanter etiam de confirmatione
tenendum est. De aliis vero utrum ite
rari valeant vel debeant postea dis
seremus. ¶ De sacramento altaris. D viii

Post sacramentum baptismi et
confirmationis. sequitur eucharistie
sacramentum. Per baptismum munda
mur. per eucharistiam in bono con
summamur. Baptismus estum viciorum
extinguit. eucharistia spiritualiter re
ficit. Unde etiam excellenter dicitur eucha
ristia i. bona gratia. quia in hoc sacramento
non modo est augmentum virtutis et
gratie. sed ille totus sumitur qui est fons et
origo gratie totius. Cuius figura pres
sit quando manna pluit patribus deus in
deserto: qui cotidiano celi pascebantur
alimento. Unde panem angelorum man
ducavit homo. Sed tamen panem illum qui
manducaverant mortui sunt: iste
vero panis vivus qui de celo descendit.
vitam mundo tribuit. Manna illud de ce
lo: hoc secundum celum. Illud scaturiebat
in altero die putrefactum: hoc ab omni
corruptione alienum. quicumque religiose

gustauerit corrupcionem non videbit. Illud datum fuit antiquis post transitum maris rubri. ubi submersis egipciis liberati sunt hebrei: ita hoc celeste manna non nisi renatis prestatur. Qz [?] populus ille corporalis populum antiquum ad terram promissionis per desertum adducit: hec esca celestis fideles huius seculi desertum transeuntes in celum subuehit. Unde et viaticum appellatur: quia in via nos reficiens in patriam usque perducit. Sicut ergo in mari rubro figura huius baptismi precessit: ita in manna figuratio dominici corporis. Hec duo sacramenta demonstrata sunt ubi de latere christi sanguis et aqua fluxerunt: quia christus per sanguinem redempcionis et aquam ablucionis nos redimens a dyabolo venit et a peccato: sicut israelite per sanguinem agni paschalis ab exterminatore et ab egipciis liberati sunt per aquas maris.

Quod melchisedech panem et vinum obtulit

Huius autem sacramenti ~~[struck]~~ ritum melchisedech ostendit: ubi panem et vinum abrahe obtulit. Unde ut ait ambrosius intelligi datur antiquiora esse sacramenta christianorum quam iudeorum sacramenta.

De institucione sacramenti.

Hic eciam ante alia consideranda occurrunt iii scilicet sacramenti institucio. forma. et res. Sacramentum dominus instituit: quando post typicum agnum corpus et sanguinem suum dedit in cena discipulis. Unde eusebius emissenus. Quia corpus assumptum ablaturus erat ab oculis et illaturus sideribus necesse erat ut die cene sacramentum nobis corporis et sanguinis consecraret: ut coleretur iugiter per misterium quod semel offerebatur in precium. Forma vero ibi est quam ipse ibidem edidit dicens. Hoc est corpus meum. Et post

Hic est sanguis meus. Cum enim hec verba proferuntur conversio fit panis et vini in substanciam corporis et sanguinis christi: reliqua ad laudem dei dicuntur. Unde ambrosius. Sermone christi conficitur hoc sacramentum. quia sermo christi creatura mutatur et sic ex pane fit corpus christi: et vinum cum aqua in calice mixtum fit sanguis consecracione verbi celestis consecratus quibus sit verbis. Attende que sint verba. Accipite et comedite ex hoc omnes. Hoc est corpus meum. Et iterum accipite et bibite ex hoc omnes. Hic est sanguis meus. Per reliqua omnia que dicuntur laus deo defertur. Oratio premittitur pro populo et pro regibus. Item augustinus Credendum est quod in verbo christi sacramenta consummantur: reliqua omnia nichil aliud sunt quam laudes vel obsecraciones fidelium et peticiones. Iam de institucione et forma huius sacramenti. Ubi consideracione dignum est quare illud sacramentum post cenam dedit discipulis. Dominus et ihesus christus ad invisibilia paterne maiestatis migraturus celebrato cum discipulis typico pascha. quoddam ~~[struck]~~ memoriale eis commendare volens sub specie panis et vini corpus suum et sanguinem tradidit eis: ut ostenderet veteris legis sacramenta inter que precipuum erat agni paschalis sacrificium in morte sua terminari ac nove legis sacramenta substitui: in quibus excellit misterium eucharistie. Ideo eciam post alia dedit: ut hoc vicium [?] arcius memorie infigeretur discipulorum et ab ecclesia deinceps frequentaretur. Sed non exinde disciplina sumpsit in posterum ut post alios cibos sumatur. potius a ieiunis sumi oportet sicut apostolus docet. ut singulari reverencia diiudicetur.

cat gustauit corruptione no videbit. Et cat
Illud datu fuit antiquis p9 transitu
maris rubei. ubi submersis egiptijs li
berati sut hebrei: ita hoc celeste ma va
va na no n renatis pstat d3. e
cat corpalis ppim antiquu cat
id est discernat ab alijs cibis: qd
dns aptis disponendu reliquit. Vn
aug9. Apparet cu pmo acceperut dis
cipuli eucharistiam. no eos accepisse
ieiunos: no ideo tn calupniandu e
uniuse ecce q a ieiunis sep sumit
placuit eni spiritu sancto ut i honore
tanti misterij pus i os
xpianu dnicu corpus intraret
qm alij cibi: ideoq ubiq mos
iste seruat. Non eni quia
p9 cibos dns dedit ideo
pransi ul cenati illud ac
cipe debent: ut illi faciebat qs
arguit aplus. Na saluator quo
vehementius comendaret
misterij illi9 altitudine. ultimu
hoc voluit ifigere memorie et
mentib9 discipulor: a quib9
ad passione digressur9 erat. Quo
aut ordine deinceps sumeret aplis
p quos ecctias dispositur9 erat re
seruauit docendu

De sacramento et re.

Nunc quid sit ibi sacramentu
et quid res videamus. Sac
mentu e invisibilis gre visibil for
ma. Forma g° panis. ul vini
q ibi videt sacramentu e. s; signi
ficatie rei: quia pt speciem quam
ingerit sensib9 aliud aliquid facit
i cognitione venire. Tenet g° spes

uocabula rer que an fuerut. scilic;
panis et vini. Huius aut sacramenti
gemina res e. vna s; contenta et
significata: alia significata et no
contenta. Res contenta et significata
e caro xpi qua de virgine traxit: et
sanguis que p nobis fudit. Res
aut significata et no contenta e unitas
ecclie i pdestinatis. uocatis. iustifica
tis. et glorificatis. Hec e dupl caro xpi
Vn. theo9. Dupliciter inqd itelli
git caro et sanguis xpi: ul ia
que crucifixa e et sepulta. et sang
uis q lancea militis effus9 e: ul
spualis illa et dina de q ipe ait.
Caro mea ue e cib9. et sanguis
me9 ue e pot9. et n manducaueri
tis carne mea et biberitis sang ie
De reb9 que q pnt hic distingu.
Sunt hic tria distinguenda vnu
e qd tm e sacramentu: altm
qd e sacramentu et res: tciu qd est
res et no sacramentu. Sacramentu
et no res e spes visibil panis
ul vini. Sacramentu et res xpi
caro ppe e et sanguis. Res et no
sacramentu mistica ei9 caro. Porro
spes illa visibil. sacramentu e ge
mine rei. quia vtramq rem
significat: et utriusq rei silitudi
nem geit expssam. Nam sicut panis
p ceteris cibis corpus reficit et sus
tentat. et vinu hoiem letificat
et inebriat: sic caro xpi interiorem
hoiem pl9 ceteris gracijs spualit
reficit et saginat. Vn e illud Ca
lix testamenti tui inebrians qm
pclarus e. Habet eciam silitudine
cu re mistica q e unitas fidelu

quia sicut ex multis granis conficitur unus panis et ex pluribus acinis vinum in unum confluit: sic ex multis fidelium personis unitas ecclesiastica constat. Unde apostolus ait: unus panis et unum corpus dicitur etiam pro eo quod sicut unus panis ex multis granis et unum corpus ex multis membris componitur: sic etiam ex multis fidelibus caritate copulante connectitur. Hoc misterium panis et unitatis nostre christus in sua mensa consecravit. Qui accipit hoc misterium unitatis et non tenet vinculum pacis: non accipit misterium pro se sed contra se. Cuius etiam sacramentum est corpus christi passum de virgine sumptum: quia ut corpus christi ex multis membris purissimis et ~~immaculatis~~ immaculatis constat: ita societas ecclesiastica ex multis personis a criminali macula libera consistit. In cuius rei typo facta est archa domini de lignis sethim que sunt imputribilia: et albe spine similia.

De duobus modis manducandi.

Et sicut due res sunt illius sacramenti: ita etiam et manducandi sunt duo modi. Unus sacramentalis, secundum quem boni et mali edunt: alter spiritualis quo soli boni manducant. Unde augustinus. Quid est christum manducare? Non est hoc solum in sacramento corpus eius sumere. Multi enim indigne assumunt. sed in ipso manere et habere ipsum in se manentem. Alii spiritualiter manducant. Spiritualiter enim manducant qui in unitate christi et ecclesie quam sacramentum significat manent. Nam qui discordat a christo nec carnem eius manducat nec sanguinem bibit: et si tante rei sacramentum cotidie ad iudicium sui accipiat. Spiritualem manducationem augustinus distinguens a sacramentali ait: Ut quid paras dentem et ventrem? Crede et manducasti. Credere enim in eum: hoc est manducare panem vivum. Qui in eum credit in eum manducat eum. Item Quo manducando est christus? Quo ipse dicit qui manducat carnem meam et bibit sanguinem meum etc.: in me manet et ego in eo. Hic bibit. Qui non in me non manet nec ego in ipso: et si accipit sacramentum accipit magnum tormentum. Item nulli ambigendum est tunc quemque corporis et sanguinis domini participem fieri quando membrum christi efficitur. nec alienari ab illius panis calicisque consortio etiam si antequam panem illum edat et calicem bibat de hoc seculo in ~~unitate~~ unitate corporis christi constitutus abscedat: quia illius sacramenti beneficio non privatur quando ille in hoc quod illud sacramentum significat invenitur. In illo enim sacramento corpus et sanguinem suum commendavit nobis: quod et fecit nos ipsos. Nam et nos corpus facti sumus ipsius. Item. Qui discordat a christo non manducat carnem christi nec sanguinem bibit: et si tante rei sacramentum ad iudicium sibi cotidie sumat.

De errore quorundam qui dicunt a bonis tantum corpus christi sumi.

Hec verba et huiusmodi alia ubi de spirituali manducatione agitur quidam obtuso corde legentes erroris caligine involuti sunt adeo ut dicere presumpserint corpus et sanguinem christi a bonis tantum sumi et non a malis. Sed indubitanter tenendum est a bonis sumi.

non modo sacramentaliter sed et spiritualiter; a malis non tantum sacramentaliter, id est sub sacramento, scilicet sub specie visibili carnem Christi de virgine sumptam et sanguinem pro nobis fusum sumunt, sed non in mysterium, quam tantum bonorum est. Quod probat testimoniis. Gregorius ait: Est quidem in peccatoribus et indigne sumentibus vera Christi caro et verus sanguis, sed essentia non salubri efficientia. Item Augustinus: Multi accipiunt indigne corpus Christi, de quibus ait Apostolus: Qui manducat et bibit calicem Domini indigne, iudicium sibi manducat et bibit. Per quod docemur quam cavendum sit male accipere bonum. Ecce enim factum est malum dum male accipitur bonum, sicut econtra Apostolo factum est bonum dum bene accipitur malum, scilicet dum stimulus Sathane patienter portatur. Ergo et mala prosunt bonis, sicut angelus Sathane Paulo, et sancta obsunt malis. Bonis sunt ad salutem, malis ad iudicium. Unde qui manducat indigne iudicium sibi manducat et bibit. Non quia res illa mala est, sed quia malus male accipit quod bonum est. Idem: Indigne quis sumens corpus Christi non efficit ut quia malus est malum sit quod accipit, vel quia non ad salutem accipit nihil acceperit. Corpus enim et sanguis Domini nihilominus erat in illis quibus ait Apostolus: Qui manducat et cetera. Hiis aliisque pluribus ostenditur quod etiam a malis verum corpus Christi et sanguis sumitur, sed sacramentaliter non spiritualiter.

¶ **De quorundam verborum intelligentia.**

Secundum hos duos modos sumendi intelligentia quorundam verborum ambigue dictorum distinguenda est. Ait enim Augustinus: Bonus accipit sacramentum et rem sacramenti, malus vero sacramentum et non rem. Sacramentum scilicet hic dicit corpus Christi proprium de virgine sumptum; rem vero spiritualem carnem Christi. Bonus ergo utramque carnem Christi accipit; malus vero tantum sacramentum, id est corpus Christi sub sacramento, et non rem spiritualem. Item: Non manducans manducat et manducans non manducat, quia non manducans sacramentaliter aliquando manducat spiritualiter, et econverso. Et qui manducat spiritualiter veritatem carnis et sanguinis dicitur sumere, quia ipsam efficientiam habet, id est remissionem peccatorum. Pro qua videtur orari cum dicitur: Perficiant in nobis, Domine, quaesumus, tua sacramenta quod continent, ut quae nunc specie gerimus rerum veritate capiamus. Veritatem rerum dicit ipsam efficientiam, quasi pro hoc sacramenta percepta, ut sicut sacramentaliter carnem Christi sumimus, ita spiritualiter sumamus. Vel petit sacerdos ut Christum quem nunc sub specie panis et vini sumit, manifesta visione, sicut in essentia divinitatis est, quandoque capiat. Constat igitur a bonis et a malis sumi corpus Christi, sed a bonis ad salutem, a malis ad perniciem.

¶ **De heresi aliorum qui dicunt corpus Christi non esse in altari nisi in signo.** D. x.

Sunt item alii precedentium insaniam transcendentes, qui Dei virtutem iuxta modum naturalium rerum metientes, audacius ac periculosius veritati contradicunt, asserentes in altari non esse corpus et sanguinem Christi, nec substantiam panis et vini in substantiam carnis et sanguinis converti, sed Christum ita dixisse: Hoc est corpus meum sic

apostolus dixit: Petra autem erat Christus. Di-
cit enim ibi esse corpus Christi tamen in sacramento
id est in signo: et tamen in signo manducari
a nobis. quod errandi occasionem sumunt
a nobis uirtutis: unde patet heresis ista
est in discipulis Christi. Sic enim dicit: Nisi quis
manducauerit carnem meam et biberit sanguinem
meum. non habet uitam eternam. Illi non intelligen-
tes dixerunt: Durus est hic sermo. et
quis potest eum audire: et abierunt retro.
Illis discedentibus instruxit XII qui
remanserant. Spiritus est in quantum quod uiui-
ficat. caro autem nichil prodest. Verba que
locutus sum uobis spiritus et uita sunt. In-
tellexisti ~~carnaliter~~ spiritualiter spiritus
et uita sunt. Intellexisti carnaliter
etiam sic spiritus et uita sunt sed tibi non
sunt. Spiritualiter intelligite que locutus sum.
Non hoc corpus quod uidetis mandu-
caturi estis: et bibituri sanguinem illum
quem fusuri sunt qui me crucifigent.
Sacramentum aliquod uobis commen-
daui: spiritualiter intellectum uiuifica-
bit uos. caro autem non prodest quicquam.
Sunt etiam et alia ~~...~~ in sacramento illius
fomite instancia. Ait enim Augustinus.
Donec finiatur seculum sursum est dominus:
sed tamen etiam hic nobiscum est ueritas domini.
Corpus enim in quo resurrexit uno
loco esse oportet: ueritas autem eius ubique
diffusa est. Item una persona est deus et homo
ubique. Per id quod deus est in celo: per id
quod est homo in terra. Christus etiam dicit: Pauperes
semper uobiscum habebitis. me autem non
semper habebitis. Hiis aliisque utuntur
predicti heretici in assertione sui erroris.

Que ex predeterminato procede-
ratione eadem omnia accipienda
sunt. Non enim hiis negatur uerum corpus Christi
a fidelibus sumi uel in altari esse. Sed hiis uerbis
apostolus et in eis nos instruxit quod ipsius cor-
pus non per partes discerpitur ut putauerunt
illi discipuli qui retro abierunt sed inte-
grum. nec uisibiliter in forma humana sed
inuisibiliter sub specie panis et uini corpus
suum nobis tradit. Quare spiritualiter confirmat Augustinus
dicens. Ipsum quidem et non ipsum corpus quod
uidebatur manducatur: ipsum inuisibiliter
non ipsum uisibiliter. Item. Et si necesse est illud
uisibiliter celebrari: necesse est tamen illud inui-
sibiliter intelligi. Ita etiam intelligendum est
corpus Christi esse in uno loco scilicet uisibiliter in
forma humana: ueritas tamen eius id est diuinitas
ubique est. Veritas etiam eius id est uerum corpus
in omni altari est ubicumque celebratur. Sic etiam
illud intelligendum est: Pauperes semper uobiscum
habebitis. me autem non semper habebitis. secundum cor-
poralem presentiam: sicut quando cum eis conuersabatur
uisibiliter. per id quod homo est uisibiliter est in celo.
sed inuisibiliter est in altari: quia non in humana
forma apparet sed sub specie panis et uini
operitur. Unde inuisibilis caro eius dicitur quando ubi
est in altari. Et quia non in sua specie apparet:
inuisibilis dicitur. Ait enim Augustinus. Hoc est quod
dicimus quod approbare contendimus omnibus
modis sacrificium ecclesie duobus modis conficitur:
duobus modis constare uisibili elementorum
specie et inuisibili domini nostri Ihesu Christi carne
et sanguine. sacramento et re sacramenti
id est corporis Christi sicut Christi persona constat et confi-
citur ex deo et homine cum Christus sit uerus
deus et homo: quia omnis res illarum rerum
naturam et ueritatem in se continet ex quibus
conficitur. Conficitur enim ex duobus sacrificium
ecclesie: sacramento et re sacramenti id est corpore
Christi. Est igitur sacramentum et res sacramenti id est corpus
Christi. Carnem inuisibilem dicit carnem Christi quia

forma panis operta sunt et tractat. Idem
corpus dicit esse sacramentum et rem: ex
quo confirmat quod supra diximus.

Augustinus in eodem.

Deinde addit quod magis lectorem
movet. Caro inquit eius est quam forma
panis opertam in sacramento accipimus: et sang
uis eius quem sub vini[^] sapore po[^] spe
tamus. Caro videlicet carnis et sanguis
sacramentum sanguis est. Carne et sanguine
utroque invisibili intelligibili et spirituali signatur
corpus christi visibile palpabile plenum
gratia et divina maiestate.

Que sit intelligentia premissorum.

Attende hunc diligenter quia
tropo quodam utitur hic augustinus.
quo solent res significantes rerum sorti
ri vocabula quas significant. Hic
enim visibilis species panis vocatur nomine
carnis: et visibilis species vini nomine
sanguinis. Invisibilis ergo ~~species~~ et intelli
gibilis dicitur caro christi quia secundum illam
speciem non videtur caro christi sed intelligitur:
ita et sanguis. Caro ergo invisibilis dicitur
esse sacramentum carnis visibilis quia species
panis secundum quam illa non videtur caro
est sacramentum carnis visibilis. Et carne
invisibili id est specie secundum quam caro christi non
videtur caro. signatur caro christi quod est visibile
et palpabile: ubi in forma sua appa
ret. Ita et de sanguine accipi debet. Quem
sensum confirmat augustinus aperiens qualiter
predicta intelligenda sint: et obscurum
dixerat consequenter dicens. ita panem
vocari corpus christi cum vere sit sacramentum
corporis[^] quod in cruce positum est: sicut ipsa
immolatio que fit manibus sacerdotis vo
catur passio christi. non rei veritate sed
significante mysterio: et sicut sacra

[^]: christi (margin)

mentum fidei dicitur fides. Satis insu
per hereticis et obiectionibus eorum. qui ne
gant verum corpus christi in altari esse: et panem
in corpus et vinum in sanguinem mystica
consecratione converti dicentes. Nullus au
deat manducare dominum suum. Nullus
audeat etiam dicere cotidie formari
corpus christi de materia vel substantia que non
fuit caro virginis. Auctoritatibus pro
bat verum corpus christi esse in altari et in id
panem converti.

Hec et huius similia obicitur illi
in divino mysterio legem nature servantes:
quorum presidia subdita convincit testi
monia. Ait enim veritas. Accipite hoc
est corpus meum. Item ambrosius. Si tantum va
luit sermo helie ut ignem de celo de
poneret: non valebit tantum sermo christi ut
substantias mutet. De totius mundi operi
bus legitur quia ipse dixit et facta sunt.
Sermo igitur qui potuit ex nichilo facere
quod non erat: non potest ea que sunt in id muta
re quod non erant. Non enim minus
est dare quam mutare novas rebus naturas.
Item. Si ordinem querimus: viro mixta
femina generare consueverat. Liquet ergo
quod preter nature ordinem virgo generavit. Et
hoc quod conficimus corpus ex virgine est.
Quid ergo hic queris nature ordinem in christi
corpore. cum preter naturam sit ipse partus
ex virgine: Item ante benedictionem alia
species nominatur. post consecrationem corpus
significatur. Ante consecrationem aliud dicitur
post consecrationem sanguis ~~[illegible]~~ nuncupatur.
Tu dicis. amen hoc est verum fiat: quod
sermo sonat affectus sentiat. Item augustinus.
In specie panis et vini quod videmus res
invisibiles honoramus id est carnem et sang
uinem. nec similiter pendimus has duas

species sicut ante consecrationem perpendebamus.
cum fideliter fateamur ante consecrationem esse
panem et vinum quod natura formavit. post
consecrationem vero carnem et sanguinem quod
benedictio consecravit. Item ambrosius. Panis
est in altari usitatus ante verba sacramentorum. ubi ac-
cesserit consecratio. de pane fit christi caro.
Quomodo enim potest quod panis est esse christi
corpus? consecratione. qua fit ex sermone.
Item. Si tanta vis est in sermone christi ut
inciperent esse que non erant: quanto magis
operativus est ut sint que erant et in aliud
commutentur. et sic quod erat panis ante
consecrationem. iam corpus christi est post consecra-
tionem: quia sermo christi creaturam mutat.
et sic ex pane fit corpus christi et vinum
cum aqua in calice mixtum fit sanguis
consecratione verbi celestis. Item augustinus.
Sicut per spiritum sanctum vera caro sine coitu
creatur: ita per eundem ex substantia panis
et vini idem corpus christi et sanguis
consecratur. Corpus christi et veritas est et figura.
veritas est dum corpus christi et sanguis
virtute spiritus ex panis vinique substantia
efficitur: figura vero est id quod exterius
sentitur. Item eusebius emissenus. In-
visibilis sacerdos visibiles creaturas in
substantiam corporis et sanguinis sui verbo
suo secreta potestate commutat. Ex his
aliisque pluribus constat verum corpus christi
xi et sanguinem in altari esse. immo integrum
D christum sub utraque specie: et substantiam panis
in corpus. et substantiam vini in sanguinem converti.
Si autem queritur qualis sit illa conver-
sio. an formalis an substantialis vel
alterius generis. diffinire non sufficio.
Formalem tamen non esse cognosco: quia species
rerum que ante fuerant remanent. et sapor et pondus.
Quibusdam tamen videtur substantialis esse
sic dicentibus substantiam converti in substantiam.

essentialiter
ut hec substantialiter fiat illa: cui sensui
premisse auctoritates consentire videntur.

De modo conversionis.

Sed huic sententie sic opponitur
ab aliis. Si substantia panis in quantum vel
vini convertitur substantialiter in corpus christi vel san-
guinem. cotidie fit aliqua substantia corpus
christi vel sanguis que ante non erat. et hodie est
aliquod corpus christi quod heri non erat. et cotidie
augetur corpus christi et formatur de materia
de qua in conceptione non fuit factum. Quibus
hoc modo responderi potest quia non ea ratione
dicitur confici corpus christi verbo celesti. quod ipsum
corpus in conceptu virginis formatum deinceps
formetur. sed quia substantia panis vel vini
que ante non fuerat corpus christi vel sanguis.
verbo celesti fit corpus et sanguis. et ideo
dicuntur sacerdotes conficere corpus christi et sang-
uinem quia eorum ministerio substantia panis fit
caro et substantia vini fit sanguis christi:
nec tamen aliquid additur corpori vel sanguini.
nec augetur corpus christi vel sanguis.

Quomodo dicatur corpus christi confici de pane.

Si vero queris modum quo id fieri
possit. breviter respondeo. mis-
terium fidei credi potest salubriter. investi-
gari salubriter non potest. Quod ergo corpus
christi panis in id mutatione non aug-
mentatur. nec sanguis ex vini conversi-
one: eius voluntati et potentie ascri-
batur que eduxit idem corpus de virgine.
Fit igitur substantia illa ista sine huius aug-
mento. Nec tamen concedunt quidam quod substantia
panis aliquando fit caro christi: et sic fiat
caro christi sicut farina est panis. et aqua est
facta vinum: nec tamen dicitur farina est panis
et aqua est vinum. Alii vero concedunt illud
quod erat panis vel vinum. post consecrationem

esse corpus et sanguinem. nec tamen sequitur panis est caro xpi vel vini est sanguis: quia substantia panis vel vini pacienti facta est caro xpi vel sanguis. non est substantia panis vel vini: sed caro et sanguis. Ideo distinguendum videtur cum dicitur substantia panis vel id quod erat panis modo est corpus xpi. Manet enim panis non est corpus xpi. sed mutatum in id quod facta est. est corpus xpi. Hec dicimus substantiam panis vel vini materiam esse corporis vel sanguinis domini. quod non de ea ut de materia formatur corpus xpi sed ipsa formatur in illud. Et (efficitur illud) unde augustinus. Corpus xpi dicitur illud quod ex fructibus terre acceptum et premissa consecratum sumimus in memoria passionis dominice. Quod cum per manus hominis ad illam visibilem speciem perducitur non sanctificatur ut sit tam dignum sacramentum: nisi operante invisibiliter spiritu dei.

Asserunt quidam dictum panem transire in corpus xpi.

Quidam vero sic dicunt quaestionem illam esse intelligendam ut sub illis accidentibus sub quibus prius erat substantia panis et vini post consecrationem sit substantia corporis et sanguinis. sic tamen ut non eis afficiatur: et sic asserunt dictum panem transire in corpus xpi: quia ubi erat panis nunc est corpus xpi. Quod si est. quid ergo fit de substantia panis et vini: Illi dicunt vel in preiacentem materiam resolvi vel in nichilum redigi.

Quomodo dicitur corpus xpi confici de substantia panis.

Alii vero putaverunt ibi substantiam panis et vini remanere et ibidem corpus xpi et sanguinem esse et hac ratione dici illam substantiam fieri istam. quia ubi est hec. est et illa quod mirum est. et ipsam substantiam panis et vini dicunt esse sacramentum. Sed quod non sit ibi substantia nisi corpus xpi et sanguis: ex predictis et ex subditis aperte ostenditur. Ait enim ambrosius. Panem istum quem sumimus in misterio. illum utique intelligo. qui manu spiritus sancti formatus est in utero virginis: et igne passionis decoctus est in ara crucis. Panis enim angelorum factus est cibus hominum. Unde ait. Ego sum panis vivus qui de celo descendi. Et item. Panis quem ego dabo: caro mea est pro mundi vita. Ex his namque duabus sententiis aperte datur intelligi. quia panis ille et iste non duo; unus panis et una caro proculdubio unum corpus efficitur illud utique illud sane quod sumptum est de Maria virgine: quod resurrexit et in celum ascendit. Item gregorius. Quis fidelium dubium habere possit. in ipsa ymmolacionis hora. ad sacerdotis vocem celos aperiri: in illo xpi misterio angelorum adesse choros. summa et yma sociari. unum quoddam ex visibilibus et invisibilibus fieri: Item Eodem momento rapitur in celum ministerio angelorum consociandum corpori xpi: et ante oculos sacerdotis videtur sicut divinitas ubi totum implet mundum: ita multis locis corpus illud consecratur. non tamen sunt multa corpora xpi sed unum corpus et unus sanguis: ideoque sive plus sive minus quis inde percipiat. omnes equaliter corpus xpi integerrime sumunt. Post consecrationem igitur non est ibi substantia panis vel vini licet species remaneant. Est enim species panis et vini ibi sicut et sapor. Unde aliud videtur aliud intelligitur.

Quare sub alia specie.

Sub alia aūt spē ēbꝫ de causis
carnē ꝛ sanguinē xpc tradidit
ꝛ deinceps sumendū īstituit: ut
fides sꝫ habēt meritū. q̄ ē de hijs
q̄ nō uidentᷓ quia fides nō habet
meritū cui humana rō pbet expi
mentū: ꝛ etiā ideo ne abhorreret
animꝰ qd̾ cernēt oculus q̄ nō hēmꝰ
ī usu carnē crudā ꝛ sanguinē come
dē. Quia g̾o xpm̄ uorari dentibꝫ
fas nō ē. ī mistio carnē ꝛ sang
uinē nobis cōmendauit. Et etiā
idō ne ab īc̄dulis religioni xp̄ia
ne īsultaētᷓ. Vn̄ augꝰ sup̄ l rōna
bilꝰ qm̄ ut sanguīs silitudīnē
sumamꝰ ut ita ꝛ uitus nō desit.
ꝛ nllm ridiculū fiat a paganis.
q̄ cruorē occisi hoīs bibamꝰ. Ne
igiᷓ hec fiēnt ꝛ ne ueluti quidā
horror eēt cruoris. ī silitudīnē acci
pit̾ sacr̄mentū. Et p̄missis iā licꝫ
quaē sub alia spē. ꝛ quaē sub ista
hoc sacr̄mentū celebrauit. ꝛ celebra
ri a nobis īstituit.

Quare sub duplici spē.

Sed quaē sub duplici spē
sumītᷓ. tn̄ sub alterutra
totꝰ sit xpc̄. Vt ondēt̾ totam
humanā naām assūpsisse ut totā re
dimēt. Panis enī ad carnē refertᷓ
uinū ad aīam: q̄ uinū opatᷓ
sanguinē ī quo sedes aīe a phisicis
eē dr̄. Ideo g̾o ī duabꝰ spēbꝰ cele
braᷓ: ut aīe ꝛ carnis susceptio ī
xpo. ꝛ utriusq̄ liberacō ī nob signi
ficetᷓ. Valet enī ut ait ambrosiꝰ
ad tuīonē aīe ꝛ corpis qd̾ pcipi
mꝰ: quia caro xpi p̄ salute

corpis. sanguis uō p̄ aīa nr̄a offer
tur sicut p̄figuauit moyses. caro igᷓt
p̄ corpe nr̄o: sanguis uō p̄ aīa offertᷓ
Sed tn̄ sub utrq̄ spē sumitᷓ qd̾ ad utrū
q̄ ualet: quia sub utraq̄ totꝰ sumitᷓ
xpc. Sed si ī alterā tm̄ sumetᷓ: ad alterā
tm̄. i. corpis ul̾ aīe nō utriusq̄ parti
cipationē ualē significaretᷓ. Sub u
traq̄ tn̄ spē totꝰ sumitᷓ xps: nc plꝰ
sub utrq̄ nc minꝰ sub alterā tm̄ su
mitᷓ. Eadē enī rō ut ait hylariꝰ in
corpe xpi q̄ ī manna p̄cessit: de quo
dr̄ q̄ plꝰ collegerāt nō hūit amplꝰ.
nc q̄ minꝰ parauerāt habuit minꝰ.

Quod panis nō quītᷓ ni ī carne. nc
uinū ni in sanguinem.

Sed licꝫ sub utrq̄ spē totꝰ xps
sumatᷓ: tn̄ nō fit qu̾sio panis
nisi ī carnē nec uini nisi ī sanguinē.

Quod benedcō nō repetatᷓ.

Nec debent dici duo sacr̄me
ta sed unū. qa sub utrq̄ spē
idem totꝰ sumitᷓ: nc iterat̾ sacr̄mentū.
q̄ benedcō nō repetitᷓ sup̄ eandē
spēm. Neq̄ alie sube ī sacrificiū altaris
offerri debent: q̄ nō de alijs p̄t
q̄uerti corpꝰ xpi ul̾ sanguis.

Quare aqua admisceatᷓ.

Aqua uō admiscenda ē uino:
q̄ aq̄ p̄plm̄ significat q̄ p̄
xpi passionē ē redemptꝰ. Calix g̾o
dnīcꝰ iuxta canonū p̄cepta aqua
ꝛ uino mixtꝰ dꝫ offerri: q̄ uidemꝰ
p̄plm ī aqua īntelligi. ī uino ostendi
sanguinē xpi. Cū g̾o ī calice uino aq̄
miscetᷓ xpo p̄plus adunatᷓ: ꝛ c̄dentiū
p̄plus ei ī quē c̄dit copulatᷓ. Que

copulato aque et vini sic miscetur
in calice xpi: ut mixtio illa nō possit
separari. Nā si vinū quis tm̄ offerat:
sanguis xpi incipit ee sine nob.
Si uō querit an sit integrū qd ge
ritur si aqua pretermittatur: audi qd
sequitur in eodē canone. Nō pt igr ee aqua
sola aut vinū solū calix dni: ñ utrūq
misceatur. Item cyprianus. Calix dni nō
ē aqua sola aut vinū solū ñ utrūq mi
sceatur: sicut nec corpus dni pt ee sola
farina. ñ utrūq fuit adunatū unius
cōpage solidatū. Si quis tm̄ nō intendens
inducere heresim. obliuione ul' igno
rancia aquā pretermiserit: nō videtur ee
integrū sacramentū: sed ille grauiter est
corripiendus. Nā et greci etiā non
apponere aquā dicuntur. qd etiā ex dictis
cypriani videtur colligi posse. Ait enim.
Si quis de antecessoribus nris ul' igno
ranter ul' simpliciter nō hoc seruauit
qd nos dns facere exemplo et magis
terio docuit: pt simplicitati eius in
dulgencia dni venia concedi. Nobis
uō nō pt ignosci qui nunc a dno in
structi sumus: ut calicē dni cū vino
mixtū scdm qd dns obtulit offera
mus. Ex hoc videtur qd si quis simpliciter
ul' ignoranter vinū offerat sine aqua
sacramentū conficiatur: aqua uō sine
vino nullatenus pt offerri in sacrificium
nec panis ñ de frumento. nec
granū frumenti ñ redactū in pa
nem: qz xpc dt se panē et grano
frumenti se cōparat. Qd' g° supradictū
ē nō posse vinū solū offerri deter
minari oportz. Recipit enim exceptionē.
nō pt ñ simpliciter ul' ignoranter
fiat. Vel nō pt id est nō debz. Quan
badā tm̄ videtur hoc generaliter verum.

Quale corpus xpc dedit discipulis suis

Colligitur etiā ex predictis qz xpc
vinū aquā ~~mix~~ mixtū dedit
discipulis ~~suis~~. Corpus uō tale dedit
quale tunc habuit. i. mortale et passi
bile. Nunc uō sumitur a nob' inmortale
et impassibile. nec tm̄ maiore efficienciam ht.

Julius papa.

Eucharistia quoz intincta nō ꝯ
dari ppl'o p supplemento ~~co~~
cōmunionis: qz nec xpc legitur alicui disci
pulorum pbuisse panē intinctū ñ iude.
Tunc uō nō accepit iudas corpus xpi
sed tm̄ panē: corpus uō et sanguinē
ante cū discipulis aliis perceperat. Dist° xii.

Ubi accidencia illa fundentur

Si autem querit de accidentibus
illis que remanent scz de speciebus
et sapore et pondere. in quo subiecto fun
dentur. potius michi videtur fatendū existere
sine subiecto quam ee in subiecto: qz
ibi nō ē substantia ñ corporis et sanguinis
dnici que nō afficitur illis accidentibus.
Nō enim in se formā illam ht corpus
xpi: sed qualis in iudicio apparebit.
Remanent g° illa accidencia p se
subsistencia ad misterij ritū. ad gus
tus fideiq suffragiū: quibus corpus
ē hns formā et naturā sua tegitur.

De fractione et partibus.

Solet etiā queri de fractione et
partitione que ibi videtur fieri. utrū
uera sit: et si uera fractio ē. cuius rei
sit. et in qua re fiat. Cumqz nō sit ibi alia
substancia quam ē corpus: si in aliquā substantia
ē fractio illa. in xpi corpore ee videtur
Ex eo ñ cū ipsū corpus sit incorruptibile

quod immortale et impassibile. In ipso non posse esse videtur. Nam et Christus redarguit carnalem sensum discipulorum qui putabant carnem sicut aliam in partes dividendam et morsibus laniandam. Et ideo quidam putant quod non sit ibi fractio sicut videtur, sed dicitur frangi quia videtur frangi. Quibus obicitur quod ait Ambrosius: Nichil falsi putandum est in sacrificio veritatis, vel sicut fit in magorum prestigiis ubi delusione quadam falluntur oculi ut videant esse quod non est. Ad hoc illi dicunt: non fallitur nos visus, non falleretur quod esset si crederetur ita frangi ut videtur. Nec illusio est quia ad utilitatem fidei, non ad deceptionem ita fit: sicut et Christus se ostendit duobus discipulis euntibus in Emaus in specie peregrini. Nec tamen in eo forma alius erat: sed oculi eorum tenebantur ne eum agnoscerent. Alii vero dicunt quod sicut in specie panis est et non est res cuius vel in qua sit species illa: ita ibi est fractio quae non fit in aliqua re. Quia ibi nihil frangitur quod mirabili dei potentia fieri dicitur: ut ibi sit fractio ubi nihil frangitur.

Aliorum opinio.

Alii dicunt corpus Christi essentialiter frangi et dividi, et tamen integrum et incorruptibile existere. Quod se colligere asserunt ex confessione Berengarii qui confessus est coram Nycolao papa et pluribus episcopis panem et vinum quae in altari ponuntur post consecrationem non solum sacramentum sed etiam esse verum corpus Christi et sanguinem: et sensualiter non solum sacramento sed in veritate manibus sacerdotum tractari et frangi et fidelium dentibus atteri.

Sententia probabilis.

Sed quia corpus incorruptibile est, sane dici potest fractio illa et partitio non in substantia corporis, sed in ipsa forma panis sacramentali fieri: ut vera fractio et partitio sit ibi quae non fit in substantia, sed in sacramento, id est in specie. Ne autem mireris vel insultes si accidentia videantur frangi cum ibi sint sine subiecto: licet quidam asserant ea fundari in aere. Cum ibi vera fractio vel partitio sit quae fit in pane vel in forma panis. Unde Apostolus: Panis quem frangimus. Quia forma panis in frangitur et in partes dividitur. Christus vero integer manet et totus in singulis est. Unde Augustinus: Cum Christus manducatur vita manducatur. Sed numquid audeat manducare dominum suum? Et tamen nos invitans ad manducandum ait: Qui manducat me vivit in me vel propter me. Nec occiditur Christus ut manducetur: sed ut mortuos vivificet. Cum manducatur reficit non deficit: vivit manducatus quia surrexit occisus. Nec quando manducamus partes de illo facimus: quod in sacramento sic fit. Item. Norunt fideles quomodo manducent carnem Christi. Unusquisque manducat partem suam. Unde et ipsa gratia partes vocantur. Per partes manducatur et manet integer totus. Per partes manducatur in sacramento et manet integer totus in celo: manet integer totus in corde tuo. Ideo dicuntur ista sacramenta: quia in eis aliud videtur et aliud intelligitur. Videtur panis et calix quod et oculi renuntiant: quod autem fides postulat instruenda. Panis est corpus Christi: calix est sanguis. Ex his satis datur intelligi quod fractio et partes ille quae ibi fieri videntur in sacramento fiunt, id est in specie visibili: ideoque illa Berengarii verba ita distinguenda sunt ut sensualiter non modo sacramento sed in veritate dicatur

corpus christi. ibi tractatur manibus sacerdotum: frangitur non et atteritur dentibus nec quod est in sacramento tantum. uerum est ergo ibi attricio et particio.

Quod in singulis partibus totus christus sit.

Sed in singulis partibus totus est christus. Unde theologus. Singuli accipiunt christum dominum. et in singulis porcionibus totus est: nec per singulos minuitur: sed integrum se prebet in singulis. Item hylarius. Ubi est pars corporis et totum est.

Quid partes ille significent.

Quid autem partes ille significent. Sergius papa tradit inquiens. Triforme est corpus christi. Pars oblate in calicem missa. corpus christi quod iam resurrexit monstrat. Pars comesta ambulantis adhuc super terram. Pars in altari usque ad finem misse remanens. corpus iacens in sepulchro: quia usque in finem seculi corpora sanctorum in sepulchris erunt. Et sicut partes iste misticam tenent significacionem. ita etiam et fractio passionis christi et mortis est representacio. Unde ipse ait. Hoc facite in meam commemoracionem: id est in memoria passionis et mortis mee. Nam ut ait ambrosius. quia in morte christi liberati sumus: huius edendo carnem et bibendo sanguinem memores esse debemus.

Quomodo indignus sumat.

Sed caueat quisque ne indigne percipiat: quia iudicium manducat. Non est enim panis iste qui uadit in corpus. sed panis uite eterne qui anime nostre substanciam fulcit. Sic igitur uiue ut cotidie merearis accipere. ne accedas indignus. Indignus est qui aliter celebrat misterium quam christus tradidit: uel qui habens peccatum mortale accedit. Ergo et si sint peccata cotidiana uel non sint mortifera. antequam accedas dimitte debitori si dimittis dimittetur tibi: et sic securus accede. Panis enim est salutaris et non uenenum: si ita accedis spiritualiter manducas. Spiritualiter enim manducatur: qui innocenciam ad altare portatur.

Si illud sit sacrificium et si sepius immoletur christus.

Post hec queritur si quod agit sacerdos proprie dicatur sacrificium uel immolacio: et si christus cotidie immolatur uel semel tantum immolatus sit. Ad hoc breuiter dici potest. illud quod offertur et consecratur a sacerdote uocari sacrificium et oblacionem. quia memoria est et representacio sacrificii ueri et sancte immolacionis facte in ara crucis: et semel mortuus est christus in cruce sed ibi immolatus est in semetipso. Cotidie autem immolatur in sacramento. quia in sacramento fit recordacio illius quod factum est semel. Unde augustinus. Certum habemus quia christus resurgens ex mortuis iam non moritur et cetera. Tamen ne obliuiscamur quod factum est semel in memoria: omni anno fit sed quociens pascha celebratur. Numquid christus tociens occiditur? Non. sed anniuersaria recordacio tantum representat quod olim factum est: et sic facit nos moueri tamquam uideamus dominum in cruce. Item. Semel immolatus est christus in semetipso et tamen cotidie immolatur in sacramento: quod sic intelligendum est quia in manifestacione corporis et distensione membrorum semel tantum in cruce pependit: offerens se hostiam pro redempcionis efficacem eorum sed quos predestinauit. Item ambrosius. In christo semel oblata est hostia

ad salute potens. Illud g° nos:
Nonne p singulos dies offerimus:
Et si cotidie offerimus. nonne ad re
cordacione mortis eius fit: et una e
hostia non multe. Quo una et non
multe. Quia semel imolatus e xps.
hoc aut sacrificiu exemplu e illius
idipm semp idipm offert. Proinde
hoc e sacrificiu. Alioqn qm xps i mul
tis locis offert multi sut xpi. Non.
sed unus ubiqz e xps et hic plenus ex
istens et illic plenus: sicut qd ubiqz
offert unu e corpus. et ita et unu
e sacrificiu. xps obtulit hostia ipam
offerimus et nunc: sed qd nos agimus
e recordacio sacrificij. Nec tn sic in
firmitatis repetit qd pficit hoiem:
sed nre quia cotidie peccamus. Ex
hijs colligit ee sacrificiu et dici qd
i altari agit et xpm semel oblatu
et cotidie offerri: sed alit tunc et alit
nunc. et eciam que sit virtus hus sacramenti
ondit remissio venialiu peccator
et pfectio virtutis. De virtute
sacramenti et de eius institucoibus.

Institutu e em hoc sacramentu
duabus de causis i augmentu
virtutis s. caritatis: et i medicina ~~co~~
~~tidie~~ cotidiane infirmitatis. Vn ambros
Qui quoniens effundit sanguis xpi.
i remissione peccator effundit: debeo
semp accipe q semp ~~pecco~~ pecco:
debeo semp habe medicina. Ite.
augus. Iterat cotidie hec oblacio
licz xps semel passus sit: qz cotidie
peccamus. peccatis quibus mortal infir
mitas carere non pt: et qz cotidie la
bimur cotidie pro nobis imolat xps
mistice. Debet eni ho nobis sacramentu

salutis: ut quia nos peccamus cotidie.
et ille ia mori non pt. p hoc sacramentu
remissione cosequamur: cotidie comedi
t ipse et bibit i veritate: sed integer et
vivus manet. Ite misteriu fidei dr qz
crede debes. qz ibi salus nra cosistit.
An sit cotidie comunicandu.

Si aut quit utru cotidie comu
nicandu sit: audi qd inde dicit augus.
Cotidie siquit eucharistia accipe non lau
do nec vitupo. omnibus tn dnicis diebus
comunicandu hortor: si tn mens e i ~~aff~~
affectu peccandi. ~~grauat~~ grauari magis
dico eucaristie pcepcione qm purificari.
Et licz quis pcco mordeat: si peccandi tn
de cetero non habeat voluntate. et satisfa
ciat lacrimis et oracoibus securus accedat:
sed hoc dico de illo que peccata mortalia
lia non grauant. Fabianus papa.

Si non frequencius saltem ter i anno
hoies comunicent: nisi quis criminalibus
impediat: i pascha. penthecoste et na
tali. Omnes g° comunicent: q noluerit
ecclesiasticis carere luminibus.
Si heretici vel excomunicati ho sacramentu conficiant.

Solet eciam quri utru pravi sacerdotes
hoc sacramentum conficiant. Ad qd
dici pt: qz aliqui licz pravi sint cosecrant
ue. scilz q intus sunt noie sacramento. et si ~~et~~
non vita: qz non i merito consecrantis s i
verbo efficit creatoris. Vn augus. Intra
ecclesiam catholicam i misterio corporis et sang
uinis dni nichil a bono maius. ni
chil a malo minus pficit sacerdote: qz
non i merito consecrantis. sed i verbo pficit
creatoris et virtute sps sci. Credendu e
eni qz i virtute et verbis xpi sacramenta
conficiant. Sicut ipse e q baptizat:
ita ipse e q p spm scm efficit suam
carne et sanguine. Ite gregorius. Quid
da putant racione corporis minus ee d° 13.

sanctificatum. si illorum fiat officio: quorum
uita oculis eorum uidetur ignobilis. Heu
in quem magnum laqueum incidunt ut diuina
et occulta misteria ab aliis plus sanctificata
posse fieri credant: cum unus idemque spiritus
sanctus in tota ecclesia inuisibiliter ea misteria et
operando sanctificet et sanctificando benedicat.
Misterium idcirco dicitur quod secretum et reconditam ha-
beat dispensationem: sacrificium uero quasi
sacrum factum. quod prece mistica consecratur pro
nobis in memoriam passionis dominice. Sac-
ramentum est in aliqua celebratione: cum res
ita fit ut aliquid significare rei acci-
piamus. Sacramenta sunt: baptismus.
crisma. corpus: que ideo dicuntur sacramenta
quia sub tegumento uisibilium rerum di-
uina uirtus secretius salutem eorundem
sacramentorum operatur. Unde a secretis uirtutibus uel
sacris sacramenta dicuntur panis et calicis.
Sacramentum grece eucharistia dicitur: latine
bona gratia interpretatur. Et quid melius corpore
et sanguine domini. Siue ergo per bonos siue
per malos ministros intra ecclesiam dispen-
setur sacrum tamen est quod spiritus uiuificat:
nec bonorum dispensatorum meritis ampliatur
nec malorum attenuatur. Hoc de corpore domini.
hoc etiam de baptismate et crismate
sentiendum est et tenendum quia uirtus diuina se-
cretius operatur in eis: et diuina solummodo
hec uirtus est sua potestas non humane efficacie.
Illi uero qui excommunicati sunt uel de heresi ma-
nifeste notati. non uidentur hoc sacramentum
posse conficere. licet sacerdotes sint: quia nemo
dicit in ipsa consecratione offero sed offerimus quasi
ex persona ecclesie: et ideo cum alia sacra-
menta extra ecclesiam etiam possint fieri: de hoc
non uidetur. Verum etiam augustinus tradere uidetur
dicens. recolite nomen et aduertite uirtu-
tem. Missa enim dicitur eo quod celestis missus
ad consecrandum et uiuificandum corpus
adueniat iuxta dictum sacerdotis dicen-
tis. Omnipotens deus iube hec perferri per
manum sancti angeli tui in sublime altare
tuum et cetera. Idcirco nisi angelus uenerit missa
nequaquam iure uocari potest. Nunquid autem
si hoc misterium hereticus fuerit ausus usur-
pare angelum de celis mittit deus
oblationem eius consecrare. maxime cum eis-
dem per prophetam comminatus sit dicens.
maledicam benedictionibus uestris. Verum si
benedictionibus eorum se asserit maledicturum
uitas. quid erit de hostia? Ergo di-
cemus. illam posse ab illo benedici:
quem scimus a deo fore maledictum cum
sua benedictione? Si enim deus male-
dixit et symoniacum benedixerit: quis
eorum preualebit? Nunquid benedictio
maledicti ad nichilum poterit redigere
uerba uerissima comminantis dei?
Ex hiis colligitur quod hereticus a catholicorum
consortio etiam negat hoc sacramentum
conficere: quia sancti angeli qui huius misterii
celebratione assistunt. tunc non assistunt
quando hereticus uel symoniacus hoc misterium
temerare presumit. Non enim dubitan-
dum ubi corporis domini et sanguinis
misteria geruntur supernorum ciuium adesse
conuentus.

Ter huius ac misterii explecionem sicut formam suam
ita ordinem habere. scilicet ut sit sacerdos:
et intentionem et adhibere oportet et illud
facere intendat. Sed si non credit de illo
ministerio sicut uictus habet: nunquid poterit in-
tendere illud conficere? Et si non intendit
nunquid conficit? Aliqui dicunt etiam non
credere de isto ministerio sentientem posse
intendere. non quod est conficere quod iam esset cre-
dere: sed id agere quod geritur ab aliis dum
illud conficitur. et si adhibetur intentio.
et si intentio dicatur conficiendi de ec-

illud ministerium. Tamen ex quo intendit
ea dicere et agere que ab aliis geruntur, implet
ministerium. Illud etiam sane dici potest quod a
brutis animalibus corpus Christi non sumitur et si
videatur. Quid ergo sumit mus quid
manducat? Deus novit. De hoc
celesti misterio aliqua perstrinximus
a catholicis fidelibus tenenda. Nunc
enim gcdint heretici iudicatur.

Quid faciat hereticum et quid sit hereticus.

Nunc autem ignorantes quid hereticum faciat.
vel quid sit hereticus: audi breviter
quid inde sancti doctores tradant. Hylarius
ait. Extiterunt plures qui celestium verborum
simplicitatem non veritatis ipsius abso-
lutionem suscipient: aliter interpretantes
quam doctrine veritas expostularet. De in-
telligentia enim heresis non de scriptura
est: et sensus non sermo fit crimen. Idem
in octavo. Intelligentie sensus in crimine
est. Ieronimus dicit quod ex verbis inordinate
prolatis incurritur heresis. Augustinus diffiniens
quid sit hereticus ait. Hereticus est qui alicuius
temporalis commodi et maxime glorie principatusque
sui gratia falsas ac novas o-
piniones gignit vel sequitur.

De penitencia. Distinctio xiiii.

Post hec de penitencia agendum est.
Penitencia longe positis adeo ne-
cessaria est ut appropinquent. Est enim ut
ait Ieronimus secunda post naufragium tabula:
quia si quis vestem innocentie in baptis-
mo perceptam peccando corruperit:
penitentie remedio reparari potest. Prima
tabula est baptismus ubi deponitur vetus
homo et induitur novus: secunda est penitentia
qua post lapsum resurgimus: dum ve-
tustas reversa repellitur et novitas
perdita resumitur. Post baptismum
prolapsi per penitentiam renovari valent: sed
non per baptismum. Homini licet sepius pe-
nitere sed non baptizari. Baptismus
tantum est sacramentum: sed penitentia dicitur et sacra-
mentum et virtus mentis. Est enim penitentia
interior: et penitentia exterior. Exterior sacramentum
est: interior virtus est mentis. et utraque causa
iustificationis et salutis est. Utrum vero omnis
exterior penitentia sit sacramentum. vel si non:
omnis que hoc nomine censenda sit in sequentibus
investigabimus. A penitentia cepit predicatio
Iohannis dicentis. Penitentiam agite appropinquabit
enim regnum celorum. Quod autem precursor docuit: idem postea
veritas predicavit exordium sumens sermo-
nis a penitentia. Penitentia dicta est a puniendo:
quasi quod punit illicita que commisit. Penitentie
vero timore concipitur. Unde ysaias. A timore
tuo domine concepimus et peperimus spiritum
salutis. Est autem penitentia ut ait ambrosius.
preterita mala plangere: et plangenda non
committere. Item gregorius. Penitere est anteacta
peccata deflere: et flenda non committere. Nam
qui sic alia deplorat: ut alia tamen commit-
tat: adhuc penitentiam agere aut ignorat aut
dissimulat. Quid enim prodest si peccata lux-
urie quis defleat: et adhuc avaritie
estibus anhelat? His verbis quidam
vehementer innitentes contendunt non pe-
nitentem ullum non peccare damnabiliter:
et si graviter peccavit veram non fecisse
penitentiam. quod etiam aliis firmant testimoniis.
Ait enim ysidorus. Irrisor est et non pe-
nitens qui adhuc agit quod penitet: nec
videtur deum poscere subditus sed subsannare
superbus. Canis reversus ad vomitum: peccator
est penitens ad peccatum. Multi lacrimas
indesinenter fundunt et peccare non desinunt.
Quosdam accipere lacrimas ad penitentiam
cerno. et affectum penitentie non habere: quia inconstan-
tia mentis nunc recordatione peccati

lacrimas fudit: nunc reuiuiscente uisu
ea que fleuerit iterando committit. Psalmista
de peccatoribus ait. Lauamini. Lauatur et
mundus est qui preterita plangit et flenda iterum
non admittit. Lauatur et mundus non est qui
plangit quod gessit nec deserit: et post la-
crimas ea que defleuerat repetit. Item augustinus.
Inanis est penitentia quam sequens coinquinat
culpa. nichil prosunt lamenta si replicantur
peccata: nichil ualet ueniam a malo pos-
cere et mala denuo iterare. Item gregorius.
Qui admissa plangit nec tamen deserit:
pene grauiori se subicit. Item ambrosius.
Reperiuntur qui sepius agendam penitentiam
putant: qui luxuriantur in christo. Nam si uera
penitentiam in christo agerent. iterandam postea
non putarent: quia sicut unum baptisma
ita est una penitentia. His pluribusque aliis
auctoritatibus utuntur in assertione sue
opinionis. Quia ambrosius dicit. Vera penitentia
est cessare a peccato. Et item. Magni perfec-
tus est renuntiasse errori. Imbutos enim
uitiis animos eruere atque emendare uirtutis
esse perfecte et celestis gratie: et idcirco sane
diffiniri ita potest. Quid sit penitentia.

Penitentia est uirtus uel gratia qua
commissa mala cum emendationis
proposito plangimus et odimus. et plan-
genda ulterius committere nolumus: quia
penitentia uera est in animo dolere: et odire uitia.
Unde ia liba commissa penitere est ante acta
deflere et flenda non committere. Recte sic
accipi potest. ut non ad diuersa tempora sed
ad idem referantur. ut scilicet tempore quo flet
commissa mala. non committat uoluntate
uel opere flenda: quod innuitur ex uerbis con-
sequentibus. Nam qui sic alia deplorat et cetera.
Hinc augustinus ait. Cauendum ne quos ex-
istimet infanda illa crimina. qualia qui

agunt regnum dei non possidebunt. cotidie
perpetranda. et cotidie elemosinis redi-
menda. In melius est enim uita mu-
tanda. et per elemosinas de preteritis peccatis
propitiandus est deus: non ad hoc emendus
quodammodo ut ea liceat semper impune
committere. Nemini enim dedit laxamentum
peccandi et si miserando deleat commissa
peccata: si non satisfactio congrua negligatur.
Item pius papa. Nichil prodest homini ie-
iunare et orare et alia religionis opera
agere: nisi mens ab iniquitate reuocetur.
Ex his ergo sic a malo mente reuocatur.
ut commissa plangatur et plangenda
committere non uelit. nec satisfacere negli-
gat: uere penitet. nec ideo non uera est
penitentia: quia forte postea non de proposito
sed casu uel infirmitate peccabit. Ille autem
irrisor est et non penitens qui sic commis-
sa plangit: ut plangenda uel uo-
luntate uel opere non desinat committere.
Ille etiam qui post lacrimas repetit que fle-
uit lauatur ad tempus sed non est mundus: id est
illa mundicia non est ei sufficiens ad sa-
lutem. quia est momentanea non perseue-
rans. Item illud. Inanis est penitentia quam
sequens culpa coinquinat. sic intelligendum
est. Inanis est id est carens fructu illius
penitentie: quam sequens culpa coinquinat.
Illius enim fructus est adeptio gehenne enim
et uitatio glorie. Mortificatur enim illa penitentia
et ante alia acta bona per sequens peccatum.
ut non mercedem conferant quam merue-
runt cum fierent: et quam haberent si peccatum
non succederet. Sed et si de peccato succede-
ret penitentia agatur et penitentia que precessit et
alia ante acta bona reuiuiscunt: sed illa
tamen que ex caritate prodierunt. Illa enim sola
uiua sunt que in caritate fiunt et ideo
si per sequentia peccata mortificantur:

p subsequentē pniām reuiuiscē pnt.
Que uō sine caritate fiūt mortua
& iam gnānt: & ideo p pniām
reuiuiscē nō ualent.

Similit intelligendū ē illud.
michil pfuit lamentarī: et
illud. & nil ualet & c. Si enī replicant
pctā nō ualet ad salutē uł ueniā i
fine pcedens lamentū: q michil re
linqt de uite mundicia q aut pctā
dimissa redeūt ut qbqda placet rū
replicant. Uł si nō redeūt eis tn
deletis ppt igtitudinē ita reus et
inmūdq gstituit cū adhuc expian
dis ipluat: ut si iā deleta rediret.

De hortū sz an pctā redeat pq
plenius agemus.

Similit michil ualet ad optinē
dā salutē uł ad mundiciā uite
optinendā uł hndā ueniā de male
factis posīe: & mala denuo iterāe.

Ita etiā itelligendū ē illud qd augꝰ
alibi ait. Pnīa ē qdā dolentis uindicta
puniens ise qd dolet admisisse: &
ifra. continue dolendū ē de pctō qd
declāt ipa dcōis uita. Penitē enī ē
penā tenē: ut sp puniat ise ulci
scendo qd gmisit pctando. Ille penā
tenet q semp uindicat qd gmisisse
se dolet. Pnīa igr ē uindicta semp
puniens ise qd dolet se commisisse.
Nō istat nob ñ dolē i hac uita:
ubi enī finit dolor: deficit pnīa.
Si uō pnīa finit: qd relinqt de
ueniā? Tamdiu gaudeat et speret
de ueniā: qm diu sustentet a
pnīa. Dicit enī dns. Uade & aplīq
noli pcāe. Nō dixit ne pcces:
sed uoluntas ite pctandi moriat.
Nō quomō suabit: ñ dolor

gtinue i pnīa custodiat. Hic sp
doleat & de dolorē gaudeat & nō sit
satis q doleat. sed ex fide doleat &
nō semp doluisse doleat.

Determinacō intelligencie dictoꝝ.

De pnīa pfectoꝝ uł ad salutē
sufficienti itelligendū ē qd sups
dixit. sz penitencia ē uindicta pu
niens i se qd commisit & alia hmōi.

Illud uō si pnīa finit michil de ue
nia relinquit. dupliciť accipi pt.
Si enī iuxta quorūdā itelligenciā
pctā dimissa redeūt: facile ē itelligē
michil de ueniā relinq. q pctā di
missa itm replicant. Sicut enī ille
q ex suitute i libertatē manū mittit.
intim uē liber ē. & tn ppt offensā
itm i suitutem pqea reuocat: sic
& penitenti pctā uē dimittit. & tn
ppt offensā q replicat iterꝝ redeūt.
Si uō nō rediē dicant sane dici pt.
etiā sic nil de ueniā relinqui ñ q
dimissa pctā iterꝝ iputent: sed qa
ppt igratitudinē ita reus gstituit
& inmūdq: ac si illa rediret.

De sollepni & priuata pnīa.

Illud at qd ambros ait. Reperit it.
& sicut unū baptisma: ita & una
pnīa nō fm gnālem. s fm gsuale
morē ecclie de sollepni pnīa dicī
itelligit: q apud quosdā semel
celebrata nō iterat. Ite illud aliud
ambrosii. Pnīa semel usurpata
nec uē celebrata. & fructū pcōis
aufert & usū gnīs amittit: de
sollempni itelligit. Sollempnis
uō pnīa ē ut ambs ait i eodē lib.
q fit extē etiam i manifesto icine
et cilicio q p gruoibꝫ horrendisq

ac manifestis delictis tantum imponitur. et illa non est iteranda propter reverentiam sacramenti et ne vilescat et contemptibilis fiat hominibus. Unde augustinus. Quamvis caute et salubriter provisum sit ut locus illius humillime penitentie semel in ecclesia concedatur ne medicina vilis minus utilis esset egrotis: que tanto magis salubris est egrotis quanto minus contemptibilis fuerit. Quis tamen audeat deo dicere. quare huic homini qui post primam penitentiam rursus se laqueis iniquitatis obstringit: adhuc iterum parcis. Magister quoque de hac sollempni penitentia que pro gravioribus criminibus iniungitur ait. Si nos aliqua culpa mortalis invenerit. que non in crimine mortali vel blasphemia fidei. sed in sermonis vel moris vitio consistat: hec culpa semper reparari potest. nec interdicitur aliquando de huiusmodi penitentiam agere: sed non ita de gravioribus criminibus. In gravioribus enim criminibus semel tantum penitentie conceditur locus. Communia que frequenter incurrimus semper penitentiam recipiunt: et sepe redimuntur. Communia peccata dicit venialia. et forte mortalia quedam minus alias gravia que sicut sepe committuntur. ita sepe per penitentiam redimuntur: sed de gravioribus criminibus semel tantum agitur penitentia scilicet sollempnis. Nam et de illis si iterentur. iteratur penitentia. sed non sollempnis: quod tamen in quibusdam ecclesiis non servatur. ¶ Auctoritatibus probat quod non semel tantum sed frequenter peccata dimittantur per penitentiam.

Quod vero penitentia non semel tantum agitur: sed frequenter iteretur. et per eam frequenter iterum venia prestetur: pluribus sanctorum testimoniis probatur. Ait enim augustinus. scribens contra quosdam hereticos: qui peccantibus post baptismum semel tantum dicebant utilem esse penitentiam. Ita adhuc insaniunt presidi qui sapiunt plus quam oportet non sobrii sed credentes insaniam dicunt: et si semel peccantibus post baptismum valeat penitentia. non tamen sepe peccantibus prodesse iterata: alioquin remissio esset ad peccatum incitatio. Dicunt enim. Quis non peccaret semper: si semper redire posset. Dicunt esse incitatorem mali si semper peccantibus et penitentibus subveniret: et ei placere peccata quibus semper presto est gratia. Errant autem. Constat enim ei peccata multum displicere: qui semper presto est ea destruere. Si ea amaret: non semper ita destrueret. Item ad macedonium. In tantum hominum iniquitas aliquando procedit: ut etiam post peractam penitentiam. post altaris reconsiliationem. vel similia vel graviora committant: et tamen deus facit etiam super tales solem suum oriri. nec minus tribuit quam ante tribuerat largissima munera vite ac salutis. Et quamvis eis in ecclesia locum ille penitentie non concedat: deus tamen super eos patientie sue non obliviscitur. Ex quorum numero si quis nobis dicat. dicite utrum mihi aliquid prosit ad vitam futuram. si in ista vita illecebrosissime iniquitatis contemptor. si me penitendo vehementius quam prius excruciavero. si uberius flevero. si melius vixero. si pauperes largius sustentavero. si caritate ardentius flagravero: quis nostrum ita desipit ut huic homini dicat. nichil tibi ista in futurum proderunt: ~~vade~~ vade saltem huius vite suavitate fruere. Avertat deus tam immanem sacrilegamque dementiam. Item iohannes crisostomus de reparatione lapsi. Talis in fide. talis quoque homines est dei pietas numquam spernit penitentiam

si ei simpliciter et sincere offeratur.
Etiam si quis pervenit ad summum ma-
lorum et inde tamen velit reverti ad virtutis
viam, suscipit libenter amplectitur fa-
cit omnia: quatinus ad priorem statum revoce-
tur. Quodque adhuc est mirabilius et emi-
nentius etiam si non potuit quis exple-
re omnem satisfaciendi ordinem, quantulam-
cumque tamen et qualibet brevi tempore gestam
non respuit penitentiam: suscipit etiam
ipsam. Nec patitur quamvis exigue con-
versionis perdere mercedem.

Exemplo etiam hoc idem astrui
potest. David enim per penitentiam adulterii
scilicet et homicidii veniam impetravit et tamen
quamvis postea deliquit in populi enumeratione:
quod populi multitudo prostrata ostendit. Illud
autem mirabile est quod angelo ferienti ple-
bem se obtulit dicens. Ecce iste quid
fecit? Fiat manus tua in me et in do-
mum patris mei. Quo facto statim sacri-
ficio dignus factus est: qui absolutione es-
timabatur indignus. Nec mirum si tali
oblatione sua pro populo peccati sui ad-
eptus est veniam: cum Moyses offerendo
se pro plebis errore peccatum diluerit.
Hiis aliisque pluribus testimoniis evi-
denter ostenditur per penitentiam non semel
tantum, sed sepius nos a peccatis surgere:
ad veram penitentiam sepius agi. Vo-
luntarie enim peccantibus nobis ut ait
apostolus non relinquitur hostia pro peccatis.
Secunda scilicet quia semel tantum Christum opor-
tuit pati. Nec relinquitur secundus baptis-
mus. Relinquitur vero secunda penitentia et tertia
et deinceps: ut Iohannes Crisostomus
super hunc locum ait. Dicendum magis
quod hic quidam exurgunt hereticorum
occasione penitentiam auferentes qui

per penitentiam non valet peccator post lapsum
resurgere secundo et tertio et deinceps. Unde
etiam in hoc penitentiam non excludit, nec
per reiterationem que sepe fit per penitentiam:
sed secundum baptismum et hostiam.

Quod de pluribus irretitus peccatis non potest
penitere vel de uno nisi de omnibus peniteat.

Et sicut in predictis auctoritatibus
illorum error convincitur qui penitentiam
agendam sepius et per eam a lapsu pec-
cantes frequenter surgere diffitentur:
ita eisdem illorum opinio eliditur qui
pluribus irretitum peccatis asserunt de
uno vel penitere, eumdemque veniam a
domino consequi posse sine alterius penitentia:
quod etiam ab auctoritatibus astruere co-
nantur. Ait enim propheta. Non iudicabit
deus bis in idipsum. Vel ut alii transtule-
runt: non consurget duplex tribulatio.
Si ergo inquiunt ille aliquis sacerdoti fuit
confessus unum de duobus vel pluribus peccatis,
et de illo secundum iniunctam a sacerdote satisfac-
tionem explevit: ceteris tacitis, non pro
illo peccato amplius iudicandus est, de quo
satisfecit ad arbitrium sacerdotis, qui vice
Christi in ecclesia gerit: ideoque si de eo iterum
iudicatur, iudicat deus bis in idipsum, et
consurgit duplex tribulatio.

Determinatio precedentium.

Sed de hiis tantum oportet
intelligi illud quod de presentibus
suppliciis commutantur in bonum et sic
perseverant: super quos non consurgit
duplex tribulatio. Quibus vero minora fla-
gella duriores et deteriores fiunt ut
Pharao. presentibus etiam connectuntur: ut
temporale supplicium sit eterne pene
initium. Unde Augustinus. Inimis succensis erit

Distinctio xv.

·i· vindicta hic incipiet: et ardebit
usque ad extremam dampnacionem. Hoc
ergo illos nondum est quod dicitur illud. scilicet
non iudicabit deus bis in idipsum ad omnia
pertinere flagella: quia quidam flagellis
hic emendantur: alii hic et in eternum pu
niuntur. Quibusdam enim modis flagella con
tingunt. vel ut iustis merita per pacien
ciam augeantur ut iob. vel ad custo
diam virtutum ne superbia temptet ut
paulo. vel ad corrigenda peccata sicut
marie lepra. vel ad gloriam dei ut de
ceco nato. vel ad inicium pene ut
herodi. quatinus hic videatur quod in inferno
consequatur: secundum illud. duplici contricione
contere eos. Illa ergo auctoritas naum
non cogit nos sentire omnia que temporaliter
puniuntur: non ulterius a deo punienda.
Nam et si super eundem locum iheronimus dicat
egypcios et israhelitas a deo temporaliter pu
nitos ne in eternum puniret eos: non est tamen
de omnibus generaliter intelligendum. Ait
enim sic. Perdidit deus genus humanum dilu
uio. sodomitas igne. egypcios in mari
israhelitas in heremo perdidit. scitote ideo
temporaliter pro peccatis punisse. ne in eternum
puniret: quia non iudicabit deus bis in
idipsum. Qui ergo puniti sunt postea
non punientur: alioquin mentitur scriptura
quod nefas est dicere.

Que sit intelligencia premisse.

Attende lector huius libri et ca
ue. ne de omnibus generaliter intelli
gatur. sed de hiis tantum qui inter ipsa
flagella penitenciam egerunt credentes in
deum hebreorum: quam et si brevem et momen
taneam tamen non respuit deus. Quod autem qui per
temporale flagella non corriguntur perpetua
eternaliter puniantur. ibidem ostendit agens
de fideli deprehenso in adulterio qui de
collatur ubi ostendit levia peccata huius et
temporali supplicio purgari: magna vero
diuturnis eternisque suppliciis reservari
ita inquiens. Fuerat hic aliquis si fide
lis deprehensus in adulterio decolletur: quid
de eo postea fiat. Aut enim punietur et
falsum est quod dicitur. Non iudicabit deus bis in
idipsum. aut non punietur et optandum est
adulteris ut hic breui puniantur pena
ut frustrentur in eternos cruciatus. Ad quod
respondemus deum ut omnium rerum. ita quoque
suppliciorum scire mensuras et non preueniri
sententia iudicis. nec illi in potestate exercende
de hinc pene auferri potestatem: et mag
num peccatum magnis diuturnisque luitur
cruciatibus. Si quis vero punitus sit
ut ille qui israhelite maledixerat: et qui in
sabbato ligna collegerat. tales postea non
puniri: quia culpa levis presenti sup
plicio compensata sit. levis enim cul
pa levi supplicio compensatur. Hoc satis
sentit iheronimus grauia peccata et hic puni
graui supplicio. et in futuro punienda
eternaliter: de quibus penitencia non agitur inter
flagella. Levia vero que hic puniuntur
levi pena compensacione recipere. quod
in bonis fieri non ambigimus. et in malis
forte etiam fit ita. Satis iam apparet
quod illi de prophecia iam conduxerunt non
facere pro eis que dicitur ei. quod eterne sibi
reservat. de alio venia prestari per
penitenciam. Alias quoque auctoritates
inducunt. Ait enim amos. Pluit dominus
super unam civitatem et super alteram non
pluit. et eandem civitatem compluit ex
parte et ex parte aridam reliquit. Cum
ille qui proximum odit ab aliis viciis
corrigit se. una eademque civitas ex
parte compluitur et ex parte arida remanet.

quia sunt quidam qui cum quosdam vicia re
secent: in aliis committunt perdurant. Item
ambrosius. Prima consolacio est quod non obli
viscitur misereri deus: secunda per punici
onem ubi et si desit fides. pena sa
tisfacit et relevat. Racione etiam utun
dicentes. Si is qui unum peccatum commisit
alio tanto satisfactionem a sacerdo
te iniuncta expleverit: nunquid et si peccatum
tantum quisque confessus fuit. pro utroque
ei penitencia imponetur. Ideo eadem qua de
alio iam penituit. longe hoc videtur
a racione et ecclesie consuetudine: quod pro eodem
peccato non reiteretur nulli bis penitenciam
imponit. Fuit ergo illa peccati condigna
satisfactio. unde et peccatum deletum videtur.

Quomodo accipienda sit premissa.

His respondeo potest sic. illud
gregorii. plurimi domini et cetera. non
ad criminis veniam sed ad operis peccati de
sercionem referendum est: ut ideo plus crimi
natus compluvi dicatur. quod ab actu et de
lectacione peccati cui ante serviebat
modo cessat: non quod veniam eius habeat.
Docuit quod pluviam illa. alius continencia
quia ab opere peccati revocatur. quod ex fo
te gracie dei id cordi instillatur: ut vel
paulatim sit ad ~~[illegible]~~ penitenciam
veniat: vel eo minus a deo puniatur:
quod diuturniori delectacione et actu
peccati magis sibi tormentum accumulas
set. Si vero ad indulgenciam reatus plu
via referatur: evangelice sentencie con
traire videbitur. Si enim propter inmise
ricordiam qua quis proximo non mi
seretur. eciam que dimissa sunt replicantur
ad penam: multomagis que nondum
dimissa sunt propter odium fratrum ad pe
nam reservari probantur. Et si ille qui arbitrii
sui voluntatis constitutus est non potest incho
are novam vitam ut augustinus ait. nisi peni
teat eum veteris vite: quomodo ad novi
tatem perveniet indulgencie. qui odium ve
tustatem non deposuit.

Ambrosius de penitencia.

Illud autem quod ambrosius ait. et si fides desit
pena satisfacit et cetera. non de fide intelligitur
qua creditur in deum sed de consciencia delicti.
Deest enim fides: cum peccati consciencia non
subest. Nam cum delicta omnia nemo intel
ligat: aliquando est in homine peccatum. cuius non habet
conscienciam. Unde apostolus. Nichil michi conscius
sum: sed non in hoc iustificatus sum. Ergo
quis flagellatur pro peccato cuius non est conscius
si paciens fert penam. et humiliter a plenitur
cogitans se peccatum forte habere quod non
intelligit. et pro eo puniri a deo: pena
illa satisfacit et relevat gravatum. Item
de penitencia. Sed ad hoc quod obicitur de
satisfactione illa: si satisfactio non fuit
iterum inponenda est. Si vero iterum inponenda
non est. satisfactio fuit: et si satisfactio
fuit venia impetratur: videtur potest sa
tisfactionem non fuisse. quia ille dignos
fructus penitencie non fecit. Est enim satisfactio
penitencie ut ait augustinus. peccatorum causas ex
cidere: nec suggestionibus earum aditum
indulgere. Idem. Sane qui scelerate vi
vunt. nec curant talem vitam moresque
corrigere. et inter ipsa facinora sua elemo
sinas frequentare non cessant: frustra
ideo se blandiuntur quod dominus ait. Date ele
mosinas et ecce omnia munda sunt vobis.
Hoc enim quam late pateat non intelli
gunt. Multa enim sunt genera elemosinarum:
que cum facimus adiuvamur. Non solum

enim qui dat esurienti cibum et sitienti po
tum et huiusmodi. sed etiam qui dat veniam pe
nitenti elemosinam dat. et qui emendat
verbere in quem potestas datur vel cohercet aliqua
disciplina. vel orat ut ei dimittatur peccatum:
elemosinas dat. quia misericordiam prestat.
Multa enim bona prestantur invitis quando
eorum consulitur utilitati et non solum volun
tati: sed ea maior est qua ex corde di
mittimus quod in nobis quisque peccavit.
Minus est enim magnum erga eum benivo
lum esse: qui tibi nil mali fecit. Illud multo
grandius ut tuum etiam inimicum diligas et
ei qui malum vult et si potest facit: semper
bonum velis faciasque quod possis. Quod
ergo dominus ait. date elemosinam et omnia munda sunt vobis: ita
ne intellectum sumus. ut non credentibus
in christum munda sint omnia. si elemosinas
istas dederint: Qui vult ordinate
dare elemosinam. a se debet primum incipere: et
eam sibi primum dare. Est enim elemosina
opus misericordie: verissimeque dictum est miserere
anime tue placens deo. Non ergo se fallat
qui per elemosinas largissimas fructu
um suorum vel pecunie impunitatem emere
se existimant in peccatis permanentes: qui
ita diligunt ut in eis optent versari.
Qui autem diligit iniquitatem odit animam
suam. Et qui odit animam suam. non est ei mi
sericors. sed crudelis. diligendo
quippe eam secundum seculum: odit eam secundum
deum. Si ergo vult ei dare elemosinam
per quam sit munda odiat eam secundum seculum
et diligat eam secundum deum. Hec elemo
sina quam sibi homo primitus debet: mundat [illegible]
[illegible]. Ad quod hortatus christus ait. Mi
mundate que intus sunt: immundis et nichil
est mundum: sed polluta sunt eorum mens
et conscientia ut ait apostolus. Immundi non sunt

omnes quos non mundat fides que in re
dit in christum: de qua scriptum est. Fide mun
dans corda eorum. Sed ne istas elemo
sinas que fiunt de fructibus terre requirere
christus videretur: hec inquit oportuit facere
secundum iudicium et caritatem dei et illa non
omittere. i. elemosinas fructuum ter
renorum. Ex hiis datur intelligi quod in peccato
mortali permanentes. et si elemosinas
largas faciant non tamen per eas satisfaciunt
quia inordinate agunt: dum a se non incipiunt.
Hec ipse dicitur elemosina terre opus dum
sibi ipsis crudeles existunt: non placentes
deo. Non tamen dicenda est illa penitentia satisfac
tio quam quis agit pro uno peccato. dum perdu
rat in alio: quia nobis non prodest ieiu
nare et orare et alia bona agere. nisi
mens revocetur a peccato. Et si aliquis
omnia peccata tacitum confessus fuit sacerdo
ti: de illis quibus imponenda est ei satisfactio.
quia de primo contrite non satisfecit.

Capitulum quomodo fiunt fictio satisfactio

Quibusdam tamen videtur fuisse satis
factio sed infructuosa: dum in
alio peccato persistit. Incipiet autem eius
fructus: incipietque proficere dum peccati alius
penituit. Tunc enim utriusque peccatum di
mittitur et satisfactio precedens vivi
ficatur. que ante fuerat mortua sicut
baptismus illi qui ficte accedit tunc
primitus valet. cum fictio a mente re
cedit per penitentiam: et in huius opinionis
munimentum auctoritates inducunt.
Ait enim augustinus. Equum est et vera
fides hoc postulat: ut cum gratia christi
in homine destruxerit mala. Ita etiam
renovet bona. Et cum destruit quod
suum non invenit: diligit bonum quod
in peccante plantavit. Item theodorus. Si
quem videris inter multa peccata aliqua facere
iusta opera. non est tam iniustus deus

ut ipsi multa peccata obruissent paucorum
bonorum: sed fructus eorum metere et in horrea
congregare. quod in bona terra seminavit.
Sed hec dicta intelligimus de eo qui in
caritate quodam tempore bona fecit et bonus
est: alio vero tempore malus est: et multa peccata
facit. Non ergo intelligendum est eum mul-
ta peccata iniusta opera fecisse qui similiter
eodem tempore peccatum fecerit et iusta opera:
sed diversis temporibus utraque egisse. Nisi
enim bonus foret qui bona fecit: non
seminasse in bona terra diceretur. Destructis
ergo malis per opera bona commissis.
opera bona scilicet in caritate facta. que se-
quentia mala mortificaverat: per pe-
nitentiam de malis illis habita vivifi-
cantur et remunerantur. Unde apostolus.
Iacientes fundamentum penitentie ab operi-
bus mortuis: opera mortua nominans
opera bona significat que per sequens
peccatum erant mortua. quia opera bo-
ni homines peccando irrita fecerunt. Et sicut
peccando fuerunt irrita ita per penitentiam
revixerunt: et ad meritum eternitatis
prodesse ceperunt. Diligit et illud bonum
amat deus. quod plantavit in peccante
in illo scilicet qui post illud bonum peccavit:
non similiter peccantis et bene operantis extitit:
quia illius hominis opera non diliget deus
ad remunerationem.

Potest etiam accipi de bonis
operibus que ab alio fiunt dum
malus est. et in peccato mortali consistit vel
ad tempus scilicet usque in fine que dicuntur re-
munerari a deo. et non dari oblivi-
oni: non quod proficiant ad eternam vitam
optinendam. sed ad tolerabilius eter-
num supplicium sentiendum. sicut
de fide et ceteris que sine caritate habentur.
Augustinus ait. Si quis non habens caritatem que per-
tinet ad unitatem spiritus et vinculum pa-
cis quo ecclesia continetur in aliquo scisma-
te constitutus. ne christum neget patitur tri-
bulationes. famem. persecutiones. flammas
vel bestias vel ipsam crucem: timore
gehenne. Nullomodo ista culpanda sunt:
immo et hec laudanda est patientia. Non
enim dicere poterimus melius fuisse ei
ut christum negando nichil eorum pateretur
que passus est confitendo. sed estimandum
est fortasse tolerabilius futurum ei iudici-
um: quam si christum negando nil pateretur
eorum. ut illud quod ait apostolus. Si tradidero
corpus meum ita ut ardeam. caritatem autem non
habeam. nichil michi prodest. nichil prodesse intelligitur
ad regnum obtinendum. non ad extremi
iudicii tolerabilius supplicium subeundum
et infra. Hec ipse caritate deum sunt sine
qua in nobis non potest esse vera patientia:
quam in bonis caritas dei est que tolerat omnia.

Constringit dictorum summam ut alia addat.

Ex his ostenditur bona que sine
caritate fiunt. prodesse quidem ad
tolerabiliorem penam sentiendam. sed non
ad obtinendam vitam: illa etiam que in
caritate quis facit si postea prolapsus fuerit
nec exurrexerit. non esse in memoria dei.
Ezechiel dicit. Si autem averterit se iustus a iustitia
et fecerit iniquitatem numquid vivet? Omnes
iustitie eius quas fecerat non recordabuntur.
In peccato suo morietur: et non erunt in me-
moria iustitie quas fecit. In eo loco ex-
positione glosa ait. Hic nobis maxime
considerandum est. quod cum mala committimus
sine causa ad memoriam transacta bona revoca-
mus: quia in perpetratione malorum nulla

debet eē fiducia ꝑitor bonor. Intel
ligendū ē hoc ad uitā ꝑcipiendā. bō
ꝑita nō dat fiduciā. ⁊ si ad minorem
penā. Alioqñ ꝑmisse auctoritati augꝰ
hoc obuiaret. Et bona igit sine caritate
facta ⁊ bona ī caritate facta q̄ cōmitat
mortal culpa quā nō delet sequens
pnīa. ad sensū minoris pene ꝓficiūt.
nō ad uite fructū. ¶ Alias īducit
auctoritates cōt eos q̄ dicūt de uno peni
tenciā nō agi altero tacito.

Satis arbitror r̄sponsū eē q̄ asse
rūt de uno crīme pnīam agi ⁊
ueniā ꝯsequi: alio ī delectatiōe reten
to. uel ꝑ ꝯfessionē nō exposito: q̄ non
mō ꝑmissis auctoritatibꝰ ꝯfutant sed
⁊ subditis. Ait enī augꝰ. Sūt plures
quos penitet peccasse. sed tn̄ omō re
seruantes s̄ quedā ī q̄bꝰ delectent. nō
aīaduertentes dn̄m sil mutū ⁊ surdū
a demonio liberasse. Per hoc docet nos
nūqm̄ n̄ ab oībꝰ sanari. Si enī uel
let pnīa ex pte r̄ꝯsuari: hūtē septē
demonia ꝑfectē potuit ser expulsis.
Expulit aūt septē. ut oīa crīa simul
eicienda doceret: legionē uō demonū
ab aīo eiciens nullū reliquit de oībꝰ
q̄ liberatū possideret: ostendens q̄ etiā
si pctā sint mille oportz de oībꝰ peni
tere. Nūqm̄ aliquē sanauit dn̄s quē
nō omō liberauit. Totū enī hoīem sa
nauit ī sabbo corꝑe ⁊ corpꝰ ab oī īfir
mitate ⁊ aīam ab oī cōtagione
indicans penitente oportere sil
dolē de oī crīme. Scio enī dn̄m
inimicū oī crīmoso. Quō g° q̄ crīme
reseruat de alio īpetet ueniā.
sine amore dei consequet ueniā:
sine quo nemo umqm̄ īuenit grām.

Hostis enī dei ē: q̄ ꝑseuerant offe
dit. Quedā enī īpietas īfidelitatis
ē ab illo q̄ iustꝰ ē ⁊ iusticia. dimidi
am sperare ueniā. Iam enī sine uerā
pnīa īueniet grām. Pnīa enī uera
ad baptismi puritatē conat ꝑducē.
Recte enī penitens q̄d q̄d sordis pꝰ
purificatiōne ꝯtraxit: oportz ut ablu
at saltē lacrimis mentis. Sz satis
durꝰ ē cuiꝰ mentis dolorē oculi
nō declarant. sed sciat se culpabili
durū q̄ deflet temporis uel mortem
amici: ⁊ dolorē pcti nō ostēdit in
lacrimis. Que g° penitet omō pe
niteat. Idem. Penitentes si uē estis
penitētes. penitentes ⁊ nō estis ir
ridentes: ī mutate uitā. reconcilia
mini deo. Pnīam agis genua figis:
⁊ rides subsannas paciam dei. Si
pnīam agis penitet: si nō penitet
nō penitens es. Si g° penitet: cur
facis q̄ male fecisti. Si fecisse pe
nitet noli facē: si adhuc facis cte
nō es penitens. Ite innocenciꝰ pp.
Admonemꝰ fr̄es nr̄os ne falsis
penitenciis laicor aīas decipi ⁊ ī ifernū
ꝑtrahi paciant. Falsā aūt pnīam
eē ꝯstat cū spretis plibꝰ de uno
solo pnīa agit: uel cū sic agit de
uno ut nō discedat de alio.
¶ Repetit de uerā pnīa. ut addat.

Ex ꝑmissis ꝯspicua fit notitia
uere pnīe ⁊ satisfactionis.
Illa enī uera ē pnīa q̄ pctm̄ abolet:
q° illa ~~solat~~ sola fit q̄ scelꝰ corrigit.
Illa uō scelꝰ corrigit que odiū cōmis
si crīmis ⁊ cōmittendi cū desiderio
satisfaciendi affert. Iudas eī penitu
isse legit sine assecutiōe venie:

quia tamen penitentia non correxit crimine. Unde theologus. Nichil inde profuit egisse penitentiam: per quam scelus corrigere non potuit. Si quis frater sic peccat in fratrem ut emendare valeat quod peccavit potest ei dimitti: si autem permanet opera: frustra hoc re assumit penitentia. hoc est quod de eo dicitur et ceteris eius si. i. per. ut non solum emendare nequiverit proditionis nefas: sed etiam homicidii scelus addidit. Cave qualiter intelligas illud ut emendare non valeat quod peccavit et cetera. Non enim emendatio hic intelligenda est rei redempte recompensatio: sed delicti expiatio et abhominatio cum satisfactionis desiderio. Venit enim iuste quis alicui quod restituere non valet ut oculum vel vitam vel huiusmodi: et tamen si penituit peccati cum amore condigne satisfactionis veniam habet. Ter ideo et quisquam putet quod rem alienam iniuste abstulit quam reddere potest: de illo peccato penitere ac veniam consequi nisi restituat ablatum. Quamdiu enim res propter quam peccatum est non redditur si reddi potest non agitur penitentia sed fingitur.

Distinctio xvi

De tribus que in penitentia consideranda sunt.

In perfectione autem penitentie tria observanda sunt scilicet compunctio cordis. confessio oris. satisfactio operis. Unde iohannes os aureum. Perfecta penitentia cogit peccatorem omnia mala libenter ferre: in corde eius contritio. in ore eius confessio. in opere tota humilitas. Hec est fructifera penitentia ut sicut tribus modis deum offendimus scilicet corde ore et manu: ita tribus modis satisfaciamus. Tria enim sunt peccati differentie ut ait augustinus. et in corde. et in facto et in consuetudine vel tribus tanquam tres mortes: una quasi in domo scilicet cum in corde consentitur libidini: altera quasi prolata iam extra portam cum in factum procedit assensio: tertia cum male consuetudinis tanquam mole premitur animus vel nove defensionis clipeo armatur quasi in sepulchro iam patens. Hec sunt tria genera mortuorum que legitur dominus suscitasse.

Huic igitur triplici morti. triplici remedio occurritur. contritione confessione satisfactione. Compunctio nobis commendatur in Scindite corda vestra et non vestimenta vestra. Confessio ibi: iustus in principio sermonis accusator est sui. Vere enim confitetur qui se accusat: qui in excusando malum suum imputat. Et in Effundite coram illo corda vestra. Et item. Confitemini alterutrum peccata vestra et cetera. Satisfactio a iohanne precipitur ubi ait: Facite fructus dignos penitentie: scilicet ut secundum qualitatem et quantitatem culpe sit qualitas et quantitas pene. Non enim par debet esse fructus boni operis eius qui nichil vel minus peccavit: et eius qui gravius cecidit. Ideo discretio penitenti valde necessaria est: ut illa generat que augustinus docet dicens. Consideret qualitatem criminis. in loco. in tempore. in perseverantia. in varietate persone: et quali hoc fecerit temptatione. et in ipsius vitii multiplici executione. Oportet enim penitere fornicationem secundum excellentiam sui status vel officii. vel secundum modum meretricis et in modum sui operis. et qualiter turpitudinem egit: si in loco sacrato. si in tempore constituto. ut sunt festivitates et tempora ieiunii. Consideret quantum perseveravit et defleat quod perseveranter peccavit. et quantum perseverunt et quanta fuit victus

impugnatione. Sunt enim qui non solum non
vincunt: sed ultro peccato se offerunt: nec
expectant temptationem sed preveniunt vo
luptatem. Consideret etiam secum quam multipli
ci delectatione et peccati actione peccavit. Omnis
ista varietas est confitenda et deflenda:
ut cum cognoverit quod peccatum est, cito inveniat
deum propicium. In cognoscendo augmentum
peccati inveniat cuius etatis fuerit: cuius sapientie cuius
ordinis. Immoretur in singulis istis et sentiat
modum criminis: purgans lacrimis omnem
qualitatem vicii. Defleat virtutem qua interim
caruit. Dolendum est enim non solum quod pec
cavit: sed quia virtute se privavit. Defle
at etiam quoniam qui offendit in uno factus est
omnium reus. Ingratus enim extitit: qui plenus
virtutibus deum omnino non timuit. In hoc
enim quisque peccator fit culpabilior: quo
est deo acceptior. Ideo enim adam plus
peccavit quia omni bono habundavit.
Alio etiam modo offendens in uno factus est
omnium reus: quia omnis virtus patitur detrimentum
ab uno vicio. Ponat se omnino in iudi
cio et potestate sacerdotis. nichil sui reser
vans sibi: ut omnia eo iubente paratus
sit facere pro recipienda vita anime que fa
ceret pro evitanda ~~morte~~ corporis morte:
et hoc cum desiderio. quia vitam recu
perat infinitam. Cum gaudio enim faceret de
inmortali futurus: que faceret pro diffe
renda morte moriturus. Semper depre
cetur deum: offerat deo mentem et cor
dis contritionem: deinde et quod potest de
possessione passione. quod offerat secura offerat.
Respexit enim dominus ad abel et ad mu
nera eius. Prius dicitur ad abel quam ad ~~m~~
munera. In iudicio enim cordis offeren
da est elemosina tribuentis. Nec
considerandum est quantum: sed qua mente

qua affectione dat quod potest. Cum ergo
peccata sua redimere vult temporalium
oblatione: prius offerat mentem. Cave
at ne verecundia ductus dividat a
pud se confessionem: ut diversa diversis
velit manifestare sacerdotibus. Quidam
enim uni celant que alii manifestan
da conservant: quod est se laudare et ad
ypocrisim tendere. et semper veniam
carere: ad quam sperat per frustra
pervenire. Paveat etiam ne prius ad
dominicum corpus accedat quam eius confes
ter bone conscientia: et doleat quod nondum au
deat sumere quem multum delectat cibum
salutarem. Cohibeat etiam se a ludis
a spectaculis seculi: qui perfectam vult con
sequi remissionis gratiam. Isti sunt digne
fructus penitentie animam captivam elaque
antes et in libertate servantes. Et infra
Moveat anima fructus dignos: et si
non dignos penitentia. Sunt enim digni
fructus virtutum: qui non sufficiunt pe
nitentibus. Penitentia enim graviores pos
tulat: ut labore et gemitibus mor
tuus iterum vitam impetret. Ex his
ostenditur quod sunt digni fructus penitentie.
quibus vera satisfactio expletur. et quod non
omnes digni fructus sunt digni
penitentie fructus: quod de illa penitentia intel
ligitur que maior est criminum. Non enim
sufficiunt communes delinquentibus: que
sufficiunt minimus vel parum peccantibus.

Que sit falsa satisfactio.

Et sicut sunt digni fructus penitentie
ac vera satisfactio: ita et indigni
fructus et falsa satisfactio. id est falsa penitentia.
Unde gregorius. Falsas penitentias dicimus:
que non secundum auctoritates sanctorum pro qualitate cri
minum imponuntur. Ideoque miles vel nego

ciatõe ul' aliciu officio dedit9. qd' sin
p̄to exerceri nõ pt̄ si culpis ꝯtin
uis irretit9 ad pn̄iam uenit: ul'
q̄ bona alterius iniuste abstulit ul' de
tinet ul' q̄ odiu ī corde gerit. re
cognoscat se uerā pn̄iam agere nõ
posse. ni negociu relinquat ul'
officiu deserat ⁊ odiu ex corde di
mittat: ⁊ bõ q̄ iniuste abstulit re
stituat. Nec tn̄ desperet interim
facere quod boni pt̄ hortam ut fa
ciat: ut deus cor illi9 ad pn̄iam
illustret. Cu sit pn̄ia infictã ⁊ ex
ficta: de utraq; p̄ premissa satis ap
paret q̄ sit uera ⁊ q̄ sit falsa.

De tribus actionibus pn̄ie.

Predictis uõ adiciendu ē q̄
tribus modis agit pn̄ia. an
baptismu scʒ de p̄oribus pc̄tis: p9
baptismu de grauib9 q̄ p9 cõmit
tunt. Est eni pn̄ia uenialiu coti
diana: q̄ ecia humiliu ē ⁊ pfectorum.
Vnde aug9. Tres sunt actiones pn̄ie:
quas mecu uestra erudicio recog
noscit. una ē q̄ nouu parturit
hoiem donec p̄ baptismu oim
pc̄torum fiat ablucio pc̄torum. ꝗ nulla
sue uoluntatis arbiter. ni peniteat
eu ueteris uite. noua uita incho
are pt̄: a q̄ paruuli sunt immunes
cu baptizant: qꝛ nondu possunt uti
libero arbitrio. quib9 tn̄ ad remissionē
originalis pc̄ti prodest eorum fides a q̄
b9 offeruntur. Altera ē actio pn̄ie p9
baptismu: q̄ fit p̄ illis pc̄tis q̄ legis
decalogus continet. Agunt ergo hoies
pn̄iam an baptismu de p̄oribus
pc̄tis: ita tn̄ ut ecia baptizent
ut petrus ait. Agite pn̄iam ⁊ bap

tizet unusquisq; uestrum ī noie dn̄i ⁊c.
Agunt ecia pn̄iam si p9 baptismu
ita peccauerint: ut excõicari ⁊ p9 re
conciliari mereantur. Est ecia pn̄ia bo
norum ⁊ humiliu fideliu pena cotidiana
ī q̄ pectora tundimus: dicentes Dimitte
n. de. si. ⁊c. Neq; ea dicti nob' uo
lumus. q̄ dissa ī baptismo nõ dubi
tamus. sed illa q̄ humane fragilitati
q̄uis parua tn̄ crebra subrepunt: q̄ si
collecta ꝯ nos fuerint ita nos grauа
bunt ⁊ opprimerent sicut unu aliquod
grande pc̄tm. Quid eni interest ad
naufragiu an uno grandi fluctu
nauis operiatur ⁊ obruatur: an paulati
subrepens aq̄ ī sentinā p̄ neglige
ciā culpā impleat nauē ⁊ submergat.
Ideo ieiunium ⁊ elemosine ⁊ oracões
ī uigilent: ī q̄bus cu dicimus. Dimitte
no. de. n. si. ⁊ nos ⁊c. manifestum
nos habere. qd' nobis dimittatur: ⁊
ī uerbis his humiliantes aīas
nr̄as. cotidiana agere pn̄iam non
cessamus. De satisfaccõe uenialiu.

Quae aut̄ p̄ uenialib9 sit satisfac
cio sufficiens aug9 insinuat
ita inquiens in enchi. De cotidianis ⁊
leuib9 breuib9q; pc̄tis sine q̄b9
hec uita nõ ducitur: cotidiana oracio fide
liu satisfacit. Eor eni ē dicere. Pater nr̄
q̄ es ī celis. Delet oīa hec oracio pn̄ia
minima cotidiana: delet ⁊ ista a q̄b9
uita fideliu ecia scelerate gesta.
sed penitendo ī melius cõmutata
discedit: si ut ueracit dicit Dimitte
nob. de. no. ita ueracit dicatur
sicut ⁊ nos di. de. no. i. si fiat qd'
dicitur: qꝛ ecia ipa ē elemosina ueniā
petentib9 oībus ignoscere. Ex his

alioquin pmissis iā facile ē itellige.
q̄ p venialibus sit exhibenda satis
factio. Sufficit enī diuina cū cū
ieiuīo aliquo ⁊ elemosinis. sic tñ
ut pcedat contricō aliquantula et
addat² ɔfessio si assit facultas: de
qua ɔfessione post tractabit². p
criminibus uō pctis hec etiā i satis
factiōe exhibenda sūt. sed multo
uehementius ⁊ districtius: qr ut ait
aug⁹ ad agendā pniām nō sufficit
mores i melius cōmutare. ⁊ a mal
factis recede: ni ⁊ de hijs q̄ facta sūt
satisfiat dño. p pnie dolorē. per
humilitatis gemitū. p ɔtriti cordis
sacrificiū cooperantibus elemosinis.

¶ Tria ponunt² ɔtenda. pmū an
sine ɔfessione dimittant² pctā.

Dist° xvii — Hic orit² qstio multiplex. Pmo
em̄ q̄rit² utrū absq3 satisfac**ci**one
et oīs ɔfessione. p sola cōtricōne cordis
pctm dimittat² alicui. 2° an alij
sufficiat ɔfiteri deo sine sacerdote. 3°
an layco fideli ualeat facta ɔfessio.
In hijs enī docti etiā diuisa sen
tē fuerunt²: qr sup hijs uaria ac
pene aduisa tradidisse uident² auc
tores. Dicunt enī qdā sine oris ɔfes
sione ⁊ satisfactione opis ⁊ opis
neminem a pctō mūdari: si tpr fa
ciendi illa habuit. alij uō an oīs
ɔfessione ⁊ satisfactione i
cordis contricōne pctm dimitti a
deo: si tñ uotū ɔfitendi habeat.
Vñ pha ait. Dixi ɔfitebor adu̾
me. Qd' exponens cassiodorus ait.
Dixi .i. deliberaui apud me qr cō
fitebor: ⁊ tu remisisti. Magna di
pietas qr ad solā pmissione pctm

dimiserit. Votū enī p opacōne iu
dicat². Ite aug⁹. Nondū pnūciat
pmittit se pnūciatu²: ⁊ d's dimit
tit. qr hoc ipm dicē quodāmō est
pnūciare corde. nondū uox i ore
ut homo audiat ɔfessione: ⁊ d's
audit. Ite. Sacrificiū deo sp̄s ɔt². Et
alibi legit². Quacunq3 hora cōuersus
pctor igemuerit: uita uiuet ⁊ nō
morietur. Nō di² ore ɔfessus fuit: sed
cōuersus igemuit. Vñ da² itelligi qr trēdū
etiā ore tacente venia ɔsequimur.
Hinc etiā leprosi illi quos dñs p̄
cepit ut ondēret se sacerdotibus. i
itinē anteqm venirent ad sacerdotes
mūdati sūt. Ex quo isinuat² qr an
teqm nos sacerdotibus ora nr̄a ape
riamus .i. pctā cōfiteam²: a lepra
pcti mūdam². Lazarus etiā nō pus
de monumento ē adductus ⁊ pus
a dño suscitatus ē intus suscitatus
podiit foras uiuus. ut ondēret sus
citatū aīe pcede ɔfessione. Nemo
enī pt ɔfiteri nisi suscitatus: quia
a mortuo uelut ab eo q̄ nō est
pit ɔfessio. Nullus g° ɔfitet² nisi
resuscitatus. Nemo enī resuscitat²
nisi q̄ a pctō solut²: quia pctm mors
ē aīe q̄ ut ē uita corpis. ita
eius uita ē deus. Hijs alijsq3 plurib9
auctoritatibus pbat² an ɔfessione et
satisfactione. sola ɔtricione pctm
dimitti: qd' q̄ negant eas detinaē
laborant. nō n nō i huius sine depssio
nem. ⁊ sue opinionis assertione
auctoꝝ testimōnia iducunt. Ait ei dñs
p ysayā. Dic tu iniquitates tuas ut
iustificeris. Ait ite ambrosius. Nō pt
quisqm iustificari a pctō: nisi pctā
añ fuit ɔfessus. Item Cōfessio libērat

a morte animam. confessio aperit paradisum.
confessio spem salutis tribuit. quia non
meretur iustificari qui in uita sua peccatum
non uult confiteri. Illa confessio nos li-
berat que fit cum penitentia. Penitentia ~~uero est~~
uera est dolor cordis et amaritudo anime
pro malis que quisque gessit. Item iohannes.
Non potest quisquam gratiam dei accipere:
nisi purgatus fuerit ab omni peccato per penitentie
confessionem uel per baptismum. Item augustinus.
Agite penitentiam qualis agitur in ecclesia:
nemo sibi dicat occulte ego apud
deum ago. Nouit deus qui mihi ignoscit
quod in corde ago. ergo sine causa dictum est.
que solueritis super terram erunt soluta et in
celo. ergo sine causa claues date sunt
frustramus uerbum dei. Iob dicit: Si erubui
in conspectu populi peccata mea confiteri.
Item ambrosius. Venialis culpa est: quam
sequitur confessio delictorum. Item augustinus super
illum locum. Non absorbeat me pro-
fundum neque urgeat super me puteus os suum. Profundum
puteus est profunditas iniquitatis:
in quam si cecideris non claudet super
te os suum. si tu non claudis os
tuum. Confitere ergo et dic de profundis
clamaui etc. et euades. Claudit super illum
qui in profundo contempnit: a quo morte
tuo uelut qui non sit perit confessio.
Item. Nulla debitem grauioris pene
accipit ueniam: nisi qualemcumque et si
longe minorem quam debeat soluerit
penam. Ita enim impertitur a deo largi-
tas misericordie: ut non relinquatur iustitia
discipline. Item theodorus. Qui peccatorem
plangunt delicta propria uel populi et
corrigiatur etiam de quo ipse peccata

fuerit egressus: et dampnat in sancto ui-
pertitus delicias per quas deum offen-
deat per uite austeritatem compenset.
Hiis aliisque auctoritatibus innititur as-
serere sine confessione uocis et aliqua
solutione pene neminem a peccato mundari.

Quid sine confitendum sit ponitur.

Quid ergo super hiis sentiendum
est quid tenendum. Sane quod
sine confessione oris et solutione pene
exterioris peccata deleantur per contritionem et
humilitatem cordis. Ex quo enim proposi-
to mente compuncta se confessurum deus di-
mittit: quia ibi est confessio cordis et si
non oris. per quam anima mundatur interius
a macula. et contagio peccati commissi:
et debitum eterne mortis relaxatur. Illa
ergo que superius dicta sunt de confessione
et penitentia. uel ad confessionem cordis uel
ad interiorem penam referenda sunt.
sicut illud augustini quia nullus dicitur ue-
niam consequi. nisi prius quantulamcumque peccati
soluerit penam. Vel de exteriori pena
accipienda sunt: et ad contempnentes
uel negligentes referenda sunt sicut
illud: nemo occulte dicat ago etc. Non-
nulli enim in uita peccata confiteri negli-
gunt uel contempnunt uel erubescunt:
et ideo non merentur iustificari. Sicut
enim preceptum nobis est interior penitentia:
ita et oris confessio et exterior satisfactio
si adsit facultas. Unde nec uere penitens
est qui confessionis uotum non habet. et sicut peccati
remissio munus est dei: ita penitentia
et confessio per quam peccatum deletur. non potest
esse nisi a deo. ut augustinus ait. Iam inquit
donum spiritus sancti habet qui confitetur et penite-
tet: quia non potest esse confessio peccati et punitio

i homine ex seipso. Cu eni irascit sibi
quisq et displicet: sine dono gratie nos suis
no e. Oportet g° penitente ofitei si
opt habeat et aliqu sit ofessior ee:
si uotu sit i corde parat ei remissio.

Si sufficiat soli deo confiteri.

Tam scdm qomis articulu inquinamus
sz an peta sufficiat ofitei soli deo:
an oportet ofitei sacdoti. Quibsda
uisu e sufficere si soli deo fiat ofessio
sine iudicio sacdotali. et ofessione
sre eme: qz dauid dt. Dixi ofitebor
dno et tu re. im. pet. mei no ait
sacdoti: et tn se remissu dicit petm.
Ite ambrosius. Ideo fleuit petrus qz cul
pa obrepsit ei. Non iuenio qd dixit.
iuenio qz fleuit. lacrimas eius lego.
satisfactione no lego. Sed qd defe
di no pt ablui pt. lauent lacrime
delictu: qd uoce pudor e ofiteri.
Et ueníe fletus consulut et uerudie.
Hoc idem etia maximus epus dt.
Ite iohes crisostomus. Non e dico ut
te pdas i publico. neqz apud alios
accuses: sed obedire volo pphete
dicenti. Reuela dno uia tua an dm.
Ergo tu ofite peta tua apud ueru
iudice: cu oratione delicta tua pnu
cia no ligua sed ofie tue memoria
et tuc demu spera te posse mian
ofequi. Si habueris peta tua otiue
i mente: malu nuqm adulsu pri
mu i corde tenebis. Idem. peta tua
dicito ut deleas illa: Et si ofideris
ea alicui dice. dicito ea cotidie i aia
tua. no dico ut ofitearis ea coseruo
tuo ut e exprobret: dicito deo ut
ea curet. Ner eni si no dixeris
ignorat ea. Cu faciebas ea psto erat:
cu admitteres ea ognouerat. Quid
ea uult a te ognoscere. peccare no
erubuisti: et ofiteri erubescis.
Dicito i hac uita ut requie ha
beas i alia: dicito igemiscens et
lacrimans. In codice scripta sut peta
tua: spongia pctor tuor lacrime
tue sut. Ite psper. Illi quor peta
huana noticia latent no ab ipis
ofessa nec ab alijs publicata. si ea
ofiteri ul emendare noluerit: dm
que teste hnt et ipm habitui sut
puitorem. Quod si sui ipi iudices fiat
et uelut sue iniquitatis ultores: h in
se uoluntaria pena seuerissime anadu
sionis exceant temporalibus penis ni
mutabut etia supplicia: et lacrims
ex uera cordis conuersione ofluentibus.
restringut etin ignis incendia. Et infra.
Deus facilius sibi placabut illu q a
spris ofessionibus ctinen pduti aut
nescientibus alijs ipi ise uolutarie
excoicationis sniam ferut. et ab altari
cui ministrabant no aio sed officio
separati uita sua qi mortua plangut.
certi qz reconsiliati sut efficacis pe
nitentie fructibus a deo no solu a
missa recipiant: sed etia supne ci
uitatis gaudia recipiant. His aut
toitatibus innitut q sufficere cotendut
deo ofiteri peta sine sacdote. Dicit
eni qz si qs timens detegi culpa
sua apud hoies. ne inde opprobrio
heat ul alij suo exemplo ad petm
du attingant. et ido taceat hoi et
reuelet deo: ofequit ueniam. Alij ut.

Quod no sufficit soli deo ofiteri si tps

Sed qz sacdotibus cofiteri opor
teat: no solu illa auctoritate

iacobi ɔfitemini alterutrum pec. uerā s
etiā aliorū ꝑtibus testimoniis cōprobat.
Ait aug. Iudicet seipsum hō uolū
tate dū pt. et mores ɔmutet i meli9:
ne cū iā nō poterit pt uoluntatē a
dño iudicet. Et cū i se ipse ptulerit
seuerissime medicine. s tñ utilissi
me sniam. ueniat ad antistites
p quos illi claues i eccīa ministrant.
tanquā bonus iā incipiens eē filius
matris. in ordine custodito
sacramentorū. a ppositis accipiat satis
factionis sue modū. i offerendo sac
ficio ɔtribulati cordis deuotus et
supplex. Id tñ agat ꝙ nō solū sibi psit
ad salutē: s etiā ceteris ad exemplū:
ut si pctm eius nō mō i graui eius ma
lo. sed etiā i tanto scandalo aliorū
ē. atq hoc expedit utilitati ecclīe ui.
antistiti i noticia multorū uel totius
plebis agē pniam nō recuset: ne
letali plage p pudorē addat tu
morē. Item. Cū tanta ē plaga pcti
et ipetus morbi. ut medicamenta
corporis et sanguinis dñi differenda sit:
auctoritate antistitis d3 se quis remo
uere ab altari ad agendā pniam.
et eadē reconsiliari. Ite leo. Multiplex
mia dei ita lapsibus subuenit humā
nis. ut nō mō p baptismū. sed
etiā p pniam spes uite reparetur:
sic diuine uoluntatis psidiis ordinatis
ut indulgentia dei nisi supplicatio
nibus sacerdotū nequeat obtineri. Xpc
enī hanc ppositis ecclīe tradidit ptātē
ut ɔfitentibus pnīe satisfactionē
darent: et eosdē salubri satisfactione
purgatos ad cōionē sacramentorū
p ianuā reconsiliationis admitterent.

Ite aug. Que penitet omnino peni
teat. et dolorē lacrimis ostendat. repre
sentet uitā suā deo p sacerdotē. preue
niet iudiciū dei p ɔfessionē. Pre
cepit enī dñs mundandis ut oste
derent ora sacerdotibus docens corporali
pñtia ɔfitenda pcta: nō p scriptū
manifestanda. Dixit enī ora mon
strate. et oēs nō unus p oībus: nō
aliū statuatis nunciū q offerat p uo
bis munus a moyse statutū: s q
p uos pccastis p uos erubescatis.
Erubescentia enī ipa ptē ht remis
sionis. Ex mia enī precepit dñs. ut
neo peniteat i occulto. In hoc enī ꝙ
p seipsum dr sacerdoti. et erubescen
tiam uincit: timorē offensi fit ue
nia criminis. Fit enī ueniale p ɔfes
sionē qd pius criminale erat i operatione:
et si nō statim purgatur fit tñ ueni
ale qd ɔmiserat mortale. Multū enī
satisfactionis obtulit: q erubescentie
dñans nichil eorū q ɔmisit nūcio dei
negauit. Deus enī q misericors et iustus
ē sicut seruat miām i iusticia: ita
et iusticiā i mia. Opus enī mie ē
pccanti pcta dimittere: s oportet ut iustus
misereatur iuste. Considerat enī si dignus
ē: nō dico iusticia s et mia. Iusticia
enī sola dāpnat. Sic dignus ē mia: q
spūali laborē querit grām. Laborat enī
mens patiendo erubescentiā: et
qm uerecundia ē magna pena. qui
erubescit p xpo fit dignus mia. Vn
patet ꝙ quanto pluribus ɔfitebitur i spe
uenie turpitudinē criminis: tanto
facilius ɔsequitur grām remissionis.
Ipi enī sacerdotes plus iā pnt pficere

plo confitentibus parte. Jte leo papa.
Quamuis plenitudo fidei videatur esse
laudabilis. que propter dei timorem apud
homines erubescere non veretur. tamen quia
non omnium huiusmodi sunt peccata. ut ea
que penitentiam poscunt non timeant publi
care remoueatur improbabilis consuetudo.
ne multi a penitentie remediis arceantur:
dum aut erubescunt aut timent inimicis
suis sua reserare quibus possint constitucio
legum percelli. Sufficit enim confessio que
primum deo offertur: tunc etiam sacerdoti
qui pro delictis confitentium accedit preca
tor. Tunc enim plures ad penitentiam pro
uocare poterunt: si populi auribus non
publicetur consciencia confitentis. Ex hiis aliisque
pluribus indubitanter ostenditur oportere
deo primum deinde sacerdoti offerre
confessionem: nec aliter posse peruenire ad
ingressum paradysi si assit facultas.

De 3o articulo an sufficiat confiteri layco.

Nunc prosequimur firmissimis auctori
tatibus que hiis contraire videntur
ut ideamus: contrariam racionem intueamur.
Nondum enim 3a quod continebatur scilicet an sit
confessione et iudicio sacerdotis soli deo
confiteri sufficeret expeditum est: et certifica
tum firmissimis testimoniis. quod non sufficit
deo confiteri sine sacerdote: nec vere humi
lis et penitens est si non desideat et
requirit sacerdotis iudicium. Sic nunquid
eque valet alicui confiteri socio vel
proximo suo: saltem cum deest sacerdos.
Sane dum pertinet ad hoc quod sacerdotis ex
amen requirendum est studiose. quod sac
dotibus concessit deus potestatem ligandi
et soluendi: et ideo quibus ipsi dimittunt
et deus dimittit. Si tamen defuit sacerdos:
proximo vel socio facienda est confessio.

Quale debemus querere sacerdotem.

Sed curet quisque sacerdotem
querere: qui sciat ligare et soluere.
Talis enim oportet esse: qui aliorum crimina
iudicat. Vnde augustinus. Qui vult confiteri
peccata ut inueniat graciam. querat sacerdo
tem qui sciat ligare et soluere ne cum circa se
negligens extiterit. negligatur
ab illo qui eum misericorditer monet et
petit: ne ambo in foueam cadant
quam stultus euitare noluit. Tanta
vis confessionis est: ut si desit sacerdos.
confiteatur proximo. Sepe enim contingit
quod penitens non potest verecundari coram
sacerdote. quem desideranti. nec tempus nec
locus offert. et si ille cui confitebitur
potestatem soluendi non habet. fit dignus tamen
venia ex desiderio sacerdotis: qui crimen
confitetur socio. mundati enim sunt leprosi
dum irent se ostendere sacerdotibus: antequam
ad eos peruenirent. Vnde patet dum ad
eos respicere: dum ex necessitate prohibentur
ad sacerdotes peruenire. Sepe quidem
contingit eos sani et leti: sed dum querunt
antequam inueniant moriuntur. Sed misericordia
dei vbique est que et parcere iustis nouit
et si non tam cito sicut soluerentur a sac
dote. Qui ergo omnino confitetur sacerdoti
melior quam potest confiteatur: et si peccatum
occultum est sufficiat referre in noticiam
sacerdotis. Nam in resuscitacione puelle
pauci interfuerunt qui viderent. Nondum
enim erat sepulta. nondum extra por
tam ~~delat~~ delata: nondum extra domum
in noticiam portata. Jntus suscitauit
quam intus inuenit. relictis solis pe
tro iacobo iohanne patre et matre puelle:
in quibus figuraliter continentur sacerdotes ecclesie.
Duos autem exterius inuenit aduertendum est
quomodo suscitauit. Flebat enim

turba post filium vidue. Flebat maria
et ~~maria~~ martha pro fratre: flebat et
turba mariam et martham secuta. In
quo doceremur publice peccantibus non
sufficere sed ecclesie sufficere inimicum. Laboret
ergo penitens in ecclesia esse: et ad unitatem
ecclesie tendere. Nisi enim unitas ecclesie
succurreret: et non quod deest peccatori sua
oratione compleat: de manibus inimici non
eripietur anima mortui. Credendum est enim
quod omnes elemosine ecclesie et orationes
et opera iusticie et misericordie succurrant recog-
noscenti mortem suam ad conversionem.
Ideoque nemo potest digne penitere quem
non sustineat unitas ecclesie: ideoque
non petat sacerdotes per aliquam culpam
ab ecclesie unitate divisos. Ex hiis
satis apparet et absolvitur premisse questio-
nis articulus. Querendus est sacerdos
sapiens et discretus qui cum potestate
simul habeat iudicium: qui si forte de-
fuerit: confiteri debet socio. Beda nota
inter confessionem venialium et mortalium
distinguit super illum locum con-
fitemini alterutrum peccata vestra. Dicit enim.
Coequalibus cotidiana et levia. et
graviora sacerdoti pandamus. et quanto
iusserit tempore purgare curemus: quia
sine confessione emendationis peccata
nequeunt dimitti. Ergo et graviora coequa-
libus pandenda sunt: cum deest sacerdos
et urget periculum. Venialia vero etiam
sacerdotum oblata copia licet confiteri
coequalibus: sufficit ut cuicumque
placet. si tamen ex contemptu non pretermit-
tatur sacerdos. Tutius tamen est et perfectius
utriusque generis peccata sacerdotibus
~~confiteri~~ confiteri: et consilium medicine
ab eis querere. quibus est concessa potestas
ligandi et solvendi.

**Hic apparet qualiter suprapositae auctori-
tates intelligende sint.**

Cum igitur ex hiis aliisque pluribus
auctoritatibus perspicuum fiat et
indubitabiliter constet: peccata primum quidem
sacerdoti esse confitenda. et si ipse defuerit e-
tiam socio: illud Iohannis Crisostomi supra
positum non ita est intelligendum. ut liceat
alicui si copiam habeat sacerdotis non confiteri.
Sed quod sufficit ubi crimen est occultum soli
deo per ~~sacerdotem~~ sacerdotem dicere et semel:
nec oportet publicari coram multis quod
occultum est. Quod notavit dicens: non
dico tibi ut te prodas in publico. Sicut
enim publica nova publico eget re-
medio: ita occulta secreta confessione
et occulta satisfactione purgatur. Nec
necesse est ut quod semel sacerdoti confes-
sum iterum confiteamur: sed lingua cor-
dis non carnis apud verum iudicem
id iugiter confiteri debemus. Unde idem Io-
hannes ait. Nunc autem si recordeis peccatorum
tuorum et frequenter ea in conspectu dei pronun-
cies et pro eis deprecreis: citius illa de-
lebis. Si non obliviscaris: tunc eorum
recordabéis nolens quando publicabuntur
et proferentur in conspectu omnium amicorum et
inimicorum et sanctorum angelorum.

Ita etiam illud Ambrosii. Lacrime lavant
delictum quod pudor est voce confiteri. ad
publicam penitentiam referendum. Ibi enim
utrumque lacrimarum et confessionis ostendens
voluit significare quod lacrime occulte
et confessio secreta. sicut que fit soli ~~deo~~
sacerdoti lavat delictum quod pudet aliquem
confiteri publice. Quod non dicit se lacrimas
petri legisse non confessionem vel satisfac-
tionem per hoc non excludit illa. Multa
enim facta sunt que scripta non sunt. vel
forte nondum facta fuit institutio.

confessionis que modo est. Similiter et illud Prosperi. Si iudices sui fiant: innitantur etiam supplicia. Similiter et illud. Facilius sibi deum placabunt qui a proprio confessionibus crimen prodiunt aut nescientibus aliis tamen si illum excommunicationis ferunt: ad publicam confessionem vel satisfactionem referri oportet. Non enim solis sacerdotibus ius ligandi et solvendi datum est: si tamen suo arbitrio vel pena vel excommunicationis sententia ligatur et absque sacerdotali iudicio se ipsum deo vel alteri reconciliare licet: quod ecclesiastice institutioni et consuetudini penitus repugnat. Potius igitur si publice peccasti: publice confitere te reum et emenda. Si vero occulte deliquisti etiam sic non taceas: non tamen dico ut publices. Taciturnitas enim peccati ex superbia nascitur cordis. Ideo enim peccatum suum quis celat: ne reputetur foris quale divino aspectui se iam exhibuit: quod ex fonte superbie nascitur. Species enim superbie est se velle iustum videri. Unde peior est atque ypocrita convincitur qui ad instar primorum parentum vel tergiversatione libera sua peccata levigare contendit: vel sicut Cayn peccatum suum reticendo supprimere querit. Ubi vero superbia regnat vel ypocrisis: humilitas locum non habet. Sine humilitate vero alicui sperare veniam non licet: ubi vero taciturnitas confessionis. non est speranda venia criminis. Iam manifestissime liquet quam sit detestabile peccati silentium: et e contrario quam sit necessaria confessio. Est enim confessio testimonium conscientie deum timentis. Qui enim timet iudicium dei: peccata non erubescit confiteri. Perfectus timor solvit omnem timorem et pudorem. Confessio peccati pudorem habet.

et ipsa erubescentia gravius est pena: ideoque iubemur peccata confiteri ut erubescentiam patiamur pro pena. Nam hoc ipsum pars est divini iudicii.

Ad quid valeat confessio.

Si igitur queritur ad quid confessio sit necessaria. cum in contritione iam sit deletum peccatum: dicimus quia quedam punitio est peccati. sicut satisfactio operis. Per confessionem etiam intelligit sacerdos. qualiter debeat iudicare de crimine. Per eam quoque fit peccator humilior et cautior.

Dist. xviii

De remissione sacerdotis.

Hic queri solet si peccatum omnino dimissum est a deo per cordis contritionem. ex quo penitens votum habuit confitendi. quod postea dimittatur ei a sacerdote. Video enim quo vinculo eum ligat scilicet temporalis pene. sed non a quo eum absolvat: et ideo quero. Cum penitudine quippe cordis anima rei macula habet et fetorem peccati: atque etiam ulterioris vinculo ligata existit. Si vero ante confessionem per cordis contritionem deus per se ipsum sine ministerio sacerdotis et debitum omnino relaxat: et animam interius purgat a contagione et fetore peccati. quid ergo mundat quod dimittit sacerdos? Ubi sunt claves ille quas tradidit dominus petro et successoribus eius dicens. Tibi dabo claves regni celorum et quodcumque ligaveris et cetera. Ut autem premissa quomodo plenius explicari valeat: quasi altius ducto rete de hiis clavibus et usu earum disseramus.

De clavibus

Claves iste sunt non corporales sed spirituales: scilicet discernendi scientia et potentia iudicandi. id est ligandi et solvendi qua dignos recipere. indignos excludere

a regno deb3 eccl'astica iudex: qui
sicut h't ius ligandi ita ⁊ soluēdi.
Vn̄ ambrosi9. Vnīs par ius ēē uo
luit ligandi ⁊ soluendi q utruq3
pari ɔdic̄ōne ꝑmisit. Ergo q sol
uendi ius nō h't: nec ligandi h't.
⁊ infra Certu ē q̄ eccl'ie utrūq3 lic3:
heresis utruq3 nō h't. Ius em̄ h°
solis ꝑmissu ē sacerdotib9. Recte
g° hoc etiā vendicat: q ueros
sacerdotes h't. Heresis vendicarē nō
p't: q ueōs sacerdotes nō hab3.

De usu clauiū.

Usus uō ear̄ clauiū multi
plex ē discernere s3 ligandos
ul' soluēdos: ac deīn ligarē ul'
soluē. Q' em̄ īdignos ligat ul' sol
uit: ꝓpa ꝑtate se ꝑuat .i. dignū
se ꝑuac̄ōne facit.

Opposic̄ō quorūdā si sacerdos p't
dimitte' ul' retinē pc̄ta.

Sed q'rit' utr̄ a pc̄tō soluē
ualeat sacerdos .i. a culpa: ut
culpe maculā absterg'at. ul' debitū
et'ne mortis soluē ualeat. Q'uidā
arbitrati sūt cū pc̄tor duplicit' li
gat9 teneat' ut p'dcm̄ ē s3 mētis
ɔtagione ac cecitate ⁊ debito et'ne
pene: alt'm curari p deū. alt'm sol
ui p sacerdote. Patit' em̄ p pc̄tm̄
quasdā tenebras interiores ⁊ macu
las a q̄b9 n' liberet' ꝑinet' ī tene
bras exteriores. Cū at' liberat' ab his
suscitat' a morte pc̄ti. Vn̄ ap'lus.
Surge q dormis ⁊ illuiabit te xp'c.
Sol9 em̄ xp'c nō sacerdos aīam re
suscitat ac pulsis tenebris interiori
b9 ac macul' eā illuiat ⁊ mūdat
q aīe faciē lauat. Debitū uō et'ne
pene soluē ɔcessit sacerdotib9. q̄d

ī resurrectione lazari significatū
asserut. quē xp'c p'9 p se intus vi
uificauit. deinde foras exiē iussit euq3
adhuc ligatū ap'lis soluē iussit: q'a
ut aiunt ip'e intus aīam a caligine
maculaq3 pc̄ti emūdat. Sacerdotib9
uō dedit vimissm̄ et'ne mortis soluē.
Alij uō dicūt solū deū nō sacerdotē de
bitū et'ne mortis soluē. sicut ⁊ aīam
intus p se uiuificat: nec tn̄ diffitent'
sacerdotib9 t'aditā ꝑtate pc̄ta remit
tendi ⁊ retinendi q̄b9 dcm̄ ē quor̄
remiseritis pc̄ta ⁊c. Sicut em̄ tenuit
s' ꝑtatem baptism̄. ita ⁊ p'nie:
⁊ ideo sicut aīam intus gr'a sua il
luminat. ita ⁊ sil' debitū et'ne mortis
relaxat. Ip'e em̄ p se ip'm pc̄ta peni
tenciū tegit: ⁊ tūc tegit qn̄ ad penā
nō r'seruat. tūc g° tegit qn̄ pene
debitū soluit. Vn̄ at' ip'e tegat apte
dr' aug9 exponens hūc locū psalmi.
quor̄ tecta sūt pc̄ta .i. cooꝑta ⁊ ab
olita. Si em̄ texit pc̄ta de9: noluit
aduertē. Si noluit adu'tē noluit aīa
duertē .i. punirē sed ignoscē. Ita g°
dr' a deo tecta ut de9 nō videat .i.
et'nalit' puniat. Vidē em̄ dn̄m pc̄ta
ē ad penā īputarē. Auertē at' faciē
suā a pc̄tis: hoc ē ea ad penā nō
reseruarē. Ite theod9. Q'uib9 de9 di
mittit pc̄ta: tegit ne ī iudicio re
uelent'. Ite cassiodor9. Q' ɔu'sa hnt'
pc̄ta. aliis deo īputat. aliis p mi
sericordiā nō īputat. Ex his ap'te
ondit' q̄d de9 ip'e penitentē sol
uit a debito pene. ⁊ tūc soluit
qn̄ intus illuiat īspirando uerā
cordis ɔtric̄ōnē: cui sn̄ie rō suf
fragat' ⁊ auctoritates attestant'.
Nemo em̄ de pc̄tō uē ɔpūgit'
his cor ɔtritū ⁊ humiliatū ī in

caritatem

caritate. Cui autem habet dignus est
vita. Nemo autem dignus est vel vita et
morte: non est in tur ligatus debito
eterne mortis. Filius autem ire esse desinit:
ex quo diligere et penitere cepit. Tene
tur igitur ab ira solutus est. quia non
manet super illum qui credit in ipsum: sed
super illum qui non credit. Non igitur postmo
dum per sacerdotem cum confitetur ab eterna
ira liberatur: a qua iam liberatus est per
dominum ex quo dixit confitebor. Solus
ergo deus hominem intus mundat a
macula peccati. Et debito eterne mortis
solvit. quia per prophetam dicitur. Ego solus de
leo iniquitates et peccata populi. Item
ambrosius. Verbum dei dimittit peccata:
sacerdos est iudex. Sacerdos quidem officium
suum exhibet: sed nullius potestatis iura
exercet. Idem. Ille solus dimittit peccata:
qui pro peccatis nostris solus mortuus est. Item
augustinus. Nemo tollit peccata nisi solus
christus: qui est agnus tollens peccata mundi.
Tollit autem et dimittendo que facta sunt:
et adiuvando ne alia fiant: et perdu
cendo ad vitam ubi omnino fieri non possunt.
His aliisque pluribus testimoniis do
cetur deum solum per se peccata dimittere.
Et sicut dimittit quibusdam: ita et quo
rundam aliorum peccata retinet.

Quomodo sacerdotes etiam dimittunt peccata et tenent
ea suo modo.

Nec id tamen negamus sacerdotibus
concessam potestatem dimittendi et
retinendi peccata: cum hoc nobis in evan
gelio aperte doceat. Unde augustinus ait.
Ecclesie caritas que per spiritum sanctum diffunditur
in cordibus eorum qui participes sunt eius peccata
dimittit: et eorum qui non sunt tenet. Idem.
Sacerdotes possunt confitentibus parcere.
Quibus enim remittunt remittit

deus lazarum enim de monumento suscita
vit. obtulit discipulis solvendum: per hoc
ostendens potestatem solvendi concessam sacer
dotibus. Dixit enim. Quodcumque solveritis super terram
et ego deus et omnes celestis milicie
ordines et omnes sancti in gloria mea lauda
bunt vobiscum et confirmant quos vos li
gatis et solvitis. non dixit quos putatis
ligare et solvere. sed in quos exercetis opus
iusticie vel misericordie. Alias autem vel alia opera
vestra in peccatores non cognosco. Idem. Cum
venerit ad deum confessio peccata dimittuntur:
ab eis dimittuntur quibus ipse veram co
niungit commissionem. Spiritus sanctus ea dimittit
qui datus est omnibus sanctis in caritate coherenti
bus sive se corporaliter noverint sive non.
Similiter cum aliquis tenent peccata. ab eis
tenentur a quibus ille cordis pravitate dis
iungitur sive notis corporaliter sive ignotis.
Omnes mali spiritualiter a bonis seiuncti
sunt. Ecce hic dicitur peccata dimitti vel teneri
a viris sanctis: et tamen spiritum sanctum ea dimittere
dicit. Et quod maiori consideratione dignum
est. Idem etiam dicit quod deus per se vel per sanctos
suos tamen peccata dimittit. Ait enim. Sic
sacramentum gratie dat deus etiam per malos.
ipsam vero gratiam non nisi per se vel per sanctos
suos: et ideo remissionem peccatorum vel per se
ipsum facit vel per ipsius columbe membra
quibus ipse ait. Si cui dimiseritis di
mittitur. Ecce quam varia a doctoribus
super his traduntur: et in hac tanta
varietate quid tenendum? Hoc sane
dicere et sentire possumus. quod solus deus
peccata dimittit et retinet: et tamen ecclesie
contulit potestatem ligandi et solvendi.
Sed aliter ipse ligat et solvit: aliter ecclesia.
Ipse enim per se tantum ita dimittit peccatum. quia et
animam mundat ab interiori macula:
et a debito eterne mortis solvit.

Quo sacdotes soluat a pctis ul' liget

Non aut sacdotib9 h' ↄcessit
quib9 tn̄ ꝯtuit ptate liga-
di ⁊ soluendi·i· ostendendo hoies
ligatos ul' solutos. Vn̄ ⁊ dn̄s lepsū
p9 ꝑse sanitati restituit: deinde
ad sacdotes misit quoꝝ iudicio
ondet' mūdat9 Ita eciā lazarū
iā viuificatū obtulit discipul' sol
uendū. quia ⁊ si aquis apud deū
solut9 sit: nō tn̄ i facie ecc̄ie solu
t9 habet' nī ꝑ iudiciū sacdotis In
soluendis igit' culpis ⁊ retinedis
ita opat' sacdos euuāgelic9 ⁊ iudi
cat: sicut olim legalis i ill' qui
cōtaminati erant lepra q̄ pctm̄
ē. Vn̄ ieō9 sup mathm̄ ubi
dn̄s ait petᵒ ꝗ da· c· r· ce ⁊ qdcū
q· ⁊ c· Hūc inquit locū qdā nō
ītelligentes aliqd sumūt de
supcilio phariseoꝝ ut dampnae
īnocēs. ul' solue se putēt nocī
os: cū apud dm̄ nō snīa sacdotū
sed reoꝝ vita q̄rat' In leuitico os
tende se sacdotib9 iubent' lepsi
quos illi nō faciūt lepsos uel
mūdos. ꝗ discnūt q̄ mūdi ul' ī
mūdi sūt: ita ⁊ hic. Apte h' ondit'
q nō se' de9 ecc̄ie iudiciū: q̄ ꝑ
subrepcōne ⁊ ignoranciā iudicat
inidū. Deo aūt semꝑ iudicat ꝑm
ueritate ⁊ ī remittendis ⁊ ī reti-
nendis culpis. Jd iuris ⁊ officij
hn̄t euuāgelij sacdotes: qd olim
sub lege habebāt legales ī cura-
dis lepsis. Hij g° dicūt ul' reti
nent: dū dimissa a deo ul' retēta

pctm̄ Ā (margin note)

iudicant ⁊ ondūt. Ponent eīm sa
cdotes nomē dei sup filios isrl':
sed ipse bn̄dicit ut legit' ī numeis.
Hūc modū ligandi ⁊ soluendi ieō9
sup notauit.

Alius mod9 ligandi ⁊ soluendi.

Ligant quoꝗ sacdotes dū sa
tisfactione pnīe ↄfitentib9
īponūt: soluūt cū de ea aliqd dimitūt
ul' ꝑ eā purgatos ad sacmētoꝝ cōi
one admittūt. Hūc modū leo sup
notauit. Scd̄m hūc modū eciā di
cūt' sacdotes dimitte pctā ul' re
tinē. Vn̄ sup9 aug9 dixit. Cib9
remittūt ⁊ de9 remittit ⁊ c. Op9
eīm iusticie ⁊ mīe exercent ī pctores.
cū eos iusta pena ligant: op9
mīe dū de ea aliquid relaxant ul'
sacmētoꝝ cōiōi ↄciliant. alia opa
ī pctores exerce nequeūt. Et nōndū
quia quos satisfactione pnīe ligāt.
eo ipo a pctō salutos ondūt: quia
nō ipo' alicui satisfcōᵒ penitencial'.
nī que sacdos ue penitente arbitrat'
Alij nō īponit: ⁊ eo ipō pctm̄ a
deo retinei indicat. Qd' aūt h' ad
claues ptineat: aug9 ondes dicens.
Frustrat claues ecc̄ie q̄ sine arbitō
sacdotis pnīam agit: si sine ꝯis
ↄfessione ecc̄ie īdulgencia ipetrat'.
Est ⁊ ali9 mod9 ligandi ⁊ soluēdi
q̄ ꝑ excōicacōne geit' dū aliqs ꝑm
canonicā disciplinā t̄cio uocat9
ad emendacōne manifesti delicti ⁊
satisfare uilipendens. snīa ecc̄ie a
loco cōis ⁊ sacmētoꝝ cōione et
fideliū ↄsorcio pscidit' ut erube
cat: ⁊ pudore scelēis ↄuⁱsa peniteat.

ut sic spiritus eius saluus fiat. Quod si
penitentiam penitens respuerit negare ei non
omnino admittitur: et ecclesie reconciliatur.
Hec autem ecclesie anathematizacio hanc
penam illi qui digne percellentur infligit. quia
dei gratia et protectio illius amplius sub-
trahitur ac sibimetipsis relinquitur ut sit
eis liberum arbitrium ruere in interitum pec-
catorum. In quos etiam dyabolo maiorem
seuiendi datur potestas. orationes quoque ecclesie
et benedictionum ac meritorum suffragia
eis nequaquam suffragari putantur.

¶ Quomodo secundum hos modos intelligen-
dum sit illud. Quodcumque solueritis et cetera.

Secundum hos ligandi et soluendi
modos quomodo uerum est quod dicitur
quodcumque ligaueritis super terram. Aliqui enim osten-
dunt solutos uel ligatos apud deum
qui non sunt et pena satisfactionis uel ex-
communicationis indignos ligant
uel soluunt: et indignos sacramentis ad-
mittunt: et dignos admitti arcent.
Sed intelligendum est hoc in illis quorum
merita solui uel ligari postulant. Tunc
enim sententia sacerdotis iudicio dei et to-
cius celestis curie approbatur et confirmatur:
cum ita ex discrecione procedit ut rerum
merita non contradicant. Quoscumque
ergo soluunt et ligant adhibentes cla-
ues discrecionis rerum meritis sol-
uuntur uel ligantur in celis id est apud deum: quia
diuino iudicio sententia sacerdotis sic
progressa approbatur et confirmatur. Quos
ergo secundum merita sententia ecclesie percellit
et ledit: et illi foris sunt apud de-
um. Qui autem non meruit sententiam ecclesie:
non leditur nisi contempnat. Unde Origenes
Exit quis a ueritate a fide a caritate
per hoc exit de castris ecclesie etiam
si episcopi uoce non abiciatur. Sic econtra

aliquis non recto iudicio foras
mittitur. sed si non egit ut mereretur
exire nichil leditur. Interdum enim qui
foris mittitur intus est: et qui foris est intus
uidetur retineri. Ecce qualis et quantus est
usus applicacionis clauium. Iam ostensum est ex parte
qualiter sacerdotes dimittunt peccata et tenent:
et tamen retinuit sibi deus quandam singu-
larem potestatem dimittendi uel retinendi:
quia ipse solus per se debitum eterne mor-
tis soluit et animam intus purgat.

¶ Quid sint interiores tenebre et interior macula

Hic queritur quid sit illa
macula et que sint ille tene-
bre interiores a quibus deus intus
animam purgat: cum ueram penitentiam
remittit. De tenebris et interiori ca-
ligine satis facile est intelligere et re-
spondere. Cum enim quis mortaliter deli-
quit et gratia uirtutis priuatur si qua
preessit et naturalium bonorum elisio-
nem patitur unde intellectus obtunditur:
et totus interior homo obtenebratur.
et ita quasi caligine quadam mens ob-
uoluitur. que caligo peccati pena est. Hanc
uero deus pellit cum penitentiam remittit:
per quam bona perdita restituit et ui-
ciata reparat. Unde propheta. Nebulam
sicut cinerem spargit. Sed que est macula
peccati a qua animam lauat? Ecce ei
quis uoluit facere homicidium et pat-
rauit: quo patrato desinit ca
uelle quod fecit: Nondum tamen uere et
humiliter penitet: nec confiteri proponit.
Quid igitur remansit in anima illius macule?
Mala uoluntas quidem maculam fecit
illius anime: sed iam transiit. Macula est etiam
si penitere contempnit. sed hoc est peccati

aliud a precedenti. Que vero macula re
mansit a qua in penitentia purgatur. Pol
luta quidem est anima quousque purgatur vel ea
penitet: sicut erat dum peccat peccata vo
luntas. Sicut enim qui tangit mortuum
vel ad immundum. ita immundus est post actum
quousque lavatur. sic sicut dum tangeret
ita post actum peccati ita polluta rema
net anima. sicut fuit in ipso actu peccati:
quia ita longe est a deo per dissimilitudi
nem que est iusta et iniusticia mentis sicut
fuit cum peccata ageret. Ipsa ergo dissimilitudo
que restat anime ex peccato et est a deo elon
gatio: anime macula intelligitur a qua
purgatur anima in penitentia. Hoc autem solus deus
facit qui solus suscitat animas et illuminat:
quod sacerdotes nequeunt qui tamen sunt me
dici animarum. Unde psalmista. Numquid me
dici suscitabunt et confitebuntur. Quod ex
ponens augustinus ait. Boni doctores
tamquam medici dicuntur qui viventes cu
rare missio possunt: sed non mortuos
suscitare. Sola enim gratia dei reviviscunt.

Quando hee claves dentur et quibus. Distinctio XIX.

Postquam ostensum est que sint claves
apostolice et de usu earum: superest
investigare quando iste claves dentur et quibus
dentur. Hee claves per ministerium episcopi
alicui in promotione sacerdotii dantur. Cum
enim suscipit ordinem sacerdotalem simul et
has claves recipit. Sed non videtur quod omnes
vel soli sacerdotes has claves habeant.
Quia plerique ante sacram ordinationem scientiam
discernendi habent: plures post consecratio
nem illa carent. Sane dici potest quod alteram
harum clavium non habeant omnes sacer
dotes. id est scientiam discernendi. Unde dolen
dum est atque lugendum. Multi enim licet
indiscreti atque sine qua oportet esse sacer
dos erecti. sacerdotii gradum recipere
presumunt: vita et scientia eo indigni.

qui nec ante sacerdotium nec post scientiam habent
discernendi qui solvendi sint vel ligandi:
ideoque illam clavem in consecratione non suscipi
unt quia semper scientia carent. Qui vero ante sa
cerdotium scientiam discernendi possidebant. licet
habeant discretionem. non tamen in eis est clavis
qua non valent ea claudere vel aperire:
ideoque cum promovetur in sacerdotes. claves
recte videntur accipere discretionis. quia et
ante habita discretio augetur: et fit in ea
clavis ut ea iam valeat uti ad clau
dendum vel aperiendum. Si alteram clavem
omnes habeant scilicet potestatem ligandi et solvendi.

Quomque iam constet non omnes sacer
dotes illas claves habere quia scientia
discernendi plerique carent. De altera. id est
potentia ligandi et solvendi queritur
utrum omnes sacerdotes habeant. Quidam
enim putant hanc potestatem illis solis con
cessam: qui doctrinam simul et vitam apostolorum
servant. Illas enim claves promisit dominus
petro et imitatoribus eius tamen ut aiunt.
Qui in etiam auctoribus utuntur in munimen
mentum sue opinionis. Hoc enim au
gustinum sensisse dicunt. super ubi
ait. Remissionem peccatorum vel per se ipsum
facit deus: vel per columbe membra. Dicit
enim ibidem peccata dimitti vel teneri
a sanctis. super exodum ubi de lamina
aurea legitur. Erat enim lamina
aurea semper in fronte sacerdotis. Hec
igitur preferunt fiduciam bone vite: quam qui
non semper non significatione sed veritate
solus sacerdos habet. solus potest dimittere
peccata. Item augustinus Illi soli habent potestatem gregorius
in hac carne positi ligandi et solven
di sicut apostoli: qui illorum exempla simul
cum doctrina tenent. Idem. ex dono origenis

her

Nec ptãs soli petro concessa e: sed et
imitatoribȝ petri pa q̃cũq; uestigia
petri imitant: hñt rẽ ptãte ligãdi
& soluendi. Cuius aliisq; pluribȝ cui
tunt testioĩis. q̃ asserũt ptatem
ligandi & soluendi illis solis ccessã
sacerdotibȝ. q̃ uita & doctrina pollent
sicut apli. Calliorum sima uerior.

Alius aũt uidetur qd' & in plaĩe
futere. cunctis sacerdotibȝ hanc
claue dari. sz ~~hac~~ ligandi & soluendi.
sed eã rẽ nõ hñt ac digne ñ q̃ uitã
aplicam suant. ut pmisse auctori
tates malos sacerdotes hãc ptãte hr̃e
negant. sed illos solos digne ac
rẽ hãc ptãte uti suant q̃ poiti
sũt uita & doctrina aplica: q solis i
mitatores aplorũ digne ac rẽ pñt
ligare & solue. & p dm tñ & p s̃cos
i quibȝ hitat spũs s̃cus digne ut recte
fit remissio ul' retentio pcc̃orũ:
fit tñ & p illos quos q̃ s̃ti nõ sũt.
sed nõ rẽ ac digne. Dat em̃ deus
bndictione digne poscentib: etiã p
idignũ ministrũ. Qd' uõ heant po
testaĩe hanc omes sacerdotes: theos
testat' sup hũc euuãgelii ubi dñs loquit
dixit petro. t. da. c. r. re. Habet iqd
iudiciaria ptãte eandẽ alii apli. hñt
& oĩs etiã i psbitis & epis. sed iõ
petrus eã spealit' accepit ut omes
itelligant q q̃cũq; ab unitate fidei.
& societate eccle se sepauit. nec a pccis
solui nec i celũ igrẽdi pt. Qd' aũt q sa
cerdos etiã si malus sit. grãm tñ trãs
fundit p sue dignitatis officio augus
ondit dicens. Dictũ ẽ a dño i nũ
meris ad moysen & aaron sacerdotes
Uos ponite nomẽ meũ sr̃ filios
isrl': ego dñs bndicã eos ut grãm
tradicio p ministiũ cedinati trãsfũ
dat hoibȝ. Nec uoluntas sacerdotis
obee ul' pdesse possit. s bndictio
nem meitũ poscentis. Uñ uatu
ac dignitas sit sacerdotis officiũ ul'
cedinis hinc aduitamus. Dum ede
nequissimo cayphã inrceta ho
ac a semetipo nõ dixit: s cũ eet
pontifex anni illius pphetauit. p
qd' ondit spm grãrũ. nõ psonã
seq' digni ul' idigni sed cedinem
traditõis: ut q̃uis aliqs boi nõ
sit. nõ tñ possit bndiĩe. si fuit
cedinat̃. ut ~~offerat~~ officii ministũ
exhibeat. Dei aũt ẽ effectũ tbue be
nedictiõis. Hinc euident ondit cedo
nõ suaũ ptãte tbuendi grãm ob
ministri idignitate. Huic aũt augo
stine uĩ obuiat. qd' ait. esicius.
Sacerdotes inqd nõ ppa uirtute be
nedicũt: sed q figurã ẽ gerũt &
xpt eũ q̃ i ipis ẽ bndictiõis plei
tudine tbuit. Nec soli is q̃ sacerdo
cui sortitus ẽ: sed q̃cũq; xpm i semet
ipo hñt & figurã eius gerit p q̃il sacerdoz
bona sicut moyses ydoneus ẽ ut be
nedictione pstet. Ecce hi habes q ñ
solũ sacerdos s oĩs i quo xpc hitat be
nedictione pstet. Sz alia bndictio
ẽ q solis cgruit sacerdotibȝ: alia q
ab oibȝ bois cõit' exhibet. Demq;
illi sacerdotes i q̃bȝ xpc hitat. bndicti
onis plenitudine tbuere dicũt. ñ q
illi soli trãsfundãt grãm: sed q illi
soli licite & digne id agũt ut subdi
tos mala uita sacerdotis ledit: s bõ
fruit' q̃ ille dt: uñ gñtõis. Multi dũ
pplus ~~fi~~ uitã sacerdotũ q sua distruũt.

in erroris foveam dilabuntur. Merito consi-
derantes quod non eos vita sacerdotis le-
deret, si humiliter bonis sacerdotum admo-
nitionibus aures accommodarent.

De eo quod scriptum est in malachia maledicam benedictionibus vestris.

Potenter non sine quod dicitur etiam per
mali sacerdotis ministerium transfundi
gratiam ministrationis et etiam benedictionis
videtur obviare quod dominus per malachiam prophetam
malis sacerdotibus comminatur: Maledicam
benedictionibus vestris. Et alibi. Ve hiis qui
vivificant animas que non vivunt: et mor-
tificant animas que non moriuntur. Si enim
maledicit dominus benedictionibus eorum et si
animas quas vivificant non vivunt: quo-
modo per eos gratia benedictionis transfunditur?
Sed illud capitulum. maledicam benedictionibus
vestris. quidam referunt ad hereticos qui ab ecclesia
precisi sunt et ad excommunicatos quorum be-
nedictiones fiunt maledictiones
hiis qui eorum sequuntur errores. Illud
alterum vero capitulum. scilicet vivificant animas etc.
super omnes illos sacerdotes exponitur:
qui absque clavibus scientie et forma bone
vite presumunt ligare et solvere. Sed nullus
officio sacerdotis uti debet nisi ab illis
sit immunis que in aliis iudicat. alio-
quin seipsum condempnat.

Qualis debeat esse iudex ecclesiasticus.

Qualem esse oporteat qui
alterius iudex constituitur: augustinus
describit ita dicens. Sacerdos cui omnis
offertur peccator ante quem constituitur
omnis languor. In nullo eorum sit iudican-
dus quod in alio est iudicare promptus. Iu-
dicans enim alium qui est iudicandus
seipsum condempnat. Cognoscat
igitur se et purget in se quod alios vi-
det sibi offerre. Caveat ut a se pro-
iciat quicquid in alio dampnosum re-
perit. Attendat quod qui sine peccato
e. m. i. e. la. Ideo enim liberavit
peccatricem: quia non erat qui iuste posset
lapidare. Quis non lapidaret: qui se la-
pidandum cognosceret? Nullus enim erat
sine peccato: in quo intelligitur omnes
fuisse reos. Nam venialia hic dicit et cri-
minalia fuisse in lege. Ubi venialia
putabantur que per ceremonias dimit-
tebantur sine morte vel mutilacione:
criminalia que morte vel mutilacione
conferebant. Nam venialia semper remitte-
bantur per ceremonias. Si quod ergo in eis
erat peccatum criminale erat. In hoc ergo pa-
tentissimum est crimen sacerdotum et de-
testabile: qui non prius se iudicant et ali-
os ligant. Caveat spiritualis iudex
sicut non commisit crimen nequicie:
ita non careat munere scientie. Oportet ut
sciat cognoscere quicquid debet iudicare.
Iudiciaria enim potestas hoc postulat:
ut quod debet iudicare discernat. Di-
ligens ergo inquisitor sapienter inter-
roget a peccatore quod forsitan ignorat:
vel verecundia velit occultare. Cognito
vero crimine varietates eius non du-
bitet investigare et locum et tempus et cetera que
supra diximus. Quibus cognitis
assit benivolus paratus erigere et secum
onus portare: habeat dulcedinem in
affectione. In varietate discretionem.
doceat perseveranciam. Caveat ne
corruat ne iuste perdat iudiciariam
potestatem: et si ei possit penitencia acquirere
gratiam. non tamen mox restituitur in po-
testatem primam. Et si petrus post lapsum
restitutus fuit et sepe lapsis sacerdo-

tibus reddita sit dignitatis presulis:
non tamen est necesse ut omnibus concedatur
quasi ex auctoritate. Invenitur autem auctori
tas que concedit et que imperat: invenitur
et alia que non concedit sed vetat: que
contrarie non repugnant sed concordant.
Licet enim tot sunt qui labuntur ut pristina
dignitate sibi ex auctoritate defen
dant. et qui usu peccandi se faciant:
recidenda est ista species. Si non locum
est ubi ista non concurrat: restitui
possunt qui peccaverunt. Ex hiis satis perpendi
tur qualis debeat esse sacerdos
qui alios ligat et solvit districtus scilicet
et iustus: alioquin sepe mortificat
animas que non moriuntur et vivificat que
non vivunt: et ita incidit in male
dictionis iudicium. Illud autem mala
chie scilicet maledicam benedictionibus vestris sive
super hereticos tamen et excommunicatos. sive
super omnes sacerdotes qui vita et scientia
carentes benedicere presumunt dictum
accipiatur: sic intelligi potest. maledicam
benedictionibus vestris. id est hiis que meis be
nedictionibus possidetis: quia facia
eam nobis cedere in maledictionem non in
benedictionem: quia et si benedicunt sacerdotes
non hoc faciunt ex ueo corde: et ideo
eorum benedictio vertitur eis in malum. Vel
maledicam benedictionibus vestris. id est quod a
nobis benedicitur a me erit maledictum:
quod benedicunt iniqua agentibus adulantes
peccantibus dummodo sint divites.

Dist. xx. ¶ De hiis qui in fine penitent.

Sciendum etiam est quod tempus penitentie
est usque in extremum articulum vite.
Unde leo papa. Nemo est desperan
dus. dum in hoc corpore constitutus est: quia

non numquam quod diffidentia etatis dif
fertur: consilio maturiore perficitur.
Augustinus tamen de penitentia dicentibus ita
scribit. Si quis positus in ultima necessitate
voluerit accipere penitentiam et accipit
et mox reconciliabitur et hinc vadit.
fateor vobis non illi negamus quod
petit: sed non presumimus quod bene
hinc exit. Si securus hinc exierit
ego nescio: penitentiam dare possumus.
securitatem non non. Numquid dico dampna
nabitur: Sed nec dico liberabitur.
Vis a dubio liberari. Age penitentiam
dum sanus es. si sic agis dico quia
securus es quod penitentiam egisti dum pec
care potuisti. Si vis penitentiam agere
quando iam peccare non potes: peccata te
dimiserunt non tu illa. Item due res
sunt quarum ignoscitur et quarum non ignoscitur
Quod horum sit futurum nescio. ergo
tene certum dimitte incertum. Sed quare
hoc dicit augustinus cum penitentia que in fine
agitur in psalmo appelletur sacrificium
vespertinum. quod erat acceptabilius in
lege. et cum in quacumque die ingemuerit deus
affuit. et quacumque hora ingemuerint et conversi
fuerint peccator. vita vivat: Sed illa
dixit augustinus propter illos qui penitentiam usque
in fine vite protrahunt: et tunc non videtur
ex dei amore penitere. sed timore
mortis quasi ex necessitate. Unde idem quasi
apiens quare superiora dixerit ait Nul
lus expectet quando peccare non potest.
Arbitrii enim libertatem querit deus
ut delere possit commissa. non necessita
tem sed caritatem. non tamen timorem. quia
non in solo timore vivit homo. Quare
ergo sero penitet: oportet non solum

iudice time ꝗ dilige ꝙ sine caritate
neo ꝑt saluꝰ ee. Nō ḡo tm̄ time-
at qui penitet sed anxiet̄ ꝑ gra-
penā [margin] Que comissio si ɔtigerit aliciu ēnā
i fine desꝑandū nō ē de eiꝰ remis
sione. Sꝫ qm̄ vix ul' rarā tā iusta
ɔu'sio. timendū ē de penitente
sero: marie cū filij quos illicite
dilexit sint ꝑsites vxor ꝛ mūdꝰ
ad se uocent. Dolet multos seroti
na pnīa decipe: sed qm̄ deꝰ sēp
ē potens. sēp ēnā i morte iuuae
ualet qbꝰ placꝫ. Licꝫ ī oꝑꝰ sit n̄
hoīs sed dei fructiferā pnīam īspi
rare eā ꝑt qncūq̄ vult sua mīa
ꝛ remunerae mīa. quos dāpna
re ꝑt ex iustīa. sed qm̄ multa sūt
q̄ ipediūt ꝛ languētē retrahūt:
ꝑiculosissimū ē ꝛ interitu vici
nū ad morte ꝑtrahe pnīe remedi
ū. Sed magnū ē cū deꝰ tūc īspi
rat si qꝰ ē uerā pnīam. sed ēnā
si qꝰ ɔūsꝰ sit uita viuat ꝛ non
moriat: nō ꝑmittimꝰ ꝙ eu adat
oēm penā. Erā ꝑꝰ purgandꝰ ē
igne purgatorio: q̄ i aliud seculū
distulit ~~fructū~~ fructū ɔu'sionis.
Mirat ignis ꝛ si eēnꝰ nō sit. imō
mō ē ḡuis. Excellit ēm oēm pe
na: quā nūqm̄ i carne passꝰ sit
aliqꝰ. Nūqm̄ i hac uita tanta i
uenta ē pena. licꝫ mirabilia mrēs
passi sint tormēta: ꝛ multi neq̄
q̄ita sepe sustinuert̄ supplicia.
Ex hijs oñdit̄ qm̄ ꝑiculosū sit
differre pnīam usq̄ i fine uite:
si tm̄ tūc heat̄ uerā pnīa hoīem
liberat ꝛ uitā mortuo ipetrat n̄
sic tn̄ ut nullā senciat penā. n̄
forte tanta sit uehemētia gemi-
tꝰ ꝛ ɔtricionis. q̄ sufficiat ad de
licti punicione. Licꝫ ḡo difficile
sit ut tūc uerā sit pnīa q̄ tam serā
venit qn̄ cruciatꝰ mēbra ligat ꝛ
dolor sensū opprimit. ut vix hō aliquid
~~igitur~~ cogitae ualeat: melior ē tn̄
sera qm̄ nulla. Pnīa ēm si i extmo
vite hiatu aduenit: sanat ꝛ libe
rat. Multū sera fuit latronis pe
nitentia. ſꝫ nō fuit sera indulge
ntia. Sꝫ licꝫ latꝰ veniā meruisset
i fine de oībꝰ c̄mīe: nō tn̄ dedit bap
tizatis ꝑcandi ꝛ ꝑseuerādi auctoritate.

De hijs q̄ h' pnīam nō ɔplent.

Si uō querit̄ de hijs q̄ i fine
pnīam nō ɔplent. utrū
trāsitū sint ꝑ igne ut ibi quasi
ɔpleat̄ qd' hic minꝰ fecerūt. idem
dicimꝰ ꝛ de hijs eē sentiendū ꝛ
de hijs q̄ i fine penitent. Si ēm
tanta fuit cordis ɔtricio ꝛ delicti
explecio ut sufficiat ad puniendū
pctm̄. liberi ab alijs penis trāseūt
ad uitā. ꝛ si i explēta fuit pnīa:
ꝙ ꝑfecte penituerūt ꝛ igemuert̄
corde. Qui uō nō adeo ɔteruūt̄
corde ꝛ igemiscūt ꝑ pctō. si ante
explecione pnīe discesserint igne
purgatorii senciūt: ꝛ ḡuiꝰ pu
niunt̄ qm̄ si hic ɔplessēt pnīam.
Horrendū ē ēm i cide i manꝰ
dei viuentis. Deꝰ ēm cū sit mi
sericors ꝛ iustꝰ. ex mīa penitēti
ignoscit. nō reseruans pctm̄ ad
penā etnā. ex iusticia uō īpu
nitū nō dimittit delictū. Aut ēm

punit hō aut deꝰ. homo aūt pe
nitendo punit. Et ē pñia intior
ꝛ exterior. Si g° intior penitudo
tanta fuit ut sit sufficiens ultio
pcti: deꝰ q̇ hoc novit ab illo qui
sic penitet. ultiꝰ penā nō exigit.
Si vō intior penitudo nō sufficit
ad vindictā pcti. nc exterior pñia
īplet: deꝰ q̇ modos pccōꝝ ꝛ me
suras penaꝝ novit. addit penā
sufficientē. Studeat g° q̄sq sic delicta
corrigē ut pꝰ mortē nō oporteat pe
nā tolerar̄e. Queda ēm pctā morta
lia. ī pñia fiūt venialia nō tn̄ mor
sanant. Sepe ēm īfirmꝰ moreret
si nō medicaret: nc tn̄ statim medi
catꝰ sanat. languet uitiuꝰ. q̇ pꝰ
erat mortuꝰ. Sꝫ aūt ī penitēs morit
omīo morit: ꝛ eīnalit cruciat. Si
ēm semꝑ viuēt semꝑ pctauēt.

De illo cui sacdos indiscretꝰ ī
iugit parvā pniām.

Si uō de illo qrit q̇ iniūctā
satisfactionē īplevit q̇ igno
rancia vl' negligēcia sacdotis pro
condigna nō fuit. utrū de uita
migrans ab oī pena sit lib'. idem
respondeo qd' supͣ de illo q̇ pniām
nō īplevit dixi. Qd' tn̄ ē lamentū
doloris intioris ut sufficiat ~~ad~~ vin
dictā pcti omīo libeatꝰ ē: si uō
nō sufficit dolor intior sil' cū pe
na iniūcta addet deꝰ penā. Qd' aūt
sufficiat interdū dolor intior ad vin
dictā pcti. ētū documentū hēmꝰ
ī iº latrone. q̇ sola mentis ↄtrīone ꝛ
cōfessione statim ut cōuisꝰ fuit: pa
disū īgredi meruit. Sed q̄ dispen
satores ecctie. contrīōis quātitatem

nō ↄpendūt. quibꝰ nō ē datū in
tellige occulta cordiū. omnibꝰ leges
pnīe constituūt tn̄ magis q̄ minꝰ
de pctō dolentibꝰ. Quoꝝ studiū
ad hoc ꝑcipue tende debet. ut cor
dis dolorem quātū fas ē cognoscāt
ꝛ sc̄m modū ipius satisfactionē in
iūgant. Vn̄ augꝰ. In actione pnīe
ubi tale cōmissū ē ut is q̇ cōmisit
etiā a corpe xp̄i separet. nō tam
cōsideranda ē mēsura tpīs q̄ doloris.
Cor ēm cont: ꝛ hu. dꝫ n̄ des. Sꝫ
quia plerūq dolor cordis altius oc
cultꝰ ē alti: nc ī alioꝝ noticiā ꝑ
ūba vl' alia qūq signa ꝓcedit cū
sit coram illo cui dr̄: gemitꝰ meꝰ
a te nō ē absco. rite cōstituūt
ab hiis q̇ ī ecctia ꝓsunt tpa pnīe
ut satisfaciant etiā ecctie ī q̇ pctā ipa
re dimittūt. Extra eā quippe non
remittūt. Ipa ēm ꝓpriū spm̄ acce
pit ī pignꝰ sine quo nō rīmittūt
pctā ulla. Ite theoꝰ. Mensurā tpīs
ī agenda pnīa idō nō satis apte
ꝓsignant canones ꝓ unoq ecctie
ut de singul' dicant. qualit̄ unū
quodq ēm dandū sit sed magis
ī arbitiō sacdotis ītelligentis re
linquendū statuūt: q̄ apud dm̄
nō tam valet mēsura tpīs q̄ do
loris. nc abstinencia tm̄ ciboꝝ quātū
mortificatio vicioꝝ. Ideoq tpa pnīe
ꝓ fide ꝛ cōuisione penitenciū ab
bꝛuianda ꝑcipiūt ꝛ ꝓ negligen
cia ꝓtelanda. ꝓ quibꝰdā tn̄ culpis
modi sūt pnīe īpositi. Qr̄ mo
rientibꝰ n̄ sit īponēda pniā sꝫ mo

Solet etiā queri. Et tenenda
utrū satisfactionis lex morientis

+ cantuariensis

sit imponenda: de quo theodorus
+ cantuariensis ecclesie episcopus in penitentia-
li suo sic ait: Ab infirmis in periculo
mortis positis pura querenda est con-
fessio peccatorum. non tamen est illis imponenda
quantitas penitentie sed innotescenda: et
cum amicorum orationibus et elemosinarum
largitionibus pondus penitentie sublevan-
dum si forte migraverint. Si vero
convaluerint penitentie modum a sacerdo-
te impositum diligenter observent. Alias
vero pro qualitate peccati considerantium
arbitrio penitentia decernenda est. Unde
leo papa. Tempora penitudinis
habita moderatione constituenda
sunt tuo iudicio prout conversorum
animos perspexeris esse devotos. Pari-
ter etiam habere debes etatis senilis
intuitum et respicere periculorum quorum-
cumque vel egritudinum necessitates.

Quod in necessitate non est neganda penitentia
vel reconciliatio.

Sciendum est etiam quod tempore necessitatis
non est neganda penitentia vel re-
conciliatio penitentibus. Unde leo.
His qui tempore necessitatis et periculi urgen-
tis instantia presidium penitentie et mox
reconciliationis implorant: nec satisfactio
interdicenda est quia misericordie dei nec mensuras [nec reconciliatio deneganda]
suas possumus ponere nec tempora diffi-
nire. Quod si ita aliqua egritudine
aggravati sunt ut quod paulo ante
poscebant sub presentia significare
non valeant: testimonia eis fidelium
circumstantium prodesse debebunt: simulque
penitentie et reconciliationis consequantur
beneficium. Item iulius papa. Si presbiter
penitentiam abnegaverit morientibus

reus erit animarum: quia ut ait dominus in q. l. h. co-
f. s. c. Vera enim confessio ultimo
tempore potest esse: quia non modo temporis sed etiam
interioris cordis est deus sicut latro probat.

Quod presbiter non reconciliet in-
consulto episcopo nisi in necessitate.

Non tamen debet presbiter penitentem
reconciliare inconsulto episcopo nisi
ultima necessitas cogat. Unde in cartha-
giniensi concilio. Presbiter inconsulto episcopo
non reconciliet penitentem nisi absen-
te episcopo si ultima necessitas cogat. Cuius-
cumque penitentis crimen publicum est
quod universam commovit urbem: ante
absidam sed interdictum ecclesie manus
ei imponatur. Item aurelius episcopus dixit.
Si quis in periculo constitutus fuerit et se
reconciliari divinis altaribus petierit si
episcopus absens fuerit: debet presbiter con-
sulere episcopum: et sic periclitantem eius precepto
reconciliare. Inconsulto vero episcopo non potest
exorcizatos vel publice penitentes
presbiter reconciliare. Unde in carthagi-
niensi concilio 20 constitutum est. ut
crisma vel reconciliatio penitentium
vel puellarum consecratio a presbiteris non
fiat. Item reconciliare quemquam in publi-
ca missa presbitero non liceat: puellarum
tamen consecratio consulto episcopo per presbiterum
fieri valeat. Unde in carthaginensi con-
cilio 20. Presbiter inconsulto episcopo virgines
non consecret: crisma vero non confi-
ciat. Sicut precepto episcopi potest presbiter con-
secrare virgines: sic et reconciliare
penitentes.

Quod an oblatio eius sit re-
cipienda qui currens ad penitentiam moritur.

Si autem queritur de illo quem contigerit
qui ad penitentiam festinans sacerdotem
invenire non potuit et ita decessit.
utrum oblatio eius sit recipienda:

dicim9 q̄ e. Vn̄ ī cōcilio ꝑpanēsi.
Si aliq̄s mortuus fuit q̄ nō sit iam
ꝯfessus et testimoniū hȝ boni. et nō
poteāt venire ad sacerdotē ꝗ̄ preoccu
pauit eū mors ī via vl̄ ī domo:
faciant ꝓ eo parentes ei9 obla
tionē ad altare. et dent redemptio
nē ꝓ captiuis. ¶ De pctīs que
post hanc vitā dimittūtur.

Solet etiā q̄ri. vtrū p9 hāc
vitā remittant̄ pctā aliq̄.
Qd̄ aliq̄ p9 hāc vitā remittant̄:
dn̄s ostēdit ī euāglio vbi ait. Qui
peccauit ī sp̄m scīm nō remittet̄
ei ect̄. Ex quo dat̄ ītelligi sicut sc̄i
doctores tradūt. q̄ q̄dā pctā ī futō
dimittent̄. Quedā eīm culpe ī hoc
sc̄lo relaxant̄ q̄dā vō ī futuro: q̄
q̄dē p9 morte grauant ꝗ̄ dimittunt̄
si digni sūt. si bonis actib9 ī hac
vita meruert vt dimittant̄ eis. De
ill̄ etiā q̄ edificant lignū fenū sti
pulā dt̄ aug9. q̄ igne tribulacōis
trāsitorie īuenient cremabilia q̄ secū
edificia portauert cremante. Aut ei
sic. Post istius saue corporis morte do
nec de igne purgatio veniat̄ ad
diē dampnacōis et remuneracōis. si
hoc tpīs interuallo sp̄us defunctor
q̄ edificauert lignū fenū stipula.
huiusmōi igne dicant̄ pati q̄ aliq̄ n̄
sentiūt q̄ huiusmōi edificia nō porta
uerūt vt īueniat igne trāsitorie t̄
bulacōis venialia cremante. nō re
darguo q̄ forsitan verū e. Sed quia
dr̄ saluus erit quasi ꝑ igne contemp
nit̄ ille ignis: grauior tn̄ erit ille ignis
q̄m q̄dq̄d homo pt̄ pati ī hac vi
ta. Hic apte īsinuat̄ q̄ illi qui
edificant lignū fenū stipulā q̄dā
cremabilia edificia: i. venialia pctā
secū portant: q̄ ī igne emenda
torio cremant̄. Vn̄ ꝯstat q̄dā pctā
venialia p9 hanc vitā delei.
¶ Qd̄ aliq̄ citius. aliq̄ tardius purgant̄

In illo dt̄ igne purgato ¶ ligne
rio. aliq̄ tardius aliq̄ citius purgant̄
scd̄m q̄ ista peritura magis vl̄
minus amauerūt. Vn̄ aug9. p9 hāc
vitā īcredibile nō e nō nullos fide
les ꝑ igne quendā purgatoriū
q̄nto magis minusue bona peritura
dilexerūt: tanto tardius citius q̄
saluari. Vn̄ nō frustra ita tn̄ disting
uit apl̄us. lignū fe. sti. q̄ illi edifi
cant. q̄ et si aliena nō rapiūt reb9
tn̄ ꝯcessis aliq̄ dilcōne
īherent: q̄ ꝑ̄m suos amandi hic
modos diutius vt lignū. vl̄ minus vt
fenū. vl̄ minimū vt stipula igne
sustinebūt. Qui vō edificat aurū sup̄
argentū lapide p̄ciosū de vtroq̄ ig
ne securi sūt: nō solū de igne eterno
q̄ cruciatus e impios ī eternū ꝗ̄ etiā
de illo emendatorio quo purgabūt
quidā saluandi. Hic obicit̄ ꝗ̄ ꝑ
lignū. fe. sti. venialia ītelligunt̄ pctā
et nullus adeo ꝑfectus e q̄ venialit̄ n̄
peccet: ḡo q̄ edificant. ar. au. la. p̄.
edificant etiā lig. fe. sti. ḡo ꝑ
igne trāsibūt. Ad qd̄ dicim9 quia
nō oīs q̄ venialr̄ peccāt. lig. fe. sti.
edificant. sicut eo ūso nō oīs q̄ con
templant̄ deū et diligit p̄mū et

opa bona sunt edificat aurum argentum
la. p. et tamen in auro intelligitur co
templacio dei. in argento dilectio proximi
in lapidibus preciosis bona opera. Sed
et illi qui edificant lig. fe. sti. deum
contemplantur proximum diligunt opera
bona faciunt: non tamen edificant aurum
argentum lapidem preciosum.

Quid sit edificare au. ar. la. p.

Hic enim edificat qui sic illa ca
ffiat ut cogitet que dei sunt
et quomodo placeat deo. Lignum uero
fenum et stipula accipi possunt sic. Aliquis
tamen quamuis licite concessarum rerum
cupiditates: ut amitti sine dolore
non possit. hic ergo edificat is qui co
gitat que mundi sunt quomodo placeat mundo.
qui etiam diuicias suas quodam carnali
affectu tenetur et tamen multas ex eis facit
elemosinas. nec per eis aliquid fraudis uel
rapine molitur. Ex hiis Ia patet quod non
idem homo sit hec et illa edificat. Illa
enim edificacio perfectorum tamen est. qui non co
gitant placere mundo sed tamen deo: qui
et si venialia aliqua peccant feruore
caritatis ita absumuntur in eis peccata sicut
gutta aque in camino ignis: et ideo
numquam secum portant criminabilia. Hec
autem inferior edificacio minorum est qui non tamen
deo. sed eciam mundo placere uolunt: deum
tamen preponunt. Si uero mundum preponerent
deo. non superedificarent sed destrue
rent fundamentum. Actiones in carna
les quibus dediti sunt domibus coniugibus
possessionibus ita ut nil preponatur cristo
illis rebus significantur qui in mentes per
fectorum non cadunt. et si alia venialia
admittant. In cordibus uero minorum
in edum durant usque in fine qui cum rebus
edificiis transeunt. sed dissoluentur in
igne. ipsi uero fundamenti gratia salui erunt
grauissima tamen penam senciente. Ex quo
apparet quantam misericordiam hic exhibet deus et
quantam ibi exerceat seueritatem. cum pro eodem
peccato multo grauius ibi puniatur quam hic.

Oppositio quedam cum obiectione.

Sed forte dices illud esse accipien
dum de pena peccati non de ipso peccato:
quod gregorius ait quedam leuia in futuro dimit
tenda. Sicut enim ueram penitentiam habuit quamuis
omnia dimissa sunt ei. sed pena forte re
mansit: ideoque si uere penitens obijt
sine peccato transijt. Si autem uere penitens non
est in obitu: macula peccatur qui numquam
delebitur. Ille uero edificat lig. fe. sti.
ue penitet quamquam bonus est et caritate habet et
in caritate de hac uita transit: ergo sine peccato
transit. Non sequitur. Vere quidem est quod bonus est
et caritate habet et uere penitet: et tamen cum ve
niali peccato transit quod non deleuit penitencia.
Penitencia enim non delet nisi peccatum id quod deserit
homo. Tale autem peccatum sepe in hac uita non
relinquitur ab homine: et tamen uere penitens
est. et si non de venialibus omnibus peni
teat. Potest enim quis de omni mortali et de
omni veniali penitere excepto uno uel
pluribus venialibus quidem sicut habet quis
caritatem et unum uel plura venialia: quod
de criminalibus nullomodo esse potest.

Exemplum ponit ad probandum quod au.

Habet enim aliquis bonus caritatem
habens sed adhuc quodam cupidita
tis affectu amans hec secularia. Talis
exiens subita morte opprimitur. In illo
tremo affectu mortuus est et tamen saluabitur.
a quo hic se non absoluit. ergo post hanc
uitam ab illo purgabitur. Constat ergo
quedam peccata scilicet leuia post hanc uitam di
mitti. Si uero de pena peccati illud
intelligi uoluissent auctores. cur
magis ~~[struck]~~ commemorasset leuia

quam grauia. cum etiam grauium pena hic non
expleta post hanc uitam restet.

De generali confessione quid sit.

Post hec considerandum est. utrum prosit
illa confessio ubi singula peccata
non que quisque fecit exprimuntur. Sane dici potest
quod omnia criminalia sunt salubre confessione oportet
exprimi nisi a mente aliqua exciderint.
Sed quia nemo delicta intelligit omnia ~~generalia~~
generaliter salubre ea confitetur quorum me-
moriam non habes. et sic nil celasti de sce-
leribus tuis. Venialia uero quia ~~innumerabilia~~
innumerabilia sunt: sufficit ea generaliter confiteri
nisi aliqua frequenter iterata sint: perfectius
tamen est exprimere etiam illa si uales: ideoque
cotidie generaliter fit confessio in ecclesia pro
venialibus peccatis que cotidie admittimus
et pro illis mortiferis quorum notitiam non
habemus. Vnde augustinus. Veritate dicit deo pe-
nitens. qui nichil illi de commissis
sceleribus celat non quod si uoluntate
celauit deus ignoret. Sed ueritate
sermo ab eo dici uult: ut uenia conse-
quatur. Si uero mente aliqua exciderint
confiteatur ueritate deo cum generaliter
dixerit. Deus qui nosti occulta cordis
opera et delicta mea a te non sunt abscon-
dita quibus largiaris. et hec est ueritas con-
fitentis quam diligit deus. Vnde Ecce enim
ueritatem dilexisti. Hic insinuatur quod genera-
lis confessio etiam mortalia delet peccata.
quorum intelligentiam non habetur.

Nemo confiteatur peccata que non fecit.

Sicut autem penitens non debet
celare peccata. quia superbia est: ita
nec humilitatis causa fateri se reum illius
quod se non commisisse scit: quia intantum
est eius humilitas et peccatorem ~~constituit~~
constituit. Vnde augustinus. Cum humilitatis
causa mentiris. si non eras peccator antequam
mentireris. mentiendo efficeris
quod ante non eras. uel uitaras.
Veritas in te non est: nisi ita dixeris te esse
peccatorem ut etiam esse cognoscas. Veritas
autem ipsa est: ut quod es dicas. Nam quomodo
est uirtus ubi regnat falsitas.

De pena sacerdotis qui peccatum publicat confitentis.

Caueat autem sacerdos:
ne peccata penitentium aliis pro-
dat: alioquin deponatur. Vnde gregorius. Sa-
cerdos ante omnia caueat ne de hiis que ei
confitentur peccata sua alicui recitet: nec
propinquis nec extraneis. ut quod absit pro
aliquo scandalo. Nam si hoc fecerit
deponatur et omnibus diebus uite sue ig-
nominiose peregrinando pergat. Quod
non dictum est ut penitens eligat sa-
cerdotem scientem ligare et soluere uidetur
contrarium ei quod in canonibus reperitur. ut
nemo scilicet alterius parrochianum iudicare
presumat. Sed aliud est fauore uel odio
proprium sacerdotem contempnere quod canones
prohibent. aliud cecum uitare. Quod
urbanus facere monet: ne si cecus cecum
ducat ambo in foueam cadant. Item
etiam urbanus secundus. Placuit ut nulli
sacerdotum deinceps liceat quemlibet com-
missum alteri sacerdoti ad penitentiam suscipere
sine eius consensu cui prius se commisit.
nisi propter ignorantiam illius cui prius confessus
est. Qui uero contra hoc facere temptauerit
gradus sui periculo subiacebit.

Si peccata dimissa redeant. Dist. xxii

Quamuis multis auctoritatibus supra
sit assertum in uera cordis contritione
peccata dimitti ante confessionem uel satis-
factionem. et etiam quod aliquis in crimen re-
lapsus est: queritur si per cordis contritione

non

uenia

ꝯfitei contempserit ul' i pctm idem
aut sile reciderit. an pcta dimissa
redeant. Cuius questionis solucio obscura
ex ē ꝯplexa: aliis asserentibus. aliis econtra
negantibus pcta semel dimissa ul
terius replicari ad penā.

¶ Auctoritatibus insinuat pcta redire.

Qui uo dicunt pcta redire dissa.
subditis se muniunt testimoniis.
Ambrosius ait. Donate fuerit si alt' i
alterū peccet: alioqn repetit deus
dimissa. Si enī i hiis contemptus
fuit sine dubio reuocabitur sentētiam
p qua ueniam dederat: sicut i euan
gelio legitur de seruo nequā q̄ i ꝯseruū
suū ipius deprehensus ē. Ite rabanus.
Nequā seruū tradidit deus tortoribus
quoadusq reddet uniuersū debitū:
quia nō solū pcta q̄ post baptismū
hō egit reputabitur ei ad penā. sed
eciā pcta originalia q̄ ei i baptismo
sunt dimissa. Ite gregorius ex dictis euan
gelicis. Constat qd si nō corde dimit
timus qd i nos delinquitur. & hoc rursū
exigitur qd iā nobis p penitentiam dimis
dimissū fuisse gaudebamus. Ite augustinus.
Dicit deus. Dimittite: & dimittetur
uobis. Sed ego prius ē dimisi. di
mitte ul' postea. Nā si nō dimiseris
reuocabo te: & quodquod dimiseram
replicabo tibi. Ite. Nec dimi beneficii
oblitus. suas uult uindicare iniurias.
nō solū de futuris penis ul' pctis
ueniā nō merebitur: sed eciā pterita
q̄ iā dimissa credebat. ad uindictā ei
~~replicabit~~ replicabitur. Ite beda. Reuertar
i domū meā &c. Timendus ē iste uer
siculus nō exponendus: ne culpa quā
i nobis extincta credebamus. p
iniuria nos uacantes opprimat. Item.
Quicunq enī post baptisma siue
prauitas heretica seu mundana cupiditas
arripuit: mox eum psternet uiciorum
i yma. Ite augustinus. Redire dimissa pcta
ubi fraterna caritas nō ē apertissime dns
i euuangelio docet i illo seruo a quo dns
dimissū debitū repetiit: eo qd ille
conseruo suo debitū nollet dimittere. His
auctoritatibus innititur q̄ dicit pcta dimissa
redire si replicantur.

¶ Oppositio ꝯtra eos.

Quibus opponitur. Si deus p pctō de quo
penitenti & indulgencia accepit
iterum puniret nō uidetur iustum. Si puniret
p eo qd peccauit & nō emendauit
iusticia ē apta: si uo requiritur qd
fuerat condonatū ul' iniusticia ē ul' iusticia
occulta. Videtur eciā deus bis iudicare i
idipsum & duplex tribulacio consurgere: qd
scriptura negat. Sed ad hoc dici pt qd neq
duplex tribulacio ꝯsurgat: neq bis iu
dicatur i idipsum. Hoc enī fieret si post dig
nā satisfactionē & sufficientē penā
iterum puniret. sed nō ~~sufficient~~ satisfecerunt
digne & sufficienter: q̄ nō pseuerauerunt.
Debuit enī iugiter habere memoriā pcti
nō ad faciendū sz ad cauendū: debuit
nō obliuisci omnes retribuciones dei: q̄
tot sunt quot sunt remissiones pctorum.
Tot ergo debuit cogitare dona dei q̄t
mala sua: ac p illis usq i fine gras
agere. Sz qd ingratus & ad uomitū sicut
canis rediit an acta bona mortifica
uit: & pctm dimissū reuocauit: ut
cui humiliato deus an pctm dimiserat.
eidem post elato & ingrato imputet.
Sed quia absonū uidetur ut pcta di
missa iterum imputentur. placuit quibusdā
nemine p pctis semel dimissis.

a deo iterum puniri. Sed ideo dicuntur dimissa redire et imputari: quia propter ingratitudinem ita reus et peccator constituitur ut ante fuerat. Utrique parti consonis probationibus favent doctores: ideoque aliquid partium non preiudicans studioso lectori iudicium relinquo: addens tutum fore ac saluti propinquum sub mensa domini micas edere.

Quid sit sacramentum et res.

Post predicta restat investigare quid in actione penitentie sit sacramentum et res. Sacramentum enim signum est sacre rei. Quid igitur hic signum est. et quid est sacramentum et res huius signi? Quidam dicunt sacramentum hic esse quod exterius tantum geritur: scilicet exteriorem penitentiam quod est signum interioris penitentie scilicet contritionis cordis et humiliationis. Quod si est: non omne sacramentum evangelicum id efficit quod figurat. Exterior enim penitentia non efficit interiorem. potius interior causa est exterioris. Sed ad hoc inquiunt illi hoc esse intelligendum de illis sacramentis que in novo testamento instituta sunt: ut est sacramentum baptismi. confirmationis et corporis Christi. Sacramentum vero penitentie sicut et coniugii ante tempus gratie etiam a primordio humani generis fuit. Utrumque enim institutum fuit in primis parentibus. Item. Si exterior penitentia sacramentum est et interior res sacramenti. sepius precedit res sacramenti quam sacramentum: sed non hoc inconveniens est. Nam et in aliis sacramentis que id efficiunt quod figurant hoc sepe contingit. Aliorum sententia.

Quidam autem dicunt exteriorem penitentiam et interiorem esse sacramentum. non duo sacramenta esse sed unum: ut species panis et vini non duo sacramenta sed unum sunt. Dicunt in sacramento corporis ita etiam in hoc sacramento dicunt aliud esse sacramentum tantum scilicet exteriorem penitentiam. aliud sacramentum et rem sacramenti interiorem penitentiam: aliud rem et non sacramentum scilicet remissionem peccatorum. Interior enim penitentia et res est sacramenti id est exterioris penitentie et sacramentum remissionis peccatorum quam et signat et facit. Exterior quoque penitentia et interioris signum est et remissionis peccatorum. D[istinctio] xxiii

De sacramento unctionis extreme.

Preter ista est et aliud sacramentum scilicet unctio infirmorum que fit in extremis: oleo per episcopum consecrato. Et sunt tria genera unctionis. Est enim unctio que fit cum chrismate que dicitur principalis unctio: quia in ea principaliter paraclitus datur unde et a Christo habundantia gratie duos liquores habet mixtos oleum scilicet et balsamum: oleum conscientie et balsamum fame. Chrisma vero Grece unctio dicitur Latine. licet tamen omne oleum ad unctionem sanctificatum chrisma vocatur. sed illud solum quod miscetur cum balsamo quo capita regum et pontificum unguntur: quo etiam baptizatos sacerdos ungit in vertice. et pontifex per impositionem manus confirmandos ungit in fronte. Est et alia unctio qua cathecumini et neophiti unguntur in pectore: et inter scapulas in preparatione baptismi. Tertia vero unctio est que dicitur oleum infirmorum: de qua nunc dicendum sit.

A quibus institutum hoc sacramentum.

Hoc sacramentum unctionis infirmorum ab apostolis institutum legitur. Ait enim Iacobus: Infirmatur aliquis in vobis inducat presbyteros ecclesie et orent super eum ungentes eum oleo in nomine domini. et alleviabit eum dominus: et si in peccatis est dimittentur ei. In quo ostenditur duplici ex causa sacramentum hoc institutum scilicet ad remissionem peccatorum: et ad corporalis ~~infirmitatis~~ infirmitatis alleviationem. Unde constat eum qui hanc unctionem fideliter devoteque percipit: et in corpore et in anima alleviari: si

tamen expedit ut in utroque alleviet. Licet
si forte corporis valitudinem illi habere
non expedit, illam quae est animae sanitatem
in hoc sacramento acquirit. Et sicut in
aliis sacramentis ita et in isto aliud est
sacramentum, aliud res sacramenti. Sacramentum
tantum est ipsa exterior unctio; res sacra-
menti unctio interior, quae peccatorum remis-
sione et virtutum ampliatione perficitur.
Et si ex contemptu vel negligentia
hoc sacramentum praetermittitur, periculosum
et damnabile est.

De iteratione huius sacramenti.

Quaerit aliquis si hoc sacramentum
iterari possit, cum baptismus
et alia quaedam sacramenta semel suscep-
ta non iterentur. Augustinus dicit sacramentum
non esse iterandum et sacramento non
faciendam esse iniuriam. Sed hoc dicit ubi
agit de sacramento baptismi et ordi-
nationis; unde non videtur illud generaliter
accipiendum, sed de sacramento baptis-
mi, confirmationis et ordinationis, quae nulla-
tenus repetenda sunt, quia semel
tantum non saepius datur baptismus, confir-
matio et ordinatio. Sacramentum vero
altaris et paenitentiae et coniugii saepe ite-
rari videtur, quia sacramentum corporis saepe
percipitur, frequenter paenitentia agitur, saepe
coniugium contrahitur. Quare ergo unctio
similiter non potest iterari? Si morbus non
redit, medicina non iteretur [struck]
Si vero morbus non potest cohiberi, quare
debet medicina prohiberi? Sicut oratio
potest iterari, ita et unctio iterari posse
videtur. Utrumque illic commendat Iacobus,
et utrumque alteri commendat ad conferen-
dam alleviationem animae et corporis. Cur
ergo negetur unctionem saepius iterari posse

iterari ad impetrandam saepius sanitatem
animae et corporis, cum propter idem saepe sit
iteranda oratio? Aliorum opinio.

Quidam autem de omni sacramento intelli-
gi volunt quod non sit iterandum,
scilicet secundum totum illud quod pertinet ad sacra-
mentum, dicentes quaedam sacramenta saepius
posse suscipi, quaedam vero non. Haec tamen quae
saepius sumuntur totaliter iterantur, ut sa-
cramentum altaris et unctionis. Quae licet saepius
sumantur, tamen quia non iterum benedicitur eadem
hostia et idem oleum, non iteratur sacra-
mentum cum iniuria. Sed Augustinus dicit sic et bap-
tismus non iteratur, et si aliquis frequenter
baptizetur, dum eadem iterum aqua non bene-
dicatur. Sed aliud est, inquiunt, illa de benedictione
aquae qua fit baptismus, aliud de bene-
dictione panis et olei. Potest enim baptismus
celebrari in aqua etiam non benedicta, quia illa
benedictio propter reverentiam tantum fit et de-
core, non virtute sacramenti. Sed corpus Christi
non potest confici nisi de pane consecrato, nec
unctio illa fieri potest nisi de oleo ab episcopo
consecrato; ideoque sanctificatio illa ad virtutem
sacramenti pertinere videtur. In coniugio quoque
semel tantum benedicitur quisque, non saepius.
Benedicitur enim, ut ait Ambrosius,
cum prima et non cum secunda uxore. Sed licet
dicatur sacramentum non esse iterandum nec
iniuria ei facienda, ratione dicti refertur
ad sanctificationem rei quae sacramentum complet.
De omni sacramento id generaliter verum est. Sed
vero ad susceptionem [struck] sacramenti
de quibusdam verum est quod non iterantur crebra
susceptione, de aliis vero quibusdam non, quia
frequenter sumuntur, ut hoc unctionis
sacramentum quod in omni paene etiam saepe repetitur.

D xxiiii De ordinibus ecclesiasticis quot sint.

Nunc ad considerationem sacre ordinationis accedamus. Septem sunt spiritualium officiorum gradus sive ordines sicut ex sanctorum patrum dictis apte traditur et capitis nostri scilicet ihesu christi exemplo monstratur qui omnium officia in semetipso exhibuit et corpori suo quod est ecclesia eosdem ordines observandos reliquit. Septem autem sunt propter septiformem gratiam spiritus sancti: cuius qui non participes indigne ad gradus ecclesiasticos accedunt. Illi vero in quorum mentibus diffusa est septiformis gratia spiritus sancti cum ad ecclesiasticos ordines accedunt in ipsa spiritualis gradus promotione ampliorem gratiam percipere creduntur.

Quales assumendi sint ad clerum.

Tales autem ad ministerium spirituale eligendi sunt clerici qui digne possint dominica sacramenta tractare. Melius enim dei sacerdoti paucos habere ministros qui possint digne opus dei exercere quam multos inutiles qui ordinatori onus grave inducant. Tales etiam decet esse ministros ut qui septiformi gratia spiritus sancti sint decori et quorum doctrina et conversationis forma eadem gratia in alios transfundatur: ne celestes margaritas spiritualium verborum officiorumque divinorum fedi deinde pedibus conculcent. In sacramento igitur septiformis spiritus septem sunt gradus ecclesiastici scilicet hostiarii, lectores, exorciste, acoliti, subdyaconi, dyaconi, sacerdotes. Omnes tamen clerici vocantur id est sortiti. Corona enim signaculum est quo signantur in parte sortis ministerii divini. Corona regale decus significat: et finem quo regnandum est. Unde ministri ecclesie dei reges esse debent ut se et alios regant quibus petrus ait: Vos estis genus electum regale sacerdotium etc. Summitas capitis desuper nudatur ut eorum mens libera ad deum monstretur que revelata facie gloriam dei contempletur. Summitas enim capitis est eminentia mentis: denudatio capitis est revelatio mentis. Clericus enim secretorum dei non ignarus esse debet. Tondentur et capilli usque ad revelationem sensuum scilicet oculorum et aurium ubi vitia in corde et opere pullulantia docentur precidenda ne ad videndum et audiendum et intelligendum verbum dei impediatur mens pro quo servatur reddenda in excelsis corona. Tonsure etiam ecclesie usus a nazareis exortus esse videtur: qui prius crine servato demum ob vite continentiam caput radebant et in igne sacrificii capillos ponebant. Unde usus inolevit ut qui divinis legibus mancipantur quasi nazarei id est sancti crine posito innoventur sicut ad ezechielem dicitur: Fili hominis sume gladium acutum et duc super caput tuum et barbam. In actibus etiam apostolorum priscilla et aquila hoc fecisse legimus. Paulus quoque et alii quidam discipuli fecerunt hoc. Recte ergo in quibuslibet gradibus constituti clerici vocantur: quorum nomina et rationes nominum ysidorus exponens ait: Cleros et clericos hinc appellatos esse credimus quia mathias electus est sorte: quem primum per apostolos legimus ordinatum. Cleros enim grece latine sors vel hereditas dicitur. Ideo ergo dicti sunt clerici quia de sorte sunt domini vel quia partem habent domini. Generaliter vero clerici nuncupati sunt omnes qui in ecclesia dei deserviunt: quorum gradus et nomina

sūt hec. hostiarius. lector et c̄.
De hostiarijs. ysidorus.
Hostiarij idem et ianitores
dicūt. q̄ i ueteri testamento
electi sūt ad custodiā templi. ut nō
īgrederet īllud īmūdus. Dicti sūt at hos
tiarij eo q̄ p̄sunt hostijs templi. Ipsi
enī tenentes clauem oīa intꝰ extraq̄
custodiūt. atq̄ int̄ bonos et malos
hn̄tes iudiciū dignos recipiūt. in
dignos respuūt. Vn̄ et eis cū ordinātˀ
claues eccl̄ie ab ep̄o dantˀ et dicˀ eis.
Sic agite tanq̄ rōnē deo reddituri
p̄ rebꝰ q̄ clauibꝰ istis recludūtˀ.
Hoc officiū dn̄s ī sua p̄sona suscep
qn̄ flagello de funiculis facto uen
dentes et emētes de templo eiecit.
Ipse enī se hostiariū significās dr̄.
Ego sū ostiū dr̄ dn̄s. p̄ me si qs ir̄.
De lectoribus.
Secundꝰ gradus ē lectoꝝ. lectōes
a legendo sicut psalmiste
a psalmis canendis dicti sūt. Illi ei
p̄dicant p̄plis quid sequantˀ. Isti
canūt ut excitent ad ꝯpunctionē au
dienciū aīos. licꝫ qdā lectōes ita
miserant ꝓnūtient ut quosdā ad
luctū et lamētatōnē ꝯpellant. Idem
enā p̄nūciatores uocantˀ q̄ porro
nūciant. Tam clara est uox eoꝝ
ut enā longe positoꝝ aures adīple
at. Ad ~~lectore~~ lectorem at ptinet lectōnes
p̄nūciare. et ea q̄ p̄phete uaticina
uerūt ~~p̄lis~~ p̄plis p̄dicare. ut iā ex
officio legūt ī eccl̄ia p̄phias et lcōnes.
Vn̄ et ei uidente p̄plo tradit ab ep̄o
codex dīnaꝝ lcōnū. et dicˀ ei. Acci
pito et esto ubi dei relatoꝝ. habi
tūs si ipleuis fideliter officiū p̄te

cū hijs q̄ bn̄ ubū dei ministrauerit.
Ecīū ad huc gradū p̄uehit lector sc̄ia
debꝫ eē īstructꝰ. ut sensu uboꝝ ītel
ligat. vim accentuū sciat. distīcte le
gat. ne ꝯfusione p̄latōis ītellectū au
ditoribꝰ aufeāt. Attendat qd īdicatiue
qd īt̄rogatiue sit legendū et c̄. ubi sit
ī orōne faciēda distīctio. Hec enī male
p̄nūciata ītellcm̄ turbant. et alios ad ri
sū p̄uocant. Quibꝰ et cordi dꝫ ꝯsule
uox lectoris. Hoc officiū xp̄s īpleuit
cū ī medio senioꝝ libꝛū ysaye apiēs
distīcte ad ītelligendū legit. Sp̄s dm̄
sup me et c̄. Ex quo lectoribꝰ ītelligi
datˀ q̄ gra sp̄uali clare dn̄t. q̄ alijs
ubū dei anūciant. Hic ordo forma
et iniciū a p̄phis accepisse videtˀ q̄bꝰ
dicˀ. clama ne cesses quasi tuba et c̄.
De exorcistis.
Tercius ē ordo exorcistarū
Exorciste at ex gr̄co ī latinū
adiurantes ul' īcrepantes uocantˀ.
Inuocant enī sup cathecuminos
et sr̄ eos q̄ hn̄t sp̄m īmūdū nomē
dn̄i. adiurantes eū ut egrediatˀ ab eis.
Ad exorcistā ptinet exorcismos me
moriˀ retinē. manusqꝫ sr̄ energu
minos et cathecuminos ī exorcizā
do īponē. Debet at sp̄m mūdū
hr̄e q̄ sp̄itibꝰ īpat īmūdis. et ma
lignū expelleˀ de corde suo que ex
pellit de corpe alieno. ne medicīa
quā alij fāt sī nō p̄sit et dicatˀ ei
medice cura teip̄m. Vn̄ cū ordinatˀ
accipiat ab ep̄o libꝛū exorcismoꝝ.
et dicˀ eis. Accipite et habetote p̄tatē
īponendi manꝰ sup energuminos
et cathecuminos. Hoc officio usꝰ est
dn̄s qn̄ saliua sua tetigit aures surdi

et lingua muti dicens. Effeta quod est
adaperire: Per hoc docens nos spiritualiter
debere aperire aures proximorum hominum
ad audiendum et ora ad confitendum: ut
pulso demone spiritus sanctus sui vas ac
cipiat. Hoc etiam officio usus est dominus.
cum demoniacos multos sanavit.
Hic ordo a salomone descendisse
videtur. qui quedam modum exorcizandi
invenit: quo demones adiurati ab
obsessis corporibus pellebantur. Huius
officio mancipati exorciste vocati sunt.
De quibus Christus in evangelio. Si ego in
beelzebub eicio demonia: filii vestri
scilicet exorciste in quo eiciunt.

De acolitis.

Quarto loco succedunt acoliti.
Acoliti vero grece. latine cerofe
rarii dicuntur a deportandis cereis
quando legendum est evangelium vel sacrificium
offerendum. Tunc enim accenduntur luminaria
et deportantur ab eis non ad effugan
das aeris ~~tenebras~~ tenebras cum sol
eo tempore rutilet sed ad signum letitie
demonstrandum: ut sub typo luminis cor
poralis illa lux ostendatur de qua legitur.
Erat lux vera que illuminat omnem hominem
venientem in hunc mundum. Ad acolitum pertinet
preparatio luminum in sacrario. Ipse cereum
portat ipse urceolum cum vino et aqua
suggestum pro eucharistia subdiaconis
preparat. Hii cum ordinantur. cum edocti
fuerint ab episcopo qualiter in officio suo
agere debeant: ab archidiacono acci
piunt candelabrum cum cereo et urceo
lum vacuum. Hoc officium se habere dominus
testatur dicens. Ego sum lux mundi. Cuius
officii formam illi gerebant in veteri
testamento qui lucernas candelabri
componebant: et accendebant igne
celesti ad illuminandas tenebras aqui
lonares.

De subdiaconis.

Quintus est ordo subdiaconorum. Grece
ypodiacones vocantur: quos nos
subdiacones vocamus. Qui ideo sic
vocantur: quia subiacent preceptis et offi
ciis levitarum. Oblationes enim in templo
a fidelibus suscipiunt: et levitis superponen
das altaribus deferunt. Hii apud hebre
os nathinnei vocantur: id est in humilitate
domino servientes. Ad subdiaconum pertinet
calicem et patenam ad altare Christi portare
et levitis tradere eisque ministrare. Urceo
lum quoque et aquamanile et manuter
gium tenere episcopo: et presbyteris et levitis
pro lavandis manibus ante altare aquam pre
bere. Hiis lex continentie imponitur: quia altari
appropinquantes vasa corporis et sanguinis
Christi portant: unde illud implere debent.
Mundamini qui fertis vasa domini. Ad
hos etiam pertinet tantum de oblationibus
ponere in altari quantum sufficere possit populo:
nec non corporales et pallas et substra
toria lavare. Hii cum ordinantur accipi
unt de manu episcopi patenam et calicem
vacuum: ab archidiacono vero urceo
lum cum aquamanili et manutergium.
Hoc officio usus est dominus. quando lintheo
se precinxit: et mittens aquam in
pelvim. pedes discipulorum lavit et
lintheo tersit.

De diaconis.

Diaconorum ordo sextum tenet lo
cum propter senarii perfectionem. Hic
ordo in veteri testamento a tribu leui
nomen traxit. Dicuntur enim leuite. Pre
cepit quippe dominus moysi ut post ordi
nationem aaron et filiorum eius sacerdo
tibus leui ad diuini cultus ministeria ordinarentur
et consecrarentur domino et fuiret pro istis coram
aaron et filiis eius in tabernaculo: ipsi quod
gestarent archam et tabernaculum et omnia
uasa eius. et in circuitu tabernaculi excu
barent. et in transportando tabernaculo
ipsi deponerent rursusque componerent.
A xx. uel xxv. annis et supra iussi sunt ser
uire in tabernaculo. quam regulam in nouo
testamento sancti patres constituerunt: quia hec
etas ad ferenda onera est robusta.
Leuite ergo ex nomine auctoris uocati sunt.
De leui enim leuite exorti sunt: a quibus
in templo misterii sacramenti ministeria ex
plebantur. Hii grece diacones. latine
ministri uocantur: quia sicut in sacerdote con
secratio ita in diacono misterii dispen
satio habetur. Ad diaconum pertinet
assistere sacerdotibus et ministrare in omnibus
que aguntur in sacramentis. scilicet in baptismate
crismate. in patena. in calice: oblaciones
quoque inferre et disponere in altari: com
ponere etiam mensam. uestire domini crucem.
ferre et predicare euuangelium ad populum.
Nam sicut ueteris testamenti lectoribus:
ita diaconibus noui predicare preceptum
est. Ad ipsum etiam pertinet officium precum:
et recitatio nominum. Ipse premonet aures
habere ad dominum: ipse donat pacem et ipse
annunciat. Ordo autem huius ordinis a moyse
statutum est. hoc etiam in nouo testamento re
presentatur. cum diacono super leuum humerum
stola ponitur et casula in diebus ieiunii con
plicatur: quia quicquid laboris et sustinentie
in hac uita toleratur: quasi in leua portatur:
donec in dextra .i. in eternitate requies habeatur.
Hic ordo ab apostolis est celebratus quando legitur
in actibus apostolorum septem uiros plenos spiritu
sancto. ad hoc officium elegerunt: et oratione
premissa manus eis inposuerunt. Unde et
consuetudo inoleuit: ut in omni matrice
ecclesia. vii diacones ante aram quasi septem
columpne assistant. Hii sunt vii angeli
tuba canentes in apocalipsi: qui quales de
beant esse apostolus docet timotheo scribens.
Hii cum ordinantur: solus episcopus manum
eis inponit. quia ad ministerium applicantur:
ponit eis orarium .i. stolam super leuum
humerum. ut per hoc intelligant se acce
pisse iugum domini suaue. quia ad sinistram
pertinentia diuino timori subiciant. Acci
piunt et textum euuangelii ut intelligant
se esse precones christi euuangelii. Hii autem
antiquitus ordinentur probentur ut docet apostolus:
et sic ministrent nullum crimen habentes. Hoc
officio usus est christus quando post cenam sacra
mentum carnis et sanguinis discipulis
dispensauit: et quando apostolos dormitan
tes ad orationem incitauit dicens. Vigi
late et orate ne intretis in temptationem.

De presbiteris.

Septimus ordo est presbiterorum. Pres
biter grece senior latine. non
modo pro etate uel decrepitu senectute.
sed propter honorem et dignitatem quam ac
ceperunt presbiteri uocantur: quorum pru
dencia et maturitate conuersationis debent

presule in populo sicut scriptum est. Senectus
venerabilis est non diuturna: neque annorum
computata numero. Cani enim sunt sensus hominis:
et etas senectutis vita immaculata.
Ideo autem et presbiteri sacerdotes vocantur quia
sacrum dant: quia licet sacerdotes sint tamen
pontificatus apicem non habent sicut episcopi.
quia nec crismate frontem signant: nec
paraclitum dant: quod solis deberi episcopis
lectio actuum apostolorum demonstrat. Unde et apud
veteres idem episcopi et presbiteri fuerunt: quia
illud nomen non etatis sed dignitatis
est. Sacerdos nomen habet ex greco compositum
et latino: quod est sacrum dans sive sacer
dux. Sicut enim rex a regendo: ita
sacerdos a sanctificando dictus est. Consecrat
enim et sanctificat. Antistes est dictus sacer
dos ab eo quod ante stat. Primus est enim in
ordine ecclesie. Ad presbiterum autem pertinet sa
cramentum corporis et sanguinis domini in altari
dei conficere: dei orationes dicere et dona
dei benedicere. Hic cum ordinatur inunguntur
ei manus ut et intelligat se accepisse
gratiam consecrandi. et caritatis opera ad omnes
debere extendere. Accipit et stolam que tenet
utrumque latus: quia debet esse munitus ar
mis iusticie contra adversa et prospera. Acci
pit etiam calicem cum vino et patenam cum
hostiis: ut per hoc sciat se accepisse
potestatem placabiles deo hostias offerendi.
Hic ordo a filiis aaron sumpsit initium.
Summos enim pontifices et minores sa
cerdotes instituit deus. quia per moysen ex
precepto dei aaron in summum pontificem.
filios vero eius in minores unxit sacerdotes.
Christus quoque xii elegit discipulos quos
et apostolos vocavit: quorum vicem in ecclesia
gerunt maiores pontifices: deinde
alios lxxii discipulos designavit:
quorum vicem in ecclesia tenent presbiteri. Unus
autem inter apostolos princeps extitit petrus:
cuius vicarius et successor est summus
pontifex. Unde dicitur ~~apls~~ apostolicus quia
et papa vocatur scilicet pater patrum. Qualis
autem eligi debeat presbiter: apostolus scribens
thimotheo ostendit. ubi nomine episcopi pres
biterum signat. Hoc autem officio usus est christus
cum seipsum in ara crucis obtulit idem
sacerdos et hostia: et cum post cenam pa
nem et vinum in corpus et sanguinem suum
commutavit. Ecce de septem gradibus
ecclesie breviter elocuti. quid ad unumquemque
pertinet insinuavimus. Cumque omnes
spirituales sint et sacri. excellenter tamen
canones duos tantum ordines sacros
appellari censent. diaconatus scilicet et
presbiteratus: quia hos solos primitiva
ecclesia legitur habuisse. et de his solis
preceptum apostoli habemus. Apostoli enim in
singulis civitatibus episcopos et presbiteros
ordinaverunt. Levitas etiam ab apostolis
ordinatos legimus. quorum maximus
fuit beatus stephanus: subdiaconos
vero et ~~acolo~~ acolitos procedente tempore
ecclesia dei sibi constituit.

Quid sit quod hic dicitur ordo.

Si autem queritur quid sit quod hic
vocatur ordo: sane dici potest
signaculum quoddam esse. id est sacramentum quoddam
quo spiritualis potestas traditur ordinato et
officium. Character igitur spiritualis ubi fit
promotio potestatis. ordo vel gradus vocatur.
et dicuntur hii gradus vel ordines sacra
menta: quia in eorum perceptione res

sacra id est gratia confertur qua significat
illa que ibi geruntur.

De nominibus dignitatis vel officii.

Sunt et alia quedam non ordinum sed
dignitatum vel officiorum nomina.
Dignitatis simul et officii nomen est episcopus.
~~Episcopus autem~~ Episcopatus autem in voca
bulum dictum est: quod ille qui episcopus efficitur
superintendat curam scilicet subditorum ge
rens. Scopin enim grece latine intendere
dicitur. Episcopi autem grece latine speculatores
interpretantur. Nam speculator est etiam prepo
situs dictus: eo quod speculetur atque prospiciat
populorum infra se positorum mores et vitam.

De pontifice.

Pontifex princeps sacerdotum est.
quasi via sequentium: ipse etiam
summus sacerdos nuncupatur. Ipse enim sacerdo
tes et levitas efficit: ipse omnes ecclesiasticos
ordines disponit.

De quadripartito episcoporum ordine.

Ordo autem episcoporum quadripartitus est. scilicet
in patriarchis. archiepiscopis. me
tropolitanis et episcopis. Patriarcha grece summus
patrum interpretatur: quia primum i. apostolicum tenet
locum. ut romanus. antiochenus. alex
andrinus: sed omnium summus est romanus.
Archiepiscopus princeps episcoporum. Archos enim
princeps dicitur. Metropolitani autem a mensura
civitatum dicti. Singulis enim provinciis
preeminent quorum auctoritati et doctrine ceteri
sacerdotes subiecti ~~sunt~~ sunt. Sollicitudo
enim totius provincie ipsis commissa est. Omnes
autem superius designati ordines episcopi
nuncupantur. Nota quod archiepiscoporum nomine
primates significasse videtur supra: et
metropolitanos quos nunc archiepiscopos di
cimus. Hec autem distinctio a gentilibus
introducta videtur: qui suos
flamines. quos simpliciter dicebant flamines
alios archiflamines. alios protho
flamines appellant. Sacerdotes enim
gentilium flamines dicebantur. quia habe
bant in capite pilleum in quo erat brevis
virga desuper habens lane aliquid: quod cum
per estum ferre non possent: filum tantum in
capite ligare ceperunt. Nudis enim capi
tibus incedere eis nephas erat. Unde
et a filo quo utebantur flamines dicti
sunt quasi filamines. sed festis diebus
filo deposito pilleum imponebant pro sacer
dotii eminencia. **Vates a vi mentis**
appellantur: cuius significatio multiplex est.
Modo enim sacerdotem. modo prophetam. modo
poetam significat.

De cantore.

Cantor enim vocatur: quia voce mo
dulatur in cantu. Huius duo genera
precentor et succentor: precentor quia voce
premittit in cantu: succentor quia subsequenter
respondet canendo. Concentor autem dicitur quia
consonat. Qui autem non consonat nec concinit:
concentor non erit. Hiis breviter tractatis
ammonendi sunt christi ministri quatinus sicut
excellunt ordinis dignitate. ita precellant
vite sanctitate: ut plebs eis commissa.
eorumque disciplinis edocta. constanter eis ob
ediat et eorum imitatione de die in diem
proficiat: a quibus divina sacramenta percipiunt
et missarum sollempnia audiunt.

Missa autem dicitur. **Unde dicitur missa.**
vel quod missa est hostia cuius memora
tio fit in illo officio. Unde dicitur Ite missa
est. i. sequimini hostiam que missa est ad celestia
tendentes post eam: vel quod missus celestis
venit ad consecrandum dominicum corpus. per
quem ad altare celestis defertur hostia.
Unde dicitur missa est.

De ordinatis ab hereticis.

Dist. xxv.

Solet queri si heretici ab ecclesia precisi et dampnati possint tradere sacros ordines: et si ab eis ordinati redeuntes ad ecclesie unitatem debeant reordinari. Et hanc questionem perplexam ac pene insolubilem faciunt doctores: qui plurimum dissentire videntur. Videntur enim quidam tradere hereticos sacros ordines dare non posse: nec illos qui ab eis ordinati videntur gratiam recipere. Capitulum septimum.

Dicit enim Innocentius arrianorum clericos non videmus suscipiendos cum sacerdocii vel ministerii alicuius dignitate: quibus solum baptisma ratum esse permittit quod in nomine patris et filii et spiritus sancti perficitur. Dicit enim eos dare non posse spiritum sanctum quem amiserunt et ordinatos ab hereticis caput habere vulneratum. et cum quis honorem amisit honorem dare non posse nec illum aliquid accepisse: quia in dante nichil erat quod ille posset accipere. Traditur etiam venientibus ab hereticis per manus impositionem laicam tantum tribuendam communionem. nec ex eis aliquem in clericatus honorem vel exiguum subrogandum. Gregorius etiam dicit sacrilegam arrianorum consecracionem: cum ex eorum manu communionem percipit. Ciprianus etiam dicit. Omnia quecumque faciunt heretici carnalia inania et sacrilega sacrificia esse. et eorum altaria falsa et illicita sacerdocia et sacrificia sacrilega. qui more symearum que cum homines non sint formam imitantur humanam. vultum ecclesie catholice et auctoritatem sibi vendicant. cum ipsi in ecclesia non sint: et cum sacrilegi sint sacerdocium administrant. altare ponunt cum oblacio non possit illic sacrificari ubi spiritus sanctus non sit: nec cuiquam dominus per eius preces prosit qui deum ipse violavit. Ieronimus quoque asserit omnia que offeruntur ab hereticis contaminata esse in conspectu domini: quia licet sancta videantur esse sua. tamen quia contrectata sunt ab illo qui pollutus est omnia polluuntur. Idem. Odit deus sacrificia hereticorum et a se proicit: et quotiens in nomine eius congregati fuerint. detestatur fetorem eorum. et claudit nares suas. Idem. Illi offerunt panem sacrilegum. Leo autem testatur extra ecclesiam nec rata esse sacerdocia nec vera sacrificia. Idem etiam dicit per crudelissima vesania in alexandrina sede omnium sacramentorum lumen extinctum. Intercepta est sacrificii oblacio. defecit crismatis sanctificacio. et parricidalibus manibus impiorum omnia se subtraxere misteria. His aliisque testimoniis astrui videtur sacramenta ecclesiastica precipue corporis et sanguinis. ordinacionis et confirmacionis. per hereticos non posse ministrari.

Auctoritates ponit que videntur premissis obviare

Econtra autem aliorum sententie videtur quod ab hereticis etiam precisis sacri ordines. sicut et baptismus tradi valeant: nec ab hereticis redeuntes qui illic ordinati sunt et baptizati. iterum ordinandi sint sicut nec baptizandi. Unde Augustinus. De hereticis autem dampnatis quod quidam dicunt baptisma quod accepit amittit. multis modis apparet inaniter indici. Primo quia nulla ostenditur causa cur ille qui illud baptisma amittere non potest ius dandi possit amittere. Utrumque enim sacramentum est et quadam consecratione utrumque datur homini: illud cum baptizatur et illud cum ordinatur. Ideo

nō licꝫ ī catholica vtrūq; iterari. Na
si qui ex ipsa pte venientes eciā ꝓpo
ꝑ bono pacis correcto scismatis er
rore suscepti sūt. ⁊ si visū ē opꝰ eē
ut eadē officia gererent q̄ agebat.
nō sūt rursū ordinandi: sed sicut
baptisma ī eis ita ordinacio mansit integra.
qꝛ ī p̄cisione fuāt viciū qd̄ ī vnitate
pacis ē correctū. nō ī sacramentis: que
vbicūq; sūt ipsa sūt. Et cū ipi ecclie
expedire videt̄ ut ꝓpositi eoꝝ venientes
ad catholicā societatē honores suos
nō ī amitterent. nō eis tū ipsa ordina
cionis sacramenta detrahunt̄. ꝗ sꝫ eos ma
nent: ideoq; nō eis manꝰ īponit̄. ne
nō hoī ꝗ ipi sacramento fiat iniuria. Sicut
aūt ī baptismo ē qd̄ ꝑ eos dari possit:
sic ī ordinacione ius dandi ē. vtrūq; qd̄e
ad ꝑniciē suā: ꝗ aliud ē nō hr̄e. aliud ꝑ
niciose hr̄e. aliud salubrit̄ hr̄e. Idem.
De hiis q̄ ab ecclie vnitate sepati sūt
nulla iā q̄stio ē q̄n heāt ⁊ dare possīt.
sed ꝑniciose hn̄t. ꝑniciosēq; dāt. q̄a
ex̄ vinculū pacis sūt. Neutri sacramento
faciēda ē iniuria. sicut nō rc̄te habꝫ
q̄ ab vnitate recedit sed tū hꝫ. ⁊ ideo
redeūti nō reddit̄: sic eciā nō rc̄te
dat q̄ ab vnitate recedit sed tū dat: ⁊ ideo qꝛ ab eo accipit venienti ad vni
tatē nō iterat̄. Idem. Aliud ē nō habē
aliq̄d. aliud ē nō iure habē ul' illici
te vsurpare. Nō igit̄ ideo nō sūt sac̄
menta xp̄i ⁊ ecclie qꝛ eis illicite vtunt̄
nō mō heretici ꝗ eciā oēs impij. sed
illi corrigendi sūt ⁊ puniendi. illa
aūt agnoscenda ⁊ veneranda. Ite. aug.
Quod dicitis ut q̄ ordinati sūt iter
ordinent̄ valde ridiculosū ē. Ut enī
q̄ baptizatus ē semel iter nō dꝫ baptizari:

ita q̄ ꝯsecrat9 ē semel ī eo ordine n̄ valet
iteꝝ ꝯsecrari. Hiis aliisq; auctoritatibꝫ
videt̄ asseri ī oībꝫ impijs eciā ī hereticis
p̄cisis ⁊ dampnatis eē sacramenta
sacramenta ꝑmanē cū iure dandi. Sunt eciā
dare ꝗ ꝑniciose ⁊ q̄bꝫ dederint nō sīt
iteꝝ ordinādi: q̄ ꝑmiss̄ ex opposito ob
uiare videt̄. Graciano p̄missē ꝯtra
dictionis auctoritatū.

Hec q̄dā aūt ita determināt. Dicunt
enī hereticos accepta sacerdotali ul'
ep̄ali vnctione ab ecclia recedētes. bap
tismi q̄dē dandi ius retinē. ꝗ n̄ habē
facultatē cōferendi sacros ordines ul'
ꝯsecrandi diuinū corpꝰ postq̄ p̄cisi sūt
⁊ dāpnati ab ecclia: sic degradatꝰ ep̄s
nō hꝫ ꝑtatē largiendi sacros ordines.
facultatē tū baptizandi nō amisit. Qd̄
uō aug9 ait. itelligit̄ dīci de hereticis
q̄ nō sentencia ecclie sed ꝑuitate sua sūt a
fidei vnitate ⁊ doctrine vnitate diuisi
sunt. q̄ licꝫ rei sint: ius tū ordinandi
⁊ ꝯsecrandi hn̄t ⁊ q̄ ab eis ordinant̄ an
manifestā p̄cisionē eciā si cū eis apte
exierint ⁊ sentēcia ecclie dāpnati fuerit.
tū si redierint iteꝝ ordinādi nō sūt.
⁊ ubicūq; legit̄ de ordinatis ab hereticis
qꝛ eis ꝑuatis ordinibꝫ ministrare vale
ant. ul' iteꝝ ordinandi nō sint: de
hꝰdi accipiendū dicit̄. Na postq̄ p̄cisi
fuerint ⁊ dāpnati iudicio ecclie. ius
ordinādi ⁊ ꝯsecrandi eis detractū
asserit̄: ut degradatis ul' excōicatis.

Alij uō dicūt sacramenta q̄ aūt
ab hereticis eciā p̄cisis ꝑ in formā
ecclie celebrata. ⁊ uēa ⁊ rata eē. qꝛ re
cedentes ab ecclia ius dandi ⁊ ꝯsecrandi
n̄ ꝑdiderūt: ⁊ q̄ sic ab hereticis ordinant̄
cū redeūt iteꝝ ordinandi nō sūt. Et
uō ab hereticis aliter qm̄ ī ecclia sūt fca
sūt ⁊ ī ecclia ⁊ q̄ a talibꝫ ordinari vident̄

no minus sed vulnus accipiunt. et secundum
hanc dictam variationem de hiis loquuntur auctores.
Quidam vero dicunt eadem. Item alii
Quod sacramenta ab hereticis in ecclesia posita pos-
se celebrari quam a catholicis si ab illis
forma ecclesie servetur et ab eis celebrata
esse et rata et vera quantum ad se: quantum
vero ad effectum falsa esse et inania: et in
hiis qui male tractant et in hiis qui male
accipiunt. Ideo irrita et falsa: quia quod pro-
mittunt et conferre credunt non tribuunt.
Dampnanda etiam dicuntur: quia illicite dan-
tibus vel accipientibus sunt in iudicium.
Polluta etiam dicuntur non quantum ad se:
sed propter indignas hereticorum tradiciones.
Ideo Gregorius Constantie Arrii vocat exe-
cracione et Innocencius bonosi ordina-
bonosi
cione dampnacione. non quod ita in se sint:
sed quia maledantes vel accipientes illis
sunt. sicut etiam Theodorus sacrificia eorum pa-
ne lucis vocat non quantum ad se: sed
quantum ad effectum. Item alii
Non illi vero tradunt illos he-
reticos qui in ecclesia ordinati sunt.
ius ordinandi et conferendi etiam cum se-
parati fuerint habere. Illi vero qui extra ecclesiam
et heresi positi ab eis ordinati et iuncti
fuerint illo iure carent. Ideo cum ordi-
nare volunt: vulnus potius infligunt
quam gratiam conferant. De symo-
nia unde dicatur symonia et quid sit symoniacus.
Of symoniacis vero non est am-
bigendum quin sint heretici: quia cum
an sinam degradationis ordinati et con-
crati et licet symoniaci proprie dicuntur.
qui instar symonis magi inestimabile
gratiam precio conducere voluit. et qui pro
ministerio sacro precia recipiunt in modum
Iezi Iezite vocandi sunt: omnes tamen dantes
et accipientes simoniaci dicuntur et
utrique eadem sententia percelluntur.

De hiis qui scienter ordinantur a symoniacis
Differt tamen inter eos qui Vel non
ordinantur a symoniacis scienter
et eos qui ignorantes. Illi enim a simonia-
cis scienter promisserunt se consecrari ymo
execrari: eorum consecratio omnino irrita
est. Illi vero ordinati a symoniacis quos
cum ordinantur nesciunt esse symoniacos
qui tunc et pro catholicis habentur: eorum
ordinatio misericordie sustinetur.
De hiis qui dicunt se emere corporalia non
Si vero aliquis obicitur Spiritualia
se non consecraciones emere sed res
ipsas que ex consecratione proveniunt: pe-
nitus decipere probantur. Cum quisquis horum
alterum vendit sine quo alterum non habetur:
neutrum vendere delinquit.
Distinctio symoniacorum.
Symoniace autem heresis triplex
est distinctio. alii symoniace
a symoniacis. alii simoniace a non si-
moniacis: alii non symoniace a sy-
moniacis ordinantur. Unde Innocencius papa.
Statuimus decretum de symoniaca
triplici heresi. i. de simoniacis simonia-
ce ordinatoribus vel ordinatis et de sy-
moniacis simoniace a non simoniacis.
et simoniacis non simoniace a simo-
niacis. Simoniaci simoniace ordinati
vel ordinatores secundum canones a proprio
gradu recedant. Symoniace etiam simo-
niace a non simoniacis ordinati. similiter
ab officio removeantur. Simoniacos
vero non simoniace a simoniacis ordina-
tos. misericordie per manus inpositionem pro
temporis necessitate in officio permittimus
remanere. Quod intelligendum est de hiis
qui ordinantur a simoniacis: ignorantes
eos esse simoniacos. Hos fuit symoniacos

non reatum criminis: sed ordinatio simoniaca.
Similiter cum dicitur alexander simoniacos
omnino dampnandos ac deponendos.
subintelligendum est: ubi violenter quis
attractus fuit. ¶ De hiis enim et a
quibuslibet hereticis violenter ordina-
tis dicit innocencius quod possunt habere aliquem
colorem excusacionis si statim discedunt
ab eis: et pessimo eorum conciliabu-
lo renunciant. ¶ De etate ordinan-
dorum ita determinat nycolaus papa

Sacri inquit canones sanxerunt.
ut subdyaconus non ordinetur
ante xiiii annos. nec dyaconus ante xxv: nec
presbiter ante xxx. Deinde si dignus fuerit ad
episcopatum eligi potest: quod nos eciam pari modo
servare debemus. Item fabianus papa: Si quis
xxx etatis non impleverit annos. nullo modo
presbiter ordinetur eciam si valde dignus sit:
quia et ipse dominus xxx annorum baptizatus est
et sic cepit docere. ¶ De sacramento co-
niugii cur institutum et cur ostenditur. Dist. xxvi

Cum alia sacramenta post peccatum
et propter peccatum exordium sum-
pserint: matrimonii sacra-
mentum eciam ante peccatum legitur institutum
a domino non tamen ad remedium sed ad offi-
cium. Refert enim scriptura genesis quod ada
misso [struck through] sopore ablata una de costis
eius supposita. et exinde mulier formata
virum in spiritu intelligente que usum [struck through] ad
et mulier facta esset: post extasim prophetice
dixisse. Hoc nunc os ex [struck through] ossibus
meis: et caro de carne mea. et propter hoc
relinquet homo patrem et matrem et adherebit
uxori sue: et erunt duo in carne una.
¶ De duplici institucione coniugii.

Coniugii autem institucio duplex est.
una ante peccatum ad officium facta
est in paradyso ubi esset thorus immaculatus
et nupcie honorabiles: ex quibus sine
ardore conciperent sine dolore parerent.
Alia post peccatum ad [struck through] remedium
est facta extra paradisum: propter illicitum
motum devitandum. Prima ut natura multi-
plicaretur: secunda vero ut natura exciperetur et vicium
cohiberetur. Prima autem ante peccatum dixit deus crescite
et multiplicamini: et post peccatum omnibus
hominibus pene per diluvium consumptis.
Secundum vero ante peccatum constitutum fuit co-
niugium ad officium. post vero ad remedium
concessum: augustinus testatur. Quod sanis est
officium: egrotis est ad remedium. Infirmi-
tas enim incontinencie que est in carne per peccatum
mortua: ne cadat in ruinam flagiciorum
excipitur honestate nupciarum. Si non
peccassent primi homines sine carnis incen-
tivo ac fervore libidinis ipsi et succes-
sores eorum convenirent: et sicut remunera-
bile est aliquod opus bonum. sic coitus eorum
bonus esset et remunerabilis. Quod vero propter
peccatum letalis concupiscencie lex membris
inhesit sine qua carnalis non fit commixtio:
reprehensibilis est et coitus malus. nisi excu-
setur per bona coniugii. ¶ Quod non statim
preceptum quamvis [struck through] post indulgenciam con-
tractum sit coniugium.

Prima institucio habuit precep-
tum: secunda indulgenciam. Didici-
mus enim ab apostolo humano generi propter
vitandam fornicacionem indultum esse
coniugium. Indulgencia vero quia meliora
non elegit: remedium habet non premium:
a quo si quis declinaverit mereretur exiciale
iudicium. Quod vero per indulgenciam conceditur:
non voluntarium est non necessarium. Alioquin trans-
gressor esset qui illud non faceret. Et potest sane
intelligi illud dictum sub precepto hominibus
primis ante peccatum crescite et multiplicamini

quo etiam post peccatum tenebantur usque
quo facta est multiplicatio per quam sine
indulgentia matrimonium contracta
fuit. ita etiam post diluvium quo uni-
versum pene humanum genus deletum est sine
precepto dictum est filiis Noe crescite et
multiplicamini. multiplicato vero homine
sine indulgentia contractum est non secundum
imperium. Quibus modis accipiatur
indulgentia.

Indulgentia autem diversis modis accipitur.
scilicet pro concessione, pro remissione, pro per-
missione. et est permissio in novo testa-
mento de minoribus bonis et de mi-
noribus malis. De minoribus bonis est
coniugium quod non meretur palmam: sed est
in remedium. De minoribus malis. id est de
venialibus est coitus qui fit causa incontinentie.
Illud idem etiam indulgetur. id est conceditur
illud. id est coitus talis permittitur. id est toleratur:
ita quod non prohibetur. Quod nuptie bone.

Fuerunt autem non nulli Cat-
heretici nuptias detestantes.
qui Taciani appellati sunt. Hii nuptias
omnino dampnant ac pares fornicationibus
aliisque corruptionibus faciunt: nec re-
cipiunt in suorum numero coniugio manen-
tes feminam. Quod autem res bona sit coniugium
non modo ex eo probatur quod dominus legitur in-
stituisse coniugium inter primos parentes. sed
quod etiam in Chana Galilee nuptiis interfuit
Christus easque miraculo commendavit
aquam in vinum conversa. qui etiam postea virum
uxorem dimittere prohibuit nisi causa fornica-
tionis. Apostolus etiam ait. Virgo non peccat
si nubat. Constat ergo rem bonam esse
matrimonium. aliquin non esset sacramentum.
Sacramentum enim sacrum signum est.
Cuius rei sacramentum sit coniugium.

Cum igitur coniugium sacramentum sit
et sacrum signum est et sacre rei

signum sit coniunctionis Christi et ecclesie sicut
apostolus ait. Scriptum est inquit. Relinquet
homo patrem et matrem et adhebit uxori sue
etc. Hoc autem magnum sacramentum est. ego
autem dico in Christo et ecclesia. Ut enim inter coniuges
coniunctio est secundum consensum animorum et secundum permix-
tionem corporum sic ecclesia Christo copulatur
voluntate et natura quia vult idem cum eo:
et ipse formam assumpsit de natura hominis.
Copulata est igitur sponsa sponso spi-
ritualiter et corporaliter. id est caritate et nature
conformitate. Huius utriusque copule fi-
gura est in coniugio. Consensus enim con-
iugum copulam spiritualem Christi et ecclesie
que fit per caritatem significat. Commixtio
vero sexuum illam significat que fit per nature confor-
mitatem. Unde est quod quidam doctores dixe-
runt illam mulierem non pertinere ad matri-
monium que non experitur carnalem copulam.
Qualiter intelligendum sit illud mulier
non pertinet ad matrimonium cum qua non est
commixtio sexuum.

Ait enim Augustinus. Non dubium est
illam mulierem non pertinere ad matri-
monium: cum qua docetur non fuisse
commixtio sexus. Item Leo papa. Cum
societas nuptiarum ita a principio sit
instituta ut preter commixtionem sexuum non
habeat in se Christi et ecclesie sacramentum:
non dubium est illam mulierem non pertinere ad
matrimonium in qua docetur non
fuisse nuptiale misterium. Item Augustinus. Non
est perfectum coniugium sine commixtione sexuum.
Hec si quis iuxta superficiem verborum accepit
inducunt errorem tantum ut dicatur sine
carnali copula non posse contrahi
matrimonium. et inter Mariam et Ioseph
non fuisse matrimonium vel non fuisse
perfectum quod nephas est sentire. Tanto

enim sanctius fuit et perfectius: quanto a
carnali opere immunius. Sed superius
posita ea ratione coniugium intelligendum est. non
quod pertineat illa mulier ad matrimo
nium. cum qua non est permixtio sexus: sed
non pertinet ad matrimonium quod expressam
et plenam teneat figuram coniunctionis Christi
et ecclesie. Significat enim illam unionem Christi
et ecclesie que est in caritate: sed non illam que est
in nature conformitate. Est ergo in illo matrimo
nio typus coniunctionis Christi et ecclesie. sed
illius tamen qua ecclesia Christo caritate unitur.
non illius qua per susceptionem carnis
capiti membra iunguntur. Verumtamen integrum
sanctum est coniugium. quod ut ait Augustinus. In
nuptiis plus valet sanctitas sacramenti:
quam fecunditas ventris. Est etiam co
niugium signum spiritualis coniunctionis et
dilectionis animorum: qua inter se coniuges
uniri debent. Unde apostolus ait. Viri di
ligite uxores vestras ut corpora vestra.

Que sint consideranda in coniugio.

Dis. xxvii

Post hec advertendum est. quid sit
coniugium. et quid sit efficiens causa
coniugii. et cum propter quid contrahi debeat.
et que sint bona coniugii. et quomodo per ea
excusetur coitus carnalis. et que sint le
gitime persone ad matrimonium. Sunt
et alia plura in matrimonio consideranda:
que sub compendio perstringemus. Quid sit
coniugium.

Sunt igitur nuptie
sive matrimonium viri mulierisque
coniunctio maritalis inter legitimas per
sonas. individuam vite retinens con
suetudinem. Ad individuam consuetudinem
pertinet quod absque alterius consensu neuter
continentiam profiteri potest vel orationi vacare
et quod inter eos dum vivunt vinculum con
iugale permanet ut alii se copulari
non liceat: et ut invicem alter alteri exhi
beat quod quisque sibi. Hac autem descriptione
legitimorum et fidelium tantum matrimonium
includitur. **De consensu qui efficit coniugium.**

Efficiens autem causa matrimonii est
consensus non quilibet: sed per verba
expressus: nec de futuro sed de presenti. Si enim
consentiunt in futurum dicentes accipiam te
in virum et ego te in uxorem: non est iste con
sensus efficax matrimonii. Item si consenti
ant mente et non exprimant verbis aut
aliis signis certis: nec talis consensus efficit
matrimonium. Si autem verbis explicatur quod
tamen corde non volunt si non sit in coactio
vel dolus. obligatio illa verborum quibus con
senserunt dicentes accipio te in virum et
ego te in uxorem: matrimonium facit.

**Auctoritatibus probatur quod consensus solus
facit matrimonium.**

Quod autem consensus matrimonium fa
ciat: subditis probatur testimoniis.
Ait enim Ysidorus. Consensus matrimonium
facit. Item Nycolaus papa. Sufficiat
secundum leges eorum solus consensus de quorum
coniunctionibus agitur: qui solus si forte in
nuptiis defuerit cetera etiam frustrantur
cum ipso coitu celebrata. Item Iohannes Crisostomus.
Matrimonium quidem non facit coitus sed
voluntas: et ideo non solvit illud separatio
corporis. Item Ambrosius. Non defloratio virgini
tatis facit coniugium. sed pactio coniugalis.
Ex his apparet quod consensus id est pactio coniugalis Pactio
matrimonium facit et ex tunc coniugium est.
etiam si non precesserit vel secuta esset
copula carnalis. **Quando incipiat esse
coniugium.**

Quod enim ab ipsa
desponsatione in qua pactio con
iugalis exprimitur coniuges sint: sanctorum
testimonia probant. Ait enim Ambrosius. Cum
initiatur coniugium coniugii nomen

astitit: cu coniugit vir coniugiu e. n
cu vi amixtione cognoscit. Ite ysidorus.
Coniuges verius appellant a prima
desponsationis fide. Quis adhuc int
eos ignoret coniugalis concubitus. Ite
aug9. Coniux vocat a prima despon
sationis fide qua concubitu no agno
uerat nec fuat agniturus nec pierat
nec mendax fuat coniugis appellatio
ubi nec fuerat nec futura erat ulla car
nis commixtio. Per qd fidele coniugiu
ambo parentes xpi vocari meruerunt
no solu illa mr sed et ipe pr eius: sicut
coniux erat eius mente no carne. Ex
hiis euident insinuat qd ex tpe quo
intercedit consensus voluntatis ac mai
talis q solus coniugiu facit: vere con
iuges sunt sponsus et sponsa

Scdm quosdam no e coniugiu an
carnale copula sed sponsi et sponse st.

Quida asserunt tm verum coniugiu
no contrahi an traductione et car
nale copula: nec vere coniuges aliquos
ee antequa intercedat commixtio sexus.
Sed a prima fide desponsationis vir sponsus
et mulier sponsa e no coniux: sponsos
aut et sponsas coniuges frequent ap
pellari dicunt. no quia sint s qr futuri
sint ex rei sponsione iuite fecerunt.
et fm hec uba plurimarum auctoritatu
intelligenda fore dicunt. Queda roe uiitur

Quod no int sponsa et coniuge
plimu intsit ex eo astruunt.
qr licz sponse an carnale copula i
consulto vel nolente sponso monastiu
elige. quo sto sponso etia licz alia
duce. Coniugatus no vel coniugata nec
continencia nisi ex com consensu seruare
ualent nec monastiu pete. ii ut qr co
tinencia pariter pfiteat. Qd no liceat
sponse monastiu elige. auctoritatibus
scorum pbat. Ait eni eusebius papa.
Desponsata puella no licz parentibus
alij viro trade tn licz monastiu elige.
Ite gregorius. Decreta legalia desponsata
si conuta voluit nllo pcinctus censuerit
dampno mulctari. Refert etia theod9.
qr machari9 int xpi heremitas precipuus
celebratis nuptiarum conuiuio cu veste
thalamu ee ingressurus. ex urbe eisdem dies
transmarina pexit: et heremu sibi so
litudine elegit. Btus etia alexius
filius ex nuptiis diuina gra vocatus
sponsa deseruit et mudus xpo famu
lari cepit. Hiis auctoritatibus et exempl
liquet licere sponsis sine consensu
suarum sponsarum et econuerso continencia pfitei.

Qd coniugatus vel coniugata negat
continencia pfitei sn altius consensu.

Hoc aut coniugatis nullatenus
licz. No eni pt vir melioris
vite ppositu sume sine uxoris consensu
et econuerso. Vn gregorius scribens teutriste
patricie. Sut q dicut religionis gra
coniugia debe solui. Veru sciendu
e qr et si hoc lex humana concessit:
tn lex diuina phibuit. Si no conueniat
utrisqz continente uita duce: hoc quis
audeat accusare? Sic eni multos
scorum nouimus cu suis coniugibus et
prius continente uita duxisse: et prius
ad scte ecclie regimina migrasse. Si
no continencia qua vir appetit.
mulier no vult seq. aut qua uxor
appetit vir recusat: coniugiu no

post diuidi quia scriptum est: Mulier potestatem
sui corporis non habet sed vir: similiter et
vir potestatem sui corporis non habet sed mulier.

Idem Adriano Panormitano episcopo.

Agathosa latrix presentium questa
est virum suum contra voluntatem suam in mo
nasterium conversum esse. Quia ergo experientie
tue scripsimus ut diligenti inquisitione
discutiat ne forte voluntate eius conver
sus sit vel ipsa mutare se promiserit: et si
hoc reperit, et illum in monasterio permanere provideat et
hanc sicut promisit mutare compellat.
Si vero nichil horum est, nec quoddam forni
cationis crimen propter quod licet uxorem dimittere
predictam mulierem commisisse cognovimus,
ne illius conversio uxoris relicte in seculo
fieri possit perditionis occasio: volumus
ut maritum suum illi etiam si iam consu
ratus est reddere debeas omni excusatione ces
sante: quia nisi fornicationis causa virum uxorem
dimittere nullatenus concedit. Postquam enim
copulatione coniugii vir et mulieris
unum corpus efficitur, non potest ex parte converti
et ex parte remanere in seculo. **Item in octava
synodo.** Si quis coniugatus converti voluerit
ad monasterium non est recipiendus: nisi prius
a coniuge castimoniam profitente abso
lutus fuerit. Tales enim tunc sine culpa sequuntur
Christum relicto seculo: si habent ex pari vo
luntate castitatis consensum. Item si vir et
uxor divertere pro sola religiosa vita inter
se consenserint, nullatenus sine conscientia episcopi
fiat: ut ab eo singulariter proviso con
stituantur loco. Nam uxore nolente vel
altero illorum: etiam pro tali matrimonium
non solvitur. **Item Augustinus.** Si abstines sine
uxoris voluntate tribuis ei licentiam forni
candi: et peccatum illius tue imputabitur
abstinentie. **Item Nicolaus papa.** Scripsit

nobis Teberga regina regiam se velle
dignitatem vel copula exui et sola vita
privata esse contenta desiderare: cui scrip
simus hoc aliter fieri non posse, nisi eandem
vitam vir eius Lotharius elegerit.
Ex his patet quod coniugati sine consensu
communi continentiam profiteri vel habitum re
ligionis sumere non valent: et si
fecerint revocari debent. Sponsi
vero possunt sine communi consensu monasterium
eligere. Unde videtur inter sponsum et spon
sam coniugium non esse: Ideoque asserit
a prima fide desponsationis coniuges
appellari, non re presenti sed spe fu
turorum: quia ex fide quam ex desponsa
tione sibi invicem debent postea efficientur
coniuges. Premissas etiam auctoritates
quibus asseritur quod consensus matrimonium
facit, ita intelligi voluit ut consensus
vel pactum coniugale non ante coitum
faciat matrimonium sed in coitu. Sicut
enim defloratio virginitatis non facit
matrimonium nisi precedat pactio co
niugalis, ita nec pactio coniugalis
antequam accesserit copula carnalis. Ex
pactione igitur coniugali sponsi et
sponse fiunt ante coitum: in coitu
vero efficiuntur coniuges. Facit enim
pactio coniugalis ut que prius erat sponsa
in coitu fiat coniunx.

Responsio ad predicta cum determinatione superiorum.

His autem ita evidenter sit aliqua
desponsatio ubi est promissio
viri et mulieris de contrahendo matri
monio. Ibi autem non est consensus de presenti
et est desponsatio hiis consensu de
presenti et pactione coniugali: que sola
facit coniugium. In illa ergo desponsatione

ubi ē pollicitatio contrahendi matri
monii sponsi tñ ⁊ sponse fiūt: nō
cōiuges. ⁊ talib9 sponsis licz sine
cōi ꝯsensu continenciā pfitei ⁊ mo
nastiū elige. In ea uō desponsatōe
ubi ē consens9 de pn̄ti cōiugiū cō
trahit᷑ ⁊ ab illis desponsatōis pa
fide uei ꝯiuges appellant᷑. Scdm
hanc distinctionē desponsatōis
de sponsis uarie loquunt᷑ doctores.

Qualiter accipiat᷑ sponsa in subditis cap lis

Aliqñ enī sponsas uocant
que itēm habuerūt despō
satōnē ubi fiut pactio ꝯiugalis
de pn̄ti: et ille uē ꝯiuges sut. Vn̄
gregorius. Si quis uxorē desponsauit
ul' subarrauit quāquā pꝯmodū
pueniente die mortis eius nequeat
eā ducē in uxorē. tñ nulli de ꝯsang
uinitate eius licz eā accipē in cōiugio:
⁊ si inuentū fuit fcm̄ omnio [struck]
separet᷑. Itē Julius papa. Si quis
desponsauit uxorē ul' [struck] subarra
uerit: ⁊ ul' pueniente die mortis ul'
irruentib9 quibꝰdā causis eā nō
ꝯgnouit: nec fr̄ eius nec ullus de sāg
eius uinitate eandē sibi tollat in uxorē ullo
umquā tpe. Itē gregorius. Qui despō
satā primū sui puellā accepit in
ꝯiugiū anathema sit ipse ⁊ omnes
ei ꝯsentientes: quia scdm legē dei
uxor deceruit᷑. Quā dixe legis ē mos
sponsas appellare cōiuges ut in euuāg°
Accipe mariā ꝯiugē tuā. Et in deut°
onomio. Si quis alti9 sponsā in ag°
ul' in quolibet loco oppresserit ul' ad
duxerit in domū suā. moriat᷑. quia
uxorē primi sui uiolauit. nō quia
uxor erat sed que uxor a pn̄tibus
fii debebat. Ex hys colligit᷑ quod sponse

quedā cōiuges sut an̄ cōmixtionē
seruit. Sed forte illud mouet quod in
fine capli dr᷑. nō quia iā uxor erat sed
quia uxor fii debebat. Sed nō ita dz
intelligi quasi uē nō fuit ex quo uxor
ex pactio ꝯiugal' intercessit. sed quia
nondū traducta fuat. nec res uxoria
intercesseat sed ꝯcubitus cōiugalis.

Qualiter accipiat᷑ in hys aliis caplis

Vocat᷑ etiā sponsa Sponsa
que sit uiō desponsata ē ut ñ
intercesserit ꝯsensus de pn̄ti h sponsio
futurū: scdm quē modū illud decretū
intelligit᷑. Si quis sponsā filii oppresserit
⁊ post filius eius eā duxerit. pat postea
nō hēat uxorē. nec mulier uirū:
filius qui patris facinus ignorauit aliā
ducat. Si autem illa fuisset quod utique
fieret si in sponsalibus pactio ꝯiugal'
intercessisset: nō pmittet᷑ sponsa
aliā ducē. Mechus autem penitet non
nubendi ex rigore infligit᷑: ut
alii terreant᷑. Itē ex eodē. Quidā
desponsauit uxorē ⁊ dotauit: ⁊
tū eā coire nō potuit: quā clan
culo fr̄ eius corrupit ⁊ grauidā fe
cit. Decretū ē ut quāuis nupta nō
potuit eē legittimo uiō. despon
satā tñ fr̄i fr̄ eā habē nō possit:
sed mechus ⁊ mecha fornicatōis
ꝯdē uindictā sustineant: licita
uō eis ꝯiugia nō negent᷑. De
illa desponsatōe hoc intelligi deb;
ubi nō fuit ꝯsensus cōiugal' de
pn̄ti. Alioquin nō licet eis alia
contrahere cōiugia. Scdm hoc etiā
illud intelligi dz. statutū ē a sacro

conventu ut si quis sponsam alterius rapuit
publica penitentia mulctetur et sine spe con-
iugii maneat. et si ipsa crimini eidem
consentiens non fuerit licentia ei nubendi
alii non negetur. Apparet hanc fuisse
desponsatam sine pactione coniugali
de presenti. et ideo non fuisse coniuges. cui vi-
vente sponso alii nubendi licentia
non negetur. Sunt etiam quedam nuptialia
pacta de futuro ex quibus sponsi et sponse
vocantur. non exinde coniuges sunt. et est
quedam pactio coniugalis de presenti. qua sponsus
et sponsa etiam coniuges sunt. et utraque
pactio desponsatio vel sponsalia in-
differenter dicitur. proprie tamen sponsalia dicuntur que-
dam sollempnia pacta nuptialia.

Quare mox non tradatur sponse.

De nuptialibus pactis ubi est
sponsio tamen futuri ait augustinus.
Institutum est ut iam pacte sponse non sta-
tim tradantur. ne vilem habeat maritus
datam quam suspiravit sponsus dilatam.

Quare sponsa sit vidua mortuo viro
et que non.

Et sciendum est quod iam sponsa que tamen
in futuro pacta est. mortuo sponso
non remanet vidua. quia non fuerat vir eius
unde si quis eam duxerit ad sacros ordines
conscendere non prohibetur quia non duxit vi-
duam. Vidue enim maritus eque sicut bi-
gamus sacerdos fieri prohibetur. Ex tali autem
copula nullus arcetur a sacris ordinibus.
Secundum hoc intelligendum est quod ait pela-
gius papa de illo qui mortuo sponso
eius sponsam duxit in uxorem. Nichil est
inquit quantum ad hunc articulum attinet quod
ei obviet de canonicis institutis quominus ad
sacros ordines promoveri valeat. Si vero
talis sponsa fuisset inter quam et
sponsum eius consensus de presenti intercessisset
eo mortuo vidua remansisset. cum co-
pulatus in coniugio ulterius ad sacros ordi-
nes non accedet cum viduam duxerit. Non
est igitur ambigendum quin solus de presenti
consensus coniugium efficiat. et exinde veri
coniuges appellentur. idem post consensum. Item
si quis alii copulaverit se. etiam si carnalis
commixtio illic sequatur ad priorem copulam
revocandus est.

Si consensus de futuro
cum iuramento faciat coniugium.

Dist. xxviii

Hic queritur de utrum consensus de futuro
addito etiam iuramento coniugium
faciat. ut si quis promittat vel etiam
iuret alicui se usque ad tempus placitum
illam ducturum et illa promittat vel iuret se
illi nupturam. numquid talis sponsio eos
coniuges facit. Si mutato proposito alter
vel uterque ad aliam copulam transierit. numquid
ob priorem sponsionem iuramento submixa-
te federationis pactum scindet. Con-
sidera quod longe aliud est promittere. et
aliud facere. Qui enim promittit nondum facit. Qui er-
go promisit se in uxorem ducturum aliquam.
nondum eam duxit uxorem. et que spopondit
se nupturam nondum nupsit. Quo ergo
coniuges appellari possunt qui nondum coniunguntur
sed in futuro se contracturos iurando pro-
mittunt. Item. Si ex vi iuramenti
ad futurum pertinentis mox efficiuntur coniu-
ges cum iurant in futuro se facturos. quod
in presenti efficiunt. Item. Si ergo iurantes
mox efficiuntur coniuges. tunc hac re effi-
ciuntur quam iurant se facturos. Ideo dico
quod coniugium tunc non fuit. sed promittitur
futurum. Si non ille post uxorem duxit et illa
marito nupsit. coniugium utriusque fuit
et non potest dissolvi. Credens autem mendacium

vel periurium penitentia est corrigendum: sed coniugium sequens non est dissoluendum. Non est autem sic quando iuramentum coniugii prius consensus attestatione firmatur: quia post illum consensum si quis alii se copulauerit etiam si prole peruenerit prolem irritum debet fieri et ipse ad priorem reuocari copulam.

Que videantur obuiare premissis.

Premisse autem sententie videtur obuiare illud quod leges edunt. Si quis tactis diuinis scripturis iurauerit mulieri se eam legitime uxorem habiturum. vel si in oratorio tale sacramentum dederit: sit illa legitima uxor quamuis nulla dos nulla alia scriptura interposita sit. Sed hic ostenditur quod fieri vel deceat: non quod tunc fiat. Non enim per illud iuramentum tunc fit uxor: sed fieri debet quia iuratum est. Potest et de illo iuramento intelligi de quo hoc ubi de presenti consentitur: ac sententie subiciuntur. Illi etiam sine quibus dum est solum consensum facere coniugium. Videtur contrarie quod Euaristus papa ait. Aliter coniugium non fit nisi ab eis qui super feminam dominationem videtur habere: et a quibus custoditur uxor petatur. et a parentibus sponsetur et legibus dotetur. et a sacerdote ut mos est benedicatur: et a paranimphis custodiatur et sollempniter accipiatur. Item Ita legitima scitote esse connubia aliter vero presumpta non coniugia sed adulteria vel fornicationes esse: nisi voluntas propria suffragata fuerit et vota succurrerint legitima. Hoc autem non ita intelligendum est coniugium sine enumeratis non possit esse coniugium legitimum: sed quia sine his non habet decorem et honestatem debitam. In his enim celebratione sacramenti sicut in aliis quedam sunt pertinentia ad substantiam sacramenti ut consensus qui solus de presenti sufficit ad contrahendum matrimonium: quedam vero pertinentia ad decorem et sollempnitatem sacramenti ut parentum traditio. sacerdotum benedictio et huiusmodi: sine quibus legitime fit coniugium quantum ad virtutem non quantum ad honestatem sacramenti. Sine his ergo non quasi legitimi coniuges sed quasi adulteri vel fornicatores conueniunt: ut illi qui clanculo nubunt et utique fornicatores essent nisi eis suffragaretur voluntas utriusque expressa de presenti que legitimum coniugium inter eos facit. Nam et consensus occultus de presenti per verba expressus coniugium facit licet ibi non sit honestus contractus: sed matrimonium non facit consensus qui in occulto fuit. Si enim alter alterum dimiserit non cogitur iudicio ecclesie redire et commanere cum coniuge: quia non probari testibus contractus qui in occulto est factus. Nam si ipsi qui in occulto sibi consenserunt eundem consensum voluntatem in manifesto profiteantur tunc utique voluntas propria suffragatur et legitima vota succurrunt ad sanciendum coniugium. quod prius fuerat occulto contractum. Voluntas igitur utriusque expressa in occulto. ad hoc suffragatur ut fiat coniugium. manifeste vero expressa suffragatur ut sanciatur et roboretur: ac liberum ecclesie fiat de hoc iudicare si expediat.

De qua re sit consensus ille an de carnali copula an de cohabitatione an de alio

Hic queritur cum consensus de presenti matrimonium faciat cuius rei consensus sit ille. an carnalis copule. an cohabitationis. an utriusque. Si cohabitationis consensus facit matrimonium: tunc frater cum sorore potest contrahere matrimonium.

Si carnalis copule: tunc inter mariam et joseph non fuit coniugium. Proposuerat enim maria in virginitate manere nisi aliter deus fieri iuberet: secundum quod videtur angelo dixisse quomodo fiet istud quoniam virum non cognosco: i. me non cognituram proposui. Nec enim quia tunc virum non cognoscebat mirum erat in tantum quomodo posset habere filium: sed quia nunquam se cognituram proposuerat. Dicit enim beda quod in virginitate manere disposuerat. Si igitur contra suum propositum non consensit in carnalem copulam: videtur fractum voti rea mente et si non opere violatum. Dicimus igitur quod consensus cohabitationis vel carnalis copule non facit coniugium sed consensus coniugalis societatis verbis secundum presens tempus expressus ut cum vir dicit ego te accipio in meam non dominam non ancillam sed coniugem. Nam enim non ut domina vel ancilla datur: quia nec de summo nec de imo a principio formata est sed de latere viri ob coniugalem societatem. Si de summo fieret ut de capite videretur ad dominationem creata: si vero de imo ut de pedibus videretur ad servitutem subiicienda. Sed quia nec in dominam nec in ancillam assumitur: facta est de medio. i. de latere: quia ad coniugalem societatem assumitur. Sic igitur sic convenit ut dicat vir accipio te in meam coniugem. et dicat mulier accipio te in meum virum. His verbis vel aliis idem significantibus exprimitur consensus non copule carnalis vel cohabitationis corporalis sed coniugalis societatis. ex qua oportet eos cohabitare nisi forte causa religionis pari voto corporaliter separentur vel ad tempus vel usque in finem.

Coactio excludit consensum coniugalem.

Dist. xxix.

Oportet autem consensum coniugalem liberum esse a coactione. Coactus enim consensus qui nec consensus appellatur de coniugium non facit: sicut testatur urbanus scribens sancio regi aragonum in hec verba. De neptis tue coniugii pollicitatione quam te civitate militi dature certitudinis articulo instante sub fidei pollicitatione firmasti. Hoc equitate dictante decernimus. ut si illa virum illum ut dicitur omnino renuit et in eadem auctoritate voluntatis persistit: ut vero illo vel se professo deneget nuptias: nequaquam eam invitam ac renitentem eiusdem viri cogas coniugio copulari. Idem. Si verum est quod constiterit quod nobis legati iordanis principis retulerunt. scilicet quod ipse coactus et dolens filiam flentem et pro viribus renitentem ramaldo desponsavit quoniam legum et canonum auctoritas talia sponsalia non approbat ne ignorantibus leges et canones nimis durum videatur. ita sententiam temperamus. ut si princeps cum assensu filie id quod ceptum est perficere voluerit concedamus. Sin autem legatis inter utrasque partes audiatis: et si nichil fuit ex parte ramaldi quod amplius impediat. ab ipso iordane sacramentum quod consentit hec que dicta sunt accipiatis: et nos tamen canonum ac legum scripta sequentes deinceps non prohibemus. quin alii viro si voluerit predicta filia eius tamen in domino nubat. Ex hiis predictis apparet coniugium fieri consentientes et spontaneos:

no int renuentes et inuitos. Her ecipiamē
q inuiti et coacti ciuncti sūt. si p̄pea ab
aliquo tpis spacio sine ~~contradictione~~
contradictione et q̄rimonia cohabitau
rint: facultate discedendi ul' reclama
di habita ꝯsentire videnť: et ꝯsensꝰ ille
sequens supplet qd' p̄cedens coactio
tuleat. Consentire aūt p̄bať: q euidet
no ꝯt dicit: s'dm illud. In sponsalibꝰ
eoꝝ ꝯsensꝰ exigendꝰ ē quoꝝ in nup
tiis desideať. Intelligit tn̄ filia p̄r
ꝯsentire p̄ri: n̄ euident' dissentiat.
Item. Sponsalia sicut nuptie ꝯsensu
fiūt ꝯtrahencium. et ideo sicut in nuptiis
ita et in sponsalibꝰ patrisfamilias
filiā ꝯsentire oportet: et q si uolūtati
p̄ris no repugnat ꝯsentire itelligit.

D' err De errore qui euacuat ꝯsensū.

Nec solū coactio ipedit ul'
excludit ꝯsensū s; etiā error.
Non aūt ōis error ꝯsensū ipedit. Est
aūt error alius p̄sone. alius fortune. alius
condicionis. alius qualitatis. Error p̄
p̄sone: qn̄ hic putat' ēē ille homo.
Et ē alius error fortune: qn̄ putat'
ēē diues q ē paup̄ et eqūso. Error
condicionis: qn̄ putat' liber q s̄uꝰ ē.
Error qualitatis qn̄ putat' bonꝰ q
malꝰ ē. Error fortune et qualitatis
coniugii ꝯsensū no excludit. Error
uō ꝯdicionis ꝯiugale consensū eua
cuat: de q̄ ꝯdicione p̄ꝯmodū tracta
bimꝰ. Error quoq; p̄sone ꝯsensū
coiugale no admittit: ut si quis
feiam nobile in ꝯiugiū petat: et p̄
ea alia ignobilis tradat' ei. no ē
int' eos ꝯiugiū q: no ꝯsensit vir
i istā sed i aliā: ut si q's p̄mittet se
m̄ venditurū aurū. et p̄ auro offer
ret m̄ auricalcū et ita me deciperet.

nūquid diceret consensisse in auri
calcum? Nūquid uolui emē auricalcu
cum? Nec ergo in illud consensi: q: ꝯsꝰ
no ē uoluntatis ē. Dicitur ergo ~~error~~
error materie excludit ꝯsensū: ita
et in ꝯiugio error p̄sone. Sz obicit'
de iacob q p̄ rachel vii ānis seruie
rat: et supposita ē ei lya. Nūquid
error p̄sone exclusit ꝯiugiū: cū n̄
in eā sed in rachel consenserit. Sz qd'
ibi fcm̄ ē in mistio gestū no in exēplū
tradit'. Ubi tn̄ et si no p̄cessit ꝯse
cutꝰ ē consensꝰ. nec ex illo cōcubitu
qui ꝯsensū p̄cessit fornicarī iudi
cant': cū ille maritali affectu eam
cognouit et illa uxorio affectu debi
tū p̄soluit: putans lege p̄mo
geniture et p̄ntis imperiis se illi iure
copulatā. Excusat' etiā q: dei
ꝯsilio in mistio ita actū ē. Hodie
etiā excusaret' ille cui i sto uxoris
soror lectulū eiꝰ i fessa se subiceret.
Nec cū sine spe ꝯiugii p̄petuo
mane' censeat'. ille tn̄ q ꝯgnouit
eā p̄ ignorantiā excusat': qd' p̄
sile p̄bat'. Si enī dyabolꝰ trāsfigu
rans in angelū lucis ē dat' bonꝰ:
no ē error piculosꝰ. Nod' aū vir
ille in illā muliere no ꝯsenserit:
ex sili ondit'. Si q's hereticꝰ noie
augustini ul' ambrosii alicui catho
lico se offerret eūq; ad sue fidei
imitatōne' uocaret: si ille ꝯsentiet
in eiꝰ sanam fidei diceret' ꝯsensisse:
no in heticoꝝ sanam: s; in integita
tem fidei quā ille hereticꝰ mentie
bat' se habe'. Error fortune ꝯsensū
no excludit. Nec enī nubit

paupi putans illu ee diuite: no
pt renutiae pcei adicoi
ius eruuit. Nec error quali tis
asensit excludit: ut si qs ducat
i uxore meretrice ul corrupta qua putat
ee casta ul uigine no pt ea dimitte.

De giugio marie et ioseph.

Premissis aliqd addendu e
de mo illius consensus. q int
maria et ioseph intercessit. Sane c
di pt no solu maria sed etia ioseph
apud se disposuisse uirginitatem
seruare. ni deus alr iuberet. eos psic
asensisse i giugale societate ut
utrq de alto reuelante spu itelli
geret. q uirginitate suae ni ds alr
pmitteret uellet. sed illa uoluntate
uibis no expsserant: pgea uo ex
pssert: et i uirginitate pmanse
rut. Consensit g maria i marita
lem societate sed no i carnalem
copula. ni de ea ds spealr pci
peret. cu etia gsilio i maritalem
copula gsensit. q uirgitate suae
uoueat: et io no alr gsensisset
i giugale societate. ni familiare
dei gsiliu habuisset. De q augg
sit ait. Votu maria posuit se ser
uatura uotu uirginitatis i corde:
sed ipm uotu no expssit i ore.
subicit se diuine dispositioi: pro
fiteat se pseueratura uigine. ni
deus alr ei reuelaret. Comittens
g uirginitate sua diue dispoi
gsensit i carnale copula no illa
appetendo: sed diuine
ispiratoi i utroq obediendo.

pgea uo sil' cu uiro labiis expssit:
et utrq i uirginitate pmansit.

Quo d' pfm fuit int eos giugiu.

Inter eos ut ait augg. pfm fuit
giugiu. pfm q de no i significatoe
sed i sctitate. Sanctiora eni sut co
iugia pari uoto gtinentiu. Vn augg.
Quo d' deo pari uoto uoueratis ab eo
pseuerant reddere debuistis. A quo
pposito si lapsus e ille tu salte pseue
ra: no q pit temptabatis a comix
tione carnali: io maritus tuus ee
desisteat. Immo uo tanto sanctius
giuges manebatis. quanto sanctiora
concorditer placita suabatis. Pfm
igitur fuit marie et ioseph giugiu
i sctitate: pfm etia fuit fm triplex
bonu giugii fide plem et sacmetu.
Omne eni bonu nuptiaru ut ait augg
ipletu e i illis parentibus xpi fides
ples sacmetu. Plem cognoscimus
ipm dnm. fide q nllm adulteriu:
sacmetu q nllm diuorciu. Solus
ibi nuptialis gcubitus no fuit q i
carne pcti fi' no poterat sine pude
da gcupia carnis q accidit ex pcto
sine q gcipi uoluit q sine pcto futurus
erat. Et lz no intercesserit giugalis
concubitus: giuges tn uere fuerunt
mente no carne. sicut et parentes. Unde
ambros dicit pfm fit giugiu p
carnale copula. In oi eni matri
monio giunctio itelligitur spualis. q
gfirmat et pficit giunctor commixtio
carnalis. Sz itelligendu e coniugiu
pfici corpali commixtione. ni q ntu
ad uirtute ul sctitate coniugii s qntu
ad significatone. q pfectius sit

unione xpi et ecclesie significat. Expositio
quae sit efficiens causa matrimonii: quis
est unde ob quam causam soleat uel debeat
contrahi matrimonium. Causa finalis
causa contrahendi matrimonii principalis
procreatio prolis. Propter hoc enim instituit
deus coniugium inter primos parentes:
quibus dixit crescite et multiplicamini.
2a est post peccatum vitatio fornica
tionis. Unde apostolus. Propter fornicationem
unusquisque habeat suam uxorem: et una
quaeque habeat virum suum. Sunt et alie cause
honeste minus propter quas aliquando con
trahitur ut vel mulieris pulchritudo
que animos amore inflammatos sepe co
pellit inire coniugium. ut ualeant suum
explere desiderium. Sunt et alie cause
honeste ut inimicorum reconciliatio et
pacis redintegratio. Questus quoque
et diuitiarum possessio frequenter est causa
coniugii. et alia multa que cuique dilige
ntiam adhibenti facile est discernere. Nec
est assentiendum illis qui dicunt non esse
coniugium: quod propter has causas minus
honestas contrahitur. Constat enim ex pre
missis coniugium ex consensu liberis de
presenti expresso: quicumque amor ad hoc attra
xerit. Cuius rei ~~documentum~~ documentum
iacob prestat qui rachel decora facie
et venusto aspectu amauit: eamque dili
gens ait. Seruiam te pro rachel septem
annis. In deuteronomio legitur etiam. Si
videris in ~~medio~~ medio captiuorum
mulierem pulchram et amaueris eam uo
lueris que uxorem habere: introduces in domum
tuam.

Quod mala finis non contaminat sacramentum.

Et licet finis non bonus contrahat
coniugium. quia spes contrahentis
mouet animum. coniugium tamen bonum est:
quia multa mala uel intencio peruersa aliquorum
sacramentum non contaminat. Habuit autem
coniugium marie et ioseph alias causas
spirituales scilicet ut virgo solatio viri susten
taretur. et ut dyabolo partus celaretur.
ut ioseph esset testis castitatis defen
dens eam ab infamia suspicionis: ne
ut adultera dampnaretur. Distinctio XXXI

De bonis coniugii.

Post hec de bonis coniugii agitur
et qualiter coitum excusent dom(ini)
est. Tria sunt principalia bona coniugii. Unde
augustinus. Nuptiale bonum tripartitum est scilicet
fides proles sacramentum. In fide attenditur
ne post vinculum coniugale cum alio uel
alia coeatur. In prole ut ~~ama~~ amanter
suscipiatur. religiose educetur. In sa
cramento ut coniugium non ~~separetur~~
separetur. et dimissus uel dimissa nec
causa prolis alteri coniungatur. Separatio
autem gemina est. corporalis scilicet et sacra
mentalis. Corporaliter possunt separari
causa fornicationis uel ex communi consensu causa
religionis siue ad tempus siue usque in
finem. Sacramentaliter non separari nequeunt
dum viuunt si legitime persone sint.
Manet enim vinculum coniugale inter
eos etiam si aliis a se discedentes
adheserint. Unde augustinus. Usque adeo
manet inter viuentes semel inita
iura nuptiarum: ut potius sint inter
se coniuges etiam separati quam cum aliis
quibus adheserint. Item. Manet inter
viuentes quoddam coniugale vinculum
quod nec separatio nec cum alio copulatio
possit auferre: sicut apostata anima
uel ut a coniugio xpi recedens etiam

fide p̄dita sacramentū fidei nō amittit
qđ lauacro regenaciōis accepit. Red-
deret enī redeūti si amisisset abre-
dens. Habz aūt hoc q̄ recessit ad
cumulū supplicij: nō ad initū p̄
mij. Item. Et quibꝰ placuit ex cō
consensu ab vsu carnal' concupiscē i ꝑpe
tuū contine' absit ut vinclm int'
eos coniugale rūpat'. ymo firmius
erit quo magis ea pacta secū gerūt
q̄ carius concorditer suanda sūt.
nō voluntarijs corporis nexibꝰ. sed
voluntarijs aīor affectibꝰ. Et attende
q̄ 3m bonū cōiugij dr̄ sacramētū nō q2
sit ipm̄ coniugiū. s3 q2 eiusdē rei sa
cre signū ē. i. spūalis & iseparabilis
coniunctionis xp̄i & ecclīe.

Quer tu nō assūt oī cōiugio.

Et sciendū ē ab aliq̄bꝰ con
trahi coniugiū q̄ hec tria bona
nō comitant'. Deest ē enī fides:
ubi vir cū alia vl' mulier cū alio
coit. Hoc g° bonū ita cōiugio ad
heret ut ex eo si assit amplius cō
mendet' coniugiū: si nō assit nō
inde adnichilet'. Quē enī adulteū
ē nō inde cōiux nō ē. ymo si cōiux
nō eēt adulteū nō eēt. Qđ' cū fit
culpa committit'. sacrm̄ tū vō nō
cessat. Bonū quoq3 plis nō oībꝰ
adest coniugibꝰ. Quida enī pari
voto continencia suat: alij etā
tis defcū vl' aliq̄ rei cā generare
nō valent. Nec oīs illi etiā q̄ p̄
lem suscipiūt bonū plis hnt. Nā
bonū plis dr̄ nō ipa ples. nec
plis spes q̄ ad ipam religionē nō
refert. ymo ad hereditaria successionē:
ut cū qs heredes terrene possessionis
hre desiderat s3 spes ac desideriū

quo ples ad hoc querit' ut religiōe
informet'. Multi g° plē hnt q̄ tn̄ bo
no plis carent. nec iō tn̄ coniugiū
eē desinit. Sacramentū vō ita isē
pabilit' cōiugio adheret legitimar
psonar ut sine illo cōiugiū eē n̄
videat'. q2 semp manet int' vi
uentes vinclm coniugale ut etiā
interueniente diuortio fornicacōis
cā. coniugalis vinculi firmitas nō
soluat'. Ubi vō int' legitimas p̄so
nas contrahit' coniugiū nō adē illd
bonū qđ dr̄ sacramentū: q2 p̄t
solū talium copula. de q̄bꝰ post
dicet'. Qđ' vō coniugiū sit int' eos
q̄ coniugali affectu nō tm̄ gra plis
sed explende libidīs cā conueniūt.
nō fornicarij s3 cōiuges appellent'.
ostendit augꝰ inquiens. Solet q̄ri
cū masculꝰ & femīa nec ille marit'
nec illa vxor alterius sibimet nō fi
lior p̄crandor. sed ꝓpt incontinencia
solīs concubitꝰ cā copulant'. ea fi
de media ut nec ille cū altera nec ille
cū altero faciat idem: utrū nup
cie vocande sint. Et pt' forte ē sic
nō absurde hoc vocari connubiū
si usq3 ad mortē alicui eor id int'
eos placuit & plis generationē q̄
uis nō ea cā coniūcti sint: nō tn̄
ita vitauerit ut vl' nolint sibi
nasci filios vl' etiā ope malo
aliquo agant ne sibi nascant'.
Ceterū si vl' utrūq3 vl' unū eor
desit: nō inuenio quō has nup
cias appellare possimus. Item si
aliquā s' ad tps adhibuit donec
aliquā dignā honoribꝰ a suis
facultatibꝰ inueniat. quā cōiugio

ducat aīo ipo adult̄e: nc cū illa
quā cupit fuerit. sed cū ista cū
qua sic cubat: ut cū ea nō habeat
maritale cōsēciū. Item cōiuges di
cunt̄ q̄ soli cōcubitu cū cōueniunt:
si tn̄ plis gn̄atōne aliquo malo
dolo nō vitent.

De hiis q̄ pcurant venena sterilitatis

Qui uō venena steri-litatis pcurant nō cōiuges
sed fornicarii sunt. Aug'. Ali
qn̄ eo usq̄ pueniūt h' libidinosa
crudelitas ul' libido crudelis. ut
venena sterilitatis pcuret: et si
nil valuerint cōceptos fetus intra
viscera aliquo mō extinguat ul'
fundat uolendo plē suā pi' inte
rire q̄m uiue'. aut si in utero viue
bat: ~~ocidi~~ occidi an̄q̄m nasci. ptq̄
si ambo tales sunt cōiuges nō sunt.
et si ab inicio tales fuerunt nō sibi
p cōnubium. sed p stuprum potius
cōuenerunt. Si uō ambo tales
nō sunt audeo dice'. q̄ illa quodā
mō ē mariti meretrix. q̄ ille adult̄
uxoris. Quod sit homicide q̄ pcurat abortum

Hic q̄ri solet de hiis
q̄ abortum pcurant: q̄n in
dicent' homicide ul' nō. Cui puer
periū ad homicidium ptinet: q̄n
formatū ē. aīam h't. vn̄ aug'.
sr Exodū asserit: Informe aūt puer
periū ubi nō ē aīa viua lex p
tinē. ad homicidium noluit. Dicit
etiā aug'. qd̄ informe puerpium
aīam nō h't: ideoq̄ multat̄
pecunia. nō reddit aīa p aīa. s3

iā formato corpi aīa dat̄ nō in cō
ceptu corpis nascit̄ cū semine de
riuata. Nā si cū semine et aīa exi
stit de aīa: tūc et multe aīe cotidie
pereunt. cū semē fluxu nō pficit
natiuitati. Primū optz domū cō
paginari et sic habitatorē induci.
Cū g° liniamenta cōpacta nō
fuerint ubi erat eit aīa: Ite theo
Semina paulatim format̄ in
utero et tādiu nō reputat̄ homi
cidium. donec elementa cōferta suas
imagines membrorumq̄ susceperint.
Ex hiis apparet tūc homicidas
ee q̄ abortum pcurant. cū fetum
ē et aīatū puerpium.

De excusatione coitus q̄ fit p'p' bō

Quum igit' her tria bona iā
in aliquo cōiugio simul cōcurrut:
ad excusatione coitus carnal' ua
lent. Cū enim seruata fide thori
cā plis cōiuges cōueniunt: sic
excusat̄ coitus ut culpā n̄ h'eat.
Cū uō deficiente bono plis.
fide tn̄ seruata cōueniunt cā inti
nentie nō sic excusat̄ coitus ut
nō h'eat culpā sed veniale. vn̄
aug'. Coniugalis cōcubitus nō
habet gr̄a gn̄andi culpā. cō
cupiscentie uō satiande sed tn̄
cū cōiuge pp̄t thori fidē culpā
veniale. Ite hoc qd̄ cōiugati victi
cōcupia utunt̄ in eum ultra
necessitate filios pcreandi: ponā in
hiis p q̄bus cotidie dicimus dimitte

nobis de. nos sit et nos dicimus de. no.
Ubi autem hec bona desunt, fides scilicet et
proles: non videtur coitus defendi a
crimine. Unde in sententiolis Sixti pitagorici
legitur: Omnis ardentior a-
mator proprie uxoris adulter est. Item Iheronimus:
Sapiens iudicio amat coniugem non
affectu. Non regnat in eo impetus
voluptatis, nec preceps fertur ad coitum.
Nichil est fedius quam uxorem amare
quasi adulteram. Qui dicunt se causa
humani generis uxoribus iungi et misceri,
saltem pecudes imitentur: que postquam conceperint
non coeunt: et postquam venter uxoris in-
tumuit non perdant filios. Nec amatores
se uxoribus exhibeant, sed mari-
tos. Idem in matrimonio opera liberorum
concessa sunt: voluptates autem que de
meretricum amplexibus capiuntur, in
uxore dampnantur.

De indulgentia apostoli quomodo accipienda sit.

Sed si coitus qui fit causa prolis
culpa caret: quid apostolus
secundum indulgentiam permittit? Ita enim
ait: Hoc autem secundum indulgentiam dico.
Cui enim conceditur venia, nisi culpe?
Pro hoc etiam quidam probare volunt nup-
tias esse peccatum. Sed ut sciendum est,
indulgentia alia est concessionis, alia
permissionis. Egerat apostolus de nup-
tiis et de carnali coitu: et ad utrumque
retulit illud. Hoc autem dico secundum
indulgentiam. Indulgentur enim nuptie
secundum concessionem, et coitus nuptialis
qui fit tamen causa prolis. Concubitus vero
qui est preter necessitatem generandi ob inco-
tinentiam indulgetur secundum permissio-
nem, quia ibi aliqua culpa est sed levis,

ideoque non iubetur, nec conceditur, sed permittitur,
quia non est laudabilis sed venialis. De hoc
sic Augustinus ait: Forte aliquis dicet: Si ve-
niam concessit apostolus, ergo peccatum sunt nuptie.
Cui enim venia nisi peccato conceditur?
Plane quod incontinentibus permisit secundum ve-
niam, audeo dicere peccatum esse. Veniam
namque concedens apostolus concubitum atten-
dit coniugatorum ubi est incontinentie ma-
lum. Quia incontinentie malum est quod vir cog-
noscit uxorem etiam ultra necessitatem
procreandi filios, sed et in eo nuptiarum bonum.
Non enim quia incontinentia malum est, ideo
coniugium ubi est concubitus preter intentionem
generationis non est bonum: non propter illud
malum culpabile est hoc bonum, sed
illud malum fit veniale propter bonum
nuptiale. Quod non reprehendit apostolus:
sed malum incontinentie idem ostendit
dicens. Concubitum qui non fit causa prolis
nuptie non cogunt fieri, sed impetrant
ignosci, si tamen non ita sit nimius ut
impediat tempora que orationi debentur, nec
immutetur in eum usum qui est contra naturam. Con-
cubitus enim necessarius causa generandi inculpabilis:
et solus ipse nuptialis est. Ille
vero qui ultra necessitatem progreditur non rationi
sed libidini obsequitur: et hunc non exigere
sed reddere coniugi ne fornicetur ad con-
iugem pertinet. Si vero ambo tali concupiscentie
subiguntur, rem faciunt que non est nup-
tiarum. Cuius delicti non sunt nuptie coac-
trices sed deprecatrices. Item quod coniu-
gale est castitas procreandi et reddendi
carnalis debiti fides. Hoc est opus nup-
tiarum quod ab omni peccato defendit apostolus
dicens: Non peccat virgo si nupserit.
Cum ergo culpabilis non sit generandi in-
tentione concubitus qui ipse nuptiis im-
putandus est, quid secundum veniam concedit apostolus

non quod coniuges debitum carnis expos-
cunt non propaginis voluntate sed libi-
dinis voluptate. Que tamen voluptas
non propter nuptias cadit in culpam sed
propter nuptias accipit veniam. Im-
moderata igitur progressio per eam veniam
conceditur. Quo etiam et hic laudabiles
sunt nuptie: quod etiam illud quod non
pertinet ad se ignosci faciunt propter se.
Non enim ille concubitus quo fiunt
concupiscentie agitur ut impleat fetus quem
postulant nuptie. Omnino igitur in genere
suo nuptie bone sunt quod fidem thori
servant et prolis suscipiende causa
utrumque sexum committunt et impieta-
tem separationis horrent. Servata etiam
coniugum non coniux infidelis obesse potest
sed potius fidelis prodest infideli ut
docet apostolus. Ex his ostenditur quod con-
iuges qui causa prolis tantum conveniunt vel
qui exigentibus debitum reddunt defen-
ditur a peccato status coniugii bonumque nup-
tiale. Si enim absque peccato non posset
fieri concubitus coniugalis non precepisset
dominus post diluvium eos copulari dicens.
Crescite et multiplicamini: cum iam sine
carnali concupiscentia non posset commisceri.

Quod non omnis delectatio carnis peccatum est

Sed forte aliquis dicet omnem
concupiscentiam carnis et delectatio-
nem que est in coitu malam esse et peccatum: quod
ex peccato est et inordinata. Et nos dicimus
illam concupiscentiam semper malam esse quia
feda est et pena peccati sed non semper peccatum
est. Sepe enim delectatur vir sanctus secundum
carnem in aqua recenti ut refrigerando post
laborem, edendo post esuriem: nec tamen talis
delectatio est peccatum nisi sit immoderata. Sic
et delectatio que est in coitu coniugali cum
assunt illa tria bona a peccato defenditur.

Videtur tamen beatus Gregorius aliter sentire:
scilicet quod sine peccato non possit fieri carna-
lis commixtio dicens. Vir cum propria uxore
dormiens nisi lotus aqua ecclesiam intrare
non debet. Quamvis diverse hominum nationes
de hac re diversa sentiant: et alia cus-
todire videantur. Romanorum tamen semper
ab antiquioribus usus fuit post ammix-
tionem proprie coniugis et lavacri
purificationem querere: et ab ingressu
ecclesie tempore paululum. Nec hoc
dicentes culpam deputamus esse con-
iugium. sed quia ipsa licita admix-
tio coniugis sine voluptate car-
nis fieri non potest a sacri loci ingressu
est abstinendum: quod voluptas ipsa
sine culpa nullatenus esse potest.

Determinat auctoritatem

Hoc autem ne predictis obviet
intelligendum est in illis qui
non gratia prolis conveniunt: quorum
voluptas non est sine peccato. Et vix
aliqui reperiri possunt adhuc amplexus
carnales exercentes: qui non medium
conveniant per intentionem procreande
prolis. Nam quotiens fit ab ingressu
ecclesie abstinendum est. et quod ita intelli-
gendum sit: Gregorius consequenter os-
tendit. Si quis vero sua coniuge
non cupidine voluptatis raptus
sed tamen creandorum liberorum gratia utitur:
iste profecto sive de ingressu ecclesie sive
de sumendo corporis dominici misterio
abstineat suo est iudicio relinquen-
dus: quia prohiberi a nobis non debet accipere
qui in igne positus nescit ardere. Cum
vero non amor procreande sobolis sed
voluptas dominatur in opere commixtionis:
habeant coniuges etiam de commixtione

sua qd deffleant. Sunt at vir qui
p9 admixtione ꝯiugis loth aqua
fuit. etiā sacramenti coīone ualet
amplexū cū ei sm ꝓximitā suam
etiam licuerit intrare. Dist° xxxii

De solucione carnalis debiti.

Sciendū ē etiā q̄ cū ī oībꝫ
alijs vir p̄sit mulieri ut
caput corpi ī solucione tn̄ carnis
debito pares sūt. Ideo aplus utriqꝫ
p̄cepit parit ī hac cā sibiīuicē subi
ci mgens. Vir debitū reddat uxori
simr ꝫ uxor viro q̄ mulier nō habꝫ
ptāte sui corpis s3 vir. Simr ꝫ vir
nō ht ptāte sui corpis s3 mulier.
q̄ nec mulier ad aliū virū ꝫ nc
vir ad aliā mulierē ptāte ht sui
corpis nc vir ad ꝯtinendū nc mulier
ptāte ht sine mutuo ꝯsensu. sed
alt alīd ptāte ht corpis ut posten
ti alti. alti nō liceat negare debitū.
In hoc eni pares sūt q̄ nc viro nc
mulieri corpꝰ suū licꝫ alij tradē
sed sibi īuicē debitores sūt ī hac
cā. ne pc̄andi det occasio. p qd
nō tollit vio domīniū s3 vicīū.
Debent eni sꝰ ꝯiugati nō solū
ipius serus sui ꝯmisiendi fidē
liberorꝫ p̄cr̄andorꝫ cā q̄ p̄ma ē
ī ista mortalitate societas verꝫ
etiā īfirmitatis ꝯ iuice excipiede
ad illicitos ꝯcubitꝰ deuitandos.
mutuā quodāmō fmulēr ut etiā
si alti eorꝫ ꝯtinentia placeat. n̄
ex altiꝰ ꝯsensu nō possit. Ad hoc
eni neut ht ptāte sui corpis.
qd adeo verꝫ ē. ut etiā q̄ nō filiorꝫ
p̄creandorꝫ s3 īfirmitatis ꝯtinētie
cā expetit ul' ille de mrīmoīo

ul' illa. nō sibi altutrū negetī ne
p hoc tēdant ī dampnabiles cor
ruptelas. Reddē eni debitū ꝯiuga
le nullꝰ ē crīmis. exigē aut ul'
ꝯnandi ncītate culpe ē venial.
fornicari aūt ul' mechari puniendi
ē crīmis. Quod neut continē
ualeat n̄ ex ꝯsensu coi.

Quod uō sine ꝯsensu uxoris
vir ꝯtinē nō ualeat. sub
ditis p̄bat testīoīs. Ait eni augꝰ
Si dicat vir ꝯtinē uolo. nolo at uxor
nō pt. Qd eni tu vis. illa nō vult.
nūquid p tuā ꝯtinentiā illa dꝫ fi
fornicaria. Si alij nupserit te viuo
adulterā erit. Nō vult tm̄ lucꝰ deꝰ
tāle dāpnū ꝯpensari. Redde debitū.
ꝫ si nō exigis redde. p sctificatōne
p̄fcā. dō ē īputabit si nō ē debet
exigis sed reddis qd debes uxori.
Idem. Scdm uba aplica etiā si
vir ꝯtinē uoluisset ꝫ tu noluis
ses. debitū ē reddē cogeret. ꝫ deꝰ
illi īputaret ꝯtinentiā. si n̄ sue
sed tue concederet īfirmitati ne in
adulterīū cadēs. Ex ūsq̄ꝰ gꝰ cō
paciens īfirmitati uxoris reddat.
nō exigit debitū. Ac si ꝓpt ꝓpā
īfirmitate ducit uxorē plangēs po
cius q̄ sine uxore eē potuit. qm̄ nō
gaudens q̄ duxit. seniꝰ expertur
die iudicij. Idem. Vna cū sola
eē nō pt. qua te ad id qd uoluisti
nō mō nō hortarem sed etiā
p̄hibērīꝰ īple si forte tua ꝯiūx
hoc tecū suscipē aī ul' carnis ī
firmitate recusaret. Nā vouenda
talia nō sūt a ꝯiugatis n̄ ex
ꝯsensu ꝫ uolūtate coī. ꝫ si p̄ ꝓpere

sanctum fuit magis est corrigenda teme-
ritas quam persolvenda promissio. Non
enim deus exigit si quis ex alieno quod
vovit: sed potius usurpare vetat
alienum. Idem. Apostolus nec ad tempus ut
vacent orationi, nisi ex consensu voluit
coniuges carnali invicem fraudari debito.
Idem. Manifestum est ita voluisse
legem feminam sub viro esse ut nulla eius
vota que abstinentie causa vovit reddat
ab ea: nisi auctor vir fuerit permittendo.
Nam cum ad potestatem eiusdem viri pertinere
voluit lex si prius permiserit et postea
prohibuerit non tamen dixit ut faciat mulier
quod voverat: quia permissa iam prius a
viro fuerat. Vir dixit esse potestatem quod ab-
nuit quod prius concesserat: non tamen mulieri
ex hoc iussum dedit. ut cum prius vir ei
concesserat postea si prohibuerit contempnatur.
Ex his colligitur quod vir vel mulier
continentiam deo ~~offerre~~ offerre non
potest sine communi consensu: nec alter alteri de-
bitum negare debet. Si vero quilibet eorum
alterum a suo iure absolvit: ad pristinam
servitutem numquid revocare potuit?
Hoc enim videtur augustinus sensisse volu-
isse. Quibusdam videtur quod mulier
non discedens a domo viri que viro
permittente continentiam promiserat:
eodem prohibente solvere non valeat:
et hoc propter dignitatem viri qui est caput
mulieris. Sed melius hoc intelligitur
in illo casu. ubi vir concedit mulieri
vovere continentiam: et ante votum
prohibet implere. Si vero habitum muta-
verit: non potest revocari secundum illud.
Cui uxorem suam velare permiserit:
aliam non accipiat. Sed similiter consultatur.
Quibus temporibus sit cessandum a coitu
Et licet debitum poscenti semper
sit solvendum: non tamen licet quolibet
die poscere. Unde augustinus. Christiano cum
uxore sua aliquando licet convenire: aliquando
non. Propter processionis enim dies et ie-
iuniorum aliquando non convenire licet. quia
a licitis etiam abstinendum est: ut
facilius impetrari possit quod postulatur.
Idem. Cum advenerit vel dies
nativitatis vel reliquae festivitates
advenerint: non solum a concubinarum
consortio. sed etiam a propriis uxoribus
abstinete. Item. Ambrosius. Si causa
procreandorum liberorum ducitur uxor. non
multum tempus concessum videtur ad ipsum
usum: quia et dies festi et dies processionis
et ipsa ratio conceptus et partus. iuxta
legem cessare usum carnis hiis debere
temporibus demonstrant.
Theologus videtur dissentire a premissis.
Illud autem quod dictum est reddere debitum non
esse peccatum: videtur obviare illud quod
ait theologus. Quicumque uxori debitum
reddit: vacare non potest orationi. nec
carnes agni edere. Item. Si panes
propositionis ab his qui uxores suas
tetigerant comedi non pote-
rant: quanto magis panis qui de
celo descendit non potest comedi
ab his qui coniugalibus paulo ante
hesere amplexibus violari atque con-
tingi? Non quod nuptias condempna-
mus sed quod eo tempore quo carnes
agni manducaturi sumus. va-
care a carnalibus desideriis de-
beamus. Hoc capitulum potius ad minis-
tros ecclesie pertinere videtur quibus non
licebat sacra officia celebrare atque
ministrare tempore coniugalis amplexus.

quo etiam presentia sancti spiritus non datur.
Unde idem ait. Conubia legitima
carent quidem peccato: nec tamen tempore illo
quo coniugales actus geruntur presentia
sancti spiritus dabitur etiam si propheta esse videatur
qui officio generationis obsequitur.

Quibus temporibus non sint celebrande

Non solum in opere carnis nuptie
carnali observanda sunt tempora: sed
etiam in celebrandis nuptiis. secundum
illud. Non oportet a lxx usque ad
octavam pasche et tribus ebdomadibus
ante festum sancti iohannis et ab adventu domini
usque ad epyphaniam nuptias ce
lebrare: quod si factum fuerit separentur.
Item nycolaus. Nec uxorem ducere
nec convivia facere quadragesimali tempore
convenire posse nullomodo arbitror.

De diversis coniugii legibus. Dist. xxxiii

Queritur hic de antiquis patribus
qui plures leguntur habuisse
uxores vel concubinas utrum
peccaverint. Ad quod dicimus. Pro va
rietate temporum varia fuerunt dis
pensationis conditionis. Ab exordio
enim temporis inter duos tantum adam scilicet
et evam inchoatum est coniugium: deo per
os ade dicente. Homo adherebit
uxori sue et erunt duo in carne una:
et secundum inchoationis modum inter duos
tantum per omnem successionem temporum con
traheretur si primi homines in obedientia
permansissent. Post eorum non co
pula filii et filie eorum matrimonio
coniuncti sunt: sed unus vir uni tantum. Deinde
autem fratres sororibus tunc sunt copu
lati. quia non erant alie mulieres vel
viri. quibus ade filii vel filie iungerentur.

Primus omnium lamech duas legitur sibi
uxores habuisse: et hoc ideo arguitur
quia pro expletione carnalis voluptatis
id fecisse perhibetur. Postea vero cum iam
pene omnes homines falsis diis ser
virent: paucis in cultu dei permanen
tibus. consultum est a deo plures in matri
monium copulare sibi: ne illis paucis
deficientibus cultus et nomina dei de
ficeret. Unde abraham vivente uxore
intravit ad ancillam: et ex ea genuit.
Iacob etiam liberis et ancillis se copu
lavit: et filie loth patre ebrio usi
sunt. Cum enim ceteris in ydolatria re
lictis abraham et filios eius in pecu
liarem sibi populum dominus elegisset:
et in fecunditate multarum mulierum
populum dei multiplicari oportebat: quia in
successione sanguinis erat successio
religionis. Unde etiam in lege male
dicta erat sterilis: que non relinquebat
semen super terram. Hinc etiam sacerdotibus
coniugia decreta sunt: quia in successio
ne familie successio est officii. Non
igitur abraham vel iacob deliquit
quod preter uxorem filios ex ancilla quesi
vit: nec illorum exemplo licet coniu
gale debitum fecunditate in aliqua licet
alicui querere cum illorum coniugia meritorum
equentur virginitati: et inmoderatus
usus coniugii nostri temporis. turpitudi
ne fere inmititur fornicationis illius
temporis. De hoc augustinus sic ait. Antiquis
iustis non fuit peccatum quod pluribus feminis
utebantur: nec contra naturam eo tempore ea
faciebant: cum non lasciviendi causa.
sed gignendi hoc facerent. nec contra
morem. quia eo tempore ea faciebant:

nec cōtra preceptū. q̄ nulla lege erat
phibitū. Idem. Obicitur iacob .iiii.or
uxores: qd̄ qñ mos erat crimē nō erat.
Hic patriarche cōiugibus excipientibus
semē suū miscebant. ~~sed prudens~~
nō cōcupiscētia pfiniende uoluptatis.
sed prudencia ppagande successio
nis: sicut apostoli auditoribus suis ad
mirantibus doctrina suā cōdelectabant
nō auiditate cōsequende laudis. sed
caritate seminande ueritatis. Idem ali
bi. Antiquis tēporibus cū adhuc misteriū
nrm̄ celaret: iusti officio ppagandi
nupcias contrahebant nō uicti libidine
sed ducti pietate q̄ multo facilius
continē possent ꝛ uellent. Vtebant
tū cōiugibus. ꝛ plures mō habē li
cebat: quas castius habebant qm̄
nunc una quilibet istorū. In quibus videꝰ
qd̄ p̄m ueniā cōcedit aplus. Habe
bant enī eas in ope gnandi: nō in
morbo desiderii. Item ambrosius. Dixit
sara ad abraham Ecce cōclusit me
dn̄s ut nō pariā: intra ergo ad an
cillam meā. ut filiū facias ex ea:
ꝛ ita factū ē. Considerā primū. q̄ abra
ham an̄ legē moysi ꝛ an̄ euua
fuit. Nō ergo in lege cōmisit abrahā
si legē pueniit. Nondū interdictū
videbatur. Secūdo cōsiderā q̄ nō ardore
aliquo uage succensus libidinis.
nō petulantis forme captus decore
ancille cōtubernio cōiugalē post
huit thorū: s̄ studio q̄rende poste
ritatis ꝛ ppagande sobolis. Adhuc
post diluuium raritas erat humani
generis: erat etiā religiosū. Deniq̄
ꝛ loth sancti hanc filie causam
q̄rende posteritatis habuerūt. ne

genus deficeret humanū: ꝛ ideo publica
muneris gratia priuatā culpā preterit.
Item aug. Iustus q̄uis cupiat
dissolui ꝛ esse cū xp̄o. tñ sumit ali
mentū nō cupiditate uiuendi.
sed officio cōsulendi: ut maneat
qd̄ necessariū ē ppt alios. Sic mis
cei feminis iure nupciarū. offici
osū fuit sanctis uiris. nō libidinosū.
Quod enī ē cibus ad salutē hoīs. hoc
ē cōcubitus ad salutē gn̄is. ꝛ utrūq̄
nō ē sine delectatiōe carnali:
q̄ tñ ~~mode~~ modificata ꝛ refre
nante temperancia in usū naturalem
redacta libido esse nō pt. Quod aūt
in sustentanda uita illicitus ē cibus.
hoc ē in q̄renda prole fornicarius uel
illicitus concubitus: ꝛ qd̄ ē in cibo
licito inmoderatior appetitus. hoc
ē in cōiugibus uenialis ille concubitus.
Quod pfert uirginitas iohis castitati
Quod uero castitas abrahe
Uirginalis nō pfedit in merito
coniugali castitati abrahe: aug
ondit inquiens. Sicut nō ē inpar
meritū paciē in petro q̄ passus ē. ꝛ
in iohe q̄ passus nō ē: sic nō inpar
meritū continencie in iohanne q̄ nullas
expertus ē nupcias: ꝛ in abraham
q̄ filios genuit. Nā illius celibatum
ꝛ istius connubiū. p tēporum distri
butiōe xp̄o militauerūt: sed
continenciā iohes in ope. abrahā
in solo habebat habitu. Felicior autē
castitas celibū q̄m nupciarū. quarū
unā abraham habebat in usu: am
bas in habitu. Caste enī coniugaliter vixit.
esse aūt castus sine coniugio potuit.

ſz tūc nō operuit. Item iheōnimꝰ.
Hiis ignorés ſub alta diſpen
ſacōne dei omes retro ſcōs eiuſdē
fuiſſe mīti: cū nūc xp̄iam ſūt.
Et nō abraham añ placuit ī
ꝯiugio: ſic nūc ūgines placet ī
caſtitate. Seruiuit ille legi ꝛ tpi
ſuo. ſimiligꝰ ꝛ nos legi ꝛ tpi
nrō. quo fines ſcli deuenerūt.
Ex hiis apparet ꝙ ſcī pres ante
legē ſiue pmō plūes habuerūt
vxores ul' ꝯcubinas. Quas enī nūc
vxores appellat ſcptuā: nūc cō-
cubinas. Rachel tñ ꝛ lia ambe
vxores fuerūt nō ꝯcubine. Si qs
opponat ꝙ fidē thori nō ſuabāt
illi pres: dicimꝰ ī hoc ſuaſſe fidē
thori. ꝙ nō aliis ſed ꝓpiis vxoibꝰ
ul' ancillis ꝯmiſcebant. Erat q̄ ſuit
ꝯſuetudo ī hac re añ legē. Legis
nō tpe induxit moyſes carnalē
copulā fieri cū mrē. cū nouerca.
cū ſorore. cū nepte. cū amita. cū
martera. cū nurū. ꝛ aliis q̄bꝫdā.
Pmiſit aūt diuorciū fiī dato libel
lo repudii: ī quo vir ſcbebat cāꝰ
ꝑ qꝰ vxorē repudiabat. Pmiſit
eciā aliā ducē: dato pori libello.
Quod ꝓpt duriciā cordis eorū p
miſſit xp̄s dr̄. nō ut conceder~~ ~~
diſſiduū. ſed ut tollerēt hoīcī
diū. Pmiſit ſi mala ne fierēt pe
iora: ꝛ pmittendo nō dei iuſticiā
demiſauit. ſz ī pcore minuit culpā.
Cui ~~~~ licebat plūes habē ul' nō.
Sed nūquid ſub lege ~~~~ lice
bat plūes vxores habē: Audi
quid ſcptū ē ī deutnomio. Non

habeat vxores plimas q̄ alliciant
aīam eiꝰ. Sup que locū auguſtinꝰ ait.
Manifeſtū ē ꝑ ſalomonē hoc p
ceptū tñſiſſe. Dauid aūt plūes
habuit: nc ꝑterīt ſtrepitū. P
miſſū ē enī plūes habē nec
plimas: q̄ alliciant aīam mul
tiplicitate. Cū tñ addit ut nō ele
uet̄ cor eiꝰ: alienigenas ꝓhibitū
videt̄ ee. Veruptñ multiplica
cio vxoꝝ gnālit̄ ꝓhibita ē. P
miſſū aūt regi plūes habē:
ſed nō multiplicitē. vemente
aūt ~~~~ plenitudīs
tpe. I quo grā xp̄i ubiqꝫ ē dilata
ta. reducta ē lex in pinā ad p
ore honeſtiorēqꝫ iſtitucionē: ut
vnꝰ vni ī figurā xp̄i ꝛ ecclīe iūgatur.
Nec qrit̄ electio muneris ī ſucceſ
ſione gnīs. ſed ī pfectione ~~~~
tute ꝛ ſinceritate ſpē: ꝛ ūginitas
fecunditati pfert̄. ꝛ ſacdotibus
continencia indicit̄.

De ūginitate mentis ꝛ carnis.

Melior aūt ē ūginitas mētis
q̄m carnis. Vn̄ ambroſius.
Tolerabilius ē enī mente ūginē q̄m
carne habē. Vtrūqꝫ bonū ē ſi liceat.
Si nō liceat ſaltē nō hominū caſti
ſed deo ſimꝰ. Virgo ꝓſtitui pt. ad
ulterari nō pt: nec lupanaria
īfamāt caſtitatē. ſz caſtitas eciā loci
abolet īfamiā. Idem. Non pt
caro añ corrūpi: ū mens añ fuit
corrupta. Item yſidorꝰ. Nō potest
corpꝰ corrūpi: niſi pꝰ fuit aīa
corruptꝰ. Nuda enī a contagione

Distinctio xxxiiii.

anima: caro non peccat. In fine huius
capituli aperit quomodo verum sit non anima
prius fuit corrupta corpus non posse
corrumpi: sed post. Illud etiam augustini
advertendum est. Sicut igitur sanctius
est mori fame quam vesci ydolotitis:
ita sanctius est defunctis sine libe-
ris quam ex illicito coitu stirpem
querere. Undecumque vero nascuntur homines.
si parentum vitia non sectentur. et deum
recte colant: honesti et salvi erunt.
Semen enim ex qualicumque homine.
dei creatura est. et eo male utenti male
erit: non ipsum aliquando malum erit.

De personis legitimis.

Nunc superest attendere que sint
legitime persone ad contrahen-
dum coniugium vel matrimonium. Legiti-
me iudicantur secundum statuta patrum que
diversa sunt. Alie namque fuerunt legitime
ante legem: alie sub lege. alie in tempore
gratie. Item in primitiva ecclesia quedam erant
legitime que modo non sunt. Earum vero que
modo legitime sunt vel illegitime quedam
sunt plene legitime. quedam omnino ille-
gitime. quedam autem medie. Plene le-
gitime sunt quibus non obviat votum con-
tinentie. vel ordo sacer. vel cognatio
vel dispar cultus. vel conditio. vel nature
fragilitas: et si quid est aliud. Penitus
vero illegitime sunt propter votum. propter ordi-
nem. propter cognationem. propter disparem cultum.
Medie vero sunt inter [plene] legitimas et omnino
illegitimas sunt propter frigiditatem vel propter
conditionem. Si enim tales coniunguntur ig-
norante ecclesia romana permittit quibusdam acci-
dentibus causis: et eisdem deficientibus
dividi. De hiis enim qui frigiditatis
causa debitum reddere non possunt consulit

beatus gregorius ut permaneant. Sed si mulier
causatur dicens. volo esse mater et filios
procreare: decrevit ut uterque eorum (decernit)
septima manu propinquorum iuret quod
numquam carnaliter convenerunt: et tunc
mulier secundas nuptias contrahat. Vir autem
qui frigide nature est absque spe coniugii per-
maneat. Aliter enim sit. Interrogasti de
hiis qui in matrimonio coniuncti sunt et nu-
bere non possunt: si ille aliam vel illa alium
ducere possit. De quibus scriptum est. Vir
et mulier si se coniunxerint. et postea dixerit
mulier de viro. quod coire non possit
cum ea: si potest probare quod dicit per ius-
tum iudicium. alium accipiat. Si vero
ille aliam acceperit separentur. Item.
De hiis requisisti. qui ob causam
frigide nature dicunt se non posse invicem
operam carnis dantes commisceri. Iste
vero si non potest ea uti pro uxore: habeat
eam quasi sororem. Quod si retinacu-
lum coniugale voluerint rescindere:
maneant utrique innupti. Nam si
huic non potuit naturaliter concor-
dare: quo alii conveniet? Igitur
si vir aliam uxorem vult accipere.
manifesta patet ratio quod suggerente
dyabolo odii fomite exosam eam
habuit. et ideo eam dimittere men-
dacii falsitate molitur. Quod si mu-
lier causatur et dicit volo mater esse et
filios procreare: uterque eorum septima
manu propinquorum tactis sacrosanctis
reliquiis iure iurando dicant
quod numquam per commixtionem carnis
coniuncti una caro effecti fuissent.
Tunc videtur mulier duas posse

contrahere nuptias: huiusmodi dico propter
infirmitatem carnis etc. Vir autem qui frigi
de nature est maneat sine coniuge. Quod
si et ille aliam accepit copulam. tunc
hii qui iuraverant periurii crimine
rei teneantur. et prima pacta priora
cogantur recipere connubia. Hoc
servandum est cum uterque idem fatetur.
Si vir si asserit se debitum reddi
disse uxori et illa diffitetur: cui po
tius fides habenda sit merito querit.
De hoc autem ita statutum est. Si quis
accepit uxorem et habuit eam aliquo
tempore. et ipsa femina dicit quod numquam coisset
cum ea. et ille vir dicit quod sic fecit: in
veritate viri consistat. quia vir est caput
mulieris. hoc de ~~naturali~~ impossibi naturali
litate statutum est. ¶ De hiis qui male
ficio impediti coire non possunt.

Qui maleficii impedimento
hoc tenendum determinamus.
Si per sortiarias et maleficas con
cubitus non sequitur. hortandi sunt
quibus ista evenerint ut spiritu contrito et
humiliato deo et sacerdoti de omnibus
peccatis confessionem faciant. et lacrimis ac
eleemosynis. orationibus et ieiu
niis domino satisfaciant: et per exorcis
mos et cetera ecclesiastice discipline
munimina ministri ecclesie tales sanare
procurent. Quod si non potuerint:
separari valebunt. Sed postquam alias
nuptias expetierint: illis viven
tibus quibus prius iuncte fuerint prioribus
quos reliquerant etiam si possibilitas
eis continendi reddita fuerit. re
conciliari nequibunt. Quod in fine
huius capituli continetur: ex rigore
magis dictum intelligendum est. quam ex
canonica equitate. Vel intelli
gendum est non posse reconciliari pri
oribus. in iudicio quo divisio facta
fuerat. ¶ De furiosis additur.

Furiosi quoque dum in amentia
sunt: matrimonium contrahere non
valebunt. Unde Fabianus. Neque furiosus
neque furiosa matrimonium contrahere possunt.
Sed si contractum fuerit non separetur. Item
Nicolaus. Hii qui matrimonium semel con
traxerunt. et unus ex ambobus vel
duobus amentia vel furore vel aliqua
infirmitas accesserit: ob hanc infirmitatem
talium coniugia solvi non possunt. Similiter
de hiis sentiendum est qui ab adversariis exce
cantur. vel membris truncantur. vel a
barbaris exsecti fuerint.

¶ De hiis qui cum duabus sororibus dormi
unt.

De hiis etiam qui cum duabus
sororibus. vel qui cum duabus
fratribus dormierunt: videndum quid
censeant canones. Qui dormierit
cum duabus sororibus. et una ex illis ante
fuit uxor. neutram ex ipsis habeat: nec
ipsi adulteri umquam in coniugio co
pulentur. Item. nec propter uxori sue licet
debitum reddere. quam sibi reddidit illi
citam sororem eius cognoscendo: nec
etiam post mortem uxoris licet ei vel ad
ultere alicui copulari in coniugio.
Item Zacharias papa. Concubuisti
cum sorore uxoris tue. si fecisti neutram
habeas. et uxor tua si non fuit conscia
sceleris. et si continere non vult nubat
in domino cui velit: tu vero et adultera

sine spe coniugii maneatis. et diu
vivitis penitentiam agite. Quod ait cum
vult nubat: intelligendum est post mor-
tem viri. Unde Gregorius. Cum uxores
suas in adulterio deprehendunt nec ille
nec illa aliam uxorem accipiet vel alium
virum quamdiu ambo vivunt. Si non
adultera moechia fuit. vir eius si
vult nubat. adulteram non nunquam. et
si vir eius moechus fuit: sed omnibus
diebus vite sue perenne lamenta persolvat.

¶ Non est dimittenda uxor propter aliquam
maculam seu deformitatem corporis.

Hic de illo adulterio agitur quod
cum cognato viri vel cum cognata
uxoris committitur. Illud etiam sciendum
est quod propter aliqua infirmitate vel macula
corporali non licet viro uxorem dimittere
et e converso: sed debet alter alteri subsidia
providere. Unde Augustinus. Si quis uxorem habeat
sterilem seu deformem corpore sive
debilem membris. vel cecam vel claudam
vel surdam vel si quid aliud. sive mor-
bis vel languoribus doloribusque confectam.
vel quicquid excepta fornicatione ex-
cogitari potest vehementer horribile:
pro societate fideque sustineat.

¶ Eodem iure utitur vir et mulier.

Dist. xxxii. Hoc quoque notandum est quod cum
dominus concedat uxorem dimitti.
causa fornicationis viro: eadem licentia
non tollitur feminis. Unde Theodorus. Precepit
dominus uxorem non dimitti excepta
causa fornicationis: et si dimissa fuerit
maneat innupta. Quidquid viris precipitur
hoc consequenter redundat ad feminas. Non
enim adultera uxor dimittenda est:
et vir moechus tenendus. Item apud
nos quod non licet feminis. eque non licet
viris: et eadem servitus pari conditione
censetur. Ex hiis verbis ostenditur quod mu-
lier potest super fornicatione virum con-
venire: ut vir mulierem. Unde
Innocentius papa. Christiana religio
adulterium in utroque sexu pari [struck]
ratione dampnat: sed viros suos
mulieres non facile de adulterio
accusant. Viri autem liberius uxores
suas adulteras apud sacerdotes de-
ferre consueverunt: et ideo mu-
lieribus prodito earum crimine communio ne-
gatur. Virorum autem latente commisso.
non facile quisquam ex suspicionibus
arceatur: qui submovebitur si
eius flagitium detegitur.

¶ Quod fornicariam nequit dimittere
vir si ipse expers fuit et e commisso.

Sequitur. an adulter
adulteram possit dimittere causa
fornicationis. Dicimus quod nequit
adulteram uxorem dimitti a viro. nisi et ipse
expers fornicationis existat et e converso.
Unde Augustinus. Nichil iniquius est
quam causa fornicationis uxorem di-
mittere: si et ipse committit forni-
cationem. Occurrit enim illud in quo alterum
iudicas teipsum condempnas. Quia
propter quisque fornicationis causam vult
abicere uxorem: prior debet esse a forni-
catione purgatus. Quod similiter de
feminis dixerim. Item indignantur
mariti si audiant adulteros viros
pendere similes adulteris feminis penas:
cum tanto gravius eos puniri o-
portuit. quanto magis ad eos pertinet

& ulcisci iniurie & exemplo regem faciās. Ex his apparet quod adulter adulteram dimittere nō valet: & ecōuerso.

Quod possint reconciliari qui causa fornicationis separantur.

Si quis autem fornicationis ex causa fornicariam dimiserit. aliam copulari nō potest. sed eam continere oportet uel ad dimissam redire: sic & de feminis. Unde apostolus. His qui matrimonio iuncti sunt precipio nō ego sed dominus uxorem a viro nō discedere. quod si discesserit manere innuptam aut viro suo reconciliari. & de viro addit: & vir uxorem nō dimittat. Sed ambrosius ait. Ideo nō subdit de viro. sicut de muliere: quia licet viro aliam ducere. Sed hoc a falsariis in ambrosii libro positum dicitur. Supplendum enim est in viro quod de uxore premisit apostolus dicit augustinus sic. Quare nō addidit de muliere quod premisit de viro: nisi quia voluit similem formam intelligi. ut si dimiserit quod causa fornicationis permittitur maneat sine uxore. aut reconcilietur uxori. Item. Si nec illi nubere conceditur viuo viro a quo recessit. nec huic alteram ducere viua uxore quam dimisit: multominus fas est illicita quibuslibet stupra committere. Item. Unde cum facile dicatur uxore dominus sola causa fornicationis excepit: ceteras uero uniuersas molestias si que extiterint iubet pro fide coniugali & pro castitate fortiter sustineri: & mechum dixit qui a viro solutam duxerit. Ex his ostenditur quod si causa fornicationis sit diuisio: nō potest vir uel mulier in aliam transire copulam possunt autem reconciliari & cohabitare sicut prius si dimissum alterum reuocare voluit.

Que per dictis videantur obuiare.

Dixit tamen iohannes crisostomus. Sicut crudelis & iniquus est qui castam dimittit: sic fatuus & iniquus est qui retinet meretricem. Patronus enim turpitudinis est qui zelat crimen uxoris. Item theodorus. Cum mulier vnam carnem in alia diuiserit & se fornicatione a viro separauerit. nō debet teneri: ne virum quoque sub maledicto faciat dicente scriptura. Qui tenet adulteram stultus & impius est. Idem ad amandum scribens preterea de quadam que viro suo viuente alii nupserat sic ait. Rem nouam loquor immo nō nouam sed veterem: que veteris testamenti auctoritate confirmatur. Si reliquerit secundum virum mulier et reconciliari voluerit priori: nō potest.

Sed hec omnia Determinatio.

Intelligenda sunt de illa que ab adulterio recedere noluit nec per penitentiam peccatum delere. Quod si vir sciens patitur: consentire videtur. Si enim in adulterio perseuerare elegit. patronus turpitudinis. & lenocinii reus merito habebitur: nisi eam ream adulterii facere voluit. Si autem a peccato recesserit. & per penitentiam illud purgauit: potest viro reconciliari. Unde augustinus. Quod est durum videtur ut post adulterium reconcilietur coniux: si fides assit nō erit durum. Cur enim adhuc deputamus adulteros:

a viro

quos cõmunis pñia ee sanatos Idem
No est tẽpis ut difficilis ps patra
ta ⁊ purgata adultia reconcilia°
cõiugii: ubi p claues regni celoꝝ
nõ dubitat fieri remissio pctoꝝ.
nõ ut ps vi diuorcii adultera
reuocet: sed ut ps xpi consorcii
adulterã nõ uocet. Ite gregorius.
Debet recipe penitentem q pniam
egit: sed nõ sepe. Item iheron.
Si uir sciet uxore sua deliquisse.
et nõ egeit pniam mulier: sed
pmanet i fornicacõne sua. et
uiuit cũ illa uir: reus erit et
pticeps pcti eiꝰ. Unde si mulier
dimissa egeit pniam. ⁊ uoluẽt
ad uirũ reuti: debet penitentem
recipe q pniam ~~egerit~~ egit s; nõ sepe

De illis q sean polluerit p adultiũ

Solet ena queri an ualeat
duci i coiugiũ. q ps e pollu
ta p adulteriũ. De hoc leo pp
ait. Nulla ducat i matrimoniũ.
quã ps polluit adultio. Item
relatũ e auribꝰ nrõꝝ. quedã altiꝰ
uxore stupro violasse. ⁊ insup
meche iuramentũ dedisse. q ps
legitimi mariti morte si sup ui
ueret duceret eã uxore: qd ⁊ factũ e.
Tale g° coniubiũ phibemꝰ ⁊ ana
thematizamꝰ. hijs aliisq; pluribꝰ
auctoritatibꝰ uetantur i coniugiũ
copulari: q se ps adultio macu
lauerint. Sed econtrario testatur augꝰ
dicens Deniq; mortuo eo cũ quo
fuit uerũ coniubiũ. fi pt ꝯiugiũ.
cũ qua precessit adultiũ. Idem Posse
sn sane licitas nupcias ex psonis
illicite coniunctis honesto placito
subsequente manifestũ e. Sz hͦ ultia
auctoritas de concubinis loquitur.
phibens concubinã posse transire
ad honestũ placitũ nupciaꝝ: si
castitate ⁊ fide suae velit. Pma
uo auctoritas augustini de illis ait
q de pcto penituerint. ⁊ nil i morte
te vi machinati sunt: ut uiuente
uiro fide adulter dedit mechꝰ q eã
i coniugiũ duceret si supuiuet. Ubi
uo hoc fuit: aliis pmissis auc
toritatibꝰ phibent copulari. Dist° xxxvi

Si p extima condicõne ualeat
uxore separari a uiro ⁊ econuerso.

Nunc de condicõe uidea
mus. an ualeat coniugiũ
diuide. Ad qd dicimus. qa nõ
negat igenua nube posse suo:
sed si nescit ee suilis cõdicõis.
libe pt dimitti cũ suitꝰ eius fuit
depphensa. Sm illud. Si qs inge
nuꝰ hõ ancilla altiꝰ uxore
duceit. ⁊ estimat q igenua sit.
si ipa femina fuit i suitute ps decreta
si eã a suitute redime pt fiat:
si nõ pt si uoluit alia accipiat.
Si uo ancilla eã sciebat ⁊ collau
dauerat psea. legitimã eã heat.
Ite ex eodẽ. Si q femina igenua
accepit suũ sciens q suꝰ eet.
heat eũ: q omnes unũ patrem
hemꝰ i celis. una lex erit uiro
⁊ femine. Cũ di sciens illũ suũ:
dat itelligi q si nescit illũ
suũ ee. nõ cogit manere cũ eo.
Si enĩ cõdicõnis dolũ patit
nõ cogit adherere ei: cuiꝰ fraude
decepta e. Si at uir sciet con
dicõne mulieris ul econuerso: nõ
ualet eã dimitte. Unde zacharyas

papa. Si quis liber ancillam in matri-
monium acceperit, non habeat licentiam
dimittere eam, si consensu ambo coniuncti
sunt, nisi ob fornicationem. De illis
ait quibus alterutrius conditio nota est
quando coniunguntur.

De copula servi et ancille diversorum dominorum

Queritur etiam si
servus unius ancillam alterius
acceperit: an sit inter eos coniugium.
De hoc ita statutum est. Dictum est no-
bis quod quidam legitima servorum coniugia
potestativa quadam presumptione dirimant,
non attendentes illud: Quos deus
coniunxit homo non separet. Unde nobis
visum est ut coniugia servorum non diri-
mantur; et si diversos dominos habeant,
sed in uno coniugio permanentes serviant
dominis suis: et hoc in illis observan-
dum est ubi legalis coniunctio fuit et
per voluntatem dominorum. Attende finem
huius capituli, ubi videtur innui contra vo-
luntatem dominorum inter servum et ancillam
non posse contrahi coniugium, vel si
contrahitur non esse ratum. Et in Lumbarda
tamen videtur inter eos posse fieri coniugi-
um dominis ignorantibus.

De viro qui fecit se servum ut dividatur ab uxore.

Illud etiam videndum est quod si mulier
virum liberum acceperit, et ille ut eam
propter discidium se alicui servum fecerit:
nec uxorem dimittere, nec illa ob vin-
culum coniugii in servitutem redigi poterit.
Unde illud prelatum ad sanctam synodum,
quod quidam ingenuus ingenuam accepit
uxorem, et post filiorum procreationem occasione
divortii quidam servum se fecerit:
utrum mulierem non tenere debeat.
Et si tenuerit, an illa servituti etiam subia-
ceat, consultum est. Iudicatum est uxorem minime
debere dimitti, nec tamen ob Christi legem
mulierem in servitutem redigi. Dum ille
non ex consensu coniugis se servum fecerit,
quem liberum ipsa maritum acceperat.

De etate contrahentium

Hic etiam sciendum est quod pueri
ante xiiii annos et puelle ante
xii annos secundum leges matrimonium
inire nequeunt. Quod si ante predicta
tempora copulam inierint separari possunt:
quorum voluntate et assensu parentum
coniuncti sunt. Quod vero in pueritia copu-
lati sunt post annos pubertatis no-
luerint se relinquere, sed in coniunctione
permanere: iam ex hoc efficiuntur con-
iuges, et amplius deinceps nequeunt
separari. Sponsalia ante septennium con-
trahi non possunt: solo enim consensu
contrahuntur. Quod intervenire non potest
nisi ab alterutra parte intelligatur quod
inter eos agitur. Duo illa excepti-
mus cum aliorum quorundam adiectione
quibus coniugium solvi potest, nec tamen solvi
semper necesse est: nunc de aliis que per-
sonas illegitimas penitus faciunt
addendum est: et primo de ordine.

In quo ordine negatur fieri coniugium. Dist° xxxvii.

Sunt igitur quidam ordines
in quibus nullatenus potest contrahi
coniugium. Et si intercesserit copula
sit divortium, ut sacerdotium, dyaco-
natus, subdyaconatus: in aliis vero per-
mittitur contrahi coniugium, nisi religio-
nis habitum susceperint vel votum con-
tinentie fecerint. Unde Leo papa.

Clericos. lectores. hostiarios exorcistas. acolitos. si extra votum et habitum invenerint et continentiam profiteri noluerint uxores ducere virgines. romana permittit ecclesia. non viduam vel repudiatam. quia deinceps nec ad subdyaconatum provehi poterunt: nec laycus uxore sortitus non virgine provehi potest vel ~~[illegible]~~ bigamus ad clericatum. Item ex carthaginensi concilio. Placuit episcopos. presbiteros. dyaconos subdyaconos etiam ab uxoribus abstinere. Quod si non fecerint: etiam ab ecclesiastico removeantur officio. Clericos vero ceteros ad hoc non cogi. Item leo papa. Lex continentie eadem est ministris altaris. que episcopis et presbiteris qui cum essent laici vel lectores licite uxores ducere potuerunt: sed cum ad predictos ~~[illegible]~~ pervenerint gradus cepit eis non licere quod licuit. Item in sexta synodo. Si quis eorum qui ad clerum accedunt voluerit nupciali lege mulieri copulari: hoc ante ordinem subdyaconatus faciat.

De interfectoribus coniugum suarum.

Hiis adiciendum est de occisoribus coniugum suarum: de quibus nycolaus scribit radulpho bituriensi archiepiscopo. Interfectores suarum coniugum sine iudicio cum non addis adulterarum vel aliquid huiusmodi: quid aliud habendi sunt quam homicide. Ac per hoc ad penitentiam redigendi: quibus penitus denegatur coniugium. Unde nycolaus permittit maritis pro adulterio vel alio huiusmodi uxores suas interficere. Sed ecclesiastica disciplina in spirituali gladio non mali timiosos feriri iubet. Unde idem nycolaus. Inter hec scitatus michi addere studuit si cuius uxor adulterium perpetraverit utrum marito eius liceat secundum mundanam legem interficere: sed sancta ecclesia nunquam mundanis astringitur legibus. Gladium non habet nisi spiritualem. Item gregorius papa. Quicumque propria uxore absque lege et sine causa interfecerit aliamque duxerit. armis depositis publicam penitentiam agat: et si contumax extiterit anathematizetur quousque consenciat.

De voto.

Nunc de voto sequitur. D. xxviii

Votum testificatio quedam promissionis spontanee: que deo et de hiis que dei sunt fieri proprie dicitur. Sunt tamen et vota stultorum que frangenda sunt.

De votorum differenciis.

Sciendum vero est quod votorum aliud est commune aliud singulare. Commune ut illud quod in baptismo omnes faciunt. cum spondent renunciare dyabolo et pompis eius: singulare ut cum aliquis sponte promittit servare virginitatem vel continentiam vel aliquid huiusmodi. Item singulare votum aliud est privatum: aliud sollempne. Privatum est in abscondito factum: sollempne in conspectu ecclesie factum. Item privatum votum si violetur peccatum est mortale: sollempne vero violare peccatum est et scandalum. Qui privatum faciunt votum continentie. matrimonium contrahere non debent: quia contrahendo mortaliter peccant. si tamen contraxerint non separentur: quod probari non potest quod

omittere est actu. Quod si uouentes sollempniter
uouerint: nullatenus coniugium contrahere
queunt. Virginibus non solum nubere sed et
uelle dampnabile est. Vnde Augustinus. In con-
iugali uinculo si pudicicia seruatur
non dampnacio timetur. sed in uidua-
li continencia et uirginali excellencia
uita muneris amplioris expetitur:
qua expetita et electa. et uoto oblata
iam non solum capescere nupcias sed eciam
si non nubatur nubere uelle dampnabile
est. Quod apostolus ait scribens thimo-
theo ostendit dicens. Adolescentiores
uiduas deuita. Cum enim luxuriate
fuerint in christo nubere uolunt. id est cum
post uotum continencie in delicijs egerint
uitam. dico non nubunt sed eciam nu-
bere in christo. quod tamen non sit peccatum: sed
quod sit ostendit subdens. habentes dap-
nationem. et quare subdit: quia primam
fidem fecerunt irritam. et si non nubendo
tamen uolendo: ut uoluntate qua a propo-
sito recidit appareat esse dampnatam
siue sequantur nupcie siue non. Dampnatur
enim ~~proposito~~ proposito frangens. dampnantur
tales quia continencie fidem primam irritam
fecerunt. id est uotum uel in uoto uiolato.
fidem quam in baptismo professi sunt.
Sed ait propter uoluntatem nubendi dap-
nantur: constat si eam affectu manci-
pauerit. reuocandum id esse in irri-
tum. easque artendas redire ad propo-
situm. Vnde Gregorius. Viduas a proposito
uiduitatis recedentes super quibus
nos consuluisti. credo te nosse a sancto
paulo non dubitantur olim esse dampna-
tas: quas et nos apostolica auctoritate
dampnandas. et a communione fidelium.
et a liminibus ecclesie artendas fore

censentur. usque quo obediant episcopis suis:
et ad bonum quod reperunt inuite aut uo-
luntarie reuertantur. De uirginibus non uelatis.

De uirginibus non uelatis si de-
uiauerint. a predecessore nostro
Innocencio [illegible] taliter decretum habemus.
Hee que nondum sacro uelamine tecte.
tamen in proposito ~~uirginali~~ uirginali se semper
simulauerint permanere licet uelate non
fuerint. tamen si nupserint aliquo tempore.
his agenda penitencia est: quia sponsio earum
tenebatur a domino. Si enim inter homines
solet bone fidei contractus nulla racione
dissolui. quanto magis ista pollicitacio
quam cum deo pepigit solui sine uin-
dicta non poterit. Item si uirgines non-
dum uelate tales publica penitencia pu-
niuntur et a cetu fidelium usque ad satis-
factionem excluduntur: quanto magis
que uidue perfectioris etatis et maturioris
consilij existunt. et habitum religionis assump-
serunt. et deinde apostatauerunt. atque
ad priorem uomitum sunt reuerse. a nobis
et ab omnibus liminibus ecclesie. et a cetu
fidelium usque ad satisfactionem sunt elimi-
nande et carceribus tradende. Ex
his apparet uirgines uel uiduas
uoto continencie constrictas. siue fuerint [coniugium]
uelate siue non. nullatenus contrahere
posse. Quod uidelicet de omnibus intelligen-
dum est. qui continenciam uouerunt. Quod
enim ante erat licitum: post uotum fit
illicitum. Non est hoc pretereundum. quod
Innocencius de uiduis et puellis
decreuit. que christo spiritualiter nubunt.
si postea publice nupserint. non
eas admittendas esse ad penitenciam:
nisi hij quibus se iunxerant de mundo
recesserint. Si enim de hominibus hec
ratio custoditur: ut quicumque uiuente
uiro alteri nupserit adultera habeatur.
nec ei agende penitencie licencia conceditur.

non vnus de hijs fuit defunctus: quanto
magis de illa tenenda est. que ante se
immortali sponso coniunxerat. et postea ad
nuptias humanas transmigraverit.
Attende quod talibus non solum videtur ne
gare coniugium. sed etiam locum penitentie. Sed
non ita intelligendum est ut aliquem ex
cludantur a penitentia. que digne penitentiam
agere voluerint: sed ille non sunt admitten
de ad penitentiam. que ab incesti copula
discedere noluerint: et post religio
nis propositum. non possunt deo per penitentiam
reconciliari que ad habitum sue professionis
redire neglexerit. Cui ille cui se
coniunxerat ei defunctus est: cum ab eius
illicitis amplexibus hic penitens re
cesserit. Cum igitur dicitur eas non esse
admittendas ad penitentiam. non hijs quibus
se coniunxerant recesserint de mundo
subaudiendum est eis. Cui enim eis
vivi de mundo recedunt et defunguntur.
cum ab eorum concupiscentia iste se alienat.
Hunc sensum subdita similitudo de
clarat et confirmat.

Quantum grande malum sit adulterium

Cum vir et mulier legitime
coniuncti sunt: constat alterum
altero vivente ad aliam non posse
transire copulam: alioquin adulterium
committit. De quo Clemens papa
ait. Quid in omnibus peccatis est gravius
adulterio? Secundum namque in penis
tenere locum quem primum illi tenent qui
aberrant a deo. Gravius sine peccant
adulteri. quam fornicarii. Sed cunctis
hijs gravius incestuosi quos omnes
transcendunt contra naturam delinquentes.
Unde Gregorius. Adulterium malum vincit
fornicationem: vincitur autem ab incestu. Peius
est enim cum matre quam cum aliena uxore
dormire: sed omnium horum pessimum est quod
contra naturam fit. ut si vir membro mulie
ris non ad hoc concesso utatur. hoc ex
ecrabilius fit in meretrice: sed execrabi
lius in uxore fit.

De illis qui post longam captivitatem redeunt.

Quesierit de illis feminis que putantes
viros suos interemptos in
captivitate. vel ab iniqua dominatione
numquam liberandos. in aliorum coniugia (ab aliq)
transierint: si illi qui putabantur pe
risse redierint. utrum eis reddi
debeant. et an secundi fornicarij sint et ipse
ree adulterij. De hoc Leo papa
sic ait. Necesse est ut legitimarum federa
nuptiarum reintegranda credamus.
et reparatis hijs que hostilitas in
tulit cuique id legitime reformetur
quod intulit. procurandumque est ut quisque
recipiat quod proprium est. nec tamen culpabilis
iudicetur: et qui alieni iuris pervasor
habeatur qui personam eius mariti. qui iam
non esse estimabatur assumpsit. Sic enim
multa que ad eos qui in captivitatem
ducti sunt pertinebant in ius alienum
transire potuerunt: et tamen iustitie ple
num est ut eisdem reversis reformentur.
Ideoque si viri post longam captivitatem
reversi ita in dilectione suarum coniugum
perseverant. ut eas cupiant in suum
consortium redire. omittendum est. et
inculpabile iudicandum. quod necessitas
intulit: et restituendum quod fides
poscit. Si autem alique mulieres ita
posteriorum virorum amore sunt capte
ut malint hijs coherere. quam ad
legitimum transire consortium. merito
sunt notande: ita ut etiam ecclesiastica communione
priventur. que de re excusabili contamina
tionem criminis elegerunt. Redeat ergo in

suu statu ꝯiugia. qꝛ sicut mulieres q
ad viros suos reu̅ti noluerit. impie
sut hride: ita ille q redeut mito sut
laudande. Ex hijs ondit illos qui
talit iugut ut cdant iuru̅ intemp
tu̅. p ignorancia̅ aliqua̅ excusacone̅
hre de pcco. et tn̅ pma̅ copula̅ ee
legittima̅ no̅ scdam: venia̅ tn̅ hre.
si careat opprobrio male uoluntatis
Sed si qs relicta i pria uxore i lon
ginqua̅ abiens regione̅ alia̅ ducat.
dein̅ prima ducto ea̅ dittere noluit.
assens se alia̅ habuisse q viuit.
nc etia̅ pmittat. q qd ille asserit
ignorat: querit an i hac 2a copula
sit ꝯiugiu̅. Sane dici pt no̅ ee
ꝯiugiu̅. et muliere de crime ex
cusari p ignoranciam: viru̅ aut ad
ulteriu̅ admisisse. Sed ex quo ad
pma̅ redire uolens nc ualens.
cogit eme discipna hac tene:
incipit excusari p obediam et timore
de hoc qꝛ posrenti mulieri debitu̅
reddit. a qua ipse iniqm poste deꝫ:
et sic de alijs ꝯiugijs seruedu̅ e.

De dispari cultu. hic

Distinctio XXIX

Post de dispari cultu viden
du̅ e. Hec em̅ e una de cau
sis quibꝫ psone illegitime fiut.
ad ꝯtrahendu̅ mrimoniu̅. No̅ em̅
licꝫ xpiano cu̅ gentili ul' cu̅ iudea
mrimo̅ ꝯiugiu̅: qꝛ et i ueteri testa
to phibitu̅ e fideles uiros ifideles
ducere uxores dicente dno. No̅ accipi
es uxores de filiabꝫ alienigenarꝫ
filijs tuis: ne traducant filios
tuos post deos suos. Iuxta hoc
dm̅ pceptu̅ iudeorꝫ ꝯiugia cu̅
alienigenis inita esdras separauit.
Hoc idem etia̅ i nouo testamento
fuat. Unde augꝰ. Ne nubat fcia

n̅ sine religionis viro: ul' ne vir ta
lem ducat uxore̅. Id em̅ qd dicis nubꝫ
dno doꝫ aplus. vl' hic pcipit testa
mentu̅. Ite ambrs. Caue xpiane
gentili ul' iudeo tdere filia̅ tua̅. Ca
ue ne gentile̅ ul' iudea̅ ul' alien
gena̅ .i. hetica̅ et oine aliena̅ a
fide tua uxore̅ accersere tibi. Item.
Si qs iudee siue xpiana iudeo.
siue iudea xpiano carnali ꝯsor
cio cmisceat: quicq̅ tn̅ nephas
admiserit. a xpiano cetu segregetr
ptinus. Ex hijs alijs plibꝫ apparet
no̅ posse ꝯtrhi ꝯiugiu̅ ab hijs
q sut diuse religionis et fidei.

De ꝯiugio fidel' et ifidel' et duor

Hic aut obiua ifideliu̅
re vr qd aplus ait de ipa
ribꝫ ꝯiugijs. Ego dico no̅ dns.
Si qs fr hr uxore ~~ifidele~~. et hc con
sentit habitare cu̅ illo. n̅ dittat
illa̅. et si qua mulier ~~etc~~. Sꝫ aliud
hoc ee aliud illud augꝰ euidet
ostidit. Ibi em̅ agit de illis ꝯiugijs
fideliu̅ et ifideliu̅ q ꝯtrhit ab eis
i dispari religione et fide maneti
bꝫ: aplus uo ait de illis q vtriqꝫ
eiusdeꝫ ifidelitatis fuerint qn̅
ꝯiucti sut. Sed cu̅ venisset euua̅
geliu̅: alt sine alto cuidit. Intel
ligis ne qd dicam? Attende ut re̅
ipsam diligencius explanare uale
as. Ecce ꝯiuges duo vtriqꝫ ifide
litatis fuerut qn̅ ꝯiuncti sut. Nulla
de ipis qstio e q ptineat ad illud
pceptu̅ ueteris et noui testam̅ti.
quo phibetr fidelis cu̅ ifideli
copulare ꝯiugiu̅. Iam sunt ꝯiuges:
et adhuc ambo sut ifideles. Tales
sut adhuc quales ꝯiuncti fuerat.

ifidele̅

venientibus euangelii predicatoribus coniuncti unus eorum vel una: sed ita ut infidelis cum fideli habitare consentiat. Non iubet dominus ut fidelis infidelem dimittat taliter coniunctam. Nec apostolus iubet ut non dimittat: sed consulit ut si quis aliter agat non sit transgressor sicut de virginibus consulit. Monet ergo quod est lucrandi occasio cum possit licite relinquere. Si non expedit. Tunc enim non expedit id quod licitum est quando permittitur quidem, sed vsus ipsius aliis affert impedimentum salutis. Sicut discessio fidelis ab infideli, quia non prohibetur a domino, quia coram illo non est iniusta: sed apostolus ne fiat consilio caritatis suadet ut nemo in ea re iussionis necessitate teneatur, sed consilii voluntate libere fiat. Ex his monstratur et inter infideles coniugium esse: et consilium apostoli non obuiare precepto domini, quo iubet fidelem non iungi infideli. Et si coniuncti fuerint separari. Legitur enim quod esdras propheta, immo dominus per eum iussit israelitas uxores dimittere alienigenas, per quas ibant ad deos alienos: non ille per maritos acquirebantur deo. Recte hoc precepit: quia per moysen iusserat dominus ne quis uxorem alienigenam duceret. Merito ergo quas duxerunt domino prohibente, domino iubente dimiserunt. Quod ut ait ambrosius non est reputandum matrimonium quod extra decretum dei est factum: sed cum agnoscitur emendandum est quando infidelis fideli copulatur. Sed ut ait augustinus cum cepisset gentibus euangelium predicari: iam quod coniunctos gentiles gentilibus comperit coniugibus. Ex quibus si non ambo crederent, sed unus vel una et infidelis cum fideli consentiret habitare: nec prohiberi a domino debuit fidelis infidelem dimittere nec iuberi. Ideo non prohiberi quia iustitia permittit a fornicante discedere. Et infidelis hominis est maior fornicatio in corde. Nec vera eius pudicitia cum coniuge dici potest: quia omne quod non est ex fide peccatum est: quamvis vera fidelis habeat pudicitiam etiam cum infideli qui non habet veram. Ideo autem non iuberi: quia non contra iussionem domini gentiles fuerunt ambo coniuncti. Licitum ergo erat per iustitiam fideli infidelem dimittere: sed licitum non erat faciendum propter liberam beniuolentiam. Ecce euidenter apparet et inter infideles coniugium esse. Et apostolum de illis agere qui in infidelitate coniuncti fuerint. Et postea alter ad fidem conuersus est cum quo infidelis habitare consentit: et huic non dimittere fidelem consulit apostolus. Quia forte per fidelem saluabitur infidelis.

¶ De fornicatione spirituali ob quam potest dimitti coniux.

Potest tamen licite dimitti quia et infideli est fornicatio, si non corporis tamen mentis. Causa enim fornicationis dominus excepit. Fornicationem non generalem et vniuersalem intelligere cogimur non modo scilicet corporalem sed et spiritualem: de qua augustinus ait ydolatria et quelibet noxia superstitio fornicatio est. Dominus autem permisit causa fornicationis uxorem dimitti. Sed non iussit et sic dedit locum apostolo monendi, ut qui voluerit non dimittat: potest tamen licite dimittere. Si enim fornicatio carnis detestanda est in coniuge: quanto magis fornicatio mentis idest infidelitas.

¶ Pro quibus vitiis possit dimitti.

Sed quid queris an propter aliud vicium non propter infidelitatem vel ydolatriam

possit dici: attende qd' augus ait.
Si infidelitas fornicatio est. et ydola
tria infidelitas est. et avaricia ydola
tria: non est dubitandum et avari
ciam esse fornicacionem. Quis ergo quamlibet
illicitam concupiscenciam a fornicacione potest
separare: si avaricia fornicatio est.
Ex quo intelligendum est quod propter illici
tas concupiscencias. non tamen que in stupris cum
alienis viris vel feminis committitur. sed
ob quamlibet que animam a lege dei
aberrare facit. et perniciose corrumpi
possit sine crimine: et vir uxorem
dimittere. et uxor virum. Item eciam sic
dimittitur. si viro suo dicat non ero
uxor tua. nisi mihi de latrocinio di
vicias congeres. vel nisi solita leno
cinia exerceas: aut si quid aliud
facinorosum vel flagiciosum a viro
suo expostulet. Tunc ille si vera
citer penitens est. habetque fidem per
dilectionem operantem. membrum quod eum
scandalizat amputabit. Ex hijs
apparet quod non solum infidelitas. sed
et quelibet concupiscencia que perniciose turpiterque
corrumpit. fornicatio spiritualis est. propter
quam vir uxorem. vel uxor virum di
mittere potest. Consulit tamen apostolus ne
fidelis infidelem dimittat volentem coha
bitare: ne a deo revocare.

¶ Si fideli liceat aliam ducere infideli
discedente vel dimissa.

Hic queritur si fidelis infidelem
dimittat. vel infidelis a fideli
discedat: an liceat fideli aliam ducere.
videtur auctoritas testari: quod vivente
illa alteram ducere non valeat. Ambrosius
enim exponens verba apostoli ait. Alioquin
si discedatis ab invicem. et volentes co
habitare ~~dimittitis~~ dimittitis et alijs

vos copulatis adulteri estis: et filij
vestri qui de hac copula nascuntur immundi
id est spurij sunt. Item si quis habuit uxorem
virginem ante baptismum. vivente illa
post baptismum. alteram habere non potest cum matrimonium
non in baptismo solvitur non coniugia.

¶ Que premissis contraria videntur.

Sed econtra ambrosius testatur. Si
infidelis discedit apostolus discedit: dis
cedat. Non enim servituti est subiecta
frater aut soror in huiusmodi: quod non debetur
reverencia coniugij ei qui abhorret auc
torem coniugij. Non enim est ratum matri
monium quod sine devocione dei est. et
ideo non est peccatum ei qui dimittitur propter deum
si alij se copulaverit. contumelia
enim creatoris solvit ius matrimonij
circa eum qui relinquitur ne accusetur alij
copulatus. Infidelis autem discedens
et in deum peccat et in matrimonium: nec
est ei servanda fides coniugij. qui ideo
recessit ne audiret christum esse deum christiana
rum coniugiorum. Si vero ambo crede
rent: per cognicionem dei coniugium
confirmaretur.

¶ Determinacio.

Attende hic predictis contraria
posse videri: ita ut sanctus ambrosius
contradicere videatur. Sed distinguendum
est hic aliud esse dimittere volentem co
habitare: aliud dimitti propter deum ab
illo qui abhorret nomen christi. Ibi lex
benivolencie non servatur. hic veritas
custoditur. et ideo cum liceat dimittere
volentem cohabitare. non tamen ea vivente
aliam ducere licet: discedentem vero sequi
non oportet. et ea vivente ducere aliam
licet. Sed hoc non est intelligendum nisi de
hijs qui ~~[illegible]~~ in infidelitate sunt copu
lati sunt. Sed si ad fidem uterque conversus est.
vel si uterque fidelis matrimonio coniunctus
est. et post alter eorum a fide discesserit et

odio fidei co̅iuge̅ reliquerit: dissi9
dissidente̅ no̅ co̅mitabit᷑: nec tn̅
illa viuente alia̅ duce̅ poterit. quia
int᷑ eos fuerat ratu̅ co̅iugiu̅. q̅d
no̅ pt̅ solui. ¶ Quida̅ dicu̅t con
iugiu̅ no̅ ee̅ int᷑ i̅fideles & quare.
Sunt aut̅ no̅ nulli q̅ int᷑ i̅fide
les asseru̅t no̅ ee̅ co̅iugiu̅:
quia nec ratu̅ nec legitima̅ e̅ eoꝝ copu
la. Rata no̅ e̅ qꝛ solui pt̅: nec legitima̅
quia aplus d̅r. oe̅ q̅d no̅ e̅ ex fide
pc̅m e̅. eoꝝ aut̅ co̅iu̅ctio ex fide
no̅ e̅: & ideo pc̅m e̅. Sol̅o e̅ igit᷑
co̅iugiu̅: qꝛ nullu̅ co̅iugiu̅ pc̅m
e̅. Augus etia̅ d̅r quia no̅ e̅ uera
pudicicia i̅fidelis cu̅ i̅fideli. Sed
uera negat᷑ ee̅ pudicicia: no̅ q̅d
i̅fideliu̅ co̅iugiu̅ no̅ sit ~~uo~~ uer᷑: s̅
qꝛ no̅ h̅t illud t̅plex boni̅ q̅d ex
cusat coitu̅ & meret᷑ p̅miu̅. Item
illud apl̅i. oe̅ q̅d no̅ e̅ ex fide pc̅m
e̅. no̅ ita i̅telligendu̅ e̅. ut q̅d q̅d fit
ab i̅fidelib9 pc̅m sit: sed oe̅ q̅d fit
cont̅ fide̅. i. consciencia̅ male fit. ad
gehena̅ edificat᷑: ul̅ i̅ oi̅ eo q̅d i̅
fidelis fa̅t peccat᷑: no̅ qꝛ illud fac̅t.
sed qꝛ no̅ eo mo̅ illud fac̅t quo debꝫ.
no̅ referens ad debitu̅ fine̅.
¶ Quod legitimu̅ sit co̅iugiu̅ i̅fide
liu̅ sed no̅ ratu̅ & quare.
Copula igit᷑ maritalis q̅ e̅ int᷑
i̅fideles co̅iugiu̅ e̅ legitimu̅:
s̅ no̅ ratu̅. legitimu̅ qꝛ int᷑ legiti
mas p̅sonas: s̅ no̅ ratu̅ qꝛ sine
fide. Coniugiu̅ u̅o legitimu̅ e̅: &
fideliu̅ ratu̅ si tn̅ legitime sint p̅sone. Quod
aut̅ legitima sit i̅fideliu̅ co̅iu̅ctio:
augus testat᷑ dicens. Uxor legitima
societate co̅iu̅cta sine ulla culpa
relinquit᷑: si cu̅ x̅piano uiro p̅ma
ne̅ noluit. Ex hoc etia̅ p̅bat᷑ quia

i̅fideli ad fide̅ co̅u̅so aplus co̅sulit
i̅fidele̅ no̅ dimitte᷑: q̅d no̅ faceret si no̅
eet̅ int᷑ eos legitimu̅ co̅iugiu̅.
legitimu̅ e̅: q̅d legali i̅stitutoe
ul̅ p̅uincie moib9 no̅ cont᷑a iussio
ne̅ dn̅i contrahit᷑. Dist̅o xl̅
¶ De co̅gnatoe & p̅o9 de carnali.
Nunc sup̅ e̅ de co̅gnacoe dice̅
aliquid. Est aut̅ cog̅na̅o alia
carnalis: alia sp̅ualis. P̅mu̅ de
carnali co̅gnatoe & affinitate
p̅ppinq̅uis. Cognati g̅o ul̅ affi
nes i̅ sep̅tio g̅du ul̅ i̅infra copu
lari no̅ d̅nt. Un̅ g̅g̅ois. P̅geme̅
sua̅ usqꝫ ad septima̅ g̅nacoe̅
unusquisqꝫ custodiat decreuim9. &
quadiu noscu̅t᷑ se affinitate p̅pi
quos. ad co̅iugale̅ copula̅ accede̅
denegam9: q̅d si fecerint sepa
rent᷑. Ite̅ nycolaus papa. De
co̅sanguinitate sua nullus uxorem
ducat. usqꝫ p9 g̅nacoe̅ septima̅:
ul̅ quousqꝫ parentela co̅gnosci
possit. Item. Nulli ex p̅pinq̅tate
sanguinis sui usqꝫ ad septimu̅ g̅
du̅ uxores ducant. Istis auctori
tatib9 aliisqꝫ plurib9 co̅sanguineoꝝ
co̅iu̅ctiones p̅hibent᷑ usqꝫ ad septi
mu̅ g̅du̅. Quo aut̅ g̅d9 con
sanguinitatis co̅putandi sit. ysidor9
o̅ndit sic. Series co̅sanguinitatis
septe̅ g̅dib9 dirimit᷑ hoc mo̅.
Filius & filia q̅d e̅ fr̅ & soror sit ip̅e
tru̅cus. Illis seorsu̅ seiu̅ctis. ex
radice illi9 tru̅ci e̅g̅diu̅t isti
ramusculi. nepos & neptis p̅
m9. p̅nepos & p̅neptis s̅c9.
abnepos & abneptis t̅c9. adne
pos & adneptis q̅rt9. t̅nepos et
t̅neptis q̅nt9. t̅nepotis nepos et

fideliu̅

trinepotis neptis sexto. Attende quod sex gradus tantum ponit ysidorus: quia trinepotes gradus non computat. Alii qui septem gradus ponunt trinepotem inter gradus connumerant. Varie namque computant gradus consanguinitatis cognationis. Alii enim parentem in primo gradu filios in secundo ponunt: alii primum gradum appellant filios. negantes gradum cognationis inter parentem et filium esse: cum una caro sit pater et filius. Auctoritates vero que consanguinitatis cautelam usque in septimum gradum prohibent: parentem ponunt in primo gradu. Ille autem qui usque ad sextum prohibent: primum gradum filios appellant. Atque ita fit ut persone eedem secundum hanc diversitatem inveniantur in sexto et in septimo gradu. Parentem vero in primo gradu ponunt: qui fratres dicunt esse primum gradum. Hoc modo computat zacharias papa in gestis. Parentele gradus taliter computantur. Ego et frater meus una generatio sumus: primum namque gradum efficimus. Rursum filius meus. fratrisque mei filius secunda generatio sunt et secundum gradum efficiunt: atque ad hunc modum cetere successiones. Inter illos vero qui sex computant gradus et illos qui septem nulla in sensu diversitas existit: quamvis in numero graduum diversitas videatur. Ultima enim generatio si a fratribus sumatur initium terminandi septima invenitur. Quare vero sex gradus computat ysidorus: ipse aperit dicens. Consanguinitas dum se paulatim propaginum ordinibus dirimens usque ad ultimum gradum protraxerit et propinquitas esse desierit: tunc primum lex in matrimonii vinculum eam recipiet: et quodammodo incipiet revocare fugientem. Ideo autem usque ad sextum generis gradum consanguinitas constituta est: ut sicut sex etatibus mundi generatio et status hominis finitur: ita propinquitas generis tot gradibus terminetur. In his sex gradibus omnia propinquitatis nomina continentur: ultra quos nec affinitas inveniri nec successio potest amplius propagari. Secundum alios. septem gradus computantur ideo: ut ita post septem gradus sponsus et sponsa iungantur sicut post hanc vitam que septem diebus agitur etiam christo iungetur. Huius autem occurrit illud quod gregorius augustino anglorum episcopo a quo requisitus fuerat quota generatione debeant copulari rescribit sic. Quedam terrena lex romana permittit: ut sive fratris vel sororis. seu duorum fratrum germanorum. seu duarum sororum filius et filia misceantur. Sed experimento didicimus ex tali coniugio sobolem non posse succrescere. Unde necesse est ut quarta vel quinta generatio fidelium licenter sibi iungantur. Sed post multum temporis idem gregorius a felice messine sicilie insule requisitus. utrum augustino scripserit ut anglorum quarta generatione contracta matrimonia non solverentur: inter cetera talem reddidit rationem. Quod scripsi anglorum episcopo augustino: ipsi etiam anglorum genti que nuper ad fidem venerat ne ab hoc bono quod ceperat metuendo austeriora recederet specialiter et non generaliter me cognoscatis scripsisse. Nec ideo eis scripsi ut postquam in fide fuerint solidati si infra propriam consanguinitatem iuncti fuerint non separentur: aut infra affinitatis lineam .i. usque ad generationem septimam iungantur.

De affinitatis gradibus.

Dis. xli.

Nunc de affinitate videndum est. De qua gregorius ait: Porro de affinitate quam dicitis parentelam esse quae ad virum ex parte uxoris. seu quae ad uxorem ex parte viri pertinet manifesta ratio est quia si secundum divinam sententiam ego et uxor mea sumus una caro: profecto mihi et illa mea suaque parentela propinquitas una efficitur. Quocirca et ego et ~~uxor~~ soror uxoris mee in uno et primo gradu erimus: filius vero eius in secundo gradu erit a me: nepos vero in tertio. idque utrinque in ceteris agendum est successionibus. Uxorem vero eius quo gradu sit propinqua ita me oportet attendere: quemadmodum ipsius quoque gradus aequa serie propinquitatis sit. Nec minimum uxori mee de propinquitate vi sui. Tertiis coniugationis gradibus convenit observare. Nec non aliquem sentiunt antichristi sint. Item iulius papa. Equaliter vir coniungatur consanguineis propriis et consanguineis uxoris. Item ysidorus. Sane consanguinitas que in proprio viro consideranda et in uxoris parentela de lege nuptiarum custodienda est quia constat eos duos fuisse in carne una. Ideoque communis est illis utraque parentela. Item iulius papa. Nullum in utroque sexu permittimus ex propinquitate sui sanguinis vel uxoris usque in septimum generationis gradum ducere vel incesti macula copulari: quia sicut non licet cuique christiano de sua consanguinitate. sic nec de consanguinitate uxoris coniugem ducere propter carnis unitatem. Item gregorius. De affinitate consanguinitatis per gradus cognationis placuit usque ad septimam generationem observare. Nam et hereditas rerum per legales instrumentorum diffinitiones sancita usque ad septimum gradum heredum protendit successionem. Non enim eis succederent nisi propagine cognationis deberentur. Hiis auctoritatibus insinuatur et quid sit affinitas: et usque ad quem gradum observanda sit. scilicet usque ad septimum. Varie tradiciones de affinitate

Sed alii videntur concedere in quinta generatione inter affines contrahi coniugium: et in quarta etiam si contractum fuerit non separari. Ait enim fabianus papa. De propinquis qui ad affinitatem per virum et uxorem veniunt defuncta uxore vel viro in quinta generatione iungantur: in quarta si inventi fuerint non separentur. In tertia autem propinquitate non licet uxorem alterius accipere post obitum eius. Equaliter vir iungatur in matrimonio eis qui sibi consanguinei sunt: et uxoris sue consanguineis post mortem uxoris. Ecce hic conceditur in quinta vel quarta generatione affinium fieri coniugium. Iulius etiam papa ait. Statutum est ut relictam patris uxoris. ut relictam fratris uxoris sue. ut relictam filii uxoris sue nemo sibi in matrimonium sumat. Relictam uxoris consanguineorum uxoris sue usque in tertia generatione nemo in uxorem sumat: in quinta vero et in quarta si inventi fuerint non separentur. Ecce quam varie de affinitatis observatione loquuntur auctores. Alii enim usque ad gradum septimum eam observari sanciunt. alii vero in quinta vel in quarta matrimonia contracta non dividunt.

Sed illi civitatis rigorem: isti tamen
dispensationem videntur opponere. Potest
enim ecclesia dispensare in ~~[illegible]~~ affini
tate usque in tertium gradum: sicut Gregorius
dispensavit usque in quartum gradum
consanguinitatis. Illud etiam non est pre
mittendum: quod Gregorius Venerio
episcopo scripsit. Consulere apostolicam sedem
decrevisti si mulier copula nup
tiali extraneo viro coniuncta cog
nationi eius pertineat: si eo defuncto
cognatio maneat: vel si sub alio
viro cognationis vocabula dissol
vantur: vel si suscepte soboles
post legitime ad prioris viri cog
nationis transire copulam. Si una
caro fuit: quomodo potest aliquis eorum propinqua
rum pertinere non pertineat alteri. Hoc
tamen posse fieri credendum est. Porro
uno defuncto in superstite affinitas
non deletur: nec alia copula coniu
galis affinitatem copule prioris
solvere valet. Sed nec alterius co
niunctionis soboles placet ad
affinitatis prioris viri transire
consortium. Si quis vero sacrilego et
temerario ausu in defuncto querit
propinquitatem extinguere. vel sub
alio affinitatis vocabula dissipare.
vel susceptas soboles alterius co
pule propinquitati prioris credit
legitime sociari: hic negat dei
verbum validum esse. quod dixit erunt
duo in carne una. Item hic prohibetur
et si in certo primo viro. uxor eius
alii viro nupserit filios de eo

copula

viro genitos ducit uxores de cogna
tione prioris viri: quia filii mediante
matre ad cognationem prioris viri pertinent:
cum quo mater eorum una caro extiterat.
Hoc idem etiam Innocentius papa ait.
Si qua mulier ad duas nuptias
transierit et ex eis eis soboles ge
nuit: nullatenus potest ad consortium
cognationis prioris viri pertingere. Hoc
autem observandum est usque ad septimum
generationis gradum: sed maxime usque
ad tertium vel quartum. sicut supra
expositum est. Si coniugium sit inter
eos qui nota consanguinitate coniunguntur.

Et sciendum est quod ecclesia infra
predictos gradus consanguinitatis
coniunctos separet. Si autem quidam
ignorantes fuerint in facie ecclesie.
et primo diu probata consanguinitate eius
dem iudicio separantur: queritur utrum
copula illa coniugium fuit. Et
Beda videtur non fuisse coniugium
quia non erant legitime persone: sed tamen
de crimine excusantur per ignorantiam.
et quasi coniugium reputatur: quia bona
fide et per manum ecclesie convenerunt:
unde et filii eorum legitimi habentur.
Alii vero dicunt fuisse coniugium. licet
non essent legitime persone: quia
coniunctiones talium nominant cano
nes coniugia. ubi de personis agitur
quorum testimonio consanguineorum sit
dirimenda coniunctio. Unde Urbanus
papa. Si duo vel tres consanguinitatem
iureiurando firmaverint. vel ipsi
forte confessi fuerint: coniugia solvantur.
Si vero neutrum contigerit: episcopi eos
per fidem christi obtestentur quatinus

pala fateantur. si se recognoscunt con-
sanguineos. Si se iudicio ecclesie se
congregauerint: alia testimonia con-
tra eos non prohibeant. Idem. Si noti
ficatum tibi uel cum tres uel duo ex
propinquioribus eius quam accusat. hanc
propinquitatem iuramento firmauerint.
sine mora coniugia dissoluantur. Con-
sanguineos uero ex utraque parte nullus accipiet.
uel consanguinitatem in sinodo computet.
sed propinqui ad quorum notitiam per-
tinet. Ubi autem progenies tota defecerit
ab antiquioribus et ueracioribus quibus
propinquitas tota nota sit. ex quibus
canonice perquiratur. et si inuenta fuit
separentur. Et quibus accusantibus
uel testificantibus dirimenda sit
consanguineorum coniunctio quam coniugium
uocatur. Hic dicendum est quod aliud
est fornicatio. aliud stuprum. aliud
adulterium. aliud incestus. aliud rap-
tus. Fornicatio licet sit genus omnis
illiciti coitus qui fit extra uxorem: tamen
specialiter intelligitur in usu viduarum
uel meretricum uel concubinarum. Stu-
prum proprie est uirginum illicita defloracio.
Adulterium est alieni thori ~~incestus~~
~~incestus est consanguinearum uel affi-~~
~~nium~~ violacio. Unde adulterium dicitur
quasi ad alterius thorum accessio. Incestus
est consanguinearum uel affinium abusio.
Unde incestuosi dicuntur qui consanguineis
uel affinibus abutuntur. Raptus admit-
titur cum puella violenter a domo
patris educitur. ut corrupta in uxorem
habeatur: siue puelle siue parentibus
vis illata fuit. Hic morte mulctatur.
sed si ad ecclesiam cum rapta confugerit

priuilegio ecclesie incestus impunitatem
meretur. Attendendum est etiam illud
alexandri quod ait. Uxor fratris uel soror ux-
oris tue cognati dicuntur. equiuoca-
tionis iure sit: et intimitate vulgaris
appellationis ponuntur quamuis nulla cog-
nationis causa. Uxor enim fratris ponitur
fratrissa quasi cognata uocatur.
Mariti frater leuir dicitur. Duorum fratrum
uxores ianitrices uocantur quasi unam
ianuam intrantes. Viri soror glos
appellatur. Sororis autem vir non habet
speciale nomen nisi uxoris frater. De
parentelarum gradibus famosa questione
aliquid licet minus sufficienter dixi-
mus. Iam de spirituali cognatione
aliquid addamus: que etiam personas im-
pedit ut non sint legitime ad me-
undas nuptias. Tria quidam sunt:
consanguinitas affinitas et spiritualis
germanitas. Consanguinitas est inter
eos qui iunguntur per lineam generis.
Affinitas inter eos qui generi quidem
non sunt iuncti: sed mediante
genere sunt sociati. Sicut gratia. Uxor
~~fratris~~ filii fratris mei. que non est de
genere meo: per ipsum qui est de genere
meo mihi affinis facta est et ego
illi. Spiritualis proximitas est inter
compatrem et commatrem. et inter eos
quorum unus alterum de sacro fonte
leuauit: uel in cathezizatione uel
confirmatione tenuit. Est etiam inter
filios eiusdem hominis carnales et
spirituales.

Qui sunt filii spirituales.

D. xlii

Spirituales filii sunt quos de
sacro fonte levamus vel
in cathezizatione vel confirmatione te-
nemus. Filii etiam et filie eorum spiritua-
les sunt, qui termino missionis voca-
bulo eos sacro baptismate tin-
gunt. Di. etiam spiritualis filia sacerdo-
tis que ei penitentiam suam confitetur. Unde Sy-
machus papa. Omnes quos in penitentia
suscipimus ita nostri spirituales sunt
filii, ut et ipsi quos vel nobis
suscipientibus vel sub trine mersio-
nis vocabulo tingentibus unda
baptismi regeneravit. Silvester
etiam monet ut ad suam peniten-
tialem nullus sacerdos accedat, quia
scriptum est: Omnes quos in penitentia sus-
cipimus ita nostri filii sunt ut in
baptismo suscepti; quorum omnino fla-
giciosa est commixtio. Item d. autem com-
pater et commater sibi iungi negantur
nec pater spiritualis vel mater filie vel
filio spirituali, ex concilio Magun-
tinensi docetur. De eo quod in tercio
gradu. si aliquis filiolam suam duxit
in uxorem. et de eo qui concumbit cum
matre spirituali. et de eo qui filium suum
baptizavit et uxor eius de fonte
suscepit hac de causa ut discidium fieret
coniugii. si post in tali copula possit
permanere: sic respondendum est. Si filio-
lam suam vel commatrem suam aliquis
in coniugio duxerit separandos esse
iudicamus. et gravi penitentia plectendos.
Si vero coniuges legitimi unus vel
duo ex industria fecerint, ut filium
suum de fonte levaret, si in copula
permanere voluerint bonum est. Similiter
gravius penitentia insidiator iniungatur et
sic maneat. et si superstitut coniugi
supervixerit acerrima penitentia muletetur
et sine spe coniugii maneat. Ex hoc
apparet quod aliquis filiolam suam vel com-
matrem suam non sibi nuptialiter copu-
lare potest. et si presumptum fuerit separandi
sunt. Item d. autem legitime coniuncti sunt
non ideo separandi sunt quia alter eorum in-
diose filium suum de fonte levavit.
Item d. etiam Nycolaus confirmat dicens.
Nosse desideras utrum mulier que alterius
filium ex alia femina genitum de sacro
fonte levavit, post modum possit cum
eodem viro copulari. Quos non coniungi
posse decernimus: quia secundum canones
sacros nec amborum consensu nullius reli-
gionis obtentu debet coniugium dirimi
coniugum: cum apostolus precipiat: Nolite
fraudare invicem: nisi forte ex consensu
ut vacetis orationi. Item dictum est
nobis quasdam feminas desidiose,
quasdam vero fraudulenter ut a viris
suis separentur proprios filios coram
episcopis ad [illegible] confirmandum tenuisse.
Unde nos dignum duximus ut si qua
mulier filium suum desidia aut fraude
aliqua coram episcopo tenuit ad confirman-
dum, propter fallaciam vel fraudem suam diu vi-
vat penitentiam agat: a viro autem suo non
separetur. Item Iohannes papa. Ad
limina beati Petri homo nomine Stephanus
veniens nostro presulatui innotuit
quod filium suum in extremo vite positum
necdum baptismi unda lotum absen-

~~facto~~ sacerdotu͂ cogente baptiza
uit. eu͂q3 ꝓp̃ijs manibꝰ suscepit. atq3
ꝑ huiuſmodi negocio reuerencia tua ꝯ
sulit hoīem a sua ꝯiuge iudicat
eē separandu͂: qđ̃ ſi nullatenꝰ debet
dicente ſcriptura. Quos deus ꝯiunxit
hō nō separet. ⁊ dñs nō dimitte͂
vxore͂ n̄ cā fornicacōis iubet. Et
nos tanta auctoritate freti dicimꝰ
dimittendu͂ eē: ⁊ inculpabile iu
dicandu͂ qđ̃ necessitas intulit. Nā bap
tizandi opꝰ laicis fidelibꝰ sciēm ne
cesse fuit libe͂ conceditur. Vnde si sup̃
dictꝰ hō filiu͂ morientē aspiciens.
ne aīam ꝑpetuo perire ꝑmitteret.
vnda baptismi lauit. ut eu͂ de
ꝑtate mortis eriperet. benefecisse
laudatur. ideoq3 sue vxori sibi iam
olim legitime sonate i ꝑpetuo dum
vixerit indiuisimꝰ mane͂ cōiunctū:
nec ob hoc separari debet. In hijs aliisq3
pluribꝰ auctoritatibꝰ edocet cōiuges
nō eē separandos: si pꝰ legitimā
copulā alter alterius filiu͂ de fonte le
uauit. vel in cōfirmacōne tenuit.

Aliud p̄missis obuiet.

Hijs at videtur obuiare qđ̃ deꝰ dedit
ꝑ ꝑpteā ait. Peruenit ad nos
dyaconꝰ ciuitatis vestre epistolam defe
rens q̃ q̄dā vir ⁊ mulier ꝑstito
sabbato paschali ꝑ magno ꝑpli in
cursu nescientes filios suos susce
pissent de lauacro. Cupis igitur scire
an ꝑter hoc vir ⁊ mulier debeat
ad vsu͂ ꝓpu͂ venire an nō. Nos
uō hac re mesti respondimꝰ ꝑpter
decrīm ⁊ tuentimꝰ in archiuis. r ar
marijs aplice sedis in talia conti

gisse in ꝑlibꝰ eccliis. quare exs ab
hac aplica sede uolentibꝰ scire utrum
vir ⁊ mulieres redirent ad ꝓpu͂ thorum
Bone memorie Julius. Innocencius
⁊ celestinꝰ cu͂ epōrum plurimorum ꝯsilio
in aplorum principis ecciā ꝓhibentes
talia respōderunt ⁊ ꝯfirmauerunt: ut
nullo mō in ꝯiugio se recipiēt vir
⁊ mulieres. quīmmo alia rōne sus
ceperit natos sed se separent:
ne suadente dyabolo tale vicium
tolleratur. Item. Si quis filiastru͂ suu͂
vel filiastrā suā an̄ ep̄m tenuit ad
ꝯfirmacōne: separetur ab vxore sua
⁊ aliā nullatenꝰ accipiat. Hec aūt vel
ad terrore͂ ita dicta sunt. nō q̃ ita eēt
faciendu͂. sed ne illud fieret summope
cauendu͂ ē: vel de illis ē intelligen
du͂ q̃ pꝰ filios suos vicissim de fon
te leuauerunt quā ꝯiuges fierent.
P̄missis aūt auctoritatibꝰ omīo ꝯ
sentiendu͂ ē. ut siue ꝓpriu͂ siue vi
tricu͂ filiu͂. mulier de fonte suscepit.
nō ideo a viro separetur: qđ̃ de viro
similiter oportet intelligi

De copula spūaliu͂ vel adop
tiuorum ⁊ nāliu͂ filiorum.

Quod aūt spūales vel adoptiui
filij nālibꝰ copulari negantur:
Nycolaus papa testatur ita inquiens.
Ita diligere debet hō eu͂ q̃ se susce
pit de sacro fonte sicut patrem.
Inter fr̄es ⁊ filios spūales gratuita
⁊ scā cōio ē q̃ dicenda nō est
ꝯsanguinitas: set vnda spūalis pro
ximitas. Vnde inter eos ~~arbitr~~ arbi
tror nō posse fieri legale cōiu

iuri: quia nec inter eos qui nati et eos qui adoptione filii sunt venerande leges matrimonia contrahi permittunt. Item. Si inter eos non contrahitur matrimonium quos adoptio coniungit: quanto potius a carnali opere inter se cohibentur oportet cessare quos per celeste sacramentum regeneratio spiritus iungit. Hoc autem quidam voluerunt intelligere de illis tantum filiis quibus compatres facti sunt: de aliis vero qui ante compaternitatem vel post geniti sunt conceduntur quod licite iungi possint: quod verius videtur consentire Urbanus ita dicens. Super quibus consuluit nos dilectio tua. hoc videtur respondendum. ut baptismus sit. si instante necessitate femina puerum in nomine trinitatis baptizaverit et quod spiritualem patrem filii vel filie ante vel post compaternitatem genite. possint legitime coniungi preter illam personam pro qua compatres sunt effecti. Pascalis vero secundus post compaternitatem genitos copulari prohibet: scribens regino episcopo: Qui suscepit filium de fonte vel filiam spiritualem qui ex compatre vel commatre fuerint geniti. matrimonio iungi non possunt. Illud etiam notandum est: quod in tribuciensi concilio legitur. Si quis spiritualis sue commatris filiam furtivam et ita contingente rerum casu in coniugium duxerit consilio maturiore separato habeat: atque legitimo connubio honeste operam det.

Utrum quis ducere possit duas commatres alteram post alteram.

Solet etiam queri si commatrem uxoris post eius obitum quis ducere valeat. De hoc nicolaus papa. sic scribit. Consulitur a nobis sanctitas vestra: si quis duas commatres habere valeat unam post alteram. In quo meminisse debes scriptum esse: erunt duo in carne una. Cum igitur constet quod vir et mulier una caro efficiuntur: restat virum compatrem constitutum mulieri cuius assumpta uxor commater erat: et id virum illi facere non posse coniungi que commater erat eius. cum qua fuerat idem una caro effectus. Tenuit autem illud contrarium videtur. Nam spiritualem habet compatrem. cuius filium de lavacro suscepit: et eius uxor commater non est. licet ei defuncto compatre suo eius viduam ducere in uxorem: quos nulla generatio spiritualis secernit. Item ex epistola paschalis pape. post uxoris obitum commatrem uxoris coniugio copulari nunc contra videtur vel auctoritas prohibet.

Non enim per carnis unionem ad unionem spiritus pertransit. Sed sciendum quod auctoritas nicolai de illo ait qui uxori sue debitum reddidit: postquam illius commater extitit. Alie autem auctoritates de illo agunt cuius uxor postquam a viro suo delinquitur commater efficitur. nec per compaternitatem a viro suo cognoscitur: vel de illo potius agunt cuius uxor ante defungitur quam ab eo cognoscatur.

Utrum vir et uxor simul tenere puerum possint.

Solet etiam queri si uxor simul cum viro debeat in baptismo simul suscipere puerum. De hoc Urbanus 2us ita scribit. Quod uxor cum marito in baptismo simul non debeat suscipere puerum: nulla auctoritate reperitur prohibitum. Sed ut puritas spiritualis paternitatis ab omni labe et infamia conservetur immunis decernimus, ut utrique simul ad hoc aspirare non presumant: Qui vero piaculare flagitium commisit. qui duabus commatribus. velut duabus sororibus nupsit pena magna debet ei iniungi.

De 2is et 3is et deinceps nuptiis.

Sciendum est etiam quod non solum prime uel 2e nuptie sint licite sed etiam tertie et quarte non sunt dampnande. Unde Augustinus. Secundas nuptias omnino licitas apostolus concedit. De 3iis autem et quartis et de ultra pluribus nuptiis solent homines mouere questiones. Sed quis audeat diffinire: quod nec apostolum audio diffinivisse. Dixit enim. Si dormierit vir eius: cui vult nubat. Non dicit primus uel 2us uel 3us uel quotuslibet: nec nobis diffiniendum est quod non diffinivit apostolus. Unde et breviter respondeam. nec ullas nuptias debeo dampnare nec eis verecundiam numerositatis auferre. nec contra humane verecundie sensum audeo dicere. ut quotiens voluerint nubant: nec ex meo corde preter scripture auctoritatem quotaslibet nuptias dampnare. Idem testatur Iheronimus. Ego nunc libera voce exclamo. non dampnari in ecclesia digamiam et etiam trigamiam: et ita licet quinto et sexto quemadmodum secundo marito nubere. Apostolus tamen bigamos a sacerdotali honore excludit. Sed hoc non fuit pro vicio bigamie. immo pro sacramenti figura: ut sit una unius sicut unica unici. Illud tamen Cesariensis concilii videtur innuere digamiam esse peccatum. Presbiterum igitur in nuptiis bigami prandere non convenit: quia cum penitentia bigamus indigeat. quis erit presbiter qui talibus nuptiis possit prebere consensum. Sed hoc de illo potest intelligi. qui prime uxori insidiatus putatur desiderio 2e: uel propter signaculum figure sacramenti illud dicitur. quod in bigamo non servatur. Ambrosius etiam dicit quod prime nuptie tantum a domino sunt institute. secunde vero sunt permisse: et prime nuptie sub benedictione dei celebrantur sublimiter: secunde vero etiam in presenti carent gloria.

Distinctio xliii

De resurrectione et iudicii conditione.

Postremo de conditione resurrectionis et modo resurgencium. nec non et de iudicii et retributionis qualitate breviter disserendum est. Omnibus questionibus que de hac re moveri assolent satisfacere non ualeo: resurrectionem tamen carnis omnium quicumque nati sunt atque nascentur et mortui sunt atque morientur nullatenus debet ambigere christianus. Ait enim ysayas. Resurgent mortui: et resurgent qui erant in sepulchris. Et apostolus. Nolumus vos ignorare de dormientibus ut non contristemini sicut et ceteri qui spem non habent scilicet resurrectionis. Hoc enim vobis dicimus in verbo domini. quod nos qui residui sumus

in ad. do. no. p. e. q. d. quoniam dominus in iussu
et in vo. arch. et in tu. dei des. de ce-
lo et mor. qui in xpo sunt re. primi deinde
n. q. vi. sim. rapi. cum illis in nu. ob.
xpo in aera et sic semper cum do. erimus. In his
verbis et virtus resurrectionis et tempus
atque ordo resurgentium perclarissime
insinuatur. De voce tube.

Causa etiam resurrectionis
mortuorum erit vox tube que in
adventu iudicis ab omnibus audietur:
cuius virtute excitabuntur mortui et
de monumentis resurgent. Unde
propheta. Dabit voci sue vocem virtu-
tis, id est effectum resuscitandi mor-
tuos. Et iohannes evangelista ait,
Venit hora in qua omnes qui in monu-
mentis sunt audient vocem filii dei:
et procedent boni in resurrectionem
vite. mali vero in resurrectionem
iudicii. Si vero queritur cuius vel qualis
erit vox illa. apostolus dicit quod erit arch-
angeli id est ipsius xpi qui est princeps
archangelorum. vel vox erit alicuius vel
plurium angelorum eademque dicitur tuba.
quia erit manifesta id est novissima: quia
post eam non erit alia. Hec tuba ut
ait augustinus est clamor de quo dicitur in
evangelio: media nocte clamor
factus est. ecce sponsus venit. exite obviam ei. Et tu-
be nomine aliquod evidens signum
et preclarum intelligitur. Quod vox ar-
changeli et tuba dei ab apostolo
dicitur et in evangelio vox sponsi et
clamor appellatur: quam mortui au-
dient et resurgent. De nocte media.

Media autem nocte dicitur venturus,
ut ait augustinus. non pro hora
temporis: sed quia tunc veniet cum non sperabitur.
Media quoque nocte: scilicet tunc valde ob-
scurum erit id est occultum veniet. Dies enim
domini sicut fur ita in nocte veniet. Potest tamen
non incongrue intelligi medie noctis tempore
venturus quia ut ait cassiodorus. Hoc tempore
primogenita egypti percussa sunt quando etiam
pascha ventura est. Pluribus etiam locis tes-
tantur auctoritates quod adventus eius dicitur dies
domini. non pro qualitate temporis sed rerum: quia tunc
cogitationes et conscientie singulorum pa-
tebunt. Unde in daniele. Vetustus dierum
sedit: et libri aperti sunt coram eo. Libri
sunt conscientie singulorum que tunc aperientur aliis:
et tunc implebitur illud. Nichil occultum
quod non revelabitur. Adveniente enim summo
iudice non solum tenebre aeris illuminabuntur:
sed etiam abscondita cordium manifesta-
buntur. Virtute enim divina fiet ut unicuique
opera sua vel bona vel mala cuncta in me-
moriam revocentur. et mentis intuitu mira
celeritate cernantur: ut accuset vel excu-
set hominem conscientia. eaque teste salvetur vel
dampnetur. Utrum tunc in memoria habeant
electi precedentia mala.

Hic queritur utrum electis tunc assit
memoria precedentium malorum sive
bonorum. Et quedam auctoritates videntur
dicere bonos non habituros tunc memoriam
malorum precedentium id est peccatorum vel tor-
mentorum. Ait enim ysayas. Ecce ego creo
celos novos et terram novam. et non erunt
in memoria priora: et non ascendent super cor.
sed gaudebitis in eternum. Item Oblivioni
tradite sunt angustie priores: et abscon-
dite ab oculis meis. Quod de futuro ex-
ponens iheronimus ait. Oblivioni tradentur
futura mala: quia sequitur in futuro perfecte
consolationis memoria omnino delebuntur re-
dentibus bonis eternis: ne sit propter malorum
priorum angustie memorie. Augustinus vero hoc et
similia potest accipi sic ut non excludat

memoria praecedentium malorum: sed ex ea molestiam et lesionem amoveant. Non enim memoria eorum sanctos contristabit vel eorum beatitudinem obfuscabit: sed gratiores Deo reddet. Unde super psalmum Exultate iusti. Augustinus. Quomodo misericordias domini in eternum cantabit qui miseriae non meminit? Et quomodo plena beatitudo: si memoria reatus mentem tangit? Nam saepe laeti transactorum meminimus et sanati dolorum meminimus sine dolore: et inde amplius laeti et grati sumus. Ex his apparet quod si peccatorum malorum memoriam sancti habebunt in futuro, non erit eis tamen ad poenam vel gloriae derogationem: sed ad gratiarum actionem. Si vero quaeritur utrum peccata quae fecerunt electi, tunc prodeant in notitiam omnium, sicut mala damnatorum omnibus erunt nota: non legi hoc expressum in scriptura. Unde non irrationabiliter putari potest peccata hic per poenitentiam tecta et deleta, illic etiam aliis tegi: alia vero cunctis propalari. De his qui vivi reperientur.

Quaeri etiam solet utrum illi quos vivos invenerit Christus numquam tamen omnino mortui sint: an in ipso temporis puncto quo rapientur obviam Christo ad immortalitatem mira celeritate sint transituri. Non enim est impossibile fieri non posse: ut per aera in sublime portentur, et in illo spatio et moriantur et reviviscant. Ad hunc autem terminum quo estimemus illos in ipso spatio et passuros mortem, et accepturos immortalitatem, apostolus nos urgere videtur, ubi dicit: In Christo omnes vivificabimur. Et alibi: Non seminas non vivificatur nisi prius moriatur. Cur autem nobis incredibile videatur illam multitudinem corporum in aere quodammodo seminari, atque ibi protinus immortaliter et incorruptibiliter reviviscere: cum credamus in ictu oculi futuram resurrectionem et membra cum sine ingenti tanta velocitate re-dituram antiquissimorum cadaverum pulverem? Sed velle de his ponam, audi doctiores. Si igitur sanctos qui reperientur Christo veniente viventes eique obviam rapientur, crediderimus in eodem raptu de mortalibus corporibus exituros, et ad eadem mox immortalia redituros: nullas in verbis apostoli patiemur angustias, generaliter accipientes id quod dicit: Omnes quidem resurgemus scilicet boni et mali: sed non omnes immutabimur, scilicet in sollempnitate resurrectionis. De hoc etiam Ambrosius ait. In ipso raptu eorum qui vivi rapientur mors erit et resurrectio: ut anima quae per soporem egressa de corpore, eidem etiam in momento reddatur. Contra vero Theologus videtur testari dicens quosdam in fine seculi adveniente Christo non esse morituros: sed vivos repertos in immortalitatem subito mutandos. Horum autem quod verius sit: non est humani iudicii diffinire. Quomodo intelligitur Christus iudex vivorum et mortuorum.

Hic advertendum est dupliciter intelligi quod dicitur Christus iudicaturus vivos et mortuos. Aut enim vivi accipiuntur qui in adventu eius vivi reperientur licet in raptu moriantur, et mortui qui ante discesserant: vel vivi et mortui accipiuntur iusti et iniusti. Cumque ex praedictis sane credi valeat omnes resurrecturos: credendum est etiam quod omnes resurgent incorrupti, non utique impassibiles quia mortem patientur etiam, sed sine diminutione membrorum omnia humani corporis habituri membra: nec tamen gloria aut perpetua impassibilitate donentur. De aetate et statura resurgentium. Di. xliiii.

Solet autem a non nullis percontari et quaeri: an in eadem aetate et statura corporis omnes resurrecturi sint. Quidam putaverunt omnes resurrecturos secundum mensuram aetatis et staturae Christi

Ideoque apostolus ait: Donec occurramus
omnes in virum perfectum, in mensuram etatis
plenitudinis Christi. Ex his verbis
non eadem resurgentibus assignatur
statura sed etas. Omnes enim in eadem eta-
te resurgent in qua Christus mortuus
est et resurrexit, cuiuscumque etatis mortui
fuerint. Virum autem posuit non ut distin-
gueret sexum, sed ut significaret perfectionem
virium quam tunc habebunt. Sed non omnes
eandem staturam corporis obtinebunt. Unde
Augustinus: Non ait in mensuram corporis vel
stature sed etatis, quia unusquisque suam
recipiet mensuram corporis. Quam vel habuit
in iuventute etiam si senex obiit, vel
habiturus fuerat si ante defunctus est. Etas
non erat iam ad quam pervenit Christus scilicet
iuvenilis: ut circa triginta annos.
Triginta enim duorum annorum et trium mensium
erat etas Christi in qua mortuus est et resur-
rexit. Non autem est fas dicere quod in resur-
rectione accidat corpori magnitudo,
quam nec habuit hic, nec fuerat habiturum
diu vivendo, nec maiora corpora
redigenda sunt ad modum dominici corporis.
Periret enim multum de illis corporibus, cum
nec periturus sit capillus, ut ait dominus:
Capillus de capite vestro non peribit.

Quod resurget quicquid fuit substantie
corporis, et si non in eadem parte corporis.

Non enim perit deo terrena ma-
teries de qua mortalium creatur caro:
sed in quemlibet pulverem cineremve solvatur,
in quoslibet alitus aurasque diffugiat,
in quamcumque aliorum corporum substantiam vel
in ipsa elementa vertatur, in quorumcumque
animalium vel etiam hominum cibum carnemque
mutetur, illi anime puncto temporis redit,
que illam primitus ut homo fieret,
cresceret, viveret, animavit. Ipsa igitur terrena
materies que discedente anima fit cadaver,
non ita resurrectione ut ea que dilabuntur
et in alias atque alias rerum species vertuntur, quam-
vis ad corpora redeant unde dilapsa sunt,
ad easdem quoque partes corporis ubi fuerunt necesse
sit redire. Alioquin si capillis redit quod
tam crebra tonsura detraxit, si unguibus
quod totiens dempsit exsectio, immo-
derata et indecens cogitantibus resur-
rectionem carnis. Et ideo non credentibus occurrit
deformitas. Sed quemadmodum si statua cuiuslibet
solubilis metalli igne liquesceret vel
contereretur in pulverem vel confunderetur in
massam, et eam vellet artifex rursum
ex illius materie quantitate reparare,
nihil interesset ad eius integritatem que parti-
cula materie cui membro statue redde-
retur, dum tamen totum ex quo constituta fuerat
restituta resumeret: ita deus mirabiliter
et ineffabiliter artifex de toto quo caro
nostra constiterat eam mirabili celeritate
restituet. Nec attinebit ad eius redinte-
grationem utrum capilli ad capillos redeant
et ungues ad ungues, an quicquid eorum
perierat mutetur in carnem et in alias partes
corporis revocetur, curante artificis
providentia ne quid indecens fiat. Inde con-
sequitur ibi non esse aliquid, sed quod futurum
hoc decebit, quia nec futurum esset si non decebit.

Quod sancti sine omni deformitate resurgent.

Hoc autem in corporibus sanctorum licet
intelligendum est, de quibus conse-
quenter adiungit Augustinus in eodem opere. Re-
surgent igitur sanctorum corpora sine ullo vi-
tio, sine ulla deformitate, sicut sine
ulla corruptione, honere, difficultate: in quibus
tanta facilitas quanta felicitas erit. Propter
quod et spiritualia dicta sunt, cum procul du-
bio corpora futura sint non spiritus. Ex his
apparet quod una erit etas omnium resur-
gentium, scilicet iuvenilis; statura non
diversa, sed quam quisque habuit in iuveni-
li etate, vel erat habiturus si ante de-
functus. Nec de substantia de qua homo crea-

tur aliquid peribit. Sed omnium particularum ante dispersarum collectione redintegrabitur natura vel substantia corporis. Sanctorum quoque corpora sine omni vicio fulgida sicut sol resurgent, precisis cunctis deformitatibus quas hic habuerunt.

Si mali tunc habeant quas hic habuerunt deformitates.

De reprobis autem queri solet an cum deformitatibus quas hic habuerunt resurgant. Hoc autem Augustinus non asserit sed dubium relinquit, ita inquiens: Non tamen qui ab illa perditionis massa que per adam facta est non liberantur per christum resurgent, quidem etiam ipsi cum carne sua: sed ut cum dyabolo et angelis eius puniantur. Utrum vero ipsi cum viciis et deformitatibus suorum corporum resurgant, et quecumque in eis gesserunt, inquirendo laborare quid opus est. Non enim fatigari nos debet eorum incerta habitudo vel pulchritudo, quorum erit certa et sempiterna dampnatio. Ecce non diffinit an tunc habeant deformitates quas hic habuerunt corpora reproborum.

Quod non consumentur corpora a tunc corpora.

Si vero queritur de corporibus ardebunt malorum, quomodo in igne ardeant et non consumantur: Augustinus variis exemplis astruit et sempiternis ignibus ea ardere et non consumi in combustione. Sicut dicimus quod persona vivit corpus et dolorem pati potest et mori non potest. Hoc autem erit tunc etiam in corporibus dampnatorum: quod nunc esse scimus in animis omnium.

Si demones corporali igne torquentur.

Queri etiam solet an demones corporali igne ardeant. Ad quod Augustinus respondens ait: Cur non dicimus quamvis miris tamen veris modis etiam spiritus incorporeos posse pena corporalis ignis affligi: si spiritus hominum etiam ipsi incorporei et nunc potuerunt includi corporalibus membris. Et tunc

poterunt corporum suorum vinculis insolubiliter alligari. Gehenna illa que stagnum ignis et sulphuris dicta est corporeus ignis erit et cruciabit dampnatorum corpora, hominum vel demonum: sed solida hominum, aerea demonum. Unde et vis eius ignis erit ut veritas ait. De quo igne sit, et qualis vel ubi sit: Augustinus respondet: Ignis eternus cuiusmodi sit et in qua mundi vel rerum parte futurus sit: hominem scire arbitror neminem, nisi forte cui spiritus divinus ostendit.

Si anime sine corporibus senciant ignem.

Cum autem constet animas corporali igne materiali in corporibus cruciandas: queri solet an iterim ante resumpcionem corporum anime defunctorum reproborum materiali igne torqueantur. De hoc Julianus toletane ecclesie episcopus in prognosticis dicta senciens ita scripsit: Si viventis hominis incorporeus spiritus tenetur in corpore: cur non post mortem etiam incorporeo igne teneatur? Teneri autem dicimus per ignem spiritum: ut in tormento ignis sit videndo atque sentiendo. Quod autem non videndo sed etiam experiendo anima ignis tormentum paciatur, ex ewangelio colligitur, ubi veritatis voce dives mortuus dicitur in inferno ~~sepultus~~ sepultus. Cuius anima quod in igne teneatur insinuat cum abraham deprecatur dicens: Mitte lazarum ut intinguat extremum digiti sui in aqua ut refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma. Quem igitur peccatorem divitem dampnatum in ignibus veritas perhibet: quis sapiens reproborum animas ignibus teneri neget. Proprie cum humana animam corporis similitudinem habere doceat Augustinus ita inquiens: Confiteri animam habere posse similitudinem corporis et

corporalium omnino membrorum. quasi se re vera putet nequaquam animam esse que in somnis videtur vel ambulare se vel sedere vel huc atque illuc gressu vel etiam volatu ferri. quod sine quadam similitudine corporis non fit. Proinde si hanc similitudinem etiam apud inferos gerit non corporalem sed corpori similem: ita etiam in locis videtur esse non corporalibus sed corporalium similibus sive in requie sive in doloribus. In Cassiani etiam collationibus legitur quod non sunt otiose. Neque nil non sentiunt: cum dives ille in inferni flamma cruciatum clamat. Unde probatur animas defunctorum non solum suis sensibus non privari. sed nec istis affectibus scilicet spe tristitia gaudio ac metu carere: et ex his que sibi in illo generali examine reservantur quedam eas iam incipere pregustare.

De abortivis fetibus et monstris

Illud etiam inquiri oportet si abortivi fetus et monstra resurgent et qualia. de quo Augustinus ait ita. Oritur de abortivis fetibus questio. qui iam nati sunt in uteris matrum: sed non ita ut iam possint renasci. Si enim resurrecturos eos dixerimus. de his qui iam formati sunt tolerari potest utcumque quod dicitur. Informes vero quis non proclivius perire arbitretur. sicut semina que non concepta fuerint? Sed et scrupulosissime quidem inter doctos queri et disputari potest: quando incipiat homo in utero vivere. an sit quedam vita occulta. que nondum motibus viventis appareat. Negari enim vixisse puerperia que ideo membratim exsecantur et eiciuntur ex uteris pregnantium. ne matres etiam si mortua ibi relinquantur occidant: impudentia nimia videtur. Ex quo autem incipit homo vivere: ex illo utique iam mori potest. Mortuus vero ubicumque mors illi potuit evenire: quomodo ad resurrectionem non pertineat reperire nequeo. Neque enim monstra que nascuntur et vivunt quamlibet cito moriantur aut resurrectura negabuntur aut ita resurrectura credenda sunt: sed potius correcta emendataque natura. Absit enim ut illum bimembrem qui nuper natus est in oriente. de quo fratres fidelissimi qui eum viderunt retulerunt et sanctus Ieronimus scriptum reliquit. ut unum hominem duplicem ac non potius duos. quod futurum erat si gemini nascerentur. resurrecturos existimemus. Ita et cetera que singula deformitate monstra dicuntur. ad humane nature figuram resurrectione revocabuntur.

De diversis animarum receptaculis post mortem. Dist. xlv

Preterea sciendum est quod omnes ut ait Augustinus cum de hoc seculo exierint diversas habent receptiones: bone habent gaudium male tormentum. Sed cum facta fuerit resurrectio. et bonorum gaudium amplius erit: et malorum tormenta graviora quando cum corpore torquebuntur. Ex his ostenditur quod maius erit gaudium sanctorum in resurrectione et post quam ante fuit: et quod diversa receptacula habebunt anime sanctorum de quibus Augustinus ait. Tempus quod inter hominis mortem et ultimam resurrectionem interpositum est. animas abditis receptaculis continet: sicut unaqueque digna est vel requie vel erumpna. pro eo quod sortita est in carne dum viveret.

De suffragiis mortuorum

Neque negandum est ut ait Augustinus defunctorum animas pietate suorum viventium relevari: cum pro illis sacrificium mediatoris offertur. vel elemosine fiunt in ecclesia. Sed hec eis prosunt qui cum viverent hec sibi ut postea possent prodesse meruerunt. Est enim quidam vivendi modus. nec tam bonus ut non requirat ista post mortem: nec tam malus ut ei non prosint ista post mortem. Est vero talis in bono: ut ista non requirat. et est rursus talis in malo: ut nec his valeat cum ex hac vita transierit adiuvari. Proinde hic omne meritum comparatur. quo possit post hanc vitam quispiam gravari vel relevari. Nemo autem speret quod hic neglexerit cum obierit apud deum promereri. Non igitur ista que pro defunctis commendandis frequentat ecclesia. illi apostolice sententie adversa sunt. que dictum est:

Deos astabimus ante tribunal xpi ut re-
ferat unusquisque secundum ea que gessit per cor-
pus sive bonum sive malum. Quia etiam hoc meritum
sibi quisque cum in corpore viveret comparavit ut
possent ei ista prodesse. Non enim omnibus pro-
sunt et quare nisi propter differentiam vite
quam quisque gessit in corpore. Cum igitur sacrificia
sive altaris sive elemosinarum pro baptizatis omnibus
offeruntur pro valde bonis gratiarum actiones
sunt. pro non valde malis propiciationes sunt.
pro valde malis si nulla sunt adiumenta mor-
tuorum: tamen qualescumque sunt consolationes vivorum.
Quibus vero prosunt: aut ad hoc prosunt ut sit
plena remissio. aut certe ut tolerabi-
lior sit dampnatio. Pro omnibus quoque est etiam
et sacrificio salutari et elemosinis que pro eorum
spiritibus offeruntur non est dubium mortuos
adiuvari: ut cum eis misericordius agatur
a domino. quam eorum peccata meruerunt. Sed etiam
a pluribus creditur. totum observatur etiam ut
pro eis qui in communione corporis et sanguinis de-
functi sunt. cum ad ipsum sacrificium loco suo
commemorantur oretur: ac pro illis quoque id offerri
commemoretur. Non est enim ambigendum ista pro-
desse defunctis: sed talibus qui ita vixerunt
ante mortem ut possint eis ita utilia
esse post mortem. Nam qui sine fide operante per
dilectionem eiusque sacramentis de corpore ex-
ierunt: frustra illis a suis huiusmodi pie-
tatis opera impenduntur cuius dum hic essent
pignore caruerunt: non in manum suam
thesaurizantes sed iram. Non ergo mor-
tuis nova merita comparantur. cum pro eis
aliquid boni operantur sui: sed eorum pre-
cedentibus consequentia ista redduntur. Nam ista
quisque sumens vivit. ut quod in ea meruerit
non possit habere post eam. Inter quibus et
qualibus prosunt illa que pro defunctis fre-
quentantur etiam. Mediocriter malis
suffragantur ad pene mitigationem.
Mediocriter bonis ad plenam abso-
lutionem. qui non habent tante perfectionis merita

ut non indigeant suffragiis. vivunt per pauperes
quorum est regnum celorum. quod si fecerunt de
mamona iniquitatis. quorum tamen est per-
fectio. ut hiis adiutoriis non indigeant:
quales sunt apostoli et martires ut ait augustinus.
Iniuria est pro martire iam orare. cuius
orationibus debemus commendari. pro aliis
autem defunctis orare. De officiis se-
pulture.

De pompis vero exequiarum et sepulture
eque videm augustinus de pom-
pa funeris. agmina exequiarum. sum-
ptuosa diligentia sepulture. vivorum
sunt qualiacumque solacia: non adiutoria
mortuorum. Sed aliquid prodest impio sepul-
tura preciosa: oberit pio vilis vel
nulla. Preclaras exequias in conspectu hominum
purpurato illi diviti exhibuit
turba famulorum: sed multo clariores in con-
spectu domini illi ulceroso pauperi mini-
sterium exhibuit turba angelorum. qui eum
extulerunt non in marmoreum tumulum.
sed in abrahe gremium. Sed tamen curam sepe-
liendi mortuos et sepulchra construendi
que hoc in scripturis suis inter bona
opera computata: non solum in corporibus
patriarcharum aliorumque sanctorum. sed etiam in ipsius
domini corpore qui ista fecerunt laudati
sunt. Impleant igitur homines hec erga suos
officia postremi muneris: et sui
humani lenimenta meroris. Verum
tamen que adiuvant spiritus defunctorum sunt ob-
lationes. orationes. multo observantius
procurent. De duobus equaliter bonis
quorum alter post mortem plura habet auxilia

Solet queri de duobus uno di-
vite. alio paupere pariter sed
mediocriter bonis qui predictis suffra-
giis indigent et meruerunt pariter
post mortem adiuvari: pro altero vero. i.
pro divite speciales et communes fiunt orationes.
multeque elemosinarum largitates: pro

paupe vo no n coes ocones. Queit
go an paup tm iuuet paucioibg
subsidijs qm diues amplioibg.
si no pait iuuat no ei reddit
fm mita. Meruerut em pit iuua
ri: qa pait boni extiterut. Si no
tm paup suffragij ɔsequit qtm
diues quid contulerit diuiti illa
speciallit p eo facta. Sane dici pt
no ei magis ualuisse gnalia et
spealia. qm paupi sola gnalia
suffragia. et tm pfuerut diuiti spe
cialia no qd ad aliud ul maig aqr
sed ad idem ad qd gnalia: ut ex
ptibg et diuis causis vnu papet
emolumentu. Pt tm dici ia plua
subsidia ɔtulisse diuiti celeiore ab
solucone n plenore. Uerbg suf
fragiis iuuabut mediocr boi q
in fine repent.
Sed itm qrit de aliquo medi
ocrit bono q rebg idigens
suffragijs i tpo ɔsumacois sli arti
culo cu ~~reb~~ religs migrabit si sal
uus fiet. p eo no offeret ulti sa
cificiu ul ocro ul elemosina: nc ha
bebit tante pfectois fidei merita:
q hijs suffragijs no egent. Nuqd go
saluabit: Existimo eu ɔsi p igne
trisente saluari mins et intessioibg
celestis ecce: q p fidelibg sep intredit
uoto et mito donec ipleat xps
Quo sti gloificati audiut pces
supplicatu et quo itredut p nob ad
Sed qris secte. Nuqd ? omm
pces supplicanciu audiut:
et uota postulanciu i eor noticia p
ueniut: Nō e icredibile aias scor q
i abscondito facei dm uet luis illu
stracōe letant i ipsa cotepla ōe ea que
fois agut itellige qntu ul ul ad gau
diu ul nob ad auxiliu ptinet. Sicut

etm angel ita et scti q do assistut peti
cones nre inotescut i libo dei q co
teplant. Vn et dnr ageli ocones et
uota nra offerre deo n q eu doce
ant: s q eig uolutate sr eis ɔsulut.
Vn aug. Angel q sut apud dm
inotescut peticoes nre. ut q damo
eas offeait do. et de hijs ɔsulat: et
qd deo iubente iplendu ee ɔgnoue
rit. hr nob ul euidet ul latent
reportet. Vn et angels hoibg ait. Cu
orares: ocone tuam obtuli do. Et
oia qde sneda deo suffint sua pfco.
ht tn nucios. i angelos. no q ei q
nescit anunet. Non ei sut illa q nes
ciat. s bonu eo e de opibg suis
eig ɔsule iuitate. et ho e q ei dicut
n na nuciare: no ut ipse ab eis discat:
sed ut ab eo ipi p ubu eig sn corpali
sono. Nuciat etia qd uoluerit ab
eo missi ad quos uoluerit. totu
ab io p id ubu eig audien. i. i eig
uitate iuenietes qd sit faciendu. qd qbg
et qn nunciandu sit. Na et nos orantes
eu no eu docemg: q nouit ut ait
ubu eig pr e qd uob nece sit pusq
petatis ab eo. Non ita ex tpe agno
uit. sed futa oia tpalia. atq i eis etia
qd et qn fuearimg petitu ab illo: et
quos et de qbg rebg ul exauditug
ul no exaudiuia eet. sn iicio an pstit
uit. Non go dr angels ocones nras
offre deo. qsi deg tuc nouit qd ue
limg et quo idigeamg. q oia anq
fiant sciuit et pqsq facta sut nouit:
s q nece ht rōnalis creatura tpales
cas ad etnitatis uitate iferre su
petendo qd erga se fiat siue ɔsule
do quid faciat.
Quod dm e de angel attribuit scis
Sicut angeli a deo p ... uiabg
libu eig discut peticones nras
et qd de hijs iplendu sit ul n: cur n

cognamus et animas sanctorum faciem dei con-
templancium in eius veritate intelligere
preces hominum et que implende sint vel non.
Unde est quod dicitur deus exaudit preces quo-
rundam non solum quantum ad effectum inmancipat
sed etiam quantum innotescunt curie angelorum
et sanctorum animarum quod in futurum sit vel non:
et quod agnoscunt in dei voluntate esse.
hoc volunt et ipsi. Adeo enim superne
veritati addicti sunt: ut nil preter eius vo-
luntatem queant velle. Intercedunt igitur ad
deum sancti pro nobis et merito dum merita
eorum suffragantur nobis et affectu dum vo-
ta nostra cupiunt impleri. quod tamen non fieri
nisi in voluntate dei implenda didi-
cerint. Oramus ergo ut intercedant pro
nobis id est ut merita eorum nobis suffra-
gentur. et ut ipsi velint bonum nostrum:
quia eis volentibus vult deus et ita fiet.
Ex premissis constat quod cum quibusdam mi-
sericordius agit deus quam eorum aliqui primi
meruerunt sed cum mediocriter malis:
qui suffragiis ecclesie iuvantur. Quibus val-
Dist. xlvi. de malis prosit mitigatio pene.

Sed queritur hic de valde malis.
utrum et ipsi mali in aliqua penarum
mitigatione dei misericordiam senciant. ut
minus quam meruerunt puniantur. Et quidam
estimant eos nullam relevationem pe-
ne sentituros: quod confirmant iacobi auctoritate
dicentis. Iudicium sine misericordia fiet illi qui non
fecit misericordiam. Augustinus etiam ait. Misericordia
hic iudicium in futuro. Idem distinguens.
quod omnes vie domini misericordia sint et veritas ait.
Erga sanctos. omnes vie dei misericordie. omnes veritas
quia et in iudicando subvenit et ita non
deest misericordia: et in miserando id exhibet
quod promisit ne desit veritas. ergo
omnes ad quos liberat et dampnat omnes
vie sunt misericordia et veritas: quia ubi non

miseretur vindicte veritas datur. Dicens
ubi non miseretur datur intelligi aliquid a
deo fieri. ubi ipse non miseretur. Ex hiis
occurrit quod ait cassiodorus super psalmum
quinquagesimum loquens de misericordia et
pietate dei. Hee inquit due res iudicio
dei semper adiuncte sunt. Ergo et in punitione
malorum non est iusticia sine misericordia. Idem de
misericordia et iudicio ait. Hec duo mutua
societate sibi iunguntur. In hiis duabus virtutibus
omnia opera dei concluduntur. Augustinus quoque
respondens illis qui reproborum supplicia si-
ne fine contendunt ita illorum repellit
opinionem. asserens reprobos perpetuo pu-
niendos. ut eorum supplicia aliquatenus
mitigari non neget. Frustra itaque non-
nulli etiam dampnatorum penam et cruciatum
sine intermissione perpetuos humano
miserantur affectu. atque ita futurum esse
non credunt. non quidem scripturis adversando
divinis. sed pro suo motu dura queque
molliendo et in leniorem flectendo
sententiam: que putant terribilius esse
dicta quam verius. Non enim inquit mise- oblivis-
reri deus: aut continebit in ira sua misericordias suas. cetur
Hoc quidem in psalmo legitur: sed de hiis
intelligitur qui sunt vasa misericordie: quia et ipsi
non pro meritis suis sed deo miserante
de miseria liberantur. Aut si hoc ad
omnes estimant pertinere: non ideo necesse est
ut dampnationem opinentur finiri pos-
se eorum de quibus dictum est. Ibunt hii in
supplicium eternum: ne hoc modo putetur
finienda fine felicitas eorum de quibus
econtrario dictum est: iusti autem in vitam
eternam. sed penas dampnatorum certis temporibus
existimant si hoc placet eis aliquatenus
mitigari: sic etiam quippe intelligi potest
manere ira dei in illis id est ipsa dampnatio.
hec enim vocatur ira dei. non divini animi per-
turbatio ut in ira sua id est manente

ira sua nō ɔtineat misericordias suas. nō eterno supplicio finē dando ꝗ leuamē adhibendo ul' imponendo cruciatibus: q psalmus nō ait ad finiendā irā suā. ul' post irā suā ꝗ in ira sua: q si sola eēt posset alienari a regno dei. carere magna multitudine dulcedinis dei. tam grandis ē pena. ut ei nulla tormenta possint que nouimus cōparari. si illa sit eterna: ista aūt sit qualibet multis seculis longa. Manebit ergo sine fine mors perpetua dampnatorum. et oibꝰ ipa erit cōis: sicut manebit cōis omni uita eterna sanctorum. Sicut ita asserit hic penas reproborum nō eē finiendas: qd' nō pbatur si dicatur eorum supplicio aliqd' leuamē adhiberi. Unde nō incongrue dici pt. dm̄ et si iuste id possit. nō omnino tm̄ tm̄ punire malos in futuro quantum meruerunt: ꝗ aliqd eis quantitatis mali sint de pena relaxare. ¶ Determinat premissas auctoritates.

Quod aūt dictum ē iudicium sine misericordia ill' q nō fecerit miām: ita intelligi pt q iudicium dampnationis fiet illi q nō fecit miām. pro eo qd' non fiet sine mīa. Ul' fiet ei iudicium sine mīa liberante et saluante q tm̄ in aliqua pene alleuiatione miām dei senciet: ita cū dr̄ mīa h' iudicium in futuro. nō negatur qn in futuro sit miē effectus et in electis q per miām ab oi miseria liberabuntur: et in reprobis q minus quam meruerunt cruciabuntur. Sed hꝰ nō sine cū dr̄ sine mīa. et iudicium in futuro: q et hic multis modis miseretur deus. quibus nō miserebitur tunc. Uocat enim nunc peccatores et iustificat. qd' tunc nō fiet. et tunc reddens singulis secundum merita manifeste iudicabit. q nunc occulte iudicat. cuius occultum iudicium ut ait augustinus intelligitur pena. q quis ul' exercetur ad purgationē. ul' monetur ad cōuersionē: ul' si cōtempnit excecatur ad dampnationē. Occultum igitur iudicium dei dr̄ pena. q iudicat dampnando: purgando. cōuertendo. excecando. Iudicia quoque dei aliqn̄ appellantur dispositiones eius de oibꝰ rebꝰ. Unde. Quā incomprehensibilia sunt iudicia eius: et iudicia eius abissus multa. Iudicium aūt quo in futuro iudicabit intelligitur sentencia q uentilabitur area. i. diuidetur localiter mali a bonis ministerio angelorum: et illi in uitam ducentur. illi in supplicium mittentur. q nunc sit mixti sunt.

¶ De iusticia et mīa dei.

Sed quō iusticia dei et pietate idest miām suā cassiodorus duas res ee dixit. q semp adiuncte sunt iudicio dei: Iusticia enim dei et mīa nō due res. ꝗ una res. i. diuina essencia ē. sicut supra pluribus auctoritatibus ostensum ē: q nō ē deo aliud eē misericordem quam miām. nec iustum quam iusticiam. ꝗ idē penitus. Nec aliud ē eē misericordē quam iustum nec miām quam iusticiam: ꝗ oīo idem. q nō denominatione ꝗ essencia tñ hec de deo dicuntur. Unde in libro de sciencia de operibus dei. quādam eē miē quādam iusticie: Sed et iusticia dei mīa ē. quamuis sint opa iusticie eē uidentur et nunc et econuerso. Hiis tamen dei pt sic. In illis locucionibus quibus harmonia operum fiunt distinctiones. ut alia miē alia iusticie alia bonitatis probantur. nō diuisiones subiectis. i. rei huius uocabul' significante exprimuntur. ꝗ uarietas sensuum et affectuum in creaturis monstratur. Cum enim dr̄ deus iustus ul' iusticia. essencia diuina predicatur. et cū q ipse sit distributor et iudex meritorum intelligi datur. ita et cū dr̄ misericors essencia diuina predicatur: et insuper q ipse sit miserorum liberator intelligi datur. Similiter bonus cū dicitur essencia diuina predicatur. ut cū dr̄ deus et insuper auctor

omnium bonorum ostenditur. Ita et cum dicitur deus eterna divina providentia: et ipse timendus ostenditur. Inde ergo quedam opera misericordie quedam iusticie dicuntur: non quando eterna divina hec et illa operetur: quando et hec et illa sit opera divine eternitatis que dicitur misericordia et iusticia: sed quia quedam sunt quibus ostenditur iudex et equus distributor. quedam quibus ostenditur miserator. Misericors enim dicitur in natura miserationis in exhibitione. et in quibusdam operibus dicitur effectus esse misericordie. in quibusdam effectus iusticie non quod aliud efficiat iusticia aliud misericordia dei. si ad eternitatem referas: sed ex quibusdam effectibus intelligitur iudex. ex quibusdam miserator: velut ut quibusdam placet iustus et misericors. Sed secundum hoc oritur questio. quomodo ex aliis ostendatur iustus. ex aliis misericors: cum sit idem ei esse iustum et esse misericordem. Si enim secundum eandem rationem dicitur iustus et misericors: ex eo opere quo intelligitur iustus intelligitur misericors et econverso. Hec dixi supra quod cum dicitur deus iustus et misericors. ita eadem divina eternitas intelligitur et significatur: et secundum eam idem predicatur. ut etiam quedam diversa intelligantur. Intelligimus enim eum per hoc miseratorem et iustum iudicem: quod evidenter *origenes* ostendit dicens. Omnia que dei sunt christus est. Ipse sapientia eius ipse fortitudo. iusticia sanctificatio ipse redemptio. Hec cum unum sit in subiacenti: pro varietate sensuum diversis nuncupatur vocabulis. Aliud enim significat sapientia. aliud iusticia. Nam cum sapientia dicitur: disciplinis te divinarum humanarumque rerum instructus intelligitur. Cum iusticia: distributor et iudex meritorum insinuatur. Ita et cum dicitur providentia: doctor et demonstrator bonorum malorumque rerum vel neutrarum intelligitur.

Auctoritatibus probat quedam iusticie. alia misericordie. alia bonitati tribui.

Quod autem quedam opera misericordie quedam iusticie quedam bonitati attribuantur: in scripturis facile est reperire. Et de misericordia quidem et iusticia manifestum est: de bonitate vero ac misericordia amplius docemus. Sed *augustinus* docet illa opera proprie ad misericordiam pertinere quibus aliqui a miseria liberantur: ad bonitatem vero non solum illa. sed creaturam et gubernationem naturalium. ita dicens. Ad misericordiam pertinet quod a peccatis mundat: et de miseria liberat. Ad bonitatem vero: quod celum terram. et omnia valde bona creavit ut essent. *Idem.* Celum non indiget misericordia ubi nulla est miseria: in terra habundat hominis miseria et superhabundat dei misericordia. Miseria igitur hominis et misericordia dei plena est terra: non celum quod non indiget misericordia. indiget regente domino. Omnia enim indigent domino et misera et felicia: quia sine ipso miser non sublevatur: felix non regitur. *Item alibi* misericordia est erga miseros: bonitas erga quoslibet indifferenter et misericordia large accipitur ut bonitas.

Quod universe vie domini dicuntur misericordia et veritas.

Post hec considerari oportet ex quo sensu universe vie domini dicantur misericordia et veritas. Hoc multipliciter recepit expositionem. Universe enim vie domini quibus ad nos venit ut ait *augustinus super psalmum.* intelliguntur duo adventus. Primus in quo manifestam et multiplicem misericordiam nobis exhibuit: et secundus in quo requirendo merita iusticiam adhibebit. Universe enim vie domini id est quibus ascendimus ad dominum sunt iusticia qua a malo declinamus: et misericordia qua bonum facimus. In hiis enim duobus omne bonum nostrum concluditur. Hec cum supra *cassiodorus* dixit in hiis

duobus omnia opera dei concludit: misericordia quoniam [ope] in omni opere domini hec duo mutuo sibi iunguntur. Quibusdam placuit non in omni opere domini hec duo concurrere secundum effectum dico. Nam secundum essentiam non dividitur misericordia et iustitia, quia unum est. Verum secundum effectum non in omni opere domini dicuntur esse misericordia et iustitia, sed in quibusdam tantum misericordia, in aliis iustitia, atque in aliis misericordia et iustitia. Fatentur tamen dominum omnia que agit misericorditer agere et iuste, referentes rationem dicti ad voluntatem dei que iustitia est et misericordia, non ad effectus misericordie et iustitie qui sunt in rebus. Aliis autem videtur quod sic dicitur deus omnia opera sua facere iuste et misericorditer: ita concedendum sit in omni opere dei iustitiam esse et misericordiam, id est clementiam secundum effectum vel signum, quia nullum opus dei est in quo non sit effectus vel signum equitatis et clementie sive occulte sive aperte. Aliquando enim manifesta est clementia sive benignitas et occulta equitas: aliquando e converso. ¶ De sententia iudicii.

Dist.º xlvii

Solet etiam queri qualis dabitur iudicii sententia. Sed non est proprium id explicare. Non enim scriptura aperte diffinit an voce illa proferatur: Venite benedicti patris mei; et ite maledicti. An virtute iudicis ita fiat conscientiis singulorum attestantibus, ut modo dictum fuit: ut iudicis potentie effectus tali dictione significetur. Illa etiam: Esurivi et non dedistis mihi manducare, et huiusmodi in singulis conscientiis exprimenda plurimi putant quam verbis: quod aperte in momento, in ictu oculi, misterium consummandum credit. Sed illud ad resurrectionis statum tantum referunt, non ad iudicium: quod iudicii sententiam et malorum increpationes et bonorum premia verbis exprimenda asserunt. ¶ Quod sancti iudicabunt.

Non autem solus Christus ¶ Et quomodo iudicabit: sed et sancti cum eo iudicabunt nationes. Ipse enim apostolus ait: Sedebitis et vos super sedes xii iudicantes xii tribus Israel. Non est putandum quod xii tantum apostoli presiderent Christo hoc. Ubi enim sedebit Paulus qui plus omnibus laboravit, si non ibi sedebit nisi xii? Per xii igitur sedes perfectio tribunalis, id est universitas iudicantium intelligitur, scilicet omnes perfecti qui relictis omnibus secuti sunt Christum: per xii tribus universitas iudicandorum. Iudicabunt vero eos sancti non modo comparatione, sed etiam auctoritate et potestate. Unde gladii ancipites in manibus eorum, id est sententia de bonis et malis in potestate eorum. Si vero queritur que erit eorum potestas vel auctoritas in iudicando: puto non autem posse sciri, quod videatur nisi divina revelatione quis didicerit. ¶ De ordinibus eorum qui in iudicio erunt.

Erunt autem iiii ordines in iudicio. Due quippe partes sunt: electorum scilicet et reproborum, ut Gregorius ait. Sed bini ordines eisdem singulis partibus continentur. [ordines] Alii enim iudicantur et pereunt, alii non iudicantur et pereunt; alii iudicantur et regnant, alii non iudicantur et regnant. Iudicantur et pereunt quibus dominus inclamat dicens: Esurivi et non dedistis mihi manducare etc. Non iudicantur et pereunt de quibus dominus ait: Qui non credit iam iudicatus est. Horum enim dampnatio certe nota est, et ideo non dicuntur iudicari: quia ad conspectum districti iudicis cum aperta dampnatione sue infidelitatis accedunt. Qui vero professionem fidei sine operibus habent iudicabuntur et peribunt, id est redarguentur ut pereant. Qui vero nec fidei sacramenta tenuerunt, increpationem iudicis ipse non audient fieri: quia infidelitatis sue tenebris preiudicati, eius quem despexerant invectione redargui non merentur. Illi saltem verba

iudicis audient. qui eius fidem saltem uerbo
tenuerunt. Illi in dampnacione sua eterni
iudicis non percipiunt uerba. qui eius reue
renciam nec uerbotenus seruare uolue
runt: et ideo illi iudicandi. isti non iu
dicandi dicuntur. Ex electorum uero parte alij
iudicantur et regnant scilicet qui uite macu
las lacrimis tergunt et elemosinarum super
ductione operiunt: quibus iudex in dextra
consistentibus veniens dicet. Esuriui
enim et de. in ma. xxv. Alij autem non iudi
cantur et regnant: qui etiam precepta legis
perfectionis uirtute transcendunt: quia non so
lum hoc quod lex precipit seruare contenti
sunt. sed et quod ad perfectionem consulitur imple
studeant. De quibus propheta ait. Dominus ad
iudicandum ueniet cum senatoribus popu
li sui. Et salomon. de sponso ecclesie lo
quens ait. Nobilis in portis vir eius:
quando sederit cum senatoribus terre. Et iob.
Non saluat impios et pauperibus iudi
cium tribuet. Hij ergo sub generali iudi
cio non tenentur. sed iudices veniunt:
quia et precepta generalia viuendo vi
cerunt. et omnibus relictis xpm secuti sunt.
Recte pauperibus iudicium tribuitur: qui
quanto huic mundo magna humilitate
despecti sunt: tanto tunc maiori culmi
ne potestatis excrescent. De talibus dicitur. Qui
uicerit dabo ei sedere mecum in throno
meo: sicut et ego uici et sedi cum patre
meo in throno eius. Vincens dominus cum
patre in throno sedit: quia per passionis
certamen et resurrectionis palmam. quod patri
esset equalis omnibus claruit. Nobis uero
in throno filij sedere est: ex eiusdem filij
potestate iudicare. Nunc enim iudicandi
principatum ex eius uirtute percipi
mus: quasi in eius throno residemus.
Ex hiis apparet quod etiam perfectiores
sunt cum xpo iudicabunt potestate: et quare
quidam dicantur iudicandi alij uero non iudicandi

De ordine iudicij et missione angelorum

Cum autem in euangelio legatur quod dominus
mittet angelos suos qui colligent
de regno suo omnia scandala. et mit
tent iniquos in caminum ignis: exibunt
enim angeli et separabunt malos de me
dio iustorum et mittent eos in caminum
ignis. Et item. Mittet angelos
suos cum tuba. et congregabunt electos
a quatuor ventis: et cum dicat propheta.
congregate illi sanctos eius: missio an
gelorum illa implenda non est dubitandum.
Domino enim veniente ad iudicium.
precedet ante eum ignis quo comburentur
facies huius mundi. et peribit celum
et terra. non secundum substantiam sed secundum
speciem que immutabitur: celum quidem ae
reum non ethereum. Tantum enim as
cendet ignis in iudicio: quantum as
cenderunt aque in diluuio. Ille uero
ignis malis qui reperti fuerint viui.
erit supplicio. bonis uero non. Vt enim
augustinus ait. Hoc erit incendium mundi
finis: quod fuit caminus ignis tribus
pueris. In quibus aliquid purgandum
fuit per illum ignem purgabitur. alijs
uero nullam ingeret molestiam. Pur
gato uero per ignem mundo. et ad iu
dicium veniente domino emittetur vox
illa magna qua resurgent omnes mor
tui. et tunc missio angelorum ven
tilabitur area. quia boni congregabuntur
ei de quatuor partibus mundi angelico
ministerio quo et rapientur obuiam xpo
in aera: relictis terra manentibus
quam dilexerant. Et tunc preconia
bonorum. esuriui et de. in ma. xxv. et
pacciones ille malorum. esuriui et non
de. in ma. proferentur uel sono uoca
li uel alio modo. Deinde proferetur
sententia super utrosque. venite benedicti pa
tris mei et ite maledicti in ignem eternum

et ministerio angelorum virtute dei cooperante. Mittentur mali in ignem eternum hoc est in infernum.

An post iudicium demones preerunt hominibus ad puniendum.

Solet queri an in ministerio malorum ad puniendum presint demones post iudicium: quos carnifices tortores animarum scriptura appellat. Apostolus dicit quod christus tunc evacuabit omnem principatum et potestatem et virtutem. Dum enim durat mundus: angeli angelis, demones demonibus, homines hominibus presunt. Sed omnibus collectis: iam omnis prelatio cessabit. Hinc quidam putant post iudicium demones non habere cruciandi homines sicut modo: sed ut demones virtute dei cruciantur sine cuiuslibet ministerio asserunt: sic reprobos homines in non per operationem demonum sed virtute divina tamen eternis subiri tormentis. Premissa tamen auctoritas non cogit id sentire. quia et si asserat tunc non demones demonibus nec homines hominibus preesse: non diffinit tamen an demones presint hominibus ad torquendum. Unde quibusdam videtur eos sic existere hominibus in pena tortores: sicut extiterunt incentores in culpa.

De forma iudicis. Distinctio xlviii

Solet queri etiam in qua forma christus iudicabit. In forma utique qua fuit iudicabit. quia omnibus in iudicio apparebit: ut videant mali in quem pupugerunt. Divinitatem vero eius mali non videbunt. Unde ysaias. Tollatur impius ne videat gloriam dei. Humanitatem ut timeant videbunt. divinitatem vero non ne gaudeant. Divinitas enim sine gaudio videri non potest.

Qualis apparebit forma servi.

Sed cum in forma humana constet eum appariturum: queritur an forma illa gloriosa appareat sicut vere est: an infirma qualis et in passione extitit. Quidam putant a malis talem videri qualem crucifixerunt. id est infirmam quia dicit scriptura videbunt in quem pupugerunt: sed apte augustinus dicit formam servi glorificatam a malis et a bonis tunc videri. Cum in forma servi glorificata iudicantem viderint boni et mali. tolletur impius ut non videat claritatem dei que deus est quam soli mundo corde videbunt: quod est vita eterna. eis Forma igitur humana in christo glorificata a cunctis videbitur. Unde et christus iudicaturus vivos dicitur quia filius hominis est. Ita enim legitur in evangelio iohannis: Et potestatem dedit ei iudicium facere quia filius hominis est: non quia ipse ex virtute hominis sit iudicaturus vel quia ipse solus sine patre et spiritu sancto sit iudicium facturus: sed quia ipse solus in forma servi iudicans bonis et malis videbitur. Cum ergo dicitur pater non iudicat quemquam sed omne iudicium dedit filio. non est ita intelligendum quasi solus filius iudicet et non pater: sed quia forma filii humana in iudicio cunctis apparebit. non in infirma sed gloriosa. Iudicabit autem in virtute divinitatis non sine patre et spiritu sancto: et apparebit terribilis impiis et mitis iustis. Erit enim terror malis: et lumen iustis.

Quare dicatur christus secundum formam servi suscitaturus corpora.

Et sicut dicitur secundum formam servi iudicaturus christus causam premissam: ita etiam dicitur suscitaturus corpora mortuorum secundum humanitatem: cum tamen virtute divinitatis sit suscitaturus non humanitatis. Ex hac ratione illud dicitur quod in humanitate suscepit quod est

causa nre resurrectionis .i. passione et
resurrectione. Quod ei assertur secundum hominem
suscitator mortuorum. Unde augustinus Per verbum
filium dei. fit animarum resurrectio. Per
verbum in carne factum filium hominis. fit corporum
resuscitatio. Item. Iudicat et suscitat
corpora non pater sed filius secundum dispensa
tionem humanitatis: in qua minor est
patre. Christus in eo quod est filius dei est vita que
vivificat animas: in eo quod est filius hominis
iudex. Nam secundum formam humanitatis
dicitur iudicaturus corpora et suscitaturus.
Iudicaturus autem quia illa forma in iudicio
cunctis apparebit. et suscitaturus quia
in eadem forma mortuum et carnem nostre resur
rectionis suscepit. et quia secundum eandem
formam vocem dabit qua mortui de mo
numentis surgent et procedent. Secundum
quod deus est vivificat animas. non pater tantum.
quia non pater tantum vita est. sed filius cum eo
et spiritus sanctus eadem vita est: que primitus
ad animam non ad corpus. Corpus enim
non sentit vitam sapientie sed anima: que illu
minatur lumine eterno. Licet igitur Christus po
tentia divinitatis vivificet animas et su
scitet corpora et iudicet: non otiose
tamen et preter rationem ei secundum formam dei tribuitur
vivificatio animarum: et secundum formam servi
iudicium et resuscitatio corporum.
c
Et putant quidam De loco iudicii
dominum descensurum in valle Io
saphat in iudicio: eo quod ipse Iohel pro
pheta sic loquitur. Congregabo omnes
gentes. et deducam eas in valle Iosa
phat: et ibi cum eis. In eo
disceptabo capitulum expositione reperi. Hoc quidam ita
pueriliter intelligunt: quod in valle que est
in latere montis oliveti. descensurus
sit dominus ad iudicium. Quod frivolum est:
quia non in terra sed in spacio huius aeris
sedebit contra locum montis oliveti
ex quo ascendit: et sicut Iohannes Crisosto
mus dicit angeli deferent ante eum signum
crucis. Unde et in evangelio Matheus
ait. Et tunc apparebit signum filii hominis
in celo. Iosaphat enim interpretatur iudicium
dei. In valle ergo iosaphat
.i. in iudicium dei congregabuntur omnes
impii. Iusti vero non descendent in valle
iudicii .i. damnationis: sed in nubibus
elevabuntur obviam Christo.
De qualitate luminarium et temporis
post iudicium.
b
Veniente autem domino ad iudicium
in fortitudine et potestate magna
sol et luna dicuntur obscurari: non suo
lumine privatione. sed maioris super
venientis luminis claritate. Virtutes
quoque celorum .i. angeli dicuntur moveri
non metu damnationis vel ali
qua perturbatione pavoris: sed quadam
admiratione eorum que viderint. Unde
Iob. Columpne celi pavent adventum
eius. In die vero iudicii sol et luna
eclipsim patientur: sicut Iohel
testatur dicens. Sol convertetur in te
nebras et luna in sanguinem:
antequam veniat dies domini magnus
et horribilis. Magnus vero dicitur propter
magna que ibi fient. Cum autem fuerit nova
facta celum novum et terra: tunc erit lux
lune sicut lux solis. et lux solis
septemplicior .i. sicut lux
septem dierum: quia quantum lucebat sol in
prima conditione septem dierum ante
peccatum primi hominis. tantum lucebit post
iudicium. Minorata enim fuit lux
solis et lune aliorumque siderum per peccatum
primi hominis. Sed tunc recipiet
sol mercedem sui laboris. quia septempli
citer lucebit: et tunc non erit vicis
situdo noctis et diei. sed tantum dies.
Unde Zacharias. Et erit dies una
que nota est domino. non dies neque nox.
et in tempore vespere erit lux: quia tunc non

eit uarietas noctis et diei ut modo est:
sed continua dies et lux. Ysaias tamen
videtur dicere quod tunc non luceat sol vel
luna: loquens congregacionem beatorum. Non
erit tibi amplius sol ad lucendum
per diem. nec splendor lune illuminabit
te: sed erit tibi dominus in lucem sempiternam. In
hiis verbis non negat solem et lunam
tunc lucere: sed significat hiis qui
erunt in eterna beatitudine nullum lucis
usum prestare: quia ut ait theominus
super eundem locum celi exceptis solis atque
lune nobis cessabit officium: et erit
ipse dominus lumen suus in perpetuum. Potest
etiam istud ysaye intelligi ea racione
dictum: quia sol et luna tunc non ha
bebunt ortum et occasum sicut modo.
Unde ysidorus. quasi exponens illud
ysaie ait. Post iudicium sol laboris sui
mercedem recipiet. Unde propheta. Lucebit
septempliciter et non veniet ad occa
sum. nec sol nec luna. sed in ordine quo
creati sunt stabunt: ne impii in tormentis
sub terra positi fruantur luce eorum.
Unde abacuck. Sol et luna steterunt
in ordine suo. Sic ergo apparet quod solem et
lunam tunc lucere: sed stabiliter permanere:
ubi etiam significatur infirmum esse sub
terra. Si vero queritur quis sit usus
lune solis et luce: tunc fateor me
ignorare: quia in scriptis non memini
me legisse. ¶ De diversa mansionum
in celo et in inferno.

Distinctio xlix.

Post resurrectionem vero fro
vniuerso impletoque iudicio.
suos fines habebunt civitates due.
una christi altera dyaboli. una beatorum
altera malorum: utraque tamen angelorum
et hominum. Istis voluntas vel facul
tas non poterit esse peccandi. vel ulla
condicio moriendi: istis in eterna

vita feliciter viventibus. illis infeliciter in
eterna morte sine moriendi potestate du
rantibus: quia utrique sine fine. Sed in
beatitudine isti alius alio prestabilius:
in miseria vero illi alius alio tolerabilius
permanebunt. ¶ Ex hiis apparet quod
sicut boni deinde glorificabuntur alii
magis alii minus: ita et mali deinde
in inferno punientur. Sicut enim in domo
patris. i. in regno celesti mansiones
multe sunt. i. premiorum diversitates: ita et in inferno
diverse sunt mansiones. i. suppliciorum
diversitates. Omnes tamen etiam penam patientur:
sicut omnes electi eundem habebunt dena
rium. quem paterfamilias dedit omnibus qui operati
sunt in vinea. Nomine denarii aliquid omnibus
equalis racione intelligitur. i. vita eterna de
ipso quo omnes fruantur. Sed impariter.
Nam sicut est differens clarificacio
corporum: ita differens gloria animarum. Stel
la enim a stella. i. electus ab electo est
differt in claritate mentis et corporis.
Alii enim aliis vicinius clariusque di
vinam speciem contemplabuntur: et ipsa diversa con
templandi. diversitas mansionum
vocatur. Domus ergo una est. i. denarius
unus est sed diversitas est ibi mansionum
id est diversa claritatis: quia unum est et
summum bonum beatitudo. et vita omnium
scilicet deus ipse. Hoc bono omnes electi
perfruentur: sed alii aliis plenius.
Perfruentur vero per speciem videndo:
non per speculum vel in enigmate. Habemus
ergo vitam est videre vitam. i. cognoscere
deum in specie. Unde veritas in euangelio
ait. Hec est vita eterna: ut cognoscant
te et quem misisti ihesum christum esse unum
et solum verum deum. hoc est habere vitam.
est cognoscere te. Non est ipsa cognicio
quod tu es. sed per cognicionem habere
bonum quod tu es: id est vitam.
¶ An omnes homines velint esse beati.

Solet etiam queri de beatitudine utrum omnes eam velint, et sciant que sit vera beatitudo. De hoc Augustinus in libro xiii de trinitate ita disserit. Mirum est cum capessende retinendeque beatitudinis voluntas una sit omnium, unde tanta existat de ipsa beatitudine rursum diversitas voluntatum: non quod eam aliquis nolit, sed quod non omnes eam noverint. Si enim eam omnes nossent, non ab aliis putaretur esse in virtute animi, ab aliis in voluptate carnis, ab aliis atque aliis alibi et alibi. Quomodo ergo omnes amant quod non omnes sciunt? Quis potest amare quod nescit? Sicut supra disputavi. Cur ergo amatur ab omnibus beatitudo, nec tamen scitur ab omnibus? An forte sciunt omnes quid ipsa sit, sed non omnes sciunt ubi sit, et inde contentio? An forte falsum est quod paulo ante posuimus: Beate vivere omnes homines vellent. Si enim beate vivere est secundum animi virtutem vivere, quomodo beate vivere vult qui hoc non vult? Nonne verius diximus: homo iste non vult beate vivere, quia non vult secundum animi virtutem vivere, quod solum est beate vivere? Non igitur omnes beate vivere volunt, immo pauci hoc volunt, si non est beate vivere nisi secundum animi virtutem vivere, quod multi nolunt. Itane falsum erit? Unde nec ipse Cicero dubitavit. Ait enim: Certe beati omnes esse volumus. Absit ut hoc falsum esse dicamus. Quid igitur? An dicendum est, etiam si nichil sit aliud beate vivere quam secundum animi virtutem vivere, tamen qui hoc non vult beate vivere vult? Nimis quidem hoc videtur absurdum. Tale est enim ac si dicamus: Et qui non vult beate vivere, beate vult vivere. Istam repugnantiam quis audiat, quis ferat? Et tamen ad hanc contrudit necessitas, si et omnes beate vivere velle verum est, et non omnes sic volunt vivere quomodo solum vivitur beate. An illud ab his angustiis nos potest eruere, si dicamus nil esse beate vivere nisi vivere secundum delectationem suam, et ideo falsum non esse quod omnes beate vivere velint, quia omnes ita volunt ut quemque delectat? Et id quidem falsum est. Velle etiam quod non deceat, esse miserrimum. Nec tam miserum est non adipisci quod velis, quam adipisci velle quod non oportet. Nullus ita recte sit ut dicatur ideo aliquem beatum quia vivit ut vult. Cum profecto et si miser esset, minus tamen esset, si nichil eorum que perperam voluisset habere potuisset. Mala enim voluntate vel sola miser quisque efficitur, sed miserior potestate, cum desiderium male voluntatis impletur. Proinde quoniam verum est quod omnes homines esse beati velint, idque ardentissimo amore appetant, et propter hoc cetera quecumque appetunt; nec quisquam potest amare quod omnino quid vel quale sit nescit, nec potest nescire quid sit quod velle se scit: sequitur ut omnes vitam beatam sciant. Omnes autem beati habent quod volunt, quamvis non omnes qui habent quod volunt continuo sint beati. Continuo autem miseri sunt qui vel non habent quod volunt, vel id habent quod recte non volunt. Beatus igitur non est nisi qui et habet omnia que vult, et nil vult male. Ille quippe beate vivit qui vivit ut vult, nec male aliquid vult. Cum igitur ex duobus constet beata vita, licet in malis sit aliquis bonus, non tamen nisi finitis omnibus malis est beatus. Sed non ex hac vita qui in miseriis huius fidelis et bonus

peruenit ad beatam uitam. tunc enim vere quod nunc esse nullo modo potest: ut sic homo viuat quomodo vult. Non enim ibi volet male viuere. nec volet aliquid quod deerit. aut deerit quod voluerit. quidquid amauit aderit. nec desiderabitur quod non aderit. Omne quod ibi erit bonum erit. et summus deus summum bonum erit: et quod est omnino beatissimum ita semper fore certum erit. Beatos autem velle se esse omnium hominum est. Beatos esse se velle omnes in corde suo vident: ut tamen est omnium fides que ad beatitudinem peruenit.

Si quid cognoscit aliquis quod ibi non intelligant omnes.

Solet etiam queri a quibusdam. utrum de deo aliquid cognoscat aliquis magis meritus ut petrus: quod non cognoscat aliquis minus meritus ut linus. Pluribus videtur quod omnia de deo ad beatitudinem spectantia omnes communiter electi cognoscunt. Unde dicitur: Nil enim in deo noscibile magis dignumque videtur: quam eum intelligere trinum et unum. Hoc autem omnes fideles per speciem cognoscent. Unde sequitur: ut non sit aliquid beatitudinis pertinens incognitum alicui beatorum. Omnes igitur cuncta illa videbunt que cognitio beatitudini seruiunt: sed in modo videndi differunt. Alius enim alio magis: aliquis alio minus fulgebit.

De paritate gaudij.

Solet etiam queri an in gaudio dispares sint: sicut in claritate cognitionis dicuntur. De hoc augustinus ait: Multe mansiones in una uita erunt. sed uarie premiorum dignitates: sed ubi deus erit omnia in omnibus erit etiam in dispari claritate par gaudium. ut quod habebunt singuli commune sit omnibus: quia etiam gloria capitis omnium erit per vinculum caritatis. Ex hijs datur intelligi quod par gaudium omnes habebunt. et si disparem cognitionis claritatem: quia per caritatem que in singulis erit perfecta ita quisque gaudebit de bono alterius. qualiter gaudet si in seipso habeat. Sed si par erit cunctorum gaudium. videtur quod par sit omnium beatitudo: quod constat omnino non esse. Ad quod dici potest quod beatitudo par esset: si ita esset par gaudium. ut etiam par esset cognitio. Sed quia hoc non est: non sequitur paritas gaudij paritatem beatitudinis. Potest etiam sic accipi par gaudium ut non referatur paritas ad intentionem affectionis gaudentium. sed ad vniuersitatem rerum de quibus gaudebunt: quia de omni re unde gaudebit unus gaudebunt omnes.

Si maior sit beatitudo sanctorum post iudicium.

Post quam solet. si beatitudo sanctorum maior sit futura post iudicium quam interim. Sine omni scrupulo credendum est eos habituros maiorem gloriam post iudicium quam ante: quia et maius erit eorum gaudium ut supra testatus est augustinus et amplior erit eorum cognitio. Unde theodonius. Peracto iudicio ampliorem gloriam sue claritatis ostendet deus electis. Si quem mouet quid opus sit spiritibus defunctorum corpora sua in resurrectione recipere si eis potest sine corporibus summa beatitudo prebeti: difficilis questio est nec potest a nobis perfecte diffiniri. Sed tamen dubium non est et raptam a carnis sensibus mentem hominis. et post mortem ipsa carne deposita. non sic videre posse incommutabilem substantiam sicut sancti angeli

videntur: sive alia latentiori causa, sive
ideo quia inest ei quidam naturalis appetitus
corpus administrandi, quo retardatur
quodammodo ne tota intentione pergat
in illud summum celum: donec ille appe-
titus conquiescat. Porro si tale corpus
sit cuius sit difficilis et gravis admi-
nistratio: sicut hec caro que corrumpitur:
multo magis avertitur mens ab illa
visione summi celi. Proinde cum hoc
corpus iam non animale sed spirituale re-
ceperit angelis equata, perfectum habebit
nature sue modum obediens et imperans,
vivificata et vivificans, tam ineffabi-
Dist^o l· li facilitate: ut sit ei glorie quod fuit sarcine.

Hic oritur. Quod in malis in inferno perdurabit.

Hic questio ex premissis dicentis
originem. Dicit enim Augustinus loquens
de malis in inferno damnatis et bo-
nis in celo glorificatis: dixit quod nec
bonis voluntas, nec malis facultas
peccandi esse poterit. Sed de bonis
quidem constat. Sed de malis
a quibus voluntatem malam non remo-
vet, queritur quomodo verum sit eos non
peccare: cum malam habeant volun-
tatem. Quidam autumant illam
malam voluntatem non esse peccatum, sed
supplicium tantum: alii vero peccatum esse
fatentur, sed pro illud eos non mereri
aliquam penam: quia ibi non est locus
merendi. Illud ergo peccatum dicitur
non tantum supplicium esse: sed supplici-
um mali meriti, quod in hac vita pre-
cessit. De hoc Augustinus sic dicit. Tempus
acquirendi vite etiam in hac tantum vita
deus hominibus dedit: ubi voluit
esse etiam penitentiam fructuosam. Ideo
hec penitentia fructuosa est, quia potest hic
homo deposita malitia bene vivere, et mu-
tata voluntate mutare sibi opera, et mu-
tare: et ea agere que deo placeant. Quod
qui in hac vita non fecerit, habebit qui-
dem penitentiam in futuro seculo de male-
factis, sed indulgentiam in conspectu dei
non inveniet: quia etsi erit ibi stimu-
lus penitudinis, nulla erit ibi correctio
voluntatis. A talibus enim ita cul-
pabitur iniquitas sua: ut nulla-
tenus possit vel diligi vel desi-
derari iustitia. Voluntas enim eis ea ta-
lis erit, ut habeant in se semper ma-
lignitatis supplicium. numquam tamen
recipere possint bonitatis affectum:
quia sicut illi qui cum Christo regna-
bunt, nullas in se male voluntatis
reliquias habebunt: ita illi qui erunt
in supplicio ignis eterni cum dyabolo
et angelis eius deputati, sicut nullam
habebunt requiem ulterius, sic bonam ulterius
nullatenus habere poterunt voluntatem:
et sicut coheredibus Christi dabitur ple-
nitudo gratie ad eternam gloriam, ita con-
sortibus dyaboli cumulabitur ipsa
malignitatis pena: quia exterioribus
deputati tenebris, nullo illustra-
buntur interiori lumine veritatis. Ex
his apparet reprobos in inferno sic
penitentiam gerere, ut per eam pravam
voluntatem non deserant: et illa
mala voluntas erit eis ad cumu-
lum pene. Per quam tamen non merebuntur:
quia nullus meretur nisi in hac vita.

Quare dicuntur tenebre exteriores.

Hic queri potest quare ille tene-
bre quibus involventur mali in
gehenna dicuntur exteriores: quia tunc
mali penitus extra lucem corporalem
et spiritualem, scilicet deum erunt. Dicuntur enim

et si patiantur tenebras exteriores
in cecitate mentis: non tamen penitus
extra lucem dei sunt: nec corporali luce
privantur. De hoc augustinus sic ait: Ira
dei et in iudicio erit: et hoc est in ceci
tate mentis. cum dantur mali in reprobum
sensum. Ibi exteriores tenebre erunt:
quia tunc peccatores penitus erunt extra
deum. Quid enim est penitus esse extra
deum: nisi esse in summa cecitate? Quia
dem deus habitat lucem inaccessibilem.
Hee autem tenebre hic iam incipiunt
in peccante. cum ab interiori luce dei
secluditur. Sed non penitus dum in hac
vita est. Unde quamvis peccator ibi dicatur
pati tenebras exteriores. et non hic:
quia ibi penitus secludetur a luce
dei. quod hic non. Sed quomodo intellige
da est ista seclusio? An quia non vide
bunt deum per speciem? Sed et nec aliquis
hic videt deum per speciem. An per dis
similitudinem quam sunt peccatores inter deum
et hominem? Sed hic multi per graviora
peccata elongantur a deo. An quia deum
oderunt: ita ut velint non esse? enim Sed
et per graviora peccata hic multi deum ode
runt: de quibus scriptum est. Superbia
eorum qui te oderunt ascendit semper.
Que est ergo ista elongatio? Sane
exteriores tenebre intelligi possunt quan
dam malignitatis odii et voluntatis
que tunc existet in mentibus reproborum.
et quedam oblivio dei: quia tormentorum
interiorum et exteriorum doloribus adeo
affligentur et turbabuntur: ut ab illis
ad cogitandum aliquid de deo. vix
et raro vel numquam mentem revo
cent: ut qui nimio pondere premuntur
adeo obstupescunt et turbantur: ut
interim in aliam cogitationem non
extendantur. sed illuc tendat impetus

cogitationis. ubi sentit vim doloris.
Sed in hac vita nullus adeo malus est
ut penitus secludatur a cogitatione
dei quin non possit appetitum beatitudinis:
et quendam boni amorem quem naturaliter
habet rationalis creatura. Illas autem exteriores
et profundissimas tenebras reproborum
pressuros post iudicium dicit augustinus
apponens de divite quod in inferno positus
elevans oculos vidit abraham et in
sinu eius lazarum: cum comparatione coar
tus est confiteri mala sua usque adeo
ut et fratres roget ab hiis removeri.
Sed ante iudicium fuit legitur. Sed post
iudicium in profundioribus tenebris
erunt impii. ubi nulla dei luce vide
bunt cui confiteantur. ¶ De animabus
dampnatorum si quam habent noticiam eorum quam
que hic fiunt.

P Preterea queri solet si repro
borum anime que iam in inferno cru
ciantur. noticiam habeant eorum que circa
suos in hac vita geruntur: et si ali
quomodo doleant super infortuniis
amicorum suorum. Hanc questionem augustinus com
memorat. ex parte eam explicans:
ex parte vero insolutam eam relinquens.
Ait enim. Movet quosdam an illius
dolor tangat mortuos. de hiis
que in suis post mortem contingunt:
vel quomodo ea que circa nos aguntur noverint
spiritus defunctorum. Cui re
spondeo magnam esse questionem: nec
in presenti disserendam. De scriptura tamen
dicit sic breviter: quod sit cura mortuis
de caris suis: ut de divite legitur.
Qui dum tormenta apud inferos
pateretur: levavit oculos ad abraham.
et inter alia dixit. Habeo enim quinque
fratres: ut testetur illis ne et ipsi ve
i. lo. hu. tor. Habet enim mortuus

curā de viuis. quos sciūt viuē:
q̄r nec in locis penaꝝ uidēt eos u
bi diues sine fribꝰ eāt: nec in regione
btoꝝ ubi lazarū ⁊ abrahā q̄uis
longe agnoscebat. Non io tn̄ qn̄s
ē eos scīe q̄ cura caros suos agit̄
hic leta ul̄ tristia. ¶ Quō intelli
genda sint q̄ de lazaro ⁊ diuite.

Si q̄s aūt querat ¶ legunt̄
quō intelligatur qd̄ de lazaro
⁊ diuite legit̄: audiat augustinū
in sīr dicentis. Si q̄s putat aīas corpe
exutas locis corpalibꝰ contineri cū
sint sine corpe. nō deerūt q̄ fauē
ant. ⁊ diuite sitiente in loco fuisse
corpali contendāt: ipsamq̄ aīam
corpea ꝑparasse lingua. ⁊ stillā
de lazari digito cupiuisse. Sz me
lius ē dubitarē de occultis: q̄ liti
garē de incertis. Diuite eē in supplicio:
⁊ pauperem in refrigerio eē nō dubito.
Sed quō intelligit̄ lingua lazari.
flāma inferni. sinꝰ abrahe ⁊ huiꝰmoi:
uix a mansuetis. ⁊ a contentiosis
nūq̄m inuenit̄. ¶ An se videant
boni ⁊ mali.

Queri etiā solet vtrū uicissim
se videant illi q̄ sūt in inferno:
⁊ illi q̄ sūt in glā. Sicut scī tradūt
⁊ boni malos. ⁊ mali bonos uidēt
usq̄ ad iudiciū. Post iudiciū uō
boni videbūt malos: sed nō mali
bonos. Vn̄ gregorius. Infideles in imo
positi an̄ diē iudicii fideles in regno
sup se attendūt: quoꝝ gaudia pos
tea contemplari nō possūt.

¶ De chaos int̄ bonos ⁊ malos.

Sed cū sci malos in tormentis
uideant: nōne aliq̄ cōpassione
ergo eos mouentur? Nōne eos de
tormentis liberari cupiunt? Recole
euuāgelium illud: qd̄ abrahā diuiti
rn̄dit: Int̄ nos ⁊ uos chaos magnum
firmatū ē: ut hii q̄ uolūt hinc ad uos
transire nō possint: neq̄ inde huc trās
~~...~~ meare. Quid ē illud chaos int̄
bonos ⁊ malos. nisi hinc iusticia inde
iniquitas: q̄ nullatenꝰ sociari possūt.
Adeo eni sci dei iusticie sūt additi.
ut nulla cōpassione ad reprobos transire
ualeant: nulla int̄ scōs p eis fiat
intercessio. Quō g° inde uolūt a q̄
transire ad illos. sed nō possūt? q̄r si
iusticia dei admitteret: nō fieret eis
molestū liberatio illoꝝ. Vel ita di
citur uelle ⁊ nō posse. nō q̄r uelit
⁊ nō possit: sed q̄r ⁊ si uellet nō
possent eos iuuare. De hoc ita gregorius
ait. Sicut reprobi a penis ad gloriam
scōꝝ transire uolūt ⁊ nō possūt. ita
iusti p misericordiam mente uolūt ire
ad positos in tormentis ut eos libe
rent sed nō possūt: quia ⁊ si iustoꝝ
aīe in nāe sue bonitate mīam hnt
iā. tūc auctoris sui iusticie cōiuncte
tanta rectitudine cōstringentur: ut
nulla ad ~~...~~ reprobos cōpassione
moueantur. ¶ Quod visa impioꝝ
pena nō minuit btoꝝ glām.

Postremo quer̄itur an visa pena
reproboꝝ decoloret glām btoꝝ:
an btitudini eoꝝ pficiat. De hoc
ita gregorius ait. Apud aīum ius
toꝝ nō fuscat btitudinē aspecta
pena reproboꝝ: q̄r ubi iā cōpassio
miserie nō erit. minuere btoꝝ leti
ciā nō ualebit. Et licz iustis sua
gaudia sufficiant. ad maiorē tn̄
glām vident maloꝝ penas quas p
grām dei euaserūt: q̄r q̄ claritate di
vidēt nil in creatura agit̄ qd̄ vidē nō
possint. Nō ē aūt mirandū si sci

ia i[m]mortales. reprobos uideāt mētis
itelligentia: cū sphere adhuc mor
tales vidē hec oīa meruerit. Egre
dient[ur] eīm elcī nō loco. s[ed] itelligen
cia. uel uisione manifesta. ad uide
dū i[m]pio[rum] cruciat[us]: quos uidentes
nō dolore afficient[ur]. sed leticia sa
ciabu[n]t[ur]. agentes gr[ati]as de sua libe
ratione. visa i[m]pio[rum] i[n]effabili cala
mitate. Dn̄i p[er]savas i[m]pio[rum] tormēta
describens. et ex eo[rum] uisione leticiā
bono[rum] exp[ri]mēs ait. Egredient[ur]
elcī: et uidebu[n]t cadauera mortu
o[rum] q[ui] p[re]uaricati sunt i[n] me. vermis
eo[rum] nō morie[tur] et ignis nō extin
guet[ur]: et erunt usq[ue] ad sacietatē visi
onis om[n]i carni .i. electis. Letabit[ur]
eīm iust[us] cū viderit vindictam.
¶ Hec de pedibus sedentis sup[er]
soliū excelsū. quos seraphim du
abus alis velabant. scriptori et si
nō auditori commemorasse sufficiat.
qui a facie excelsus sedentis p[er]
media ad pedes usq[ue] uiā [illegible]
duce p[er]uenimus.

Laus deo[?] xp̄o q[ui] me lib[er]auit ab isto

Explicit liber summe quantum ad
textum. p[er] manus fr[atr]is Arnoldi
Erley de porte blanckensteyn.
huius domus conuentualis.
Anno d[omi]ni m° cccc° lxxi° in
festo s[an]cti iacobi ap[osto]li circa horā
sextā de sero.

Laus nō scriptori s[ed] sit summo genitori

LANDES-
UND STADT-
BIBLIOTHEK
DÜSSELDORF

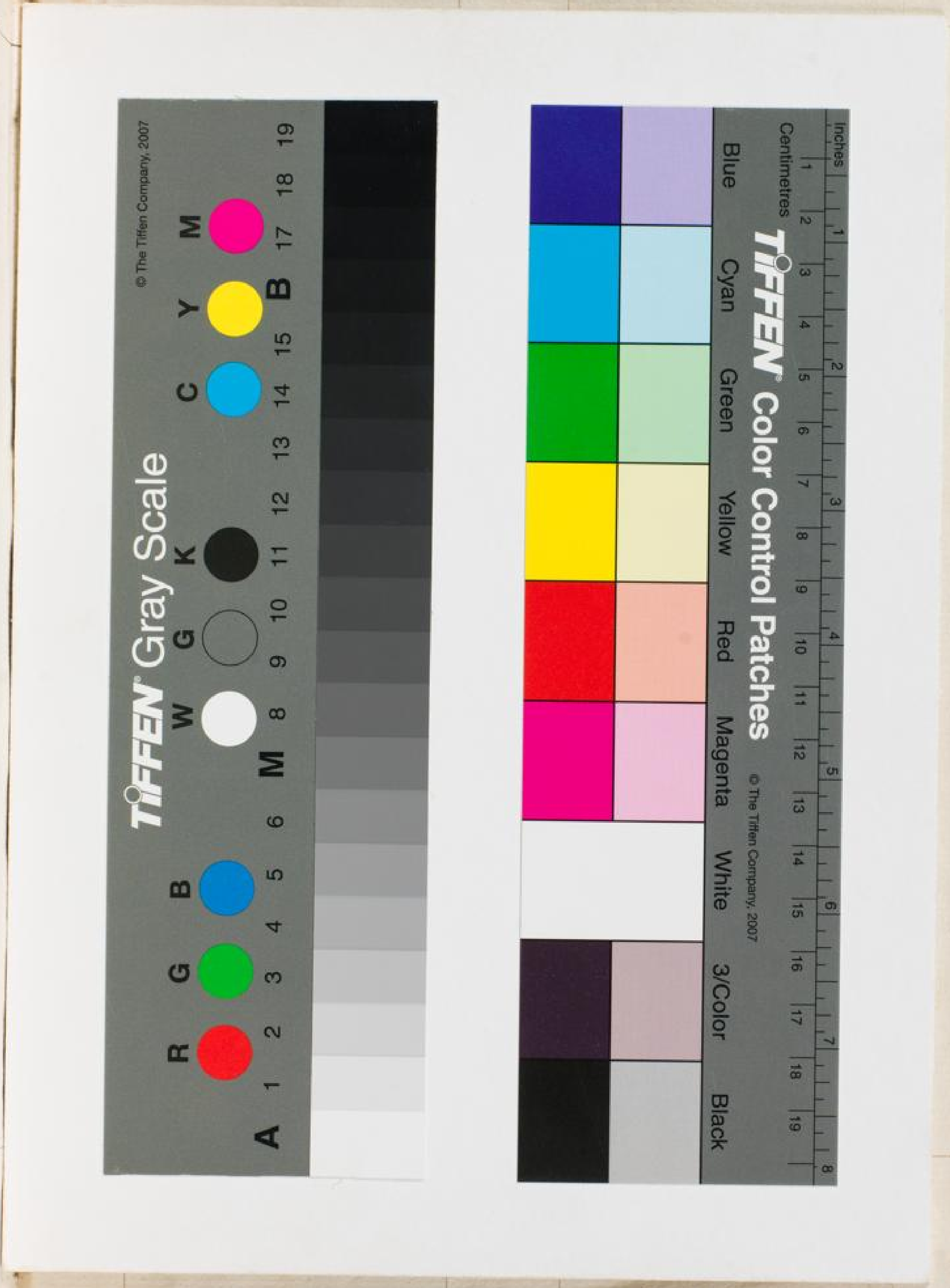
TIFFEN Gray Scale
© The Tiffen Company, 2007
A 1 2 3 4 5 6 M 8 9 10 11 12 13 14 15 B 17 18 19
R G B W G K C Y M
TIFFEN Color Control Patches
Blue Cyan Green Yellow Red Magenta White 3/Color Black
Inches
Centimetres
© The Tiffen Company, 2007